

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

НАУКОВІ ЗАПИСКИ
КАФЕДРИ ПЕДАГОГІКИ

Випуск 43

Харків
2018

ISSN 2074-8167

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

**НАУКОВІ ЗАПИСКИ
КАФЕДРИ ПЕДАГОГІКИ**

Збірник наукових праць

Випуск 43

Заснований 1996 року

Харків

2018

До збірника наукових праць включено статті з проблем сучасної теорії і практики освіти, навчання та виховання. Авторами наукових праць розміщуються результати науково-дослідної діяльності в галузі педагогіки співробітництва, нових педагогічних технологій соціалізації та самореалізації особистості.

Для науковців, аспірантів, викладачів вищих навчальних закладів, студентів, учителів.
Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України у галузі «Педагогічні науки»
(Наказ МОН України №241 від 09.03.2016)

Затверджено до друку рішенням Вченої ради Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
(протокол № 7 від 25 червня 2018 р.)

Редакційна колегія:

Пасинок В.Г. головний редактор, доктор педагогічних наук, професор, декан факультету іноземної філології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна .

Пономарьова Г. Ф. - заст. головного редактора кандидат педагогічних наук, професор, академік Міжнародної академії наук педагогічної освіти, заслужений працівник народної освіти України, ректор КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Степанець І.О. - відповідальний редактор, кандидат педагогічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Жукова О.А. - відповідальний редактор - кандидат педагогічних наук., доцент кафедри педагогіки Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Бойко А. М. - доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, завідувач кафедри загальної педагогіки та андрагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

Борзенко О. І. - доктор філологічних наук, професор кафедри історії української літератури, філологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Вишневецький М. І. - доктор філософських наук, професор закладу освіти «Могильовський державний університет імені А.О. Кулешова», м. Могильов, Республіка Білорусь.

Мягченков С. В. - доктор педагогічних наук, професор, Академія педагогічних наук, м. Москва, Російська Федерація.

Расказова О.І. - доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Рибалко Л. С. - доктор педагогічних наук, професор, декан природничого факультету Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Роганова М.В. - доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики дошкільної освіти КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Ушакова Н. І. - доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри мовної підготовки Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Адреса редакційної колегії:

61022, Україна, м. Харків, майдан Свободи, 6, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра педагогіки. Тел. (8-057) 707-51-78 к. 612

periodicals.karazin.ua/pedagogy, pedagogic@karazin.ua

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 19411-9211 ПР від 08.06.2012 р.

© Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна, оформлення, 2018
© КЗ «ХГПА» ХОР, оформлення, 2018

Оглавление

Анголенко В. В. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СУБ'ЄКТІВ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ.....	7
Артюхова В.В., Щокіна Н.Б. ДОСВІД УПРОВАДЖЕННЯ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ В МЕТОДИКУ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ЦИКЛУ	25
І. В. Асєєва, О. С. Пономарьов ФОРМУВАННЯ БАЗОВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ БАКАЛАВРІВ З МАШИНОБУДУВАННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН...39	39
Бондаренко В.В. ВИКЛАДАЧ ЯК ОСНОВА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВИПУСКНИКА ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ	53
Булгакова Т. М. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СУБ'ЄКТІВ СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	64
Гнатченко Н. В. АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗААУДИТОРНОЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ.....	72
Денисова Н. В. СИСТЕМНІСТЬ І ЦІЛІСНІТЬ ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	86
Дмитренко К. А., Полякова І. В. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПІД ЧАС ПРОХОДЖЕННЯ РІЗНИХ ВИДІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ.....	94
Дорожко Є.В. ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНИХ НАВИКІВ З ІНЖЕНЕРНОЇ ГЕОДЕЗІЇ У ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ДОРОЖНЬО-БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ.....	111

Дьоміна В. В.

ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНОЇ СИСТЕМИ
ВИХОВАННЯ БІЛІНГВАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ
ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....122

Єрмак Ю. І.

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ВИКЛАДАЧІВ В УМОВАХ НЕПЕРЕРВНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ.....137

Ільїна О.О.

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО
ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ ГЕНДЕРНИХ ВІДНОСИН У МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ.....146

Кізіцька Т. І., Юхно Л. В.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ
ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ.....156

Комишан А.І., Коноплянко І.І.

ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ:
СУЧАСНИЙ ПІДХІД.....164

Красюкова М. М.

ГІМНАЗІЇ ЯК ШЛЯХ ДО СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ НАРОДІВ
ПІВНІЧНОГО ПРИАЗОВ'Я НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ
СТОЛІТТЯ.....176

Лісна-Міськів Н. Є.

ХАРАКТЕРИСТИКА СТРУКТУРНОЇ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ
ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР-БАКАЛАВРІВ
ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПРАКСЕОЛОГІЧНИХ ЗАСАДАХ ТА
РЕЗУЛЬТАТИ ЇЇ ПРАКТИЧНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ.....188

Лутаєва Т. В.

ГРОМАДСЬКО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ НАУКОВЦІВ-МЕДИКІВ ТА
ПРИРОДОДОСЛІДНИКІВ ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ (1863-1883
рр.).....199

Медвідь Ю. І

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ І СТРУКТУРИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ
ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ ДО СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 218

Мірошниченко В.М.

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В САМОСТІЙНІЙ НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ.....236

Мога М. Д.

МЕТОДИЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРИНЦИПА ПСИХОФІЗИЧНОЇ РЕЛАКСАЦІЇ В КОРЕКЦІЇ РУХОВИХ ПОРУШЕНЬ СПАСТИЧНОГО ТИПУ У ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ.....246

Мокроменко О.В.

ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ Р. ОУЕНА ТА ЕЛЕМЕНТАРНА ОСВІТА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ХІХ СТ.....267

Молчанюк О.В., Борзик О.Б.

АНАЛІЗ СУТНОСТІ, СТРУКТУРИ ТА ФУНКЦІЙ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....276

Нагорний Ю. М.

СУЧАСНИЙ МУЗЕЙ ЯК ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ.....291

Панасенко Е.А., Кучков В.С.

СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ.....303

Пономарьова Г. Ф.

ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ.....316

Рябчикова К.М.

ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ЗАГАЛЬНІЙ КОМПЕТЕНТНІСНІЙ СТРУКТУРІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ В СФЕРІ ДИЗАЙНУ ОДЯГУ.....329

Романовська О.О.

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 073 «МЕНЕДЖМЕНТ» У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....344

Сергеева О. А.

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ТА ЗМІСТУ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ВНЗ АНГЛОМОВНИХ КРАЇН.....357

Синельник І.В., Алексєєва Г.С.

ОБҐРУНТУВАННЯ СТРУКТУРИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ НА ЗАСАДАХ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ.....367

Слозанська Г.І.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ МОДЕЛЛЮ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦЯ
ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ ТА МОДЕЛЛЮ
ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ У ЗВО.....382

Степанець І. О.

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ
У ПЕДАГОГІЧНОМУ ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВА
ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ.....395

Тимощук Г. В.

ПРОФЕСІЙНА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА
ПРОБЛЕМА.....413

Пустовойт Б. А., Федяй І. О.

КЕЙС-ТЕХНОЛОГІЯ ЯК ОДИН ІЗ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ ВИКЛАДАННЯ У
ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ.....422

Чаговець А. І.

ПРОБЛЕМА ЦІЛІСНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В
КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ КОНЦЕПЦІЙ ДИТИНСТВА.....431

Черевко О.В.

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА
ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ.....445

Шарун Ю. Ф., Черниш Т. В.

ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ ВІТЧИЗНЯНИХ
КЛАСИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ У ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ 50-
60-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ.....457

Наші автори.....466

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СУБ'ЄКТІВ СОЦІАЛЬНО-
ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ НЕПОВНОЛІТНІХ
ПРАВОПОРУШНИКІВ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ
ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ**

Анголенко В. В.

*аспірантка Державного вищого навчального закладу «Донбаський
державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ)*

У статті розглянуті питання професійної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери як провідних суб'єктів соціально-педагогічного супроводу неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробовуванням; обґрунтована значущість порушеної проблеми в зв'язку із суттєвим зростанням проявів протиправної поведінки у молодіжному середовищі; проаналізовано наукові підходи до розуміння понять «підготовка», «професійна підготовка», які покладено авторкою в основу визначення сутності професійної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери до здійснення соціально-педагогічного супроводу неповнолітніх правопорушників.

Ключові слова: професійна підготовка працівників соціальної сфери, суб'єкти соціально-педагогічного супроводу, неповнолітні правопорушники, пенітенціарна система, служба пробації, правозахисна компетентність майбутніх соціальних працівників.

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА СУБЪЕКТОВ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ ПРАВОНАРУШИТЕЛЕЙ В УСЛОВИЯХ РЕФОРМИРОВАНИЯ ПЕНИТЕНЦИАРНОЙ СИСТЕМЫ В УКРАИНЕ

Анголенко В. В.

аспирантка Государственного высшего учебного заведения «Донбасский государственный педагогический университет» (г. Славянск)

В статье рассмотрены вопросы профессиональной подготовки будущих работников социальной сферы в качестве ведущих субъектов социально-педагогического сопровождения несовершеннолетних, освобожденных от отбывания наказания с испытанием; обоснована значимость затронутой проблемы в связи с существенным ростом проявлений противоправного поведения в молодежной среде; проанализированы научные подходы к пониманию понятий «подготовка», «профессиональная подготовка», которые положены автором в основу определения сущности профессиональной подготовки будущих работников социальной сферы к осуществлению социально-педагогического сопровождения несовершеннолетних правонарушителей.

Ключевые слова: профессиональная подготовка работников социальной сферы, субъекты социально-педагогического сопровождения, несовершеннолетние правонарушители, пенитенциарная система, служба пробации, правозащитная компетентность будущих социальных работников.

**PROFESSIONAL TRAINING OF AGENTS PERFORMING SOCIAL AND
PEDAGOGICAL SUPPORT OF MINOR OFFENDERS IN THE
CONDITIONS OF REFORMING OF PENAL SYSTEM IN UKRAINE**

Angolenko V. V.

*graduate student of the State higher educational institution "Donbass State
Pedagogical University" (Sloviansk)*

In article questions of professional training of future workers of the social sphere as leading agents of social and pedagogical support of the minors exonerated with probation have been considered; the importance of the problem under consideration in connection with the essential growth of performance of illegal behavior among young people has been proved; scientific approaches to understanding of the concepts "training", "professional training" which are taken as a basis by the author for determination of essence of professional training of future workers of the social sphere for implementation of social and pedagogical support of minor offenders have been analyzed; the professional competence of future workers of the social sphere is defined as result of the appropriate professional training; the importance of the problem under components of professional competency: the cognitive component characterizes the theoretical knowledge gained in the course of mastering a profession from fundamental concepts in modern theories and concepts of social work; the motivational and valuable component acts in the form of set of subjective indicators of activity. These include requirements, motives, interests, directives, valuable orientations, orientation of the personality, ideals, etc. The motivational and valuable component includes presence in future worker of the social sphere of steady interest in obtaining additional knowledge, abilities and practical experience of social and pedagogical support of the minor offenders exonerated with probation; the pragmatist and practical component is characterized by formation by future experts of the social and pedagogical abilities necessary for work with minor offenders. Future worker of the social sphere must be able to develop and to effectively apply the social technologies

considering features of a modern combination of gender equality and specifics of sociocultural development of the minor for ensuring his social health.

Keywords: professional training of workers of the social sphere, agents of social and pedagogical support, minor offenders, penal system, probation service, competence in human rights of future social workers.

Problem definition. A question of training of future workers of the social sphere takes the central place among modern scientific research in the conditions of growth of social problems and expansion of the sphere of social risks in Ukraine. In the conditions of enhancement of such risks the problem of social and pedagogical support of minor offenders for prevention of criminalization of children and youth is one of the major problems. In modern times this problem becomes actual in the context of changes of regulatory and legal framework of Ukraine, the passage of the Law of Ukraine "About a probation" [1] and reform of system of the social service procurement demand that the expert who works with minor offenders has to be competitive, stress resistant, flexible, be armed with knowledge of human rights discourse and ready to productive professional activity, in particular to implementation of social and pedagogical support of the minors exonerated with probation. Professional training of future workers of the social sphere has to solve this problem, combining the accumulated international and domestic experience of probation and modern innovative approaches to implementation of punishments concerning minors. That's why the training of workers of the social sphere for implementation of social and pedagogical support of the minors exonerated with probation is one of the main conditions of overcoming illegal behavior and modern social problems existing in our state.

Analysis of the last researches and publications. In recent years a significant amount of researches which reveal separate theoretical-methodological bases of training of future workers of the social sphere have been developed. Among them there are scientific works of S. Arkhipova, A. Kapskaya, G. Kashkarev, V. Polishchuk, S. Harchenko, etc. Theoretical bases of the general and special professional training of

future workers of the social sphere and social teachers for different types of activity have been defined in works of E. Beloliptseva, K. Dmitrenko, L. Mishchik, O. Ras-skazova, etc. Questions concerning training of future workers of the social sphere and social teachers for work with children with deviant behavior have been considered in works of T. Zhuravel, E. Karaman, T. Lyakh, A. Tyutyunnik, A. Chusova, etc. However it is necessary to notice that now there aren't enough system researches about changes which happen in the standard and legal legislative base of Ukraine and influence the theory and practice of training of future workers of the social sphere for implementation of social and pedagogical support of the minor offenders exonerated with probation.

Taking this into consideration, determination of essence of training of future workers of the social sphere as agents of social and pedagogical support of the minors exonerated with probation in the conditions of reforming of penal system in Ukraine has become the **purpose of article**.

Statement of basic materials. Starting consideration of the the problem under consideration, we will find out essence of process of training of workers of the social sphere for different types of professional activity, in particular for social and pedagogical support of the minor offenders exonerated with probation. We emphasize that in scientific literature the definition of the concept «professional training» as generic in relation to the studied category is ambiguous. In the Law of Ukraine «About the higher education» professional training is determined as obtaining qualification in the corresponding field of education or specialty [2]. The Ukrainian pedagogical dictionary interprets professional education as «training» of experts with different skill levels at educational institutions for work in one of branches of the national economy, science, culture...» [3, page 274-275]. Professional training is considered also as the set of the special knowledge, skills, labor experience and standards of behavior providing a possibility of successful work on a certain profession, it can also be a process of transfer of the corresponding knowledge and abilities to pupils [4]. V. Storozh defines professional training as the purposeful process in higher educational

institutions providing formation of knowledge, significant for future professional activity, practical skills and also professionally important qualities of the personality according to the chosen qualification, sufficient for successful performance of professional duties by future expert [5, page 16]. K. Dmitrenko understands a professional training as a process of formation of the expert of the new type who is capable to respond quickly and adequately to the changes happening in society and competently to solve social and pedagogical problems in all types of educational institutions and institutions with social orientation [6].

Specifying this concept according to the problem under consideration, it should be noted that in modern pedagogics a professional training of workers of the social sphere is based on a large number of various methodological approaches which include consideration of a number of the positions (characteristics, principles, tasks, etc.) providing learning efficiency in educational process of the general higher education. Methodological approach is interpreted by us as the scientifically based choice of nature of the effect in the process of organized cooperation of the teacher and future worker of the social sphere made for the purpose of the maximum development of the personality as the agent of the reality. On the basis of the theoretical analysis of modern researches it is appropriate to place emphasis on such methodological approaches to professional training of future workers of the social sphere: personal and pragmatist, integrative, system, competency based, which usage is appropriate when determining essence of professional training of agents of social and pedagogical support of minor offenders.

Such scientists dealt with problems of studying of personal and pragmatist approach: I. Bech, Yu. Matskevich, L. Mishchik, S. Pashchenko, I. Yakimanskaya and others. On the basis of these researches it is possible to draw a conclusion that only disclosure of identity of each student in the course of training provides formation of education at the modern higher school. The term "personal and pragmatist approach" is widely practiced in the scientific and pedagogical environment now. Feature of personal and pragmatist approach in modern professional education is orientation not

only toward training process, but also to ultimate purpose of this training. Changes which happen in society today dictate the need for modernization of the Ukrainian system of the higher education according to reforming of other branches where graduates must find a job including in penal system. Considering that changes in regulatory and legal framework of Ukraine have been accepted, it is necessary to update traditional professional education by applying innovative forms of quasiprofessional activity that becomes possible and necessary in a modern education system. Therefore personal and pragmatist approach acts as one of approaches for organization of professional education.

Personal and pragmatist training promotes creation of conditions for full development of future expert of the social sphere as individual and also for conditions of improvement of the functions influencing efficiency of further work: ability to the choice of technology of social work; ability to reflex, estimate needs of the client; formation of an image "I"; responsibility; autonomy of the personality (in process of development it becomes more and more free from other factors). And, certainly, one of the most important elements of personal and pragmatist approach is application of individual ways of training and search of the personified mechanisms for improvement of quality of acquisition of knowledge, abilities, skills and formation of competences.

In professional training of future workers of the social sphere as agents of social and pedagogical support of minor offenders the specifics of application of personal and pragmatist approach consist in orientation of students to independent work (scientific work - participation in conferences, round tables, etc.), volunteer work (participation and the organization of the help to the minor offenders exonerated with probation), etc. During the organization of training according to this approach the activity of each student is stimulated by taking into account his opportunities and personal habits (the choice of subjects of course and master's theses) . Use of individual tasks (for example, during volunteer work in probation service - drawing up a social

portrait of the client, risk assessment of commission of repeated offense, etc.) promotes development of self-consistency and responsibility for the work.

Summarizing the above, it is possible to note that personal and pragmatist approach relies on understanding that the personality is a unity of the mental properties which are his identity. In the course of professional training of future workers of the social sphere as agents of social and pedagogical support of minor offenders, conditions for demonstration of educational activity of future experts must be created: must be used various forms and methods of training when the most part of the time must be given to interactive training; must be created the atmosphere of interest of future experts; must be used various ways of performance of a task; it is necessary to create cases and pedagogical situations which would allow each student to show self-consistency and an initiative.

Integrative approach relies on philosophical treatment of the whole as a new quality by means of other way of connection of elements of a certain structure, but not as the sums of parts. Process of training of future workers of the social sphere within integration approach is based on setting of connections between experiences. And it results not from changes and reorganization of the curriculum, but by means of didactic filling of disciplines, creation of connections between concepts, the phenomena and sciences in general. During a synthesis of elements of subject matters there is their interpenetration and quality change. These interrelations can be expressed in various forms: connections of management and regulation, interaction communication, structurally functional and hierarchical connections. V. Storozh marks out that integrative approach allows making actual the principle of the integrated systems in the course of training: training happens on the cross-disciplinary bases in connection with socialization of the main directions of development of the country. Introduction in educational process of innovative educational technologies is challenging, the efficiency of modern professional education is defined more and more by the creative potential of the personality, ability of the expert to be guided in the dynamic, changing, unusual social situation [5, p. 21]. Concerning our research, process of profes-

sional training of future workers of the social sphere according to any given problems must represent not a mechanical combination of subject matters, but their organic unity, directed to achievement of desirable result - increase in level of professional competence of future experts. Within studying of integration approach for training of future workers of the social sphere for implementation of social and pedagogical support of the minors exonerated with probation it is necessary to consider a number of concepts: principle of integration, integration process, integrative processes.

The principle of integration suggests coherence of all components of training, all elements of system, connection between systems; it defines the purposes and content of training, its forms and methods.

We understand an integrity process as high-quality transformations in each element which enters the system for the purpose of creation of consistency. Integration process is a new growth integrity, it has system qualities of interaction, the corresponding mechanisms of interrelation and also changes in the elements, functions of an object of studying caused by feedback of recently generated system means and qualities.

Integration completely changes structure and content of modern scientific knowledge and also conceptual opportunities of separate sciences. The analysis of scientific works of A. Dubasenyuk, A. Bepalko, V. Slastenin, V. Polishchuk, allows to claim that integration promotes achievement of unity of knowledge in many aspects - substantial, structural, logical-gnoseological, scientific and organizational, methodological, pedagogical, etc. Thus, training of future worker of the social sphere as agent of social and pedagogical support of minor offenders demands, first of all, unity of regulatory and legal framework and a theoretically-methodological part of education.

Integrative approach provides interaction of structural elements of social educations, stimulates growth of systemacity of knowledge of future social workers concerning human rights discourse and social and pedagogical support of minor offenders, improves their professional training, influences increase in motivation of training.

Within this approach, provision is made for improvement of subject programs on the basis of integration that in turn will provide a continuous communication of educational objects, planning of a subject course by taking into account thematic blocks, a certain choice of methods, means and forms of education. At the same time there will be a possibility of development of activity of future expert, which will influence development of his self-realization as highest need of the person and expert, because the worker of the social sphere performs wide functions in society. In this question we agree with O. Rasskazova who claims that the worker of the social sphere \the social teacher according to his professional role is understood as "manager" of environmental impacts on the personality who is intended to provide harmony of moral values, to give the help and support to various groups of the population, in particular to minor offenders [7].

One more approach is relevant to determination of essence of professional training of agents of social and pedagogical support of minor offenders - system approach, based on the concept "system", in scientific literature it has rather wide range of definitions. According to the general theory of systems written by L. Bertalanfen [8], it is possible to mark out the essential features of system: existence of set of the interconnected and interdependent elements; an element of system is the subsystem - one of its objects of objective reality; the system exists not on its own, but develops and functions in a certain environment; the system is integrity, and its components (subsystems) are various; in each system there is the mechanism of its self-preservation, self-movement and self-development; systems are divided by the level of development and can be: high-difficult, average and underdeveloped, elementary [8].

Social work and the equivalent training of specialists represent living system, consequently, can be considered within system approach. The person with the specific and social features are the main element of this system. In turn the people who have got into a difficult life situation and require assistance, are the specific elements of system «social work». System approach in social work involves the fact that in its

theory creation, formation, functioning and development of this type of professional activity are being studied [9]. System approach in course of training future workers of the social sphere is such organization of professional training at which all its components are in interconditionality, reflection and correction of the results. Within this approach the conditions are created for the purpose of achievement of its effectiveness, formation of qualities of the identity of future worker of the social sphere which will allow him to solve unconventionally professional problems, to get a technique and innovative technologies of professional activity. In order to realize effectively the purposes of social and pedagogical support of the minor offenders exonerated with probation, the expert of social work must have a big range of competences, professional abilities, skills, profound knowledge in the field of gender policy and regulatory and legal framework for compliance with the rights and freedoms of minor clients. Thus, training of future workers of the social sphere in the general higher education represents the system of the organizational and pedagogical actions providing formation of professional orientation, knowledge, abilities, skills and competence, received as a result of studying of subject matters and passing of different types the practices, promotes formation of competence of future worker of the social sphere for implementation of social and pedagogical support of the minors exonerated with probation.

The next important methodological approach concerning essence of training of future experts of the social sphere is competency-based approach. According to results of researches of native scientists I. Drach, N. Bibik, A. Ovcharuk, A. Pometun, L. Sen and others competency-based approach provides achievement of new qualitative professional value. Today competency-based approach gains the special importance in view of the fact that it accounts for the research of key competences of future expert, his professional competence.

We mean that competency is a person's availability of specific professional values and the attitude to the profession as to significant professional activity. The competent worker of the social sphere must have the creative potential for self-

development and ability to be beyond a subject of the profession. I. Zimnyaya understands that competency is the integrated characteristic of qualities of the personality, result of training of the university graduate for performance of activity in certain areas (competences) [10, p. 22]. As well as the competence, competency includes cognitive (informative), motivational and valuable and emotional-volitional components. The competency is expressed in readiness to carry out any activity in a concrete professional situation. Besides, the competency is understood as readiness of the personality for activity in specific industry, this is a condition for ensuring his creative character and personal development.

Thus, the purpose of professional education consists in acquisition of professional qualification, and in granting an opportunity to cope with various life and professional situations. The purpose of competency-based approach for training in the general higher education is a formation of the competent worker in a certain area. The specifics of training of future workers of the social sphere within competency-based approach consist in the organization of situations and stimulation of actions which will lead to formation of a certain competence. It is significantly that the situation must be significant for the individual, have some uncertainty, give the choice of opportunities, being reflected in cultural and social experience of the student. So, we consider necessary in the course of training of future workers of the social sphere to model conditions and parameters of the environment, and situations of professional activity in which concrete competences will be formed and developed. We define competence as ability to apply knowledge, abilities, skills and personal qualities to successful activity with the minors exonerated with probation.

On the basis of the carried-out analysis of scientific developments of N. Bibik, L. Vashchenko, M. Yemelyanov, T. Klimov, V. Tyurina, etc. we define professional competency of the worker of the social sphere as the integrative characteristic of the personality which includes orientation values, education level, personal experience of the expert, ability to independent, responsible performance of the professional duties, free orientation in professional activity, ability to operational transition to sociocul-

tural and information educational environment. At the same time integrity is understood by us as creation of new system, functions, doesn't come down to the sum of properties and functions of components, and creates the new content of qualities of interaction in the course of training of future workers of the social sphere.

Based on association of the specified approaches, we will define professional training of future workers of the social sphere to implementation of social and pedagogical support of minor offenders as process of students' acquisition of body of knowledge, skills which are used at the solution of specific social problems of the minor offender. Acquisition of specific competency by future worker of the social sphere is a result of such training.

We can claim that during formation of professional competency of future worker of the social sphere for implementation of social and pedagogical support of the minor offenders exonerated with probation it is necessary to consider her following components:

1. Functions of professional competency:

- gnoseological function solves a twin challenge. On the one hand, it allows to investigate, systemically describe and explain the arising problems during training for social and pedagogical support of the minor offenders exonerated with probation from positions of modern science and the culture of society, on the other hand, provides engaging of modern knowledge for effective formation and engaging of creative potential of the person for the benefit of a profession and satisfaction of a complex of wants;

- regulatory function carries out a role of an internal determinant of the agent, causes the system, ordered and purposeful principles of formation, development and optimum engaging of his potential. Its realization allows to create optimum technological effectiveness of professional and pedagogical work;

- invariant function means advancement of the person to personal tops of development and self-realization. The profession is the main sphere of manifestation of opportunities and abilities of the person in the course of which the realization in all

types of work is enabled. The priority sphere for realization of invariant function is a creative professionalizing of the worker of the social sphere;

- integrative function provides integrity of development and usage of innovative and acmeological culture by the person. Its main purpose is to this competence must have productive character.

2. Types of professional competency (special, social, personal, individual)

- special competence – it is actually working knowledge of professional activity at rather high level, ability to project the further professional development;

- social competency – working knowledge of joint (group, cooperative) professional activity, cooperation and also methods of professional communication accepted in this profession;

- personal competence – working knowledge of methods of personal self-expression and self-development, means of opposition to professional deformations of the personality;

- individual competency – working knowledge of methods of self-realization and development of identity within a profession, readiness for professional growth, ability to individual self-preservation, nonsusceptibility to professional aging, ability to organize rationally the work without overloads of time and forces and to carry out the work without fatigue.

The special competency is connected with professional activity, social – with professional communication, personal – with professionally important personal qualities, individual – with complete professional self-development.

3. Components of professional competency:

- the cognitive component characterizes the theoretical knowledge gained in the course of mastering a profession from fundamental concepts in modern theories and concepts of social work. The cognitive component assumes students' acquirement of knowledge on the phenomena of deviant behavior, social disadaptation and also knowledge of the reasons, signs, characteristics, offenses; knowledge of norms and

deviations in physical, mental, social, intellectual development of the minor offender and so forth.

Besides, the cognitive component of professional competence of the expert contains knowledge of conditions, directions, methods of the social and pedagogical help to the minor offenders exonerated with probation; knowledge and abilities to analyze relationship of the teenager and the environment, to define the nature of influence of this environment; knowledge of acts in the field of social protection of the minors exonerated with probation and understanding of need of constant control of the legislation which changes; mastering by students studying in direction «Social Work» of the system of the scientific and practical and special knowledge necessary for business communication without a conflict with workers and clients of social work; understanding of a role of professional training in practical activities, on the one hand, for achievement of the high level of professionalism, and on the other hand

- for the solution of specific social problems of clients with which future worker of the social sphere works [11];

- the motivational and valuable component acts in the form of set of subjective indicators of activity. These include requirements, motives, interests, directives, valuable orientations, orientation of the personality, ideals, etc. The motivational and valuable component includes presence in future worker of the social sphere of steady interest in obtaining additional knowledge, abilities and practical experience of social and pedagogical support of the minor offenders exonerated with probation. This component provides formation by student of directives for interaction with the minor offenders exonerated with probation and their parents; stability of valuable orientations of the personality, orientation in professional activity to professional ethical requirements and so forth. Nevertheless, professional training needs to be directed in such a way as to convert natural needs for achievement of success into professional motivation for solution of social problems of minors. The components stated above are an important component of estimate of professional competence of future workers of the social sphere.

- the pragmatist and practical component is characterized by formation by future experts of the social and pedagogical abilities necessary for work with minor offenders. Future worker of the social sphere must be able to develop and to effectively apply the social technologies considering features of a modern combination of gender equality and specifics of sociocultural development of the minor for ensuring his social health.

4. Criteria of professional competence (professional and humanistic orientation, technological-pedagogical orientation, professionally dependent qualities, self-actualization).

Conclusions. So, professional training of future workers of the social sphere to implementation of social and pedagogical support of minor offenders is defined by us as process of acquisition by students of body of knowledge, skills which are used at the solution of specific social problems and in the course of resocialization of the minor offender and at the result the competency is formed for solution of the corresponding professional tasks.

In the conditions of reforming of penal system in Ukraine the professional competence is of particular importance as result of professional training of the worker of the social sphere as agent of social and pedagogical support of minor offenders, in particular such components of it - cognitive (knowledge of the causes of deviant behavior; methods and stages on resocialization of minor offenders; laws and regulations in this area, etc.), operational and pragmatist (possession of technology for resocialization and social and pedagogical support; ability to perform diagnostics of risks assessment and needs of the minor; knowledge of nonverbal means of communication; ability to interpret the laws and regulations regulating activity of management of a probation, etc.), motivational (positive motivation to commission of social and pedagogical support, the aspiration to improve professional abilities for effective work).

Further scientific research in studying of professional training of future workers of the social sphere for implementation of social and pedagogical support of the

minor offenders exonerated with probation demands deepening and expansion of theoretical-methodical bases of training of bachelors in the multilevel system of professional education.

Literature.

1. About a probation. Law of Ukraine of February 5, 2015 No. 160-VIII (Sheet of the Verkhovna Rada (SVR), 2015, No. 13, Art. 93).
2. The law of Ukraine "About the higher education" The access mode.
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2984-14/print1157311622966330>
3. Goncharenko S.U. Ukrainian pedagogical dictionary. - K.: Lybid, 1997. - 375 p.
4. Ojegov, S.I. Dictionary of Russian: appr. 53000 words / S.I. Ojegov; under general edition of the prof. L.I. Skvortsov. – 24 ed., corr. – M.: LLC Onyx Publishing House: LLC Publishing House World and Education, 2007. – 640 p.
5. Storozh, V.V. Training of future social teachers to use of sociometry technologies in professional activity: Abstract of the thesis... candidate of pedagogical sciences: 13.00.05 / Victoria Vasilyevna Storozh, State. publishing house of a higher educational institution. "The Donbass State Pedagogical University".-Sloviansk: [b.v.], 2015.-273 p.
6. Dmitrenko, K. A. Formation of readiness of future social teachers for professional communication in the course of pedagogical practice: Abstract of the thesis..... candidate of pedagogical sciences. - Sloviansk, 2016. - 20 p.
7. Rasskazova A. I. Development of sociality of pupils in the conditions of inclusive education: theory and technology: monograph / A.I. Rasskazova. - Kharkiv: FOP Sheinina E. V., 2012. - 468 p.
8. Bertalanfe, L. General theory of systems: Critical review [Text] / I. Bertalanfe//Researches on the general theory of systems. – M, 1969. – 241 p.
9. Harchenko S.Ya. Socialization of children and youth in the course of social and pedagogical activity: theory and practice: [monograph] / S.Ya. Harchenko. - Luhansk: Alma Mater, 2006. - 320 p.

10. Zimnyaya I.A. Competency-based approach: what its place in the system of approaches to education problems / I.A. Zimnyaya//the Higher education today. – 2006. – No. 8. – P. 20 – 26.
11. Rasskazova A. I., Angolenko V.V. Social and pedagogical support of minor offenders by workers of the social sphere in the conditions of increase in social risks in society / A. Rasskazova, V. Angolenko// "The prospects of development of the higher school". – Grodno, 2016. – P. 69-71.

**ДОСВІД УПРОВАДЖЕННЯ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ В
МЕТОДИКУ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН ПСИХОЛОГО-
ПЕДАГОГІЧНОГО ЦИКЛУ**

Артюхова В.В., Щокіна Н.Б.

*Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана
Кожедуба*

У статті аналізуються можливості активних методів навчання, зокрема методу квесту, в професійній підготовці курсантів при вивченні дисциплін психолого-педагогічної спрямованості. Автори аналізують сутність поняття «квест», його структуру, підходи до класифікації, умови реалізації квестів у професійній підготовці курсантів. Представлено досвід використання квестів у викладанні психолого-педагогічних дисциплін.

Ключові слова: професійна підготовка, активні методи навчання, квест, структура квесту, класифікація квестів.

**ОПЫТ ВНЕДРЕНИЯ АКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ В
МЕТОДИКУ ПРЕПОДАВАНИЯ ДИСЦИПЛИН ПСИХОЛОГО-
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ЦИКЛА**

Артюхова В.В., Щекіна Н.Б.

*Харьковский национальный университет Воздушных Сил имени Ивана
Кожедуба*

В статье анализируются возможности активных методов обучения, в частности метода квеста, в профессиональной подготовке курсантов при изучении дисциплин психолого-педагогической направленности. Авторы анализируют сущность понятия «квест», его структуру, подходы к классификации, условия реализации квестов в профессиональной подготовке курсантов. Представлен опыт использования квестов в преподавании психолого-педагогических дисциплин.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, активные методы обучения, квест, структура квеста, классификация квестов.

EXPERIENCE OF THE IMPLEMENTATION OF ACTIVE TRAINING METHODS IN THE TEACHING METHODOLOGY OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CYCLE DISCIPLINES

Artuhova V. B., Schokina N.B.

Kharkov National University of Air Force Called Ivan Kozhedub

The article analyzes the possibilities of active teaching methods, particularly the quest method in the professional training of cadets in learning of disciplines of a psychological and pedagogical orientation. The authors analyze the essence of the concept of "quest", its structure, approaches to classification, conditions for implementing quests in the professional training of cadets. The experience of using quests in the teaching of psychological and pedagogical disciplines is presented.

Keywords: vocational training, active methods of training, quest, quest structure, classification of quests.

Постановка проблеми. Сучасна політична реальність в Україні, проведення антитерористичної операції на сході, зміни у формах та способах введення військових конфліктів висувають підвищені вимоги до військово-професійної підготовки майбутніх офіцерів. Впровадження сучасних інформаційних технологій в основні ланки бойового управління, озброєння та військової техніки, необхідність суттєвого збільшення бойового потенціалу ЗСУ потребують модернізації військової освіти та шляхів підготовки військовослужбовців до діяльності за призначенням.

Сьогодні військовослужбовці мають володіти не лише професійними навичками виконання оперативних (тактичних) завдань і психологічної готовності до ведення бойових дій, але й новими додатковими знаннями та вміннями протидії негативному психологічному впливу, боротьби з тероризмом, а також

володіти розвиненими професійними та соціальними якостями. За таких умов набула гострої актуальності проблема підвищення ефективності та покращення якості підготовки майбутніх офіцерів до професійної діяльності, яка реалізується відповідно єдиній Системі військової освіти Збройних Сил та Концепції військової освіти України, що визначає мету, принципи, складові підготовки військовослужбовців в особливий період та у мирний час з урахуванням досвіду застосування військ (сил) у антитерористичній операції. Головною метою даної Концепції є збереження досягнень вищої військової освіти України, її науково-педагогічного потенціалу, забезпечення якісної підготовки компетентних, конкурентоспроможних, всебічно освічених військових фахівців, здатних виконувати професійні завдання в складних економічних та політичних умовах. Такі завдання висувають перед вищою освітою необхідність упровадження сучасних технологій і методів навчання, що забезпечать підготовку фахівців, здатних в умовах конкуренції компетентно вирішувати професійно важливі завдання.

Основна мета визначити потенційні можливості використання активних методів навчання, зокрема квесту, при викладанні дисциплін психолого-педагогічної спрямованості в умовах закладу вищої військової освіти.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих результатів. На думку більшості науковців, які досліджували проблему підготовки військових спеціалістів, серед яких О.В. Барабанщиков, О.В. Бойко, В.П. Давидов, Л. Джигун, О. Діденко, А. Зельницький, В. Осьодло, Л. Олійнік, В. Ягупов, результатом освітнього процесу у ЗВВО окрім професійних знань та вмінь мають бути способи мислення, алгоритми діяльності, прийоми вирішення різноманітних завдань, механізми саморозвитку, самовиховання, що є підґрунтям професійної компетентності та становлення особистості військовослужбовця як громадянина та патріота. Військовими педагогами визначається, що набуті та сформовані під час навчання компетентності значною мірою обумовлюють успішність професійної діяльності офіцера, дозволяють йому швидко адаптува-

тися до змін в умовах виконання завдань, у характері введення бойової операції.

Компетентнісний підхід у військово-професійній освіті передбачає особливу організацію освітнього процесу, що характеризується збільшенням проблемно-дослідницької, практичної та творчої складової і орієнтований на сучасні вимоги суспільства. Навчання сьогодні не обмежується трансляцією знань від викладача до курсантів, воно потребує спільних зусиль обох учасників з метою набуття та продукування знань за допомогою пошуку. В межах даної парадигми найоптимальнішим та ефективним є реалізація у ЗВВО системного, діяльнісного та особистісно зорієнтованого підходів до підготовки майбутнього офіцера. Такий підхід забезпечується зміною позиції викладача, організацією відповідного освітнього середовища, використанням інноваційних технологій та методів, що стимулюють навчально-пізнавальну діяльність, творчу активність, самостійність і відповідальність за прийняття рішення, а також продуктивне й гнучке мислення курсантів, що в умовах гібридного характеру війни набуває особливого значення.

Потрібні технології та методи, що здатні готувати фахівців, готових нести особисту відповідальність за себе й за те, що відбувається навколо, здатних навчатися упродовж життя, використовувати і трансформувати набутті знання, вирішувати актуальні проблеми сьогодення та вірогідні завдання майбутнього. Серед сучасних технологій, що володіють подібним потенціалом, більшість науковців виокремлюють активні та інтерактивні методи навчання.

Активне навчання передбачає відмінну від звичної логіку освітнього процесу: йти не від теорії до практики, а від формування нового досвіду до його теоретичного осмислення через практичне застосування.

За твердженням науковців саме активне навчання сприяє:

- розвитку інтелектуальних здібностей курсантів, самостійності мислення, критичності розуму;

- досягнення швидкості і міцності засвоєння навчального матеріалу, глибокого проникнення в сутність досліджуваних явищ;
- розвитку творчого потенціалу – здатності до «бачення» проблеми, оригінальності, гнучкості, творчої уяви, легкості генерування ідей, здатності до самостійної пошукової діяльності;
- ефективності застосування професійних знань, умінь і навичок в реальній виробничій практиці.

Аналіз наукових робіт підтверджує, що проблема сучасної підготовки майбутніх офіцерів залежить від характеру організації освітнього процесу, впровадження сучасних методів навчання в процес військово-професійної підготовки майбутніх фахівців. Активні методи навчання дозволяють перевести навчальний процес на інтенсивний шлях розвитку, тобто, максимально його активізувати і надати більшої практичної спрямованості. Незважаючи на те, що їх розробкою займалися багато психологів та педагогів, ефективність використання даних методів у викладанні дисциплін психолого-педагогічного циклу курсантам ЗВВО залишається не визначеною, що і обумовило тему нашого дослідження.

Основні ідеї активного навчання були запропоновані ще у 1930 році видатними психологами та педагогами Л.С. Виготським, Д.Б. Ельконіним, В.В. Давидовим, О.М. Леонтьєви та ін., які розглядали пізнання як діяльність, що спрямована на оволодіння предметним світом, підкреслюючи таким чином активність суб'єкта пізнання. Однак систематична розробка цих методів відбувалася на початку 1970-х роках у межах досліджень психологів та педагогів проблемного навчання.

Більшість науковців під активними методами розуміють сукупність способів і прийомів педагогічного впливу, які допомагають активізувати увагу і мислення слухачів на заняттях. Отже, активні методи навчання – це способи активізації навчально-пізнавальної діяльності курсантів, які розвивають здібності молоді самостійно і критично мислити, проявляти творчий та дослідницький

підхід до пошуку нових ідей при вирішенні різноманітних завдань за спеціальністю, вміння працювати в команді, знаходити та фільтрувати необхідну інформацію, викликають особисту зацікавленість у вирішенні пізнавальних завдань. Використання даних методів сприяє кращому засвоєнню матеріалу, а їх застосування покликане підтримувати інтерес слухачів до навчального процесу, формувати практичні навички аналізу ситуацій, розширювати їхні творчі можливості та ініціативу.

Окрім того, особливістю активних методів навчання є те, що при їх застосуванні відбувається взаємодія викладача із слухачем, спрямована на виховання та самовиховання майбутнього фахівця, захисника своєї країни, формування моральної особистої позиції, військово-професійної спрямованості. Викладач створює таке педагогічне середовище, у якому слухачі самостійно організують проведення навчального заняття, виконуючи не тільки ретрансляторські функції з передачі інформації, а й розробляють алгоритм управління навчально-творчою діяльністю, що забезпечує загальне підвищення ефективності процесу засвоєння знань і формування творчого досвіду особистості.

Успішність активного навчання зумовлено тим, що курсанти мають можливість брати участь у різних формах освоєння навчального матеріалу: слухати, отримувати візуальне уявлення, задавати питання, моделювати ситуації, брати участь у ділових іграх, працювати із сучасним обладнанням і обговорювати актуальні проблеми.

Активність та інтерактивність навчання забезпечується на основі застосування специфічних методів, способів, засобів, прийомів організації міжсуб'єктної взаємодії в навчальному процесі. Серед яких набуває поширення метод квесту. Основна ідея методу квесту полягає у сприянні розвитку навчально-пізнавальної активності в умовах, коли всі психічні процеси курсанта, його увага, емоційно-вольова сфера готові до активного опрацювання навчального матеріалу.

До кінця ХХ століття поняття «квест» існувало лише у сфері комп'ютерних ігор. Завдяки активному розвитку та широкому розповсюдженню комп'ютерних технологій в освітній процес метод квесту почали реалізовувати в освітній діяльності. Уперше освітній квест було запропоновано у 1995 р. фахівцем у галузі освітніх технологій Берні Доджем, який визначив його як діяльність, спрямовану на пошук, яка містить проблемне завдання і передбачає самостійний пошук інформації. Квест (quest) - це тривалий цілеспрямований пошук, який може бути пов'язаний з пригодами або грою і припускає знаходження різних підказок та використання для досягнення мети [10].

Опрацювання інформаційних джерел з проблеми свідчить, що серед науковців, які займаються теоретичним обґрунтуванням ефективності впровадження методу квесту в освітній процес (Андрєєва М.В., Биховський Я. С., Ніколаєва Н.В. та інші), немає єдиного погляду на сутність та ефективність цього методу [1]. Так, на думку Михаличева Д.І. квест представляє проблемне завдання з елементами рольової гри, спрямоване на розвиток умінь спілкування, співпраці, роботі в команді, відстоювати свою точку зору, досягати мети діяльності, творчо підходити до вирішення навчальних завдань [1, 2, 7, 11]. Сокіл І. Н. розглядає квест як технологію, яка має визначене дидактичне завдання, задум, керівника (викладача), оговорені правила, і реалізується з метою підвищення рівня навчальних досягнень [5, 6, 7]. Він може поєднувати у собі активні та інтерактивні методи: тренінги, вікторини, дебати, дискусії, роботу у мікрогрупах, ділові ігри та мати форму освітнього «живого» квесту, відмінними рисами якого є необхідність швидкої адаптації до нових умов, прийняття рішень в умовах дефіциту часу тощо [6]. Ми погоджуємось з науковцями щодо розуміння квесту, як організованої спеціальним чином дослідницької діяльності, для виконання якої необхідно здійснити пошук інформації за вказаними адресами, що включає і пошук цих адрес чи інших об'єктів, людей, завдань та ін. [5].

Щодо питання про класифікацію квестів, то на думку Сокіл І.Н. освітні квести розрізняються: • за формою проведення (комп'ютерні ігри-квести, веб-

квести, QR-квести, медіа-квести, комбіновані); • за режимом проведення (в реальному режимі; у віртуальному режимі; в комбінованому режимі); • за строком реалізації (короткострокові; довгострокові); • за формою роботи (групові; індивідуальні); • за предметним змістом (моноквест; міжпредметний квест); • за структурою сюжетів (лінійні; нелінійні; кільцеві); • за інформаційно-освітнім середовищем (традиційно-освітнє середовище; віртуальне освітнє середовище) [5].

Упровадження методу квесту дозволяє створити умови для: активізації розумової діяльності шляхом створення спеціальних умов для виконання завдань, які потребують достатньої свідомості й зрілості, здатності до подолання спеціально створених перешкод; формування стійкого інтересу до предмету; активізації сприйняття матеріалу засобами наочності (реальних предметів, макетів, моделей, зображень відеофрагментів, фотографій, малюнків, умовних графічних знаків, символіки); поєднання новітніх та традиційних дидактичних засобів навчання; розвитку універсальних форм розумової діяльності (аналіз, синтез, індукція, порівняння, систематизація тощо).

Аналіз структури квесту дозволив визначити такі його складові: *вступ, керівництво до дії* – визначення часових рамок, головних ролей учасників або сценарій квесту, попередній план роботи, ознайомлення зі змістом квесту в цілому; *центральне завдання* – чітко визначений результат, який має отримати команда, виконавши задану серію завдань; *список інформаційних ресурсів* (на електронних чи паперових носіях), необхідних для виконання завдання, може даватися в процесі роботи на кожному з етапів; *опис процедури роботи*, яку необхідно виконати учасникам під час проходження етапу (може зазначатися на кожному етапі окремо чи на початку гри); *розробка критеріїв чи параметрів оцінювання* – залежить від типу навчальних завдань, які вирішуються на квесті; *висновок* – аналіз досвіду, отриманого учасниками квесту [3, 4, 6, 7].

- Аналіз інформаційних джерел свідчить, що впровадження методу квесту в освітній процес ЗВО доцільно здійснювати на таких засадах:
- здійснювати проходження квесту за сюжетом, який має бути чітко визначеним або мати декілька варіантів, у залежності від вибору учасників;
- ставити питання, на які мають давати відповіді учасники квесту, з можливістю розвитку логічного мислення;
- відповідь має бути однозначною (одне слово - якщо це запитання для переходу між етапами; розширена відповідь - якщо це запитання самого етапу);
- виділяти на обговорення регламентовану кількість часу;
- з метою розвитку дослідницьких навичок доцільно ставити не завжди лаконічні та чіткі завдання, а саме: аналіз випадкових, на перший погляд, відомостей, збір різних, дещо абсурдних як за виглядом, так і за функціональністю даних-повідомлень;
- враховувати думку кожного учасника, висловлювання ідей, виконання певних практичних завдань з метою залучення до участі в квесті;
- використовувати міжпредметні зв'язки, сприяти застосуванню знань у новій ситуації [3, 4, 8, 9].

Тенденцію до застосування квесту у викладанні дисциплін психолого-педагогічного циклу обумовлено тим, що він розвиває критичне мислення, вміння знаходити, порівнювати, аналізувати, класифікувати інформацію. Квест як ігрова форма навчання допомагає значно активізувати пізнавальну діяльність, реалізувати творчі компоненти розвитку особистості, а також знімає надмірну психологічну напругу.

У рамках проведення експериментального дослідження по впровадженню активних та інтерактивних методів навчання в освітній процес ЗВВО викладачами кафедри психології та педагогіки Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба було підготовлено квести, які викори-

стовувались протягом навчального року при викладанні психолого-педагогічних дисциплін, а саме дисципліни «Соціальна психологія» для курсантів льотного факультету спеціальності «Забезпечення військ (Сил)».

Відповідно до програми даної навчальної дисципліни нами були розроблені практичні заняття з використанням методу квесту, спрямовані на виконання групою курсантів певного проблемного завдання з елементами рольової гри, пов'язаною з пошуком місць, об'єктів, інформації. Квестові завдання виконувалися індивідуально або колективно. На заняттях з соціальної психології ми надали перевагу колективному квесту, що дозволило занурити курсантів в умови групової діяльності, яка позитивно вплинула на розвиток комунікативних навичок, лідерських якостей, вмінь працювати в команді, які є професійно важливими для військовослужбовців.

Серед основних завдань упровадження освітнього квесту в процес підготовки курсантів ми визначили:

- збільшення мотивації курсантів до навчально-пізнавальної діяльності;
- розвиток творчого мислення та навичок вирішення нестандартних професійних проблем;
- розвиток аналітичних здібностей та навичок роботи з інформацією;
- формування та розвиток навичок роботи в команді.

Особливість запропонованих нами квестів полягала в тому, що завдання кожної із локацій, які необхідно було проходити курсантам за маршрутом, були спрямовані на формування певної компетенції майбутнього фахівця, крім того їх вирішення сприяло актуалізації наданого на лекції чи запропонованого на самостійне вивчення матеріалу або ж вирішення творчого питання в процесі пошукової діяльності групи.

Так, при проходженні курсантами квесту «Механізми розвитку малої групи», їм пропонувалося переглянути спеціально підібрані відеоролики та виокремити ті з них, що демонстрували механізми саме розвитку малої групи. Під час групового обговорення курсанти мали змогу висловити свої аргументи на

підтвердження власної точки зору та продемонструвати, як саме ці механізми впливають на розвиток їх військового колективу.

При вивченні проблеми групових рішень, курсантам було запропоновано взяти участь у тематичному квесті. В його основу було покладено відому психологічну гру «Аварія», що дозволило оцінити ефективність групового рішення. Участь курсантів у цій грі надала їм можливість визначити недоліки та переваги групового рішення, аналізуючи власний практичний досвід, а також розвинути власні навички переконання та активного слухання. Колективна дискусія з цього питання сприяла систематизації отриманих знань.

У процесі підготовки майбутніх офіцерів нами також було запроваджено метод квестів з елементами ділової гри військово-професійної спрямованості. Використання квесту з теми «Лідерство у військовому колективі» з елементами ділової гри дозволило максимально занурити курсантів в умови їх майбутньої професійної діяльності, сприяло розвитку креативного мислення, виробленню індивідуального стилю спілкування та практичних навичок при колективному вирішенні завдань. Саме участь у квесті-грі, що імітує службову діяльність, дозволила курсантам «приміряти» на себе ту чи іншу роль та модель поведінки, що позитивним чином впливає на розвиток їх професійних навичок, лідерських якостей та професійне самовизначення у цілому.

Зазначимо, що квест використовувався нами і для оцінювання рівня навчальних досягнень курсантів при проведенні модульного контролю, що дозволило провести атестацію курсантів в активній формі та реалізувати отримані знання на практиці. Так, викладачами кафедри було розроблено освітній квест «Злочинні угруповання», що містив 5 локацій, на кожній з яких група отримувала спеціальний конверт із завданням на вирішення якого відводилось 10 хвилин. При правильному вирішенні завдання, курсанти отримували підказку, де шукати наступну локацію. Локації були розташовані по всьому корпусу університету (бібліотека, кафедра, навчальні аудиторії), на кожній з них курсанти мали знайти конверт та вирішити завдання. Перша локація знаходилась в аудито-

рії, по стінам якої були розвішані портрети. У якості завдання курсанти мали за зовнішніми ознаками зображених на портретах людей виокремити злочинців та із літер на зворотному боці портретів скласти назву місця наступної локації. Завдання наступної локації полягало у встановленні співвідношення автора та назви злочинної теорії з її основними положеннями. Правильне розв'язання завдання дозволяло курсантам отримати підказку про місце знаходження наступної локації. Метою третьої локації було інсценування найвідомішого тюремного експерименту та представлення відомих фактів про його мету та автора. Під час проходження четвертої локації курсантам було запропоновано переглянути відеоролик, що зображує відомий психологічний синдром з демонстрацією позитивних почуттів жертви до свого кривдника та визначити його назву. І, нарешті, п'ята локація передбачала створення проекту заходів щодо попередження злочинної поведінки серед курсантів.

Після закінчення циклу занять нами було проведено опитування курсантів щодо визначення їх відношення до методики проведення занять на основі впровадження методу квесту. Так, результати спостереження та опитування дозволили встановити, що в цілому використання методу квесту позитивно оцінюється курсантами. Результати їх рефлексії свідчать про збільшення пізнавального інтересу до дисципліни, покращення комунікативних навичок, навичок вирішення конфлікту, встановлення емоційних відносин у групі та покращення морально-психологічного клімату у підрозділі, збільшення практичної складової освітнього процесу.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розробок. Таким чином, використання методу квесту в освітньому процесі ВВНЗ набуло позитивної оцінки. Слід підкреслити, що при використанні освітніх квестів було вирішено не тільки освітні, але й розвивальні та виховуючі завдання. На думку курсантів, участь у квесті сприяла командоутворенню, налагодженню ефективної взаємодії в групі, ефективному розподілу обов'язків, розвитку здатності мобілізуватися та швидко вирішувати нестандартні завдання. Крім цього, упрова-

дження в освітній процес методів, які дозволили реалізувати діяльнісний підхід, сприяло покращенню рівня засвоєння знань, розвитку професійних якостей особистості та особистісної відповідальності за виконання поставлених завдань, сприяло формуванню навичок дослідницької діяльності, умінь працювати самостійно тощо.

Список використаних джерел

12. Быховский Я.С. Образовательные веб-квесты. Конгресс конференций. Сайт “Информационные технологии в образовании” [Электронный ресурс] / Я.С. Быховский. – Режим доступа: <http://ito.edu.ru/1999/III/1/30015.html>.
13. Каравка А.А. Урок-квест как педагогическая информационная технология и дидактическая игра, направленная на овладение определёнными компетенциями / А.А. Каравка // Мир науки. – 2015. – №3. – С. 20.
14. Кичерова М.Н. Образовательные квесты как креативная педагогическая технология для студентов нового поколения / М.Н. Кичерова, Г.З. Ефимова // Интернет-журнал «Мир науки» 2016, Том 4, номер 5 <http://mir-nauki.com/PDF/28PDMN516.pdf> (доступ свободный).
15. Мішагіна О. Д. Використання квесту як засобу активізації навчальної діяльності учнів. [Електрон. ресурс]. / О.Д. Мішагіна. – Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/34730/.
16. Сокол И. Н. Классификация квестов / И.Н. Сокол // Молодой ученый. - 2014. – № 6(2). – С. 138-140.
17. Сокол І.М. Квест: метод чи технологія? / І.М. Сокол // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2014. – № 2(114). – С. 28-32.
18. Сокол І. М. Квест як сучасна інноваційна технологія навчання / І. М. Сокол // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. – 2013. – Вип. 7. – С. 168-171.
19. Технологія підготовки і проведення квесту [Електрон. ресурс]. – Режим доступу http://www.zhu.edu.ua/mk_school/mod/page/view.php?id=10827

20. Чудакова А. О. Перспектива интерактивного метода «квест» в профессиональной подготовке студентов психолого-педагогического факультета / А.О. Чудакова, С.О. Щелина // Молодой ученый. – 2014. – №21. – С. 709-712.
21. Dodge, B. (1995). Some thoughts about Web Quests [Online]. – Available: http://edweb.sdsu.edu/courses/edtec596/about_webquests.html; <http://ozline.com/learning/index.htm>.
22. Kaivola T., Salomaki T., Taina J. In quest for better understanding of student learning experiences // Procedia - Social and Behavioral Sciences, 2012. – №46, p. 8-12.

УДК 378 (09) (571.17)

**ФОРМУВАННЯ БАЗОВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ БАКАЛАВРІВ З
МАШИНОБУДУВАННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ ПРИРОДНИЧИХ
ДИСЦИПЛІН**

І. В. Асєєва, О. С. Пономарьов

*Національний технічний університет «Харківський політехнічний
інститут»*

Розкрито значення розвитку професійної компетентності майбутніх бакалаврів машинобудівних спеціальностей у забезпеченні якості їх професійної діяльності і життєвого успіху. Наведено загальну структуру базової професійної компетентності. Детально проаналізовано склад системи базових компетенцій та її основних компонентів. Показано вплив вивчення бакалаврами природничо-наукових дисциплін на формування базової професійної компетентності, значення інтересу студентів до навчання та отримання якісної освіти.

Ключові слова: професійна компетентність, базові компетенції, компоненти базових компетенцій, навчально-виховний процес, природничо-наукові дисципліни, бакалавр, машинобудування.

**ФОРМИРОВАНИЕ БАЗОВЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ БАКАЛАВРОВ
МАШИНОСТРОЕНИЯ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ЕСТЕСТВЕННОНАУЧНЫХ
ДИСЦИПЛИН**

И. В. Асеева, А. С. Пономарев

*Национальный технический университет «Харьковский политехнический
институт»*

Раскрыто значение развития профессиональной компетентности будущих бакалавров машиностроительных специальностей в обеспечении качества их профессиональной деятельности и жизненного успеха.

Приведена общая структура базовой профессиональной компетентности. Детально проанализирован состав системы базовых компетенций и ее основных

компонентов. Показано влияние изучения бакалаврами естественнонаучных дисциплин на формирование базовой профессиональной компетентности, значение интереса студентов к обучению и получению качественного образования.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, базовые компетенции, компоненты базовых компетенций, учебно-воспитательный процесс, естественнонаучные дисциплины, бакалавр, машиностроение.

FORMING BASIC COMPETENCIES OF BACHELORS OF MACHINE ENGINEERING IN STUDYING NATURAL SCIENCE DISCIPLINES

Asieieva I., Ponomaryov O.

National Technical University «Kharkov Polytechnic Institute»

The importance of developing professional competence of bachelors of machine engineering specialties in ensuring the quality of their professional activity and life's success is studied. Professional competence in the field of higher education pedagogy is viewed as an integral system unity of key, basic and special competencies. The essence and content of the concept of basic professional competence are determined. The general structure and a detailed analysis of the basic competencies and their main components are presented. An analysis of the general structure of basic competences gives an idea of their essence and content. Key competencies are related to the willingness and ability of a specialist to self-study, with his or her flexibility in the relationship with people including employers, with his or her ability to represent and ensure an adequate level of success in a modern competitive environment. The basic competencies are aimed at helping to build such activities in the general context of social requirements for goals, content and character. Special competencies may be considered as a specific implementation of key and basic competences in a particular area of professional activity. It is determined that all three types of competence considered are interrelated and form a certain systemic integrity. It is shown that the structure of the totality of these competences should include such interrelated components: motivational, personal, purposeful, communicative, cognitive, reflexive and

organizational. The influence of studying natural science disciplines on the formation of basic professional competence of bachelors, the importance of students' interest in learning and motivation to obtain quality education is shown. A clear statement of the goals of the educational process of professional preparation in general and the study of natural science disciplines in particular should be used to ensure the proper development of the basic competencies system of a specialist.

Key words: professional competence, basic competences, components of basic competences, educational process, natural science disciplines, bachelor, machine engineering.

Постановка проблеми. Реформа системи вищої освіти повинна стати адекватною реакцією на виклики часу, зокрема на певні зміни суспільних вимог до структури кадрового забезпечення національної економіки, до якості та змісту їхньої освітньої й професійної підготовки. Серед цих викликів істотне місце посідає прискорення науково-технічного і соціального прогресу, завдяки якому помітно скорочується цикл зміни поколінь техніки і технологій. За цих умов підготовка фахівців, в тому числі з машинобудування, повинна значною мірою змінитися. Зокрема, завдання з вивчення природничих дисциплін має трансформувати традиційну роль теоретичної бази професійно орієнтованих і фахових дисциплін на важливу основу професійної діяльності й інноваційних інженерних рішень, для створення та використання нових високих технологій.

Така трансформація висуває проблему вибору та реалізації адекватних шляхів і методів, прийомів і педагогічних технологій, які б забезпечували ефективне викладання студентам природничо-наукових дисциплін. Виникає й проблема перегляду мети навчання. З позицій сучасного компетентнісного підходу цією метою все більш чітко виступає формування базової професійної компетентності майбутніх фахівців. А належне їх формування вимагає усвідомлення педагогом самої сутності поняття базових компетенцій, загальної структури їх сукупності та засобів їх прищеплення майбутнім фахівцям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми дає вагомі підстави вважати її надзвичайно важливою й актуальною. Автори цих досліджень і публікацій виходять з тієї визначальної ролі, яку відіграє машинобудування у забезпеченні життєдіяльності сучасного суспільства. Про неї свідчать роботи А. І. Грабченка, Р. С. Гуревича, Т. В. Гури, М. З. Згуровського, Ю. Ф. Зінковського, О. Е. Коваленко, Є. М. Панова, В. І. Пастухова, Р. І. Сулейманова, Л. Л. Товажнянського, І. М. Федоткіна та інших. Важливого значення набуває проблема підготовки фахівців з машинобудування в умовах реформи вищої освіти, інноваційного характеру розвитку галузі та високих технологій.

Важливе дослідження з цільової управлінської підготовки інженерів виконав О. Г. Романовський. Проблеми визначення і належного обґрунтування організаційно-педагогічних умов формування інженерного мислення студентів машинобудівних спеціальностей розглядає О. П. Терьохіна. Дослідження важливих проблем формування професійної компетентності майбутніх інженерів та їхньої готовності до професійної діяльності детально аналізує О. А. Ігнатюк. Використанню активних методів навчання з метою формування конфліктологічної культури майбутніх інженерів-машинобудівників присвячено роботи Н. В. Підбуцької. Важливі й цікаві аспекти проблеми, пов'язаної з рівнем розвитку професійного мислення майбутніх механіків та машинобудівників, досліджує О. І. Панченко.

Недостатньо досліджені аспекти проблеми. По-перше, сучасний стан машинобудування і провідні тенденції його розвитку пов'язані з послідовним застосуванням інноваційних рішень і перспективних високих технологій, а педагогічна система підготовки фахівців для цієї галузі приділяє недостатню увагу змісту і характеру навчально-виховного процесу. По-друге, недостатньо дослідженою фактично лишається і проблема формування базової професійної компетентності бакалаврів машинобудівного профілю у процесі вивчення природничо-наукових дисциплін.

Формулювання мети статті полягає, по-перше, у визначенні сутності і змісту поняття базової професійної компетентності; по-друге, в аналізі загальної структури системи базових компетенцій фахівців з машинобудування при вивченні природничо-наукових або фундаментальних дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний підхід до вибору цілей вищої освіти та організації навчально-виховного процесу у вищій школі слідує з необхідності формування у студентів належного рівня професійної і соціальної компетентності. Вона являє собою інтегративну системну якість особистості фахівця, яка характеризує потенціал його можливостей. Тому вона включає рівень знань і умінь, навичок і досвіду, динаміку прояву цього потенціалу та готовність виконувати практичні дії в процесі професійної діяльності. Таким чином, професійна компетентність є метою і змістом підготовки фахівця.

Авторитетні фахівці у сфері педагогіки вищої школи розуміють під професійною компетентністю цілісну системну єдність ключових, базових та спеціальних компетенцій. Ключові компетенції характеризують особистість та її успішність у нашому мінливому та швидкоплинному світі. Тому вони поєднуються з готовністю і здатністю фахівця до самонавчання, з його гнучкістю у взаємовідносинах з людьми, в тому числі з роботодавцями, з його умінням репрезентації та забезпечення належного рівня успішності в сучасному конкурентному середовищі. Базові компетенції виступають адекватним відображенням у свідомості фахівцем специфіки своєї професії і професійної діяльності, розумінням їхньої суспільної значущості. В інженерній діяльності базовими вважаються компетенції, які допомагають вибудувати її представникам діяльність в загальному контексті суспільних вимог до її цілей, змісту і характеру.

Спеціальні компетенції відображають специфіку конкретної предметної чи надпредметної сфери професійної діяльності майбутнього випускника вищого навчального закладу. Часто вважається, що спеціальні компетенції можуть розглядатися як конкретна реалізація ключових і базових компетенцій у певній сфері професійної діяльності. Підкреслимо, що усі три розглянуті різновиди

компетенцій взаємопов'язані між собою та утворюють певну системну цілісність. У цій якості вони одночасно розвиваються і за допомогою системи зв'язків формують професійну компетентність фахівця. Це повною мірою стосується і компетенцій бакалаврів машинобудівних спеціальностей у процесі вивчення природничо-наукових дисциплін. Саме аналіз їх цілісної системи виступає основною метою і предметом нашого дослідження.

Загальна структура системи професійних базових компетенцій бакалаврів машинобудівних спеціальностей у процесі вивчення природничо-наукових дисциплін має виходити із сукупності тих фахових завдань і функцій, які доведеться виконувати бакалаврам при здійсненні своєї майбутньої професійної діяльності. Тому структура сукупності цих компетенцій має включати такі взаємопов'язані у своїй системній цілісності компоненти.

По-перше, вкрай важливу роль у формуванні базових компетенцій бакалавра, професійної і соціальної компетентності повинен відігравати *мотиваційно-ціннісний компонент*. Він має свою власну внутрішню структуру, яка охоплює:

- ціннісне сприйняття студентом своєї майбутньої професії і прагнення оволодівати необхідними для неї знаннями, вміннями і навичками;
- інтерес до дисциплін природничо-наукового циклу і внутрішню мотивацію їх вивчення;
- ціннісне ставлення до знань і навчання взагалі і розуміння можливості задоволення пізнавальних потреб;
- розширення мотиваційної сфери студентів та її спрямування на з'ясування істотної ролі й місця природничо-наукових дисциплін у загальній картині світу та в їхній майбутній професійній діяльності.
- По-друге, для належного формування базових компетенцій бакалавра з природничих наук надзвичайно важливо враховувати *особистісний компонент* загальної структури цих компетенцій. Він включає:

- • характерні властивості особистості студента, які впливають на його навчально-пізнавальні можливості;
- • бачення студентом суспільної значущості своєї спеціальності та міри відповідності його життєвим прагненням, цілям і планам;
- • схильність студента до технічної творчості;
- • інноваційну спрямованість мислення студента та його готовність до майбутньої професійної діяльності.

По-третє, істотного значення у формуванні системи базових компетенцій набуває *цільовий компонент*. У загальній їх структурі він поєднує такі функції як визначення фахівцями цілей вивчення науково-природничих дисциплін чи певних їх розділів, так і визначення цілей включення цих дисциплін чи їх розділів до навчальної програми професійної підготовки бакалаврів машинобудівних спеціальностей. Це допомагає розуміти характер взаємозв'язків між природничими, професійно орієнтованими і спеціальними дисциплінами, а відтак розуміти сенс і системну цілісність змісту їхньої професійної підготовки.

По-четверте, у складних умовах сьогодення надзвичайно важливу роль відіграє *комунікативний* компонент загальної системи базових компетенцій. Його сенс і значення полягають у формуванні й подальшому розвитку здатності майбутніх бакалаврів до конструктивного спілкування з колегами та іншими людьми на чіткій основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Слід підкреслити, що культура міжособистісного спілкування – не просто бажана характеристика фахівця та рівня його загальної і професійної культури, а показник його соціальної компетентності, здатності знаходити спільну мову з людьми й ефективно здійснювати спільну діяльність.

По-п'яте, в структурі системи базових компетенцій майбутнього бакалавра чільне місце посідає *когнітивно-діяльнісний* компонент, який зазвичай характеризує пізнавальну здатність бакалавра та її використання при вивченні природничо-наукових дисциплін. Більш того, цей аспект передбачає можливість на основі осмислення процесів і результату професійної діяльності збагачувати

свої знання, а також уміння успішно виконувати свої виробничі функції та вирішувати професійні завдання на основі системи знань з природничо-наукових дисциплін.

По-шосте, істотну роль в системі базових компетенцій фахівця відіграє *рефлексивний компонент*. Він виступає однією з необхідних умов професійного та особистісного розвитку, оскільки полягає у його прагненні осмислювати свою діяльність і поведінку, свої взаємовідносини з людьми, свій виробничий досвід. Таке осмислення дозволяє йому як виявляти недоліки й визначати їхні причини, так і доцільні шляхи та способи подолання цих причин і недоліків. Рефлексивний компонент включає водночас пошук можливостей підвищення рівня ефективності виробничої діяльності підприємства чи фірми та конкурентоспроможності продукції. В умовах інноваційного розвитку економіки, істотного прискорення науково-технічного прогресу цього можна досягти тільки за рахунок не просто знання природничих дисциплін, але й глибокого розуміння можливих шляхів і способів практичного використання цих знань та їх трансформації у високі інноваційні технології. А це також передбачає розвинену здатність фахівця до рефлексії та аналізу виконання ним своїх завдань і функцій.

По-сьоме, в процесі аналізу загальної структури сукупності базових компетенцій бакалавра машинобудівного профілю не можна обійти надзвичайно важливого складника, яким виступає *організаційний компонент*. Хоча його формування при вивченні навчальних дисциплін природничо-наукового циклу має скоріше опосередкований характер, проте процес такого формування може помітно посилитися за умови забезпечення системної цілісності навчально-виховного процесу. Дійсно, за послідовного дотримання принципу виховного характеру навчання й активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів імовірність розвитку організаційних компетенцій фахівця помітно підвищується.

Наведений аналіз загальної структури базових компетенцій дає уявлення про їхню сутність і зміст. Водночас його результати свідчать про необхідність

їх формування у їхній єдності й системній цілісності. Разом з тим істотно як теоретичне, так і безсумнівне прикладне значення розглянутих компонентів системи базових компетенцій та їх сукупності вимагає цілеспрямованого формування й розвитку в процесі вивчення студентами науково-природничих дисциплін. Успішне вирішення цього складного й відповідального завдання можливе лише за умови активізації й посилення інтересу студентів до навчального матеріалу цих дисциплін, розуміння їх місця в системі професійної компетентності та майбутньої професійної діяльності, а відтак і мобілізації мотиваційної сфери студентів.

Забезпеченню належного розвитку системи базових компетенцій фахівця має сприяти чітка постановка цілей навчально-виховного процесу професійної підготовки бакалавра взагалі й вивчення дисциплін природничо-наукового циклу зокрема. Нам вже доводилося писати, що «метою вважається певний ідеальний образ та передбачувана модель життєвих ситуацій людини чи організації, специфічний спосіб детермінації людської діяльності. Мета визначає сутнісний характер життя й діяльності людей, їх груп та організацій шляхом перетворення їх з простого пристосування до навколишнього природного середовища на активне творче його використання для задоволення індивідуальних і суспільних потреб» [3, с. 139]. Уявляється цілком очевидним, що успішне розв'язання важливих завдань з формування базових компетенцій цих бакалаврів вимагає цілеспрямованого створення відповідних педагогічних умов і системного використання шляхів, способів і педагогічних технологій, адекватних цим завданням. На підставі результатів виконаних раніше досліджень педагогічних умов формування загальнонаукових компетенцій майбутніх бакалаврів технічного профілю нами було чітко встановлено, що «всі фактори, що істотно впливають на зміну ставлення до певної дисципліни та процесу навчання, мають бути включені до сформульованих та обґрунтованих педагогічних умов» [5, с. 45].

Урахування всієї можливої множини факторів впливу як на ставлення студентів до тієї чи іншої навчальної дисципліни, так і до процесу навчання

взагалі зумовлює необхідність активного використання методів адаптивного управління організацією навчально-виховного процесу їхньої професійної підготовки. Фахівці з проблем адаптивного управління в освітніх системах О. Г. Романовський та М. К. Чеботарьов стверджують, що «адаптивною моделлю системи управління об'єктом вважають таку модель, у якій в результаті зміни характеристики внутрішніх і зовнішніх властивостей об'єкта відбувається відповідна зміна структури й параметрів регулятора управління з метою забезпечення стабільності функціонування об'єкта» [4, с. 30].

Якщо об'єктом управління виступає формування базових компетенцій бакалаврів з машинобудування як невід'ємної складової частини їх професійної компетентності, то всій множині впливів на процес їх формування притаманні цілком природні зміни їхньої структури та інтенсивності. Ці зміни також цілком природно зумовлюють відхилення реальних процесів розвитку цих компетенцій від бажаного їх характеру. Оскільки серед чинників впливу існує багато зовнішніх, які від нас практично не залежать, для відновлення бажаного характеру цих процесів необхідно використовувати методи адаптивного управління ними. Це означає вибір ефективних шляхів і способів педагогічного впливу залежно від конкретної ситуації, від характеру відхилень, а також від індивідуальних особливостей студентів, учасників цієї ситуації.

Однак, на жаль, як цілком справедливо підкреслював свого часу відомий український вчений-педагог С. У. Гончаренко, «аналіз спеціальних психолого-педагогічних досліджень, масова освітня практика свідчать про те, що середня й вища школа слабо орієнтовані на формування й розвиток повноцінної особистості, індивідуальних якостей учнів і студентів, врахування, розкриття і реалізацію їхніх природних задатків і здібностей» [1, с. 14]. Така слабкість пов'язана перш за все з недостатнім розвитком технологій адаптивного управління навчально-виховним процесом. Як наслідок, виникає недостатнє виявлення, врахування й розвиток індивідуальних природних задатків студентів, їх здібностей та особливостей сприйняття навчального матеріалу.

Результатом розвитку професійної і соціальної компетентності фахівця взагалі та його базових компетенцій зокрема, а також основним проявом їх розвитку постає характер діяльності самого фахівця. Оскільки освітня і професійна підготовка спрямована на забезпечення належної готовності до його діяльності, базові компетенції маємо розглядати не тільки у професійному, а також в соціальному, психологічному та психофізіологічному аспектах. Це зумовлено системною цілісністю його особистості та спрямованістю на конкретну сферу виробничої функції відповідно до отриманої освіти і кваліфікації.

Цілком справедливо Б. І. Коган вважає, що «разом з отриманням базових професійних знань, необхідно в навчальному процесі зробити акцент на вивчення основ менеджменту якості продукції машинобудування, у складі якого слід виокремити наукові основи технологічного забезпечення якості, а також засвоєння науки про створення раціональних механізмів без надмірних зв'язків, принципово нових конструкцій, що містяться у винаходах» [2, с. 143].

Склад і загальна структура системи базових компетенцій бакалавра машинобудівних спеціальностей та рівень їх розвитку істотно проявляються в тих чи інших характеристиках його професійної діяльності. Питання характеристик людської діяльності є достатньо складним. Воно пов'язане з компетентністю цієї людини, але не зводиться до них. Існують різні погляди й підходи як до визначення сутності і змісту цих характеристик, так і навіть до їх кількості. Ми згодні із запропонованою Е. Смирноюю структурою сукупності характеристик людської діяльності. На її переконання, цими характеристиками мають вважатися:

- проблеми і завдання, розв'язання яких є змістом діяльності фахівця;
- способи і прийоми, за допомогою яких він розв'язує ці завдання;
- функції як узагальнена характеристика виробничих обов'язків, які має виконувати фахівець відповідно до вимог своєї професії і посади;
- шляхи розв'язання проблем, які фахівець використовує у разі їх появи;

- • знання як інформація теоретичного та прикладного характеру, користування якою в процесі діяльності допомагає фахівцеві у її здійсненні;
- • вміння й навички, тобто засвоєні фахівцем прийоми, способи і технології, застосування яких забезпечує досягнення визначених цілей;
- • якості, під якими прийнято розуміти індивідуально-типові параметри особистості і які забезпечують успішність діяльності в обраній сфері;
- • психологічні установки, ціннісні орієнтації та світоглядні позиції.

На наш погляд, оскільки йдеться не про абстрактну діяльність, а про конкретний її професійний різновид, наведений перелік обов'язково має бути доповнений такою важливою характеристикою як логіко-методологічні принципи і положення цієї діяльності, оскільки вони, по-перше, поєднують у концентрованому вигляді цілісну сукупність ключових, базових та спеціальних компетенцій фахівця. По-друге, цільове використання логіко-методологічних принципів дозволяє обирати найраціональніші шляхи здійснення професійної діяльності та досягати бажаної її ефективності.

Вважаємо за необхідне завершити цей аналіз констатацією того факту, що перехід системи інженерної освіти на дворівневий характер (бакалавр – магістр) та переважну підготовку бакалаврів для реальних потреб виробництва висуває нові, значно підвищені вимоги до цієї підготовки. Ось чому розглянуті компетенції мають бути не просто бажаними орієнтирами якості освіти, а чітко зафіксованими імперативними критеріями цієї якості. Вони у своїй системній єдності мають визначати узагальнену інтегральну характеристику професійної, психологічної і соціальної готовності бакалаврів до успішного виконання своїх завдань і функцій, усвідомлення ними своєї особистої відповідальності за результати та можливі наслідки своєї професійної діяльності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. З наведених результатів дослідження і наших роздумів стосовно базових компетенцій бакалавра і їх формування, висновки дозволяють викласти у вигляді такої сукупності положень.

По-перше, перехід системи інженерної освіти до переважної підготовки бакалаврів по-новому ставлять перед нею завдання і вимоги до змісту та якості цієї освіти і вимоги стосовно готовності бакалаврів до успішного висококваліфікованого виконання своїх виробничих завдань та функцій. Для сучасного етапу розвитку машинобудування характерною особливістю стає прискорення змін техніки і технологій, що передбачає також готовність бакалаврів до постійного навчання і підвищення своєї компетентності в обраній сфері діяльності.

По-друге, визначальною умовою належного здійснення бакалавром своєї професійної діяльності виступає прищеплення йому високого рівня професійної і соціальної компетентності. Ця компетентність повинна поєднувати у своїй цілісності й системній єдності ключові, базові та спеціальні компетенції. Саме їхня єдність забезпечує не тільки формування професіоналізму бакалавра, але й його належний особистісний розвиток.

По-третє, інноваційний характер сьогодення та прискорення науково-технічного і соціального прогресу в умовах функціонування економіки на ринкових принципах обумовлюють необхідність забезпечення високого рівня конкурентоспроможності не тільки продукції машинобудування, а й самого фахівця цієї галузі. Тому такого вкрай важливого значення набуває розвиток професійного мислення бакалавра, його інноваційного характеру і стратегічної спрямованості. Це сприятиме й успішній реалізації його творчого потенціалу.

По-четверте, ефективне виконання складних і відповідальних завдань з формування базових компетенцій бакалаврів машинобудівного профілю при вивченні природничо-наукових дисциплін вимагає від викладачів не просто глибокого їх знання, високої педагогічної майстерності, загальної і професійної культури, але й чіткого бачення їхнього місця в системі освітньої підготовки фахівців та виконання завдань і функцій майбутньої професійної діяльності.

Перспективи подальших розвідок мають полягати у визначенні шляхів, способів та ефективних педагогічних технологій, які б відкривали можливість цілеспрямовано формувати базові компетенції бакалаврів з машинобудування.

Присвятити детальному змісту кожної конкретної базової компетенції та її ролі у професійній діяльності машинобудівників та визначити критерії, показники та рівні сформованості базових компетенцій бакалаврів.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: Методологічні поради молодим науковцям / С. У. Гончаренко. – Київ-Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. – 278 с.
2. Коган Б. И. О повышении качества подготовки инженеров-машиностроителей. Концепции / Б. И. Коган // Вестник Кузбасского государственного технического университета. - 2005. – № 1 (45). – С. 143.
3. Пономарьов О. С. Логіка соціального управління : монографія / О. С. Пономарьов, М. К. Чеботарьов, І. В. Асеева ; за заг. редакцією О. С. Пономарьова. – Харків : НТУ «ХП», 2015. – 208 с.
4. Романовський О. Г. Сутнісні характеристики сучасного стану розвитку теорії адаптивного управління в освітніх системах / О. Г. Романовський, М. К. Чеботарьов // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2014. – № 1. – С. 26-33.
5. Ponomaryov A. Pedagogical Conditions of Formation of General Scientific Competence of the Future Bachelors of Technical Specialties / A. Ponomaryov, S. Reznik, I. Asieieva // Intellectual Archive. – Vol. 5, No. 6. – November /December 2016. – P. 45-52.

ВИКЛАДАЧ ЯК ОСНОВА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВИПУСКНИКА ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

к. пед. наук, проф. Бондаренко В.В.

Анотація. У статті розглянуто одну з нагальних проблем підготовки конкурентоспроможних випускників технічних університетів України. Автор пропонує вирішення поставленої проблеми засобами удосконалення й оптимізації роботи викладацького складу.

Новий освітній простір, який вже давно вийшов за національні кордони, має велику кількість проблем, що стосуються якості освіти, визначення її завдань і цілей, змісту та структури. Без вирішення даних проблем не можна говорити про професійну компетентність випускників як професійних, так і вищих навчальних закладів освіти.

Контроль якості викладацького складу вищого технічного навчального закладу освіти знаходиться в тісному зв'язку з корінними змінами вимог на конкурентному ринку освітніх послуг. Саме ринкові відносини вимагають значного підвищення вимог до професійної якості та високого рівня кваліфікації випускників університетів. Висока професійна підготовка є тим чинником, що забезпечує соціалізацію й реальне входження випускника університету в умови реального конкурентного середовища та його соціального захисту. Удосконалення якості роботи технічних університетів України передбачає, що викладачі, спираючись на базові цінності та використовуючи необхідні здібності, будують свою повсякденну діяльність на принципі постійного удосконалення, з урахуванням місії, завдань, цілей та стратегії вищого технічного навчального закладу.

Ключові слова: конкурентоспроможний випускник, професійна підготовка, якість роботи викладача університету, стратегія вищого технічного навчального закладу освіти, професійна компетентність

ПРЕПОДАВАТЕЛЬ КАК ОСНОВА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ВЫПУСКНИКА ТЕХНИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

к. пед. наук, проф. Бондаренко В.В.

Аннотация. В статье рассматривается одна из актуальных проблем подготовки конкурентоспособных выпускников технических университетов Украины. Автор предлагает решение поставленной проблемы средствами усовершенствования и оптимизации работы преподавательского состава.

Новое образовательное пространство, которое уже давно вышло за национальные границы, имеет большое количество проблем, имеющих отношение к качеству образования, определению его заданий и целей, содержанию и структуре. Без решения данных проблем нельзя говорить о профессиональной компетентности выпускников как профессиональных, так и высших учебных заведений.

Контроль качества преподавательского состава высшего технического учебного заведения находится в тесной связи с коренными изменениями требований на конкурентном рынке образовательных услуг. Именно рыночные отношения влекут за собой значительное повышение требований к профессиональным качествам и высокому уровню квалификации выпускников университетов. Высокая профессиональная подготовка является тем фактором, который обеспечивает социализацию и реальное вхождение выпускника университету в условия реальной конкурентной среды и его социальной защиту. Усовершенствование качества работы технических университетов Украины предусматривает, что преподаватели, опираясь на базовые ценности и используя необходимые способности, строят свою повседневную деятельность на принципе постоянного совершенствования, с учетом миссии, заданий, целей и стратегии высшего технического учебного заведения.

Ключевые слова: конкурентоспособный выпускник, профессиональная подготовка, качество работы преподавателя университета, стратегия высшего технического учебного заведения, профессиональная компетентность.

TEACHER AS THE BASIS OF COMPETITIVENESS OF TECHNICAL UNIVERSITY'S GRADUATES

Ph.D. in Pedagogics, Professor V. Bondarenko

Abstract. The article deals with one of the topical problems of training competitive graduates of technical universities in Ukraine. The author offers a solution to the problem stated by means of improving and optimizing the teaching staff activity.

The new educational space, which has long transcended national borders, is of large number of problems related to the quality of education, definition of its tasks and objectives, its content and structure. Without solving these problems, no one can speak of the professional competence of professional and higher educational institutions' graduates.

The quality control of the teaching staff of the higher technical educational institution is closely related to the fundamental changes in requirements in the competitive market of educational services. It is the market relations that lead to a significant increase in the requirements for professional skills and qualification level of university graduates. High professional training is the factor that ensures the socialization and real entry of the university graduate into the conditions of a real competitive environment and his social protection. Improving the quality of the technical universities' functioning in Ukraine provides that teachers resulting from basic values and using the necessary abilities make their daily activities on the principle of continuous improvement taking into account the mission, objectives, goals and strategies of the higher technical educational institution.

Keywords: competitive graduate, professional training, university teacher's work quality, strategy of a higher technical educational institution, professional competence

Постановка проблеми. Сьогодні однією з найбільших серед усіх сфер людської діяльності є сфера освіти. До сфери освітньої діяльності залучено по-

над мільярд дітей дошкільного й шкільного віку, учні всіх форм і видів професійних навчальних закладів освіти, студенти вищих навчальних закладів освіти й різноманітних курсів з підвищення вже набутих професійних навичок, знань й умінь. Ефективну роботу світової освітньої індустрії забезпечує штат високоосвічених і висококваліфікованих педагогічних працівників, що налічує понад п'ятдесят мільйонів. Загальна кількість людей, які залучені до участі у світовому освітньому процесі свідчить про те, що практично кожний п'ятий мешканець нашої планети сьогодні навчається.

З огляду на тенденції розвитку освіти у світі Україна теж змушена брати активну участь у перегонах на ринку освітніх послуг, який на сьогодні вже оцінюється в п'ять триліонів доларів із постійним зростанням, аналітики прогнозують його зростання найближчим часом до семи триліонів доларів.

За останні десятиліття кардинально змінилася сама система генерації й передачі знань, а їх обсяг багаторазово зріс. Сьогодні не можна навіть за 5 – 6 років, підготувати людину до професійної діяльності на все життя, адже щорічно оновлюється близько 5% теоретичних і 20% професійних знань.

Одиниця виміру старіння знань фахівця, прийнята у США – період «напіврозпаду» компетентності, тобто зниження її на 50 % унаслідок появи нової інформації, показує, що за багатьма професіями цей період настає менш ніж через 5 років, тобто стосовно до нашої системи вищої освіти часто раніше, ніж закінчується термін навчання у ЗВО.

Новий освітній простір, який вже давно вийшов за національні кордони, має велику кількість проблем, що стосуються якості освіти, визначення її завдань і цілей, змісту та структури. Без вирішення даних проблем не можна говорити про професійну компетенцію випускників як професійних, так і вищих навчальних закладів освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання якості вищої освіти України розглядали такі дослідники, як А. Андрущенко, Б. Данилишин, К. Грищенко, В. Євтушевський, В. Кремень, К. Корсак, В. Куценко, В. Луговий, С.

Ніколаєнко, К. Павловський, К. Павлюк, О. Поліщук, О. Сидоренко, Г. Штейн, В. Юхименко, В. Яблонський та інші.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми Незважаючи на численну кількість публікацій з цієї теми, у науковій літературі ще й досі не знайшли остаточного вирішення питання якості освіти через осучаснення та оптимізацію вимог до сучасного викладача ЗВО.

Метою статті є аналіз й розроблення підходів до посилення ролі викладача для підвищення конкурентоздатності випускників технічних ЗВО на сучасному ринку праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблеми вищої освіти в Україні не є якимось ексклюзивними, вони включають у себе, як правило, більшу частину чинників, що притаманні освітнім системам більшості європейських країн. Але є й такі, що притаманні виключно сучасній українській моделі вищої освіти:

- чи не перше місце посідає проблема недостатнього фінансування, коли навіть провідні ЗВО змушені шукати шляхи виживання у зимовий період через проблеми з опаленням й енергозабезпеченням, оновленням лабораторно-дослідної бази тощо;

- відтік «мізків» за кордон в умовах економічної кризи. За даними Міністра закордонних справ щомісяця з України в країни далекого й близького зарубіжжя виїздить близько ста тисяч людей, серед яких левову частку складає молодь у віці від 21 до 35 років. І справа тут не лише у безвізовому режимі з Євросоюзом, не тому що в європейських країнах краща освіта, а тому що молодь шукає більш гідних умов для своєї майбутньої кар'єри, перспектив саморозвитку й подальшого життя. Міністр наводить приклад з відвідин польської школи на Івіно-Франківщині, в якій у 24 польських класах не навчалося жодного поляка. Така сама ситуація й в Ужгороді у словацьких і угорських школах, тобто українські випускники шкіл зазделегідь готуються до виїзду з України. Більше того з шести тисяч випускників шкіл, які в минулому році склали ЗНО на 180 ба-

лів і вище близько 1500 на подали свої документи в жоден український ЗВО, тобто одразу виїхали на навчання в Європу;

- за роки незалежності України, починаючи з 1991 року, відбувалося постійне зростання кількості закладів вищої освіти III –IV рівнів акредитації (дані Міністерства освіти і науки України) всупереч тим демографічним процесам, що відбуваються в Україні й носять природний характер: скорочення населення, процеси автоматизації й переобладнання підприємств, що автоматично призводить до скорочення робочих місць для майбутніх випускників університетів. Існує певна залежність кількості ЗВО в країні та якості їх випускників: чим більше ЗВО тим нижче якість підготовки майбутніх фахівців. Так, за нашими спостереженнями, зростання кількості ЗВО негативно позначається на конкурентності між ними, оскільки банально зводиться до боротьби не за якість наданих освітніх послуг, а до боротьби за кількість студентів. Яким має бути сучасний ВНЗ, що повинно превалювати: доступність, якість чи вартість освіти? На даний момент існує три варіанти принципів підходів до побудови системи сучасного ВНЗ, які наведені на рис. 1.

Рис. 1. Принципові підходи до побудови системи вищої освіти

З наведеного рисунку видно, що чим меншою є кількість ЗВО, тим вищою є якість (недоліком є зростання освітніх послуг – Варіант А); у варіанті із збільшенням ЗВО – зростає доступність і знижується ціна освітніх послуг, але падає якість підготовки майбутньої інженерної еліти (Варіант Б). Оптимальним був би Варіант В, коли доступність була б співвіднесеною з ціною й якістю;

- недосконалість системи підвищення педагогічної майстерності професорсько-викладацького складу ЗВО. Педагоги підвищують свою кваліфікацію через короткострокові стажування (один раз на п'ять років). Зазвичай таке стажування спрямоване на удосконалення знань з предметної області діяльності (хоча цим викладач ЗВО повинен займатися постійно, упродовж усього періоду педагогічної діяльності), іноді підвищення кваліфікації спрямоване на удосконалення знань в області інформаційних технологій (такий вид підвищення кваліфікації є найбільш популярним для викладачів старшого покоління). А от системи підвищення кваліфікації викладачів інженерних дисциплін стосовно питань педагогічної майстерності, психолого-педагогічної готовності до викладацької діяльності, комунікативної компетенції, організації навчального процесу та ін. ще й досі не існує. Існуюча традиційна система підготовки педагогів для вищих навчальних закладів України усе ще залишається досить консервативною [1, с 11].

- проблема «молодих» викладачів – як правило, молоді педагоги, які починають свою викладацьку діяльність у вищій школі мають дуже приблизне уявлення про саму структуру педагогічного процесу, не володіють розвиваючими методами навчання й педагогічними технологіями, а методична грамотність і педагогічна майстерність для них це те, що приходить лише через певну кількість років роботи у ЗВО. Для більшості молодих викладачів навчання – елементарний комунікативний акт, що не потребує спеціальної професійної підготовки та майстерності. Що ж стосується організаційних питань навчального процесу, то вони розуміються як щось, що відбувається автоматично, достатньо викладачеві зайти в аудиторію. Окрім аудиторної лекторської роботи ще існує керівництво практикою, курсовими та дипломним проектами, науководослідною, виховною й позааудиторною роботою. Уся педагогічна теорія в таких викладачів зводиться до постулату – викладач завжди й усьому правий, а рештою оволодіємо методом проб і помилок. Єдина, існуюча сьогодні, система підготовки викладачів спеціальних дисциплін здійснюється через аспірантуру

(понад 90 % аспірантів після захисту дисертацій стають викладачами), але вона не може вважатися ефективною, оскільки спрямована на наукову діяльність викладачів з науковим ступенем кандидата технічних наук. Наукова ж і навчальна діяльність досить сильно різняться між собою;

- зникнення «Інституту наставництва та кураторства» з практики введення молодих викладачів у навчальний процес ЗВО;

- тотальна лібералізація навчального процесу (не de jure, але de facto), що допускає вільне відвідування лекцій (особливо на старших курсах), необмежена кількість спроб складання іспитів і заліків і мінімізація кількості відрахувань студентів за невиконання навчальних планів ЗВО;

- старіння викладацького складу (Бакиров)

До 2003 року в кожній Європейській країні вже були розроблені стандарти якості вищої освіти. Питанням зовнішнього оцінювання якості у Сполучених Штатах Америки вже понад 100 років приділяється дуже велика увага. А в Україні ще й досі точаться дискусії з цього питання, приймаються якісь норми й критерії, але всі вони носять тимчасовий характер. Сьогодні вже настав час, коли потрібно переходити від якості викладання до якості партнерських відносин між студентом і викладачем ВНЗ. Адже викладач ВНЗ вже давно втратив функції вчителя й наставника, сьогодні він менеджер освітнього процесу й партнер, який співпрацює зі студентом над вирішенням навчальних завдань. Вже час переходити від підготовки фахівця знаючого й уміючого, до фахівця, перш за все, думаючого [1, с 9].

Одже одним з головних завдань системи сучасної вищої освіти є необхідність забезпечення відповідності якості професійної освіти потребам особистості, суспільства та ринку праці, що змінюються. У педагогіці існує загальновідома аксіома – професіонала може підготувати лише професіонал. Виходячи із цього положення можна констатувати, що саме від викладацького складу залежить успіх усієї освітньої системи. А от якість викладацького складу головним чином пов'язана з професійною компетенцією: постійним процесом удо-

сконалення професійної компетенції, здатністю приймати інноваційні педагогічні методики, уміти знаходити гармонію між педагогічною діяльністю та науково-дослідною роботою.

Контроль якості викладацького складу ЗВО знаходиться у тісному звязку з корінними змінами вимог на конкурентному ринку освітнього процесу. Саме ринкові відносини вимагають значного підвищення вимог до професійної якості та високого рівня кваліфікації випускників університетів. Висока професійна підготовка є тим чинником, що забезпечує соціалізацію й реальне входження випускника університету в умови реального конкурентного середовища та його соціального захисту.

Ми вважаємо, що робота викладача ЗВО має повернути свою престижність з усіма вихідними із цього положення, для чого необхідно реалізувати конкретні заходи, а саме:

- реальне економічне забезпечення високоінтелектуальної роботи викладача ЗВО, що дозволить більше уваги приділяти змісту та якості педагогічної діяльності в аудиторному процесі;

- матеріальне забезпечення навчального процесу, тобто оновлення наочної й лабораторної бази ЗВО, можливість проходження практики студентами на реально конкурентоспроможних підприємствах під керівництвом викладача ЗВО й наставника від виробництва;

- забезпечення можливості проведення викладачами наукових досліджень, без яких неможлива елітна університетська підготовка;

- розроблення механізмів контролю за навчальною діяльністю викладачів, який би не обмежувався, дуже часто формальним, проходженням курсів підвищення кваліфікації за вузькою спеціальністю викладача технічної дисципліни. Обовязковою складовою такого підвищення кваліфікації має бути й педагогічна складова: інноваційні техніки та методики презентації знань у студентській аудиторії;

- необхідно осучаснити й удосконалити механізми контролю якості як викладання, так і самого процесу навчання: потрібно оцінювати не лише педагогічний склад університету й методичне забезпечення навчального процесу, а кваліфікацію й професійні компетентності випускників відповідно до сучасних вимог практики;

- необхідно максимально перевести у науково-прагматичне русло кваліфікаційні роботи (курсів роботи та проекти, дипломні роботи та проекти), не обмежуючись їхньою перевіркою на плагіат. Головним результатом таких робіт має бути креативність у підході до вирішення тих, чи інших науково-технічних проблем, що практично неможливо без провідної ролі викладача-консультанта;

Висновки. Таким чином, сьогодні вже явно недостатньою є процедура внутрішньої перевірки якості підготовки у ЗВО, адже вона базується на напрацьованій протягом не одного десятка років схемі. В основі традиційної перевірки якості лежить статистична інформація стосовно формально якісного складу науково-педагогічних працівників, наявності, затверджених у встановленому порядку, навчальних планів та робочих програм з дисциплін, відповідності елементів навчального процесу планам та програмам.

Шлях до досконалості ЗВО повинен починатися з викладачів, формування яких повинно здійснюватися через розвиток тих, хто вже працює у вищому навчальному закладі або прийняття на роботу нових співробітників, які мають відповідні здібності. Наступним кроком має стати виховання викладацького персоналу в дусі прихильності до базових цінностей або прийняття на роботу працівників, які поділяють погляди на такі цінності. Формування партнерських відносин у вищому навчальному закладі означає створення команд, учасники яких мають необхідні здібності, пройшли належне навчання й можуть діяти, беручи до уваги прийняті у вищому навчальному закладі базові цінності [2, с. 19]. Удосконалення якості роботи технічних університетів України передбачає, що викладачі, спираючись на базові цінності та використовуючи необхідні здібності, будують свою повсякденну діяльність на принципі постійного удоско-

налення, з урахуванням місії, завдань, цілей та стратегії вищого навчального закладу.

Перспективи подальших розвідок у наміченому напрямі. Оскільки потреби й очікування споживачів змінюються, вищі навчальні заклади повинні постійно удосконалювати результати своєї професійної діяльності, з огляду на величчя часу та конкуренцію на ринку праці. А починати цю роботу, на наш погляд, слід з однієї з ключових складових освіти взагалі – з викладача.

Список літератури

1. Bondarenko V., Kopytkov D. The teacher of the higher vocational school as a basis of education quality / V. Bondarenko, D. Kopytkov // Bulletin of Kharkov national automobile and highway university: Collection of scientific works. – Issue 77, 2017. – pp. 7-12.
2. Ніколаєнко С. Якість вищої освіти в Україні – погляд у майбутнє / С. Ніколаєнко // Світ фінансів. – Вип. 3 (8). – 2006. – С. 7-22.

УДК 378.015.31:17(043.3)

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СУБ'ЄКТІВ СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Булгакова Т. М.

Національний університет фізичного виховання і спорту України

Статтю присвячено вивченню сучасних тенденцій удосконалення морально-естетичного виховання суб'єктів спортивної діяльності в умовах закладу вищої освіти. Проаналізовано підходи до формування морально-естетичного компонента діяльності, який передбачає наявність моральних норм, принципів і художньо-естетичного досвіду. Розкрито особливості морально-естетичного аспекту в професійній освіті, проаналізовано стимулювання моральності і прагнення до прекрасного у суб'єктів спортивної діяльності за допомогою розв'язання життєвих ситуацій, прийомів створення пізнавального конфлікту, повторення, активізації мотивації до навчання, «дерева рішень», інноваційних технологій в процесі морально-естетичного виховання і засвоєння української культури.

Ключові слова: морально-естетичне виховання, суб'єкти спортивної діяльності, заклад вищої освіти, морально-естетичні якості.

ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ НРАВСТВЕННО-ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ СУБЪЕКТОВ СПОРТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Булгакова Т. М.

Национальный университет физического воспитания и спорта Украины

Статья посвящена изучению современных тенденций усовершенствования нравственно-эстетического воспитания субъектов спортивной деятельности в условиях учреждения высшего образования. Проанализированы подходы к формированию нравственно-эстетического компонента деятельности, предусматривающего наличие моральных норм, принципов и художественно-эстетического опыта. Раскрыты особенности нравственно-эстетического аспек-

та в професійному освіті, проаналізовані стимуляція відповідальності і прагнення до прекрасного у суб'єктів спортивної діяльності з допомогою рішення життєвих ситуацій, прийомів створення когнітивного конфлікту, повторення, активізації мотивації до навчання, «дерева рішень», інноваційних технологій в процесі морально-естетичного виховання і засвоєння української культури.

Ключові слова: морально-естетичне виховання, суб'єкти спортивної діяльності, заклад вищої освіти, морально-естетичні якості.

WAYS OF IMPROVEMENT OF MORAL AND AESTHETIC EDUCATION OF SPORTS' ACTIVITY SUBJECTS

Bulgakova T. M.

National University of Physical Education and Sports of Ukraine

The article is devoted to modern tendencies of improvement of moral and aesthetic education of subjects of sports activity in conditions of establishment of higher education. The approaches to the formation of the moral and aesthetic component of the activity, providing for the existence of moral norms, principles and artistic and aesthetic experience, are analyzed. It is determined that the actual issue of searching for new methodologies of moral and aesthetic education will ensure active inclusion in the socio-economic, political, and cultural spheres of society. The author describes the possibility of incorporating of subjects of sports activity into the system of moral and aesthetic development, proposes ways of effective formation of moral and aesthetic personality and gives examples of implementation of moral and aesthetic activities of the student. The features of moral and aesthetic aspect in vocational education are revealed, the stimulation of morality and the desire for beauty of subjects of sports activity is analyzed with the help of solving life situations, methods of creating cognitive conflict, repetition, activation of motivation for learning, "decision tree", innovative technologies in the process of moral and aesthetic education and Ukraini-

an culture. Moral and aesthetic education embodies the close combination of education, philosophy and professional existence of the individual in society. Knowledge, skills and abilities personify talents, philosophical and moral and aesthetic existence of human. Solving issues of moral and aesthetic orientation by the of subjects of sports activity reveals the essence of his understanding of knowledge, ideas, attitudes and behavior about moral and aesthetic upbringing. The teacher must explain the fundamentals of moral and aesthetic education, so that the of subjects of sports activity always chooses in the controversial situation in favor of humane behavior and was able to identify the problem, realize, put forward the hypothesis, find several solutions and check their inference. The institution of higher education should provide incentives for subjects of sports activity to study their own moral or and aesthetic behavior and other people, to teach the details of moral and aesthetic education and to strive for high moral and aesthetic activity, the ability to apply personal moral and aesthetic qualities and moral and aesthetic experience at all times, to argue their decision and to design further ways of personal moral and aesthetic self-improvement.

Key words: moral and aesthetic education, sports' activity subjects, institution of higher education, moral and aesthetic qualities.

Introduction. Changes that take place in all spheres of life have led to the formation of a new approach to the educational system in society. The upbringing of subjects of sports activity in institutions of higher education of Ukraine is complicated by the fact that they is increasingly becoming a sovereign personalities with the ability to choose the type of behavior, lifestyle, correlating with their interests, future profession, his own life experiences. On the other hand, a significant problem that aggravated the mood and psychological atmosphere in the student environment today is the socio-economic conditions and circumstances of being. There is a reorientation of moral and aesthetic consciousness of some students, the rejection of previously accepted in society moral and aesthetic values and the development of new, which have not yet formed.

Analysis of recent research and publications. The urgency of upbringing moral and aesthetic qualities of the individual, developing the students' abilities and skills of moral behavior, the formation of humane relationships in various activities is determined in the writings of modern scientists V. Andrushchenko, V. Bilousova, A. Boyko, G. Zhukova, O. Kivlyuk, T. Lurina, N. Molodichenko, K. Plivachuk, O. Savchenko, A. Sembrat, A. Sukhomlynskaya and others.

The aim of the article is the coverage, justification and development of some aspects of moral and aesthetic education's improvement, which is due to the search for effective technologies for the formation of the perfect personality of the of sports activity subjects.

Basic materials presentation. In the period of study, when lay the foundations of mastering the profession, it is important to form the ethics and aesthetic standards and rules of behavior, defined by moral and aesthetic qualities, from future specialists. Moral and aesthetic education today has not yet become a necessary organic component of pedagogical activity in the institution of higher education, integrated into the overall process of learning and personal development. The problem of developing new technologies of education, psychological and pedagogical installations, methods, forms, corresponding to the modern socio-economic, moral and aesthetic and educational conditions, in which society is located, is now acutely raised.

It is necessary to apply stimulation of students to the theoretical explanation of moral or immoral behavior of participants of the event, evaluation of the formation of moral and aesthetic qualities of subjects of sports activity personality; widespread use of life situations and previous experience of them to find effective ways to solve life situations; search conditions for the application of the result of the problem moral and aesthetic problem; induction to analysis, synthesis, generalization, systematization and other mental operations; making assumptions about further deployment of events, and so on in higher education institution. The main goal of the instructor in solving situations is to teach students to analyze and justify their decision and to design further ways of personal moral and aesthetic perfection and self-education [4].

The relationship of social life of man, the realization of it as a personality is a reflection of the combination of education, philosophy and moral and aesthetic education. Overture for the professional life of subjects of sports activity, the acquisition of the necessary knowledge, the formation of skills and abilities, the disclosure of abilities, the formation of philosophical and moral position compose the content of pedagogical science. Deployment of the subject field of the interaction of cognitive and praxis activity centralizes this issue in philosophy and pedagogy [1, p. 8].

Actualization of intellectual potential with problems of moral and aesthetic education of students, formation of moral and aesthetic qualities of character, evaluation of the level of formation of the system of moral and aesthetic values, teaching tolerance to the opposite opinion, respect for others, benevolent attitude towards peers, are intended to provide methods for the creation of cognitive conflict. Their effectiveness depends on the relevance for sports' activity subjects of the subject, the material received, the inclusion of the forecast of positions and reactions of opinions, the definition of sharp and discussion issues [6].

By solving the life situation with regard to moral and aesthetic education, the teacher can offer students to repeat, explain, and elaborate their thoughts. To stimulate students' motivation to solve life situations in relation to morality of deeds, a series of other techniques are used, for example, the distribution of the participants in the discussion on the micro group with further mutual criticism of alternative solutions. With such a transfer of meaningful conflict in the intergroup sphere, the leader has the opportunity to turn the participants to the fundamentals of the problem and review it again, stimulate the desire to defend their own opinion, gain recognition [5].

The next step in dealing with moral and aesthetic issues should be the understanding of the essence of them, which allows the use of a wide range of theoretical knowledge, ideas, positions and concepts, helps to understand or explain behavior. The task of the teacher is to orient students on a neutral position, that is, attentive listening to the opinion of everyone, his actions in a similar situation. Each life situation

can have one, two or more solution options, so it's important to review your own position in favor of the right choice.

In the work on moral and aesthetic education of sports' activity subjects it is expedient to use the following types of moral information that can be obtained and passed on by the teacher – information on moral norms, motives, values of students, understanding the beauty and the desire to create it in general and everyone regarding the level of moral and aesthetic and cognitive activity. Direct information is in the process of teaching disciplines, conducting extra-curricular work. Indirect information depends on moral and aesthetic content of the disciplines, the content of the student's acquired material, the methods of education and the organization of the educational process in the relationship interconnection academic and non-academic work [2]. The task of the teacher at the stage of mastering the students knowledge of moral and aesthetic values, norms of morality, the orientation of their application in practical activities is creating a positive motivational set of personality in the educational process; organization of the educational process on the basis of a person-oriented approach, which involves the subject-subject interpersonal relationships of participants in the educational process; contributing to raising the level of moral and aesthetic education and the need for practical and moral and aesthetic activity.

The technology of moral and aesthetic education's process of sports' activity subjects involves the inclusion of a task to determine of the proposed material for studying or solving the situation of moral and aesthetic content at classes at each moment of its occurrence. It serves as one of the attempts to increase the efficiency of moral and aesthetic education. As a technology option, you can use the “decision tree” to help students to analyze and understand the circumstances. In carrying out work on moral and aesthetic education in institution of higher education should take into account the fact the use of reproductive methods of education and training does not contribute to the effective formation of skills to motivate their position. In view of this, game techniques should be actively used, more attention should be paid to individualization in moral and aesthetic activity of the individual, the psychic state, the

ability to show their qualities in the process of communication, interaction, in training and practical work with materials, where the formation of moral and aesthetic beliefs, systems of moral values.

Lecturers should take care of coinage an atmosphere of creativity; mutual understanding and support of the situation of success, both in classes and in non-academic work, which involves the productive formation of interest in disciplines, the desire to take an active part in the cognitive process, the formation of linguistic activity. During studying the material you must constantly keep in mind that understanding is a purely individual process of perception, inevitably subjective. Given that each sports' activity subject in his own way understands what he read or heard, he has his own, individual idea of the content and basic idea of the text [3].

The attention of teachers should be focused on the use of the traditions of family education of sports' activity subjects as it is in the family that they have always been accustomed to high culture, logical thinking, correctness in statements, restraint and discretion, clarity and accessibility, and the basics of moral and aesthetic education. The word spoken by parents, get in the souls of children humanity, kindness, sensitivity, mercy, sincerity, love for everything that surrounds them. Nation spoken language is rich in proverbs and sayings, persistent phraseological translations, figurative comparisons, which include the deep essence of folk morality and aesthetic.

Conclusions. It is revealed that moral and aesthetic education of sports' activity subject is the result of awareness and assimilation of moral and aesthetic values, which are a qualitative measure of the professionalism of a future specialist, determine the vector of his needs, interests, position and level of personality development as a special psychological reality. For professional formation moral and aesthetic education presented as a professional development of the future specialist, is crucial. In order to ensure effective moral and aesthetic education of a student, it is necessary that the organization of the pedagogical process and its management stimulate a high level of motivation, help the formation of moral consciousness, stable needs for self-organization and moral and aesthetic self-actualization of future specialists.

The prospect of further exploration is the problem of the formation of moral and aesthetic personality, individuality, social essence, integrity and diversity, harmony and contradictions.

References.

1. Andrushchenko V. P. Philosophy of Education: Textbook. As a general edition V. Andrushchenko, I. Preoborskaya. Kiev: Publishing house of National Pedagogical Drahomanov University, 2009. 329 p.
2. Zhukova G. V. Matters of moral and aesthetic education in general secondary schools of Ukraine in the second half of the twentieth century / G. V. Zhukova // Modern calculations of science of the XXI century : Materials of the XVII International Scientific and Practical Conference. – Vinnytsya, February 23, 2018. – Ch. 2 – P. 38–41.
3. Kivlyuk O. P. Worldview and Educational Activities as an Important Condition for Modern Civilizational Adaptation. Gilea (scientific bulletin): [sciences works] / [main word-processor V. M. Vashkevich]. Kiev, 2011. Issue 50 (No. 8). P. 314–320.
4. Lyurina T. I. Wrath of the perfect personality: the aspect of forming value orientations among university students. Scientific herald of Melitopol State Pedagogical University, 2015 No. 1 (15). P. 65–69.
5. Molodychenko N. A. Preparation of future teachers of a foreign language for moral education of adolescents. Science and contemporary. Kiev: Logos, 1999. P. 60–67.
6. Sembrat A. L. Moral education of senior pupils in the educational process of the gymnasium. Pedagogy, psychology and methodological and biological problems. Kharkiv, 2006. No. 2. P. 54–60.

УДК 378.146

АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗААУДИТОРНОЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Гнатченко Н. В.

*Комунальний заклад охорони здоров'я «Харківський обласний медичний
коледж»*

У статті проведено теоретичний аналіз підходів щодо організації позааудиторної самостійної роботи студентів. Розкривається визначення сутнісного уявлення поняття «самостійна робота студента», принципи організації та підходи до класифікації СРС. Розглянуто застосування інноваційних підходів організації СРС у закладах вищої освіти України.

Ключові слова: самостійна робота студентів, інтерактивні методи навчання, дидактичні ігри, інтелект-карти, кейс-метод, метод проектного навчання, інформаційно-комунікативні технології.

АНАЛИЗ ПОДХОДОВ К ОРГАНИЗАЦИИ ВНЕАУДИТОРНОЙ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ

Гнатченко Н. В.

*Коммунальное учреждение здравоохранения «Харьковский областной
медицинский колледж»*

В статье проведен теоретический анализ подходов к организации внеаудиторной самостоятельной работы студентов. Раскрывается определение сущностного представления понятия «самостоятельная работа студента», принципы организации и подходы к классификации СРС. Рассмотрено применение инновационных подходов организации СРС в учреждениях высшего образования Украины.

Ключевые слова: самостоятельная работа студентов, интерактивные методы обучения, дидактические игры, интелект-карты, кейс-метод, метод проектного навчання, інформаційно-комунікативні технології.

THE ANALYSIS OF THE APPROACH TO EXTRACURRICULAR SELF-DEPENDENT WORK OF STUDENTS

Hnatchenko N.V.

Communal Health Institution «Kharkiv Regional Medical College»

The article contains the theoretical analysis of the approach to the extracurricular self-dependent work of students in the article.

Self-dependent work of student is considered a special form of organizing the educational activity in higher education institutions and as a kind of student's activity. The author considers it is one of the main ways of the learning of the educational material. In this article self-dependent work of students is presented as a way of perception of the educational material and its further fixation with educator's manual but without his directly involvement. Self-dependent work of student promotes the development of self-dependence, activity, initiative and creative thought.

The views of scientists on the essence, classification and organization principles of self-dependent work of student were analyzed.

It was proved, that introduction of innovative methods of educating motivate students to self-dependent creative activity. Innovative approaches include : game method, problem-searching methods (case-method, crating an intellectual map, etc.),project educational method, the method of using new information and communication technologies in studing (electronic textbooks, computer programs, computer presentations, Web-quests, etc.).

Increasing the quality of higher education in today's conditions requires using of different program products including computer testing. Their introduction is possible at the self-control of student's knowledge at the stage of educational process.

Key words: self-dependent work of students, interactive methods of education, didactic games, case-method, intellectual maps, project educational method, information and communication technologies.

Постановка проблеми. Демократичні зміни в соціально-економічному розвитку України, що спрямовані на інтеграцію національної системи освіти в європейський освітній простір та реалізація стратегії навчання на протязі всього життя обумовлюють посилення уваги до організації самостійної роботи студентів (СРС) медичних коледжів та забезпечення її продуктивності.

Сутність, принципи організації СРС були вивчені та проаналізовані в ґрунтовних дослідженнях Т. О. Бажан, В. Є. Бенери, Н. І. Бойко, Н.Є. Герасімової, С. Ю. Гончаренко, В. І. Євдокимова, П. Ф. Каптерева, Н. В. Кузьміної, В. І. Лозової, М. Ю. Мартиненко, В. М. Нагаєва, Т. М. Олійник, В. Л. Ортинського, П. І. Підкасистого, М. І. Пирогова, І. Ф. Прокопенка, О. В. Слободяник, М. А. Умрик, К. Д. Ушинського та ін.

Основні підходи до класифікації СРС, а також інноваційні форми, види, методи організації навчання студентів були окреслені та охарактеризовані в публікаціях В. Л. Ортинського, П. І. Підкасистого, Л. В. Штефан та ін.

Одвічні проблеми педагогічної науки «чому навчати та як навчати?» набули нині особливої актуальності в системі вищої освіти.

В умовах стрімкого розвитку і розширення застосування в освітньому процесі інноваційних технологій та відкритих інформаційних джерел передача «готових» знань перестає бути головною метою вищої освіти. Мета освіти у сучасному суспільстві – інтелектуальний та моральний розвиток людини. Сьогодні потрібні фахівці, які здатні критично мислити, вміють бачити і творчо вирішувати професійні завдання.

Мета дослідження – провести теоретичний аналіз підходів щодо організації позааудиторної самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», Постанови Кабінету Міністрів «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти», методичних рекомендацій щодо «Розроблення освітніх програм» СРС є

однією з основних форм організації освітнього процесу, що передбачає розвиток у студента самостійності, ініціативності, творчого мислення та ін.

Проведений нами аналіз психолого-педагогічних джерел інформації свідчить про те, що видатні педагоги та філософи минулих століть усвідомлювали значущість самостійної діяльності під час становлення та розвитку особистості. Так, наприклад, відомий німецький педагог А. Дістервег проголошував найвищу мету освіти: «Виховання самостійності за допомогою самодіяльності» [5, с.127]. Становленню й розвитку теорії СРС у освітньому процесі закладів вищої освіти (ЗВО) сприяли такі видатні педагоги як М. І. Пирогов, К. Д. Ушинський та ін. Слід зазначити, що саме К. Д. Ушинський вперше серед вітчизняних педагогів визначив СРС як предмет психолого-педагогічного дослідження й розглядав організацію СРС як результат об'єднання діяльності викладача та діяльності студента, спрямованої на оволодіння знаннями репродуктивним і творчим способами [21].

У період сучасності думки представників педагогічної науки щодо змісту поняття «самостійна робота студента» поляризувалися. У табл. 1 наведено підходи деяких дослідників сучасності щодо сутнісного уявлення поняття «самостійна робота студента».

Виходячи зі змісту табл. 1 можна констатувати, що існує розмаїття поглядів дослідників щодо сутнісного уявлення про поняття «самостійна робота студента», разом з тим всі зазначені та інші дослідники наголошують на тому, що СРС – це особлива форма організації освітньої діяльності у ЗВО та вид діяльності студента, що є одним з головних засобів опанування навчального матеріалу, плануються й виконується згідно завдань викладача та під його керівництвом, але без його безпосередньої участі.

Таблиця 1

Підходи деяких дослідників щодо сутнісного уявлення поняття «самостійна робота студента»

№	Уявлення поняття «СРС»	Дослідники
---	------------------------	------------

з/ п		
	... самостійне вивчення, закріплення й поглиблення раніше здобутих і нових знань, набування практичних навичок і умінь	В.Л. Ортинський [14, с.205]
	... засіб організації самостійної діяльності студентів	П.І. Підкасистий [17, с. 228]
	... спільна діяльність викладача та студента (наукова, навчальна, практична тощо), яка має за мету виховання самодіяльності особистості студента для самостійного засвоєння ним знань, умінь і навичок; діяльність індивіда, що здійснювалася ним своїми власними силами без сторонньої допомоги	В.Є. Бенера [2, с.22]
	Складне багатомірне педагогічне явище, яке включає систему взаємопоєднаних структурних і функціональних компонентів, що утворюють цілісну єдність, підпорядковану цілям виховання, освіти і розвитку в умовах її опосередкованого управління та самоуправління	Н. І. Бойко [3, с. 9]
	Одна з форм навчально-пізнавальної активності, діяльності студента, цілями якої виступають: засвоєння студентами змісту освіти (знання, навички, уміння, досвід діяльності, прийоми, алгоритми і т. ін.); формування рис самостійності і як результату навичок самоосвіти	М.А. Умрик [20, с. 10]
	Організаційна форма навчання та засіб залучення студентів до самостійної пізнавальної діяльності чи її результат	О.В Сободеяник [18, с. 6]
	Форма організації самостійної навчально-пізнавальної та практичної діяльності, зміст якої полягає у самостійному вирішенні навчальних та навчально-професійних завдань	М.Ю. Мартиненко [11, с. 27]

Узагальнення викладеного у дослідженнях В. І. Лозової матеріалу з проблеми класифікації СРС, дозволяє стверджувати, що у сучасних закладах вищої освіти СРС упроваджується у наступних формах організації навчання [10, с. 187]:

- індивідуальні (курсіві, дипломні роботи та проекти, реферативні повідомлення, самостійна науково-дослідницька робота, індивідуальні консультації, олімпіади тощо);
- групові та парні (проектне та проблемне навчання, навчання у співпраці, групові консультації, факультативні заняття, заняття в гуртках);
- масові або фронтальні (проектне навчання, програмоване навчання).

За класифікацією, запропонованою П. І. Підкасистим, слід розмежовувати такі види СРС: ті, що мають виконуватися за зразками (репродуктивні); реконструктивно-варіативні; евристичні (частково-пошукові) і творчо-дослідницькі [17, с. 157-189].

Репродуктивні завдання ґрунтуються на відомих студентам фактах, на отриманих готових алгоритмах виконання дій.

Реконструктивно-варіативні СРС пов'язані з необхідністю використання попередньо набутих знань для розв'язання нових питань, проблем, ситуацій.

Евристичні форми організації СРС передбачають часткову побудову дій у новій ситуації, тобто організацію продуктивних процесів мислення студентів та передбачає використання проектної діяльності, вирішення конкретних ситуацій, ситуаційних завдань; складання портфоліо; участь у дидактичних іграх; складання та вирішення різнорівневих тестів, тощо.

Творчо-дослідницький підхід до організації СРС, в основному, реалізується завдяки науково-дослідній роботі (НДР) студентів, яка вважається важливим засобом підвищення якості підготовки висококваліфікованого, конкурентоспроможного майбутнього випускника закладу вищої медичної освіти [13].

Окреслюючи основні підходи до організації СРС, ми погоджуємося з думкою вітчизняних дослідників (В. І. Лозова, Л. В. Онучак, Н. О. Шишкіна, та ін.), що до самостійної творчої діяльності студентів спонукає упровадження інноваційних методів навчання під час організації позааудиторної СРС. Дослідники вважають, що інноваційні методи навчання основані на використанні в

освітньому процесі нових нестандартних, прогресивних технологій, які спрямовані на підвищення рівня знань, умінь та навичок здобувачів освіти.

Визначаючи основні тенденції розвитку СРС, науковці акцентують увагу на переході від традиційних (інформативних) до новітніх (активних, інтерактивних) методів навчання. Стосовно цього питання слід зазначити, що, термін «інтерактив» походить від англійського «interact» («Inter» – взаємний, «act» – діяти). Так, О. А. Комар вважає, що інтерактивний метод навчання передбачає міжособистісне педагогічне спілкування, організацію ефективного взаємозв'язку, комунікації, співпрацю між викладачем та студентами [8].

У сучасних психолого-педагогічних джерелах інформації до інноваційних підходів організації СРС, відносять: ігровий метод; проблемно-пошукові методи (кейс-метод, складання інтелектуальної карти та ін.); метод проектного навчання; метод застосування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні.

Вітчизняний педагог Н. В. Остапович головним завданням дидактичних ігор у професійній медичній освіті вважає: підвищення самостійність майбутнього фахівця, активізацію опорних знання та вмінь, піднесення духу творчості в навчанні, можливість висловити власні думки, забезпечення підготовки до професійної практичної діяльності [15].

Вивчення психолого-педагогічних джерел інформації з питання що досліджується свідчить про те, що, дієвими у процесі організації СРС вважаються проблемно-пошукові методи, котрі орієнтовані, насамперед, на формування умінь та навичок інтелектуальної діяльності, професійної компетентності майбутнього медичного фахівця. Проблемно-пошукові методи передбачають складання розумових карт, використання кейс-методу та ін.

В основу складання інтелект-карти (розумової картки) покладені дослідження всесвітньо відомого письменника, психолога й консультанта Т. Бьюзена. Дієвість даного методу пов'язують зі здатністю правої та лівої півкулі головного мозку одночасно обробляти інформацію. Ліва півкуля несе від-

повідальність за послідовність обробки та аналіз інформації, логічне мислення, слова, числа. За допомогою правої півкулі людина сприймає кольори та розміри, ритм, уяву, емоції, орієнтується в просторі. Для засвоєння інформації студенти використовують переважно ліву півкулю, яка відповідає за логічні здібності, як результат у студента відсутня здатність бачити повну, цілісну картину, тобто блокується асоціативне мислення.

Створивши інтелект-карти, Т. Бьюзен зміг задіяти обидві півкулі головного мозку, це сприяло кращому формуванню освітньо-пізнавальної компетенції студентів. Інтелект-карти – це графічний спосіб вираження процесів радіантного мислення, інструмент розвитку пам'яті, візуалізації та структуризації інформації, вирішення творчих завдань, прийняття рішень [4].

Належність кейс-методу (метод *case-study*) до активних підходів навчання, звісно ж, визначається його сутністю – засвоєння та застосування навчального матеріалу у вирішення конкретних практичних проблем та ситуацій з урахуванням специфіки професійної діяльності. Кейси базуються на реальному фактичному матеріалі, або ж наближені до реальної ситуації [24].

У публікаціях сучасних науково-педагогічних працівників Школи охорони здоров'я Національного університету «Києво-Могилянська академія», Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова та Запорізького державного медичного університету міститься аналіз впровадження кейс-методу у контексті його застосування для підвищення професійної підготовки студента-медика [12, 19]. Дослідники зазначають, що навчальні завдання кейсів дозволяють студентам набути вмінь використовувати теоретичний матеріал для аналізу практичних проблем; оцінювати ситуації та здійснювати пошук необхідної інформації; формулювати питання; розробляти багатоваріантні підходи до реалізації алгоритму дій; приймати рішення в умовах невизначеності; прогнозувати способи розвитку ситуацій; брати участь у конструктивній критиці.

Інноваційним підходом до навчання у період сучасності є метод проектів. Застосування даного методу у процесі підготовки майбутніх медичних фахівців

передбачає як самостійне так і групове виконання роботи. При організації роботи над проектом використовується інтелектуально-конкурентна система співпраці, у межах якої студенти самостійно здобувають та аналізують інформацію, формують різні погляди на окреслену проблему та самостійно знаходять шляхи її вирішення [1].

Важливо також зазначити, що проведений нами аналіз психолого-педагогічних джерел інформації дозволяє стверджувати, що розширюють дидактичні можливості організації СРС інформаційно-комунікативні технології (ІКТ) навчання. Сьогодні вміння застосовувати ІКТ для досягнення навчальної мети є обов'язковим компонентом підготовки компетентного фахівця.

Вітчизняна дослідниця О. С. Хорошайло здійснивши аналіз підходів щодо впровадження ІКТ у процес організації СРС в закордонних ЗВО зазначає, що електронне навчання – це навчання в інтерактивному, дистанційному форматі через Інтернет, локальну внутрішньокорпоративну мережу – Інтернет, по електронній пошті [22]. Цей вид навчання нині упроваджується в українських ЗВО. Фахівці наголошують на про його перспективність, оскільки, в першу чергу, він розрахований на вдосконалення студентами умінь і здатності працювати самостійно, вести власне дослідження, а також сприяє розвитку почуття відкриття, переміщення студента в реальність майбутньої професійної діяльності.

Сучасні ІКТ, що надають широкі можливості при організації СРС, – це електронні підручники, комп'ютерні програми, комп'ютерні мультимедійні презентації, Web-квести, тощо.

Одним із засобів організації СРС є використання електронних підручників (ЕП). В процесі роботи з ЕП студенти отримують можливість оперативно здійснити пошук необхідної інформації, що сприяє кращій підготовці до аудиторних занять.

Сьогодні, у період реформування системи вищої освіти України відповідно до сучасних світових вимог для забезпечення високої якості навчання, ефективного управління процесом підготовки фахівців в умовах вищої школи поряд

з якісними навчальними та навчально-методичними виданнями з навчальних дисциплін набувають особливо важливого значення різного роду комп'ютерні програмні продукти: навчальні (засвоєння дисципліни); контролюючі (визначення рівня знань); програми-тренажери (формування та закріплення набутих знань); демонстраційні (демонстрація практичних навичок) та ін. Використання комп'ютерних програм допомагають закріпити професійні навички та сприяють формуванню самостійної освітньої діяльності студентів.

Комп'ютерні програмні продукти для проведення розрахунків, побудови та оформлення графіків, аналізу даних, створення мультимедійних презентацій та ін.. активно застосовуються в освітньому процесі Київського університету імені Бориса Грінченка [16].

Для організації СРС у Вінницькому державному педагогічному університеті ім. Михайла Коцюбинського застосовують програмний продукт ІІІAS. На основі комп'ютерної програми ІІІAS в університеті створено та впроваджено в освітній процес навчальні електронні курси з низки дисциплін. Використання електронних курсів сприяло підвищенню ефективності СРС [23].

Виходячи із викладеного ми вважаємо, що комп'ютерні програмні продукти мають бути невід'ємною складовою основи якості засвоєння студентами навчального матеріалу як на заняттях, так і в процесі самостійної роботи. Тобто, об'єктивна необхідність підвищення якості вищої освіти в умовах сьогодення потребує застосування різного роду комп'ютерних програмних продуктів й у тому числі комп'ютерного тестування, і в першу чергу на такій стадії освітнього процесу, як самоперевірка рівня знань студентів. Система контролю, яка є важливим компонентом будь-якої педагогічної технології, потребує розвитку таких способів і засобів оцінювання навчальних досягнень студентів, які забезпечували б об'єктивною інформацією всіх учасників освітнього процесу.

Перспективи подальших розробок – дослідження основних підходів щодо самодіагностики успішності самостійної роботи студентів за допомогою комп'ютерного тестування.

Список використаних джерел:

1. Бажан Т. О. Особливості впровадження в навчальний процес самостійної роботи студентів / Т. О. Бажан // Інноваційні технології в організації самостійної роботи студентів медичних освітніх закладів: тези доповідей навчально-наукової конференції з міжнародною участю (23 березня 2017 р.). – Полтава : Вид-во «УМСА», – 2017. – С.10-12
2. Бенера В. Є. Самостійна робота студентів у навчальному процесі вищої школи (друга половина 19-го – початок 20-го ст.) / В. Є. Бенера // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. – 2011. – № 3-4. – С.16 - 23.
3. Бойко Н. І. Організація самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів в умовах застосування інформаційно-комунікативних технологій : автореф. дис. ... к. пед. наук. : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Бойко Н. І. – Київ, 2008 – 25 с.
4. Бьюзен Т. Супермышление / Тони Бьюзен, Барри Бьюзен. – Минск : Попурри, 2003. – 183 с.
5. Дистервег А. Избранные педагогические сочинения / А. Дистервег. – М. : Учпедгиз, 1956. – 256 с.
6. Закон України про вищу освіту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
7. Закон України про освіту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page>
8. Комар О. А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивної технології : автореф. дис. ... к. пед. наук. : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / О. А. Комар. – Умань, 2011 – 46 с.
9. Кузьміна Н. В. Методи дослідження педагогічної діяльності / Н. В. Кузьміна. – Л. : Вид-во ЛГУ, 1990. – 214 с.

10. Лекції з педагогіки вищої школи : навч. посіб. / за ред. В. І. Лозової. 2-е вид., доп. і випр. – Х. : «ОВС», 2010 – 480 с.
11. Мартиненко М. Ю. Формування культури самостійної роботи майбутніх економістів засобами дистанційного навчання: дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / М. Ю. Мартиненко. – Дніпропетровськ, 2015. – 260 с.
12. Мельнікова О. В. Проблемно-орієнтоване навчання як крок до підвищення професійної підготовки студента-медика / О. В. Мельнікова, Т. В. Іваненко // Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (26-27 березня 2015 року, м. Суми). – Том 2. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. – С. 100-101
13. Мікулець Л. В. Науково-дослідницька робота як елемент формування професійної компетентності студентів-медиків / Л. В. Мікулець // Актуальні питання вищої медичної та фармацевтичної освіти: досвід, проблеми, інновації та сучасні технології: матеріали навчально-методичної конференції (Чернівці, 19 квітня 2017р.). – Чернівці, 2017. – С. 146
14. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закладів] / В. Л. Ортинський. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с
15. Остапович Н. В. Дидактичні ігри як засіб активізації навчання природничо-наукових дисциплін у медичному коледжі / Н. В. Остапович // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Серія : Педагогічна. – 2014. – Вип. 20. – С. 215-218.
16. Панченко Ю. В. Застосування прикладних програм загального призначення у навчально виховному процесі / Ю. В. Панченко // Інформаційні технології 2015: матеріали II Української конференції молодих науковців (Київ, 28-29 травня 2015р.). – Київ, 2015. – С.52-54

17. Пидкасистый П. И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении : теоретико-экспериментальное исследование / П. И. Пидкасистый. – М. : Педагогика, 1980. – 240 с.
18. Слободяник О. В. Методика організації самостійної роботи студентів педагогічних університетів у процесі навчання фізики : автореф. дис ... канд. пед. наук: 13.00.02 «Теорія та методика навчання» / О. В. Слободяник . – Кіровоград : Б.в., 2012 . – 19 с.
19. Степурко Т. Кейс-стаді як метод викладання управлінських дисциплін в охороні здоров'я / Т. Степурко, О. Ігнащук // Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. – К. : Вид-во АПСВТ, 2017. № 1. – С. 70-77
20. Умрик М. А. Організація самостійної роботи майбутніх учителів інформатики в умовах дистанційного навчання інформатичних дисциплін. : авт.. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.02 «Теорія та методика навчання (інформатика)» / М. А. Умрик. – Київ, 2008. – 24 с.
21. Ушинский К. Д. Труд в его психическом и воспитательном значении / К. Д. Ушинский // Педагогические сочинения : В 6-ти томах. – М., Л. : Изд-во АПН РСФСР, 1988. – Т. 2. – С. 8-26.
22. Хорошайло О. Закордонний досвід з використання інноваційних технологій та прийомів з організації самостійної роботи студентів / О. Хорошайло // Гуманізація навчально-виховного процесу. – Слов'янськ, 2011. – Вип. LV. – Ч. III. – С. 163-168.
23. Шимкова І. В. Автоматизована система управління навчанням як засіб організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів у процесі вивчення фахових дисциплін // Zbióraportów naukowych. «Postępy nauce-wostatnich latach. Nowych rozwiązań». (28. 12. 2012 – 30. 12. 2012) – Część 3/2. – Warszawa: Wydawca : Sp. zo. o. „Diamondtradingtour”, 2012. – Str. 37-42.
24. Штефан Л. В. Використання кейс-методу у професійній підготовці інженерів-педагогів / Л. В. Штефан, С. А. Лисенко // Збірник наукових праць Бер-

Наукові записки кафедри педагогіки Випуск 43, 2018

дянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). 2011.
№2. – С. 315-323.

СИСТЕМНІСТЬ І ЦІЛІСНІТЬ ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Денисова Н. В.

Балаклійська філія Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

У статті розкрито актуальність проблеми цілісності системи виховної роботи у закладі вищої освіти. Висвітлено зміст, форми, методи такої роботи, що ґрунтується на узгодженні діяльності всіх структурних підрозділів філії, практичного психолога, студентського самоврядування, студентського наукового товариства. Схарактеризовано ефективні освітні технології. Визначено аспекти виховної роботи, спрямовані на взаємодію інтелектуальної, емоційно-вольової, психомоторної сфер індивіда. Приділено увагу стилю діяльності педагогічного працівника в сучасних освітніх умовах.

Ключові слова: цілісна система виховної роботи, компетентнісний підхід до виховання.

СИСТЕМНОСТЬ И ЦЕЛОСТНОСТЬ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ В ЗАВЕДЕНИИ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Денисова Н. В.

Балакле́йский филиал Коммунального заведения «Харьковская гуманитарно-педагогическая академия» Харьковского областного совета

В статье раскрыта актуальность проблемы целостности системы воспитательной работы в заведении высшего образования. Освещены содержание, формы, методы такой работы, основанной на согласованности деятельности всех структурных подразделений филиала, практического психолога, студенческого самоуправления, студенческого научного общества. Охарактеризованы эффективные образовательные технологии. Определены аспекты воспитательной работы, направленные на взаимодействие интеллектуальной, эмоциональ-

но-волевой, психомоторной сфер индивида. Уделено внимание стилю деятельности педагога в современных условиях.

Ключевые слова: целостная система воспитательной работы, компетентностный подход к воспитанию.

SYSTEM AND INTEGRITY OF EDUCATIONAL WORK IN THE ESTABLISHMENT OF HIGHER EDUCATION

Denysova N. V.

Balakliya branch of the Municipal establishment «Kharkiv humanitarian-pedagogical academy» of Kharkiv Regional Council

The urgency of the problem of the integrity of the educational work system in the establishments of higher education is disclosed in the article. It is organically connected with the studies, aimed at the general goal - the formation of all-round developed personality. The contents, forms, methods of such work are highlighted. Its groundbreaking basis is the coordination of the activities of all subdivisions of the branch, a practical psychologist, students' self-government and a student scientific society. An important direction in the integral process of education is the educational work at the hostel. It has a common goal and meaningful content. In a hostel, students acquire the first serious self-existence: they cook, wash and demonstrate self-service skills. Students who live in the hostel together with the educator organize leisure activities, initiate cognitive activities. The significance of practical training in the system of educational work is determined. Its components are the formation of professional orientation and motives of professional activity on the basis of the transition of social and professional requirements into the system of value orientations and activity of the personality; the formation of the professional duty, which is the set of requirements and moral principles that nowadays society requires from the person; professional honor and dignity; professional conscience, etc. The role of teaching and methodical work is considered. It provides the conditions for the harmonious development of the person, his/her creative potential, readiness to make

competent decisions, sharing opinions, promoting independent thinking of students, their interest in solving the problems in education. The attention is focused on the aesthetic design of the interior and adjoining territory of the institution. It also has a positive effect on the education of the individual. Effective educational technologies are listed, in particular, ICT and interactive. The aspects of the educational work directed on the interaction of the intellectual, emotional-volitional, psychomotor spheres of the individual are determined. Attention is paid to the style of pedagogical activity in in contemporary educational environment. The directions of work of the tutor are characterized.

Key words: integral system of educational work, competent approach to education.

Постановка проблеми. Студентський вік є періодом найбільш інтенсивного соціального формування особистості. Це період самоствердження, морального удосконалення та формування соціальної зрілості, розвитку професійного мислення й обрання моделі поведінки, тобто період, який суттєво впливає на подальші роки життя.

У зв'язку з цим підвищується значущість виховання майбутніх фахівців.

Аналіз нормативно-правових документів Закону України «Про освіту», Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Концепції національного виховання, Концепції національно-патріотичного виховання молоді показав, що суспільство потребує фахівців з високою моральністю, комунікативними вміннями, з розумінням українських цінностей і вмінням жити в інформаційному суспільстві.

Вивчення досвіду роботи закладів вищої освіти з проблеми виховання студентської молоді дозволило з'ясувати, що спостерігається зниження інтересу юнаків і дівчат до культури, мистецтва, духовної спадщини тощо. Натомість у сучасній молоді з'явилося бажання мати високооплачувану роботу, отримувати максимальні життєві блага якомога швидше.

Формулювання мети статті. Метою статті є висвітлення системи виховної роботи, яка ґрунтується на узгодженні запиту суспільства й інтересів молодого покоління, їх життєвих цінностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники питань (І. Бех, В. Сухомлинський, Т. Поніманська, Г. Пономарьова та ін.), пов'язаних з організацією виховної роботи при підготовці фахівців у галузі освіти, здійснили аналіз змісту, форм, методів, засобів. Водночас актуальною залишається проблема цілісності системи, визначення ефективних технологій виховної роботи у закладі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Виховання органічно пов'язано з навчанням, тому спрямовується на загальну мету – формування всебічно розвиненої особистості. Сам процес передбачає комплексний підхід, за якого відбувається взаємодія інтелектуальної, емоційно-вольової, психомоторної сфер індивіда – з одного боку, педагогічної та студентської спільноти, громадських організацій, сім'ї – з іншого.

За роки свого існування заклад поступово накопичував досвід створення та впровадження багатоаспектної, цілісної системи виховної роботи, в якій є умови для самопізнання, самовизначення, самовиховання та самоактуалізації особистості. Ця система базується на засадах демократизму, спрямована на використання творчого потенціалу студентського самоврядування з метою формування у студентів цінністих орієнтацій, необхідних для життя в інформаційному суспільстві. Специфіку побудови цієї системи можна розкрити в таких тезах: перенесення акцентів із потреб і запитів суспільства на інтереси і потреби людини, так звана особистісно-гуманістична парадигма виховання, бо не людина існує для суспільства, а суспільство – для неї; формування висоосвіченого фахівця – це не самоціль. Молодший спеціаліст має стати передусім носієм загальнолюдської культури, представником української національної еліти через набуття національної свідомості, активної громадянської позиції, високих мо-

ральних якостей та духовних цінностей; виховання є складовою частиною ідеології та культури суспільства.

Принциповим у такій системі виховної роботи є узгодження діяльності всіх структурних підрозділів, усіх взаємопов'язаних ланок (навчальної, методичної, організаційної, науково-дослідницької, просвітницької, комунікативної, оздоровчо-спортивної, розважальної тощо).

Проблема виховання на сучасному етапі розвитку суспільства висуває на передній план питання вироблення нового стилю діяльності викладача при однотимчасному створенні умов для становлення особистості студента.

«Головною фігурою в реалізації програм виховної роботи є наставник (тьютор, куратор) груп», – зазначається в матеріалах підсумкової колегії Міністерства освіти і науки України [1]. Діяльність керівника академічної групи, яка регламентується Положенням, спрямована на вивчення особистості студента, здійснення корекції виховання, організацію творчих справ, роботу з батьками. Саме він вирішує питання студентської життєдіяльності. Цінним є залучення студентів до планування цієї роботи, завдяки чому вони оволодівають методичними вміннями щодо організації виховного процесу у початковій школі чи закладі дошкільної освіти.

Рамки статті дозволяють назвати мінімум форм виховної роботи, які проводяться в академічних групах: словесні (збори, години спілкування, бесіди, конференції, зустрічі та ін.), наочні (відвідування музеїв, виставок, оформлення тематичних стендів тощо), практичні (екскурсії, заочні подорожі, конкурси, колективні творчі справи та ін.). Усі вони взаємопов'язані та спрямовані на виконання завдань виховної роботи. Збагачення досвіду роботи, проблеми виховання студентської молоді обговорюються на методичному об'єднанні наставників академічних груп.

Важливою складовою в системі освітнього процесу є студентське самоврядування, у ході діяльності якого виявляються та реалізуються творчі здібності студентів, ініціативність, підвищується відповідальність кожного за резуль-

тати своєї праці. Положення про студентське самоврядування передбачає зростання ролі студентської спільноти в процесі управління закладом.

Під керівництвом досвідчених педагогічних працівників студенти займаються науково-дослідною роботою. На підставі Положення функціонує Студентське наукове товариство, основним завданням якого є виявити здібних і творчо мислячих студентів, залучити їх до психолого-педагогічних досліджень.

Виявляти стан психічного та духовного здоров'я учасників освітнього процесу, досліджувати особливості міжособистісних стосунків в академічних групах і в трудовому колективі, враховувати ці чинники в повсякденній практиці виховної роботи допомагає діяльність практичного психолога. Він систематично вивчає рівні соціально-психологічної адаптації, організаторських і комунікативних здібностей, самооцінки, домагань, навчальної та особистісної тривожності; здійснює психологічний супровід усіх видів педагогічної практики.

У системі виховної роботи чільне місце посідає практичне навчання. Його компонентами є формування професійної спрямованості та мотивів професійної діяльності на основі переходу соціальних і професійних вимог у систему ціннісних орієнтацій та активності особистості; формування професійного обов'язку, що є сукупністю вимог та моральних засад, які ставить суспільство до особистості; професійна честь і гідність; професійна совість тощо. Різні види практики допомагають студентам сформувавши методичну рефлексію, яка дозволяє оцінити власні моральні якості, здатність до педагогічної діяльності. Можна стверджувати, що рефлексія, як зверненість суб'єкта на себе і свою діяльність, є універсальним механізмом процесу самореалізації, завдяки чому можна досягти якісних змін професійного й особистісного вдосконалення. Це і є рухомим фактором саморозвитку, самовиховання.

Забезпечити умови для гармонійного розвитку студентів, стимулювання креативного мислення, готовності приймати компетентні рішення, їх зацікавленості в розв'язанні поставлених завдань у навчанні покликана навчально-

методична робота. Майбутні фахівці залучаються до різних форм, серед яких можна виокремити такі: семінар-практикум «Методичні аспекти нової української школи», майстер-клас «Сучасний ефективний урок – спільна творчість учителя та учнів», ділова гра «Буктрейлер як засіб формування мотивації читання й розширення сфери пізнавальних інтересів молодших школярів», педагогічні читання «Сторінками творів видатного українського педагога В. Сухомлинського», педагогічний міст «Ідеї Макаренка на службі сучасникам», кіносалон «Англійська мова єднає» та ін.

Одним з важливих напрямів цілісного процесу виховання є виховна робота у гуртожитку, яка за своєю метою, змістом, діяльністю студентської ради перегукується з виховною роботою у філії. Специфічним у ній є те, що в умовах гуртожитку студенти здобувають перші ази самостійного буття. Щоб зробити життя в ньому змістовним і цікавим, вони стають організаторами дозвілля та побуту, учасниками, ініціаторами цікавих справ тощо.

Важливим у системі виховання студентської молоді є плідна реалізація спільних культурно просвітницьких програм і проектів з культурно мистецькими й освітніми закладами міста. Така традиційна співпраця дозволяє виховувати майбутнього фахівця активним учасником культурної розбудови нашої держави, формувати його як суб'єкта культури.

Виховний процес у Балаклійській філії базується на демократичному стилі взаємодії між усіма суб'єктами освітнього процесу, що забезпечує вияв активної життєвої позиції студентів, їх самовираження та самореалізація. У закладі панує атмосфера родинного затишку, де кожен учасник освітнього процесу готовий підтримати, надати необхідну допомогу. Трудовий колектив приділяє увагу естетичному оформленню як внутрішнього інтер'єру, так і прилеглої території закладу. Видатний педагог А. Макаренко зазначав: «Виховує все: люди, речі, явища, але перш за все і довше всього – люди. З них на першому місці – батьки й педагоги» [1, с. 21]. У філії налагоджена тісна співпраця з батьками вихованців. Крім традиційних форм роботи, таких як батьківські збори, День

відкритих дверей, лекторіїв для батьків, педагоги організують і проводять спільні позааудиторні заходи, постійно інформують батьків про досягнення їхніх дітей засобами мобільного зв'язку.

Поділяючи думку Г. Пономарьової, педагогічні працівники Балаклійської філії через систему виховної роботи реалізують головне завдання – «формування педагога-вихователя, суб'єкта професійної діяльності, здатного творчо розв'язувати проблеми педагогічного процесу, який би розумів, умів і бажав виховувати особистість дитини. А для цього він сам має стати вихованою особистістю – Людиною Культури» [2, с. 321–322].

Висновки. Узагальнюючи вищевикладене, можна стверджувати, що ефективність виховної роботи у філії істотно зростає за наявності цілісної системи роботи, спільної мети всіх учасників освітнього процесу: викладачів, вихователів, наставників академічних груп, практичного психолога – тих, хто спрямовує свої творчі можливості, інтелектуальний потенціал на виховання майбутніх фахівців.

Список використаних джерел.

1. Виховання студентської молоді на сучасному етапі розвитку суспільства : метод. рекомендації / уклад. : Н. В. Денисова, Т. І. Кізіцька, Н. Є. Фролова. – Балаклія, 2017. – 70 с.
2. Пономарьова Г. Ф. Виховання майбутнього педагога: теорія і практика : монографія / Г. Ф. Пономарьової. – Харків : Вид-во «Ранок», 2014.
3. Розвиток виховної роботи у сучасному вищому навчальному закладі: змістовні домінанти та тенденції : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Харків, 22.11.2016 р.) / Комунальний заклад Харківська гуманітарно-педагогічна академія Харківської обласної ради; за заг. ред. Г. Ф. Пономарьової. – Х. : ФОП Петров В. В., 2016. – 399 с.

УДК 378.091.12:005.963.5]364-43(045)

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПІД ЧАС ПРОХОДЖЕННЯ РІЗНИХ ВИДІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Дмитренко К. А., Полякова І. В.

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

У статті викладено та проаналізовано теоретичні основи реалізації процесу формування готовності майбутніх соціальних працівників до професійної комунікації під час проходження різних видів педагогічної практики.

Наведено різні думки як вітчизняних, так і зарубіжних учених, які розв'язували проблеми формування комунікативних умінь, а також значення педагогічної практики в процесі формування професійної готовності працівника.

Доведено, що основну роботу з формування у студентів готовності до професійної комунікації в процесі педагогічної практики складається із проведення: лекційних, семінарських, практичних занять із різних навчальних дисциплін з упровадженням ігрових, активних, інтерактивних методів та вироблення рекомендацій для викладачів, керівників педагогічних практик від кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки щодо реалізації процесу формування готовності до професійної комунікації в процесі педагогічної практики у студентів – майбутніх соціальних працівників.

Сформульована думка про те, що головний акцент має бути зроблений на організації професійно-орієнтаційної та індивідуальної роботи. Зокрема, запровадження таких видів практичної роботи щодо вирішення проблемної ситуації в роботі з суб'єктом соціальної взаємодії.

На думку авторів, досить ефективними виявилися такі форми роботи, що впроваджувались у позааудиторний процес, як-то: прес-центр, театральна студія «Форум-театр», об'єднання волонтерів тощо.

Обґрунтовано, що створена авторами система баз практики дозволяє: урахувати індивідуальні бажання студентів при виборі конкретної установи як бази практики; для кожного виду практики обирати ті установи, де створені умови, максимально необхідні для виконання інваріантних і варіативних навчально-професійних та комунікативних завдань програми практики; організувати проходження практики невеликими групами або навіть індивідуально, що сприяє покращенню якості супервізії.

Зроблений висновок, що у процесі виконання індивідуальних комунікативних завдань та розв'язання задач при проходженні різних видів педагогічних практик студенти повинні не тільки продемонструвати всі ті знання, уміння й навички, сформовані при вивченні різних навчальних дисциплін, а й уміти їх органічно поєднувати зі знаннями, уміннями й навичками, сформованими при проходженні різних видів педагогічної практики для ефективної професійної комунікації, взаємодії та спілкування в процесі самонавчання та здійснення аналізу комунікативних умінь, технік тощо.

Ключові слова: професійна комунікація, готовність, спілкування, педagogічна практика, студенти – майбутні соціальні працівники.

**РЕАЛИЗАЦИЯ ПРОЦЕССА ФОРМИРОВАНИЯ ГОТОВНОСТИ
БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ
КОММУНИКАЦИИ ПРИ ПРОХОЖДЕНИИ РАЗЛИЧНЫХ ВИДОВ
ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРАКТИКИ**

Дмитренко К. А., Полякова И. В.

*Коммунальное учреждение «Харьковская гуманитарно-педагогическая
академия» Харьковского областного совета*

В статье изложены и проанализированы теоретические основы реализации процесса формирования готовности будущих социальных работников к профессиональной коммуникации при прохождении различных видов педагогических практик.

Приведены различные мнения как отечественных, так и зарубежных ученых, занимавшихся решением проблемы формирования коммуникативных учений, а также значении педагогической практики в процессе формирования профессиональной готовности работника.

Доказано, что основную работу по формированию у студентов готовности к профессиональной коммуникации в процессе педагогических практик состоит из проведения лекционных, семинарских, практических занятий различных учебных дисциплин с введением игровых, активных, интерактивных методов и выработки рекомендаций для преподавателей, руководителей педагогических практик от кафедры социальной работы и социальной педагогики по реализации процесса формирования готовности к профессиональной коммуникации в процессе педагогических практик студентов – будущих социальных работников.

Сформулировано мнение о том, что главный акцент должен быть сделан на организации профессионально-ориентационной и индивидуальной работы. В частности, введение таких видов практической работы по решению проблемной ситуации в работе с субъектом социального взаимодействия.

По мнению авторов, достаточно эффективными оказались такие формы работы, которые внедрялись в внеаудиторное процесс, как: пресс-центр, театральная студия «Форум-театр», объединение волонтеров и другие.

Обосновано, что создана авторами система баз практики позволяет учитывать индивидуальные желания студентов при выборе конкретного учреждения как базы практики; для каждого вида практики выбирать те учреждения, в которых созданы условия, максимально необходимые для выполнения инвариантных и вариативных учебно-профессиональных и коммуникативных задач программы практики; организовывать прохождение практики небольшими группами или даже индивидуально, что способствует улучшению качества супервизии.

Сделан вывод, что в процессе выполнения индивидуальных коммуникативных задач и решения задач при прохождении различных видов педагогических практик студенты должны не только продемонстрировать все те знания, умения и навыки, сформированные при изучении различных учебных дисциплин, но и уметь их органично сочетать со знаниями, умениями и навыками, сформированными при прохождении различных видов педагогических практик для эффективной профессиональной коммуникации, взаимодействия и общения в процессе самообучения и осуществления анализа коммуникативных умений, техник и тому подобное.

Ключевые слова: профессиональная коммуникация, готовность, общения, педагогическая практика, студенты – будущие социальные работники.

REALIZATION OF THE PROCESS OF FORMING OF FUTURE SOCIAL WORKERS READINESS TO PROFESSIONAL COMMUNICATION DURING DOING DIFFERENT TYPES OF PEDAGOGICAL PRACTICAL WORK

Dmytrenko K. A., Polyakova I. V.

Municipal establishment “Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy”, Kharkiv regional council

The article state and analyses the theoretical basis of realization of the process of forming of future social workers readiness to professional communication during doing different types of pedagogical practical work.

Different opinions of both native and foreign scientists, who were engaged in solving the problem of communicative skills formation and significance of pedagogical practical work in the process of forming of professional readiness of an employee, are presented.

It has been proved that the main work regarding forming of students' readiness to professional communication in the process of pedagogical practical work consists of conducting lectures, seminars, practical training during different subjects with the

use of teaching methods based on games, active and interactive methods and working out recommendations for teachers, heads of pedagogical practical work from the social work and social pedagogy sub-faculty concerning realization of the process of forming of future social workers readiness to professional communication in the process of pedagogical practical work.

The opinion is given that the main emphasis should be made on organization of professional oriented and individual work. Particularly, the introduction of such types of practical work, which help to solve the problem situations in the work with the subject of social interaction.

According, to the authors, rather effective forms of work are the ones, which have been applied to extracurricular process such as press-center, drama studio “Forum-theatre”, association of volunteers and others.

It was substantiated that the system of bases of practical work created by the authors allows to take into account individual wishes of student when choosing a specific institution as the base of practical work; to choose such institutions for every type of practical work where the conditions, the most necessary to perform the invariant and variant educational professional and communicative assignments of practical work program, have been created; to organize the practical work in small group or even individually that helps to improve the quality of supervision.

It has been concluded that during the process of implementation of individual tasks and solution of problems in the process of doing different types of practical work, students should not only demonstrate all the knowledge, skills and abilities, which were formed when studying different academic disciplines, but also be able to combine them organically with the knowledge skills and abilities, which were formed during doing practical work of different types for effective professional communication, interaction and contact in the process of self-education and realization of analysis of communicative skills, techniques and others.

Key words: professional communication, readiness, contact, pedagogical practical work, students who will be future social workers.

Formulation of the problem. The urgency of the problem is caused by the necessity of the professional development of future social workers that is the main task of a higher educational establishment. To solve effectively this problem, it is essential to find such form and methods of professional training, which could help students of higher educational establishments to engage in educational activity, to provide it with high effectiveness and high level of formed professional communication. So, the task of activating the role of professional communication in the training of future social workers has arisen before modern educational establishments.

As well, the search of ways for optimization of professional training of social workers, formation of skills and abilities of graduates to solve effectively different professional tasks in the process of practical activity are of current importance.

Analysis of recent research and publications. An essential interest of our study is grounded on the base of theoretical consideration of representatives of modern native psychological pedagogical science relating to conceptual situation of the problems of the formation of communicative skills (I. Bagaeva, A. Bodaliyov, S. Elkanov, I. Ziazon, V. Kan-Kalyk, S. Koval, N. Kuzmina, A. Mishchenko, V. Moskalets, V. Slastyonin, Yu. Shaposhnikova and others); conceptual opinions of native and foreign authors concerning the problems of contact (L. Vygotsky, Yu. Zhukov, A. Knigge, O. Leontiev, B. LOMov, V. Miasishchev, L. Petrovska, P. Pasiannykov, R. Fischer, R. Schmidt and others); the main point of communicative activity (G. Andreyeva, N. Butenko, N. Volkova, A. Zolotniakova, M. Kagan and others).

We referred to the works of scientists about the significance of pedagogical practical work in the process of forming of worker's professional readiness (T. Bilousova, O. Garmash, I. Ziazun, I. Isaev, S. Konoshenko, V. Polishchuk, O. Poliakova, V. Slastionin, A. Shcherbakov and others); about the development of social pedagogy as a new branch of pedagogical knowledge (V. Bocharova, T. Veretenko, M. Galaguzova, P. Gusak, T. Dmytrenko, V. Zagviazinsky, O. Karaman, O. Kuzmina, O. Mudryk, V. Nikitin, V. Polishchuk, O. Poliakova,

N. Platanova, S. Kharchenko, L. Tsybulko and others); about the peculiarities of professional activity of social workers (L. Beliaeva, B. Vulfova, I. Zymnya, I. Trubavina and others); about the matter, forms and methods of social workers training in higher educational establishments (L. Vitebsky, T. Pigalova, L. Rodina, M. Cherkasova and others).

The purpose of the article: theoretical grounds of the process of forming of future social workers' readiness to professional communication during pedagogical practical work.

The statement of the main material. Referring to traditional views on the most important stages of every pedagogical process (V. Bezrukova, I. Pidlasy and others), the sequence of the realization process of the model of forming of future social workers readiness to professional communication was determined. It provides the following:

1. Extending the knowledge of professional communication at the studies of such subjects as "General pedagogy", "Social work", "Social psychology", "Communicative skill of a social worker", "Methods of work of a social worker", "Technologies of social pedagogical activity" with the use of game, active and interactive methods at lectures, seminars, practical lessons and in independent students' work on a specific educational discipline.

2. Conducting at extracurricular time communication trainings for the students who will be future social workers.

3. Additional of tasks of pedagogical practical work for students who will be future social workers with assignments of communicative nature.

4. Marking recommendations for teachers, needs of pedagogical practical work from social work and social pedagogy sub-faculty as to the realization of the process of forming of readiness to professional communication during the process of pedagogical practical work among the students who will be future social workers.

Thus, the main work in forming of students' readiness to professional communication in the process of pedagogical practical work, expanding and deepening of

communicative knowledge, improvement of abilities and skills of professional communication, energization of motivation to professional communication, forming of ability of communicative empathy and reflection should be realized through implementation of relevant activities:

- conducting lectures, seminars, practical lessons on educational subjects “General pedagogy”, “Social work”, “Social psychology”, “Communicative skills of a social workers”, “Methods of work of a social worker”, “Technologies of social pedagogical activity” with the use of game, active and interactive methods;
- making recommendations for teachers, heads of pedagogical practical work from social work and social pedagogy sub-faculty as to the realization of the process of forming of readiness to professional communication during the process of doing practical work among the students who will be future social workers.

It should be stated that for abovementioned work the forms and methods of work used for conducting lectures of abovementioned subjects as to forming of future social workers’ readiness to professional communication in the process of practical work in the aspect of the personality oriented approach were analyzed.

For this purpose, we have expanded the boundaries of intellectual capabilities of students. The interest to the material, which was studied, the elements of emotionality and avoidance of monotony in lectures have stimulated to operative perception and understanding of information.

During conducting practical lessons, the technologies of active study have been used as social Pedagogical situations (“Injustice”, “Is the life really over?”, “Confidence”, “Magic circle”, “In search of happiness”, “Helplessness”, “Treachery” and others), story-role games (“How to wake up the client?”, “Discuss your problems”, “Key moment”, “Discuss your problems”, “Key moment”, “Find out information”, “Listen to me” and others).

At the same time, the emphasis was made on the organization of professionally oriented and individual work. In particular, such types of practical work as solving

the problem situation in the work with the subject of social interaction when every participant offered his own variant grounding his own position were used.

To form students' motivation in knowing the guidelines of work in forming readiness to professional communication and in self-formulation of own professional communication in accordance with the principles, different forms of extra curriculum, cognitive entertaining activity of students were introduced. Due to them, the professional influence of a social worker on forming of professional communication and communicative competence of students and at the same time contribution to the strengthening of motivation during the implementation of professional communication and satisfaction of their communicative inquiries and interests expanded and intensified [6].

Such forms of work, which were implemented in the extracurricular process of students who would be future social workers proved to be rather effective. They were press-centers, drama studio "Forum – theater", the unity of volunteers. Their task was to extend influence of social pedagogical processes on individualization of forming of communicative competence and professional communication to expand capabilities of communicative social pedagogical activity concerning a concrete situation, to promote professional self-disclosure during performing different social roles.

In this case, as the observations of the students' educational process showed, the most effective form was the union of volunteers, the participants of which were involved in real activity (the work with children with limited functional abilities, work on the prevention of alcohol and tobacco smoking in general educational establishments) [7].

Also, the communicative trainings for students who would be the future social workers were provided in extracurricular time.

In the process of work of communicative trainings, the main efforts were directed toward the formation of such composite of professional communication as deepening of communicative empathy, affiliation, attractions, reflection and strengthening of emotional stability in the process of implementing of professional communi-

cation; achievement of full mutual understanding and trust between all participants of the group that was supposed to contribute the process of self-awareness; providing with conditions for mutual understanding of respondents during practical lessons due to which they felt own participation in common affairs.

Tasks and procedures were selected so that their content and direction were adequate to the requirements of educational curriculum “Communicative skill of a social workers” and the aim of the research.

The communicative training is considered as a multi-functional method of social psychological influence on students, future social workers as to forming of readiness to professional communication, development of professionally important communicative abilities and skills, personal communicative characteristics [9].

To realize the abovementioned process, the network of students’ practice base, which was included to the process of collaboration on the base of contracts about organization of pedagogical practical work, was optimized.

Without doubt, it is necessary to provide technologies of simulation modeling of professional communication just in specially created conditions (during conducting of different types of pedagogical practical work).

To fulfil the abovementioned tasks, the contracts about organization of student’s pedagogical practical work were drawn up with different establishments such as the Administration of the Department of Education (for interaction with preschool children and general educational institutions), boarding educational institutions and special educational complexes, centers of social service for family, children and youth, local centers of social services (rendering social services), centers of employment, country-based institutions for children’s health improvement and recreation.

Such branching out of practical base allowed:

1) to take into account individual desires of students during the selection of the institution as the base of pedagogical practical work;

2) to choose for every type of practical work such institutions where the conditions have been created, which are maximum required for performing invariant and

variant vocational and communication tasks of the program of educational practical work;

3) to organize the practical work in small group or even individually, which contributes to the improvement of the quality of supervision.

In order to improve the quality of supervision of students undergoing practical training, instructional and methodological materials on forming the readiness of future social workers to professional communication have been prepared.

Round-table discussions were also held on the definition of teaching and methodological support of the process of forming students, undergoing practical training, readiness to professional communication during doing pedagogical practical work (Social work and social; pedagogy sub-faculties are the base of practical training). For this purpose, invariant communicative tasks were created to help doing different types of practical training (see table 1).

Table 1

Examples of invariant tasks of communicative problem for doing different types of educational practical work

№ SN	Type of practical work	Examples of invariant communicative tasks
1	Educational trial practical work	<ol style="list-style-type: none"> 1. To predict what the structure of communicative process should be in the appropriate institution. 2. To reveal the main communicative functions of the institution visited. 3. What knowledge and skills were needed for a specialist to implement the communicative process? 4. To name the main mechanisms of influence on interlocutors and give one example with the use of a specific mechanism. 5. To name forms of speech activity in the communicative process and characterize them. 6. To develop one of the forms of speech activity for a particular situation in the practical work of a social worker. 7. To determine your own level of readiness to speech activity according to certain parameters. 8. To characterize the elements of speech etiquette and implement one of the elements of speech etiquette in action substantiating the chosen variant.
2	Professional pedagogical	<ol style="list-style-type: none"> 1. To analyze the role of communicative processes on the practice base in a certain educational institution or for a certain edu-

	<p>practical training in social work</p>	<p>cational age group.</p> <p>2. To investigate the conditions of effective use of communicative means in the social pedagogical activity in a certain educational institution or for a certain educational age group.</p> <p>3. To appreciate the influence of the personal qualities of a social workers on perception, assimilation and motivation in the process of observation in a certain educational institution or for a certain educational age group.</p> <p>4. To appreciate the influence of communicative techniques of a social worker on perception, assimilation and motivation in social pedagogical activity in a certain educational institution or for a certain age group.</p> <p>5. To analyze the effectiveness of the communicative style choice in a certain educational institution or for a certain age group.</p> <p>6. To investigate the effectiveness and variety of application forms of psychological means of influence in the process of social pedagogical activity in a certain educational institution or for a certain age group.</p> <p>7. To appreciate the role of communicative attack as the means of attraction of attention and reinforcement of information perception, to give personal examples of its service in a certain educational institution or for a certain age group.</p> <p>8. The analyze means and effectiveness of the feedback during</p>
--	--	--

		the social pedagogical activity in a certain educational institution or for a certain age group.
3	Social-educational practical work in children's health and recreation institutions	<ol style="list-style-type: none"> 1. Analysis and substantiation of expediency of communication through the communicative means for establishing emotional contact with pupils in a children's health and recreation institution during the professional contact. 2. Simulation of specific situations of the choice of effective means of communicating with a particular person (a pupil, parents, administrative staff) in a children's health and recreation institution. 3. Preparation to conducting pedagogical meetings in a children's health and recreation institution. 4. Simulation of situations of perception of behavior and its influence on interaction in educational activities in a children's health and recreation institution. 5. Investigation of interpersonal conflict interaction in a children's institution. 6. Simulation of specific examples of conflicts in professional communication and analysis of possible behavior of participants. Making recommendations for avoiding conflicts in a children's health and recreation institution. 7. Working out the examples for conducting different conflict avoidance techniques in children's health and recreation institution. 8. Analysis of possibilities to use psychological techniques of control of emotional state in specific situations of interaction with pupils in a children's health and recreation institution.

4	Pre-diploma practical work	<p>1. To analyze the activity of a social worker at the work place from the point of effectiveness of implementation of communicative techniques, the ability to contact with pupils, clients, to take into account their individual and group peculiarities during the activity. To come the conclusion what the most effective technique in your own communication is; to make suggestions how to improve mutual relationship and interest of students and clients.</p> <p>2. To analyze the effectiveness of your own communicative skills with students, clients. To give examples what was useful in communication and what did not give the desired result. To conduct self-examination of those communicative problems that complicated the fulfilment of the received tasks from the pedagogical practical work.</p> <p>3. To pay attention to communicative skills and abilities of individuals under study giving them testimonial. To work out recommendations how to eliminate them.</p>
---	----------------------------	--

The implementation of these tasks by students, who will be future social workers, and their leaders of practical work should confirm the possibility and adequate training to conducting the future social practical activity, namely the readiness to professional communication.

Authors' position is that the introduction of methods of social pedagogical tasks, that are saturated with communicative techniques, in the process of different types of pedagogical practical work will influence effectively on the whole process of forming future social workers readiness to professional communication.

From the position of psychological science, the communicative task is the result of orientation in the problem situation, the aim of which is the influence on communication partners.

It may be the result of conscious and unconscious intention, which is the communicative purpose. That is an intrinsic intention, the regulator of verbal behavior by definition of the communicative problem by O. Leontiev [4]. I. Zymmnya [2] interprets the communicative task as the functional unit of communication V. Kan-Kalyk [3] considers the communicative problem as a pedagogical task translated in the language of communication; G. Bushueva [1] defines this definition as the pedagogical tool with certain possibilities in the process of developing the ability of primary school students to communicate and as its result: M. Lysyna [5] determines the communicative task as the goal to achieve, which different actions are aimed under given conditions which are conducted in the process of communication, T. Putylovska [8] interprets this concept as the complicated psychological formation, the leading components of which are the aim, subject, conditions, means and way to solve; product, result that collectively determine the psychological nature of communicative tasks.

So, in the process of implementation of individual communicative tasks and problem solving during doing different types of practical work, students must not only demonstrate all those knowledge, skills and abilities, which have been formed during studying educational disciplines “General pedagogy”, “Social work”, “Social psychology”, “Social work”, “Communicative skill of a social worker”, “Methods of work of a social worker”, “Technologies of social pedagogical activities”, but also to be able to combine them organically with the knowledge, skills and abilities, which were formed during doing different types of practical work for effective professional communication, interaction and contact in the process of self-study and the implementation of the analysis of communicative skills, techniques, others.

Bibliography.

1. G. M. Bushueva. Communicative tasks as the means of forming primary school-children's communicative abilities: abstract, dissertation on candidate of pedagogical sciences: 13.00.01 / G. M. Bushueva. – Kaliningrad, 2003. – 19 p.
2. I. A. Zimnaya. Pedagogical communication as the process of communicative tasks solving / I. A. Zimnaya, V. A. Malakhova, T. S. Putilovskaya, L. A. Kharaeva //

- Psychological pedagogical problems of interaction between a teacher and students / under the edit. of A. A. Bodaleva, V. Ya. Lyaudes. – M. : ScRI GP APS USSR, 1980. – P. 53 – 65.
3. V. A. Kan-Kalyk. To a teacher about pedagogical communication / V. A. Kan-Kalyk. – M., 1987. – 191 p.
 4. A. A. Leontiev. Psychology of communication / A. A. Leontiev. – M. : Smysl, 1997. – 365 p.
 5. M. I. Lysyna. Communication, personality and psychic of a child / M. I. Lysyna. – M. : Inst. Of Practical Psychology, Voronezh: Sc. P. A., 1997. – 384 p.
 6. O. M. Poliakova. The place of drama techniques in professional training of future social workers / O. M. Poliakova // Content innovations in the master's training of social teachers: monograph / [under the general edit. of : A. A. Sbrueva and O. M. Poliakova]. – Sumy: Publ. House Sum SPU named after A. S. Makarenko, 2013. – P. 191 – 210.
 7. O. M. Poliakova. Drama techniques as the means of professional training of future social workers/ O. M. Poliakova// Bulletin of Zaporizhzhya National University. Series of pedagogical sciences. – Poltava, 2011. – № 2. – P. 168 – 177.
 8. T. S. Putilovskaya. Age peculiarities of solving communicative tasks by students during pedagogical communication: abstract, dissertation on candidate of psychological sciences: 19.00.07 / T. S. Putilovskaya. – M., 1983. – 16 p.
 9. O. Tiuptya. Communicative competence of a personality / O. Tiuptya // Steps to competence and integration into society: scientific methodical collection – K.: Kontext, 2000. – 336 p.

УДК 528.2/5

**ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНИХ НАВИКІВ З
ІНЖЕНЕРНОЇ ГЕОДЕЗІЇ У ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ДОРОЖНЬО-
БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ**

Дорожко Є.В.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Будівництво автомобільних доріг у всьому світі тісно пов'язано з геодезичними вимірюваннями. Тому іноземні студенти, що навчаються в дорожньо-будівельній галузі мають вільно володіти основними прийомами геодезичних вимірювальних і розмічувальних робіт. При цьому іноземні студенти стикаються з рядом перешкод, що заважають формуванню та розвитку професійних навиків з інженерної геодезії. В статті розглянуто основні перешкоди у здобутті професійних навиків студентами та шляхи підвищення якості професійних навиків іноземних студентів з інженерної геодезії.

Ключові слова: методичні аспекти, іноземні студенти, інженерна геодезія, навчальна практика, форма навчання.

**ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ НАВЫКОВ
ПО ИНЖЕНЕРНОЙ ГЕОДЕЗИИ У ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ
ДОРОЖНО-СТРОИТЕЛЬНОЙ ОТРАСЛИ**

Дорожко Е.В.

Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет

Строительство автомобильных дорог во всем мире тесно связано с геодезическими измерениями. Поэтому иностранные студенты, обучающиеся в дорожно-строительной отрасли должны свободно владеть основными приемами геодезических измерительных и разбивочных работ. При этом иностранные студенты сталкиваются с рядом препятствий, мешающих формированию и развитию профессиональных навыков в инженерной геодезии. В статье рассмотрены основные препятствия в получении профессиональных навыков студен-

тами и пути повышения качества профессиональных навыков иностранных студентов по инженерной геодезии.

Ключевые слова: методические аспекты, иностранные студенты, инженерная геодезия, учебная практика, форма обучения.

**FORMATION AND DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL SKILLS IN
ENGINEERING GEODESY FOR FOREIGN STUDENTS ROAD-BUILDING
INDUSTRY**

Dorozhko E.V.

Kharkiv national automobile and highway university

Construction of motor roads around the world is closely linked with geodetic measurements. Therefore, foreign students studying in the road construction industry should be free to master the basic techniques of geodetic measuring and marking works. The study of engineering geodesy in the first year allows students to develop their interest in the future profession. Engineering and geodetic works are an extremely important and integral part of the entire complex of research, design, construction and operation of highways. In this case, foreign students face a number of obstacles that hinder the formation and development of professional engineering expertise. Among the problems: the lack of basic knowledge required by engineering geodesy, a significant number of new terms and the most significant problem is the language barrier. Therefore, qualitative training of foreign students in the road construction industry from engineering geodesy is extremely complex and requires consideration of the above mentioned difficulties and considering ways to reduce them.

The study of the discipline of engineering geodesy by foreign students is carried out by the following forms and methods of teaching: lectures, laboratory works, calculations and graphic works, independent work, consultations and training practice.

For the consolidation and deepening of theoretical knowledge from foreign students received after studying the discipline of engineering geodesy, it is envisaged conducting educational geodetic practice in field conditions

Students' educational geodetic practice is the most important form of study, since during its passing foreign students perform complex real production tasks, learn to work in the team and take responsibility for other students, intensively practice language learning and professional terminology, develop professional skills and gain important experience.

There are considered groups of learning tools that should be used by a practice leader to reduce the lack of basic knowledge of foreign students and language barriers.

The article considers the main ways of improving the professional skills of foreign students in engineering geodesy. The maximum effect can only be achieved in the case of the integrated use of the aspects under consideration and their further development and improvement.

Key words: methodological aspects, foreign students, engineering geodesy, educational practice, form of training.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день в будь-якій країні світу неможливо уявити дорожньо-будівельну галузь без використання інженерної геодезії. Тому однією з базових дисциплін при підготовці бакалаврів у Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті з галузі знань 19 «Архітектура та будівництво» спеціальності 192 «Будівництво та цивільна інженерія» є дисципліна «Інженерна геодезія». Метою вивчення даної дисципліни є: методологічна підготовка студентів, як майбутніх фахівців, до самостійного вирішення професійних задач з інженерної геодезії, відповідно до зайнятої посади в галузі вишукування, будівництва і експлуатації автомобільних доріг та дорожніх споруд. Вивчення інженерної геодезії на першому курсі дозволяє розвинути у студентів зацікавленість до майбутньої професії. Інженерно-

геодезичні роботи є вкрай важливою та невід'ємною складовою всього комплексу робіт з вишукування, проектування, будівництва та експлуатації автомобільних доріг [1-3]. Для успішного вирішення завдань інженерно-геодезичного забезпечення будівництва доріг необхідно досконало володіти теорією та практичними навичками топографо-геодезичних вишукувань, методів геодезичних вимірювань та методів розмічувальних робіт, що є вкрай складними. Ускладнюється вивчення даної дисципліни ще тим, що методи вирішення наукових та практичних завдань з інженерної геодезії базуються на законах математики, геометрії, фізики та астрономії, тому обов'язковим є знання цих дисциплін на достатньо високому рівні. Зрозуміло, що обсяг складної інформації яку має засвоїти студент в даному випадку величезний, відповідно і якісна підготовка потребує величезного обсягу роботи студента та викладача. Особливо складно якісно засвоїти інженерну геодезію іноземним студентам, оскільки зазвичай додатково мають ряд проблем, серед яких: дефіцит необхідних базових знань, на які спирається інженерна геодезія, значна кількість нових термінів та найбільш відчутною проблемою є мовний бар'єр. Отже якісна підготовка іноземних студентів дорожньо-будівельної галузі з інженерної геодезії є вкрай складною та потребує врахування наведених складнощів та розгляду шляхів їх зменшення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Принципи викладання професійно-орієнтованих дисциплін іноземним студентам достатньо детально розглянути в публікаціях [4, 5]. В дослідженні [6, 7] А.И. Сурыгин розглянув дидактичні основи навчання іноземних студентів, що дозволило зробити крок в розвитку теорії навчання на нерідній мові як розділу дидактики. І.І. Гаврилова достатньо детально розглянула методичні аспекти викладання дисципліни геодезія, але без врахування особливостей та складнощів з якими мають справу іноземні студенти [8].

Формулювання мети статті. Розглянути можливі шляхи покращення формування та розвитку якісних професійних навиків з інженерної геодезії у іноземних студентів дорожньо-будівельної галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення дисципліни інженерна геодезія іноземними студентами проводиться наступними формами і методами навчання: лекції, лабораторні роботи, розрахунково-графічні роботи, самостійна робота, консультації і навчальна практика.

На лекціях іноземні студенти отримують загальні теоретичні поняття і занотовують їх у власні конспекти. Обсяг інформації, яку отримує іноземний студент вкрай величезна, оскільки окрім професійних знань він вивчає мову. Тому важливо уникнути перевантаження студента, оскільки це призведе до втрати уваги та цілковитого незасвоєння матеріалу. Для боротьби з перевтомою доцільно виділяти з усього об'єму матеріалу лише найважливіше та акцентувати на цьому увагу. Інформація при цьому має бути якомога короткою, простою та зрозумілою для студента з використанням ретельно відібраних термінів, понять, визначень без яких неможливе подальше вивчення і розуміння матеріалу [9]. В той же час важливо не втратити інформаційну насиченість, що необхідна для підготовки якісного фахівця.

На лабораторних роботах іноземні студенти в спеціально оснащених аудиторіях з допомогою викладача виконують індивідуалі завдання. Така форма організації освітнього процесу дозволяє закріпити теоретичні знання та здобути практичні навички вирішення геодезичних задач. Доцільно кожне лабораторне заняття розпочинати з короткого огляду пройденого раніше матеріалу та швидкого опитування студентів. Таким чином стимулюється робота студентів, перевіряється ступінь засвоєного матеріалу, прискорюється вивчення необхідних термінів і збільшується словниковий запас майбутніх спеціалістів [4]. Опитування іноземних студентів вкрай важливе, оскільки дозволяє змінити студентів з пасивних слухачів на активних учасників освітнього процесу та змушує їх до самостійного мислення.

Розрахунково-графічні роботи студенти виконують переважно самостійно з використанням методичних вказівок та іншої літератури. Питання, що вини-

кають під час виконання розрахунково-графічних робіт викладач роз'яснює на консультаціях.

Для закріплення та поглиблення теоретичних знань у іноземних студентів, отриманих після вивчення дисципліни інженерна геодезія, передбачено проведення навчальної геодезичної практики в польових умовах протягом 24 робочих днів загальним обсягом 144 години. Саме навчальна практика більш за все сприяє формування та розвитку професійних навиків в інженерній геодезії.

Навчальну практику організовано за двома формами навчання на польові та камеральні роботи. Обсяг польових робіт становить 86 годин, протягом яких студенти виконують вимірювальні і розрахункові роботи безпосередньо на навчальному полігоні. Обсяг камеральних робіт становить 58 годин, протягом яких студенти виконують розрахунки і креслення за результатами виконаних польових вимірювань.

Така форма організації проведення практики дозволяє студентам оволодіти повним комплексом необхідних геодезістам будівельної галузі знань, розпочинаючи від рекогностування місцевості і вишукувальних робіт до підготовки креслень, розрахунків і вихідних даних для детального розмічування та безпосередньо виконання самого процесу детального розмічування автомобільних доріг та інших інженерних споруд.

Якісне виконання усіх пунктів розробленої програми практики вимагає проведення організаційних зборів іноземних студентів напередодні практики з метою роз'яснення мети і задач практики, змісту робіт, місця і строків проведення польових і камеральних робіт, вимог до правил складання і змісту звіту, методів контролю виконаної роботи, техніки безпеки та протипожежних правил під час виконання польових вимірювальних і камеральних робіт, рекомендованої літератури [10-12].

Під час проходження практики студенти розділяються на окремі групи по 5-6 чоловік і всі види вимірювальних і камеральних робіт та написання звіту про проходження практики виконують разом. Такий підхід дозволяє навчати

студентів працювати в колективі та нести відповідальність перед своїми колегами за якість виконаних робіт, оскільки кожен студент вносить свій вклад в загальний результат. Вкрай важливим є розподіл студентів при формуванні окремих груп по 5-6 чоловік, який необхідно виконувати з врахуванням рівня підготовки студентів, взаємовідносин між різними студентами та їх особистих якостей. В кожній групі призначається староста, який допомагає керівнику практики розподіляти об'єм роботи серед студентів і контролювати її якісне і своєчасне виконання.

Формування якісних професійних навиків геодезиста серед іноземних студентів передбачає обов'язкове використання таких методів навчання як репродуктивний, пошуковий та частково-пошуковий. Репродуктивний метод навчання, під час проходження практики, заснований на впровадженні і використанні попередньо отриманих на лекціях і лабораторних роботах теоретичних і практичних знань. Пошуковий метод навчання передбачає розвиток творчої і аналізаторської діяльності практикантів, такої як порівняння різних методів виконання розмічувальних робіт з виявлення переваг та недоліків кожного з них. Частково-пошуковий метод навчання заснований на розділенні складного і значного за обсягом завдання на декілька окремих простіших та менших за обсягом завдань, вирішення яких в сукупності дозволить вирішити складне завдання. Наприклад, спочатку кожній групі студентів ставиться завдання накреслити план ділянки місцевості за визначений проміжок часу. Потім ця складна задача розділяється на декілька більш простих складових, а саме на рекогносцирування місцевості, закріплення точок полігону, лінійні і кутові вимірювання і т.д. На наступному етапі керівник окремо для кожної групи студентів роз'яснює послідовність і правила виконання робіт. Бажано роз'яснення послідовності робіт виконувати для кожної групи окремо, оскільки в такому випадку групі яка першою виконала запланований об'єм відпадає необхідність чекати поки свою роботу виконають інші. Окрім цього сам процес роз'яснення керівником послідовності робіт для окремої групи з 5-6 чоловік стає схожим на діалог, в якому

студенти мають більше можливості спілкування з керівником для уточнень або додаткових запитань. В такому форматі спілкування керівник має більше можливості для живого спілкування зі студентами та виявлення ступеню розуміння та засвоєння практикантами того чи іншого матеріалу, що дає змогу керівнику визначити питання на які необхідно акцентувати більше уваги саме в цій групі. При спілкуванні окремо з групами по 5-6 чоловік керівнику значно простіше показувати та роз'яснювати студентам правильну методичку виконання геодезичних вимірювань, виконувати польову і камеральну прийомку і оцінювання результатів роботи, стежити за дисципліною та проводити виховну роботу [8, 12].

У випадку, якщо керівник практики виконуватиме роз'яснення послідовності робіт одночасно для декількох груп з 5-6 чоловік, то такий формат стає більш схожим на лекції, що призводить до зниження концентрації уваги та зменшенню спілкування керівника з практикантами.

Для зменшення дефіциту базових знань у іноземних студентів, на які спирається інженерна геодезія, та проблем мовного бар'єру керівник практики має забезпечити студентів трьома групами засобів навчання, які необхідно використовувати в комплексі [8, 12]. До першої групи відносяться наочні посібники виконані у вигляді натуральних об'єктів, наприклад рисунки, плакати, об'ємні моделі поверхні Землі. До другої групи відноситься друкований матеріал з графіками, таблицями, схемами, прикладами розрахунків, літературою, призначений для додаткового та детального роз'яснення порядку і методів виконання різноманітних геодезичних операцій. До третьої групи належать геодезичні прилади та інструменти, призначені для геодезичних розмічувальних та вимірювальних робіт, які використовуються в польових умовах.

Під час керування практикою викладач мусить проводити поточний контроль розвитку професійних навиків іноземних студентів. Поточний контроль можна виконувати шляхом спостереження за самотійною роботою студентів з подальшим усним або письмовим опитуванням. По закінченню кожного виду

геодезичних робіт керівник має перевірити ступінь засвоєння пройденого матеріалу кожним окремим студентом.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Розглянуті методичні аспекти націлені на формування та розвиток професійних навиків з інженерної геодезії у іноземних студентів. Максимальний ефект можливо досягнути лише у випадку комплексного використання розглянутих аспектів та їх подальшому розвитку і вдосконаленню.

Навчальна геодезична практика студентів є найважливішою формою навчання, оскільки під час її проходження іноземні студенти власноруч виконують складні реальні виробничі завдання, навчаються працювати в колективі та нести відповідальність перед іншими студентами, інтенсивно практикують вивчення мови та професійної термінології, розвивають професійні навички та здобувають важливий досвід.

Список використаних джерел

1. Зуска А.В. Інженерна геодезія: навч. посіб. / А.В. Зуска. – Дніпро: НГУ, 2016. – 209 с.
2. Островський А.Л. Геодезія / А.Л. Островський, О.І. Мороз, В.Л. Тарнавський. – Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2012. – 564 с.
3. Островський А.Л. Геодезія. Частина перша. Топографія / А.Л. Островський, О.І. Мороз, З.Р. Тартачинська, І.Ф. Герасимчук. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2011. – 440 с.
4. Батракова А.Г. Принципы преподавания профессионально-ориентированных дисциплин иностранным студентам / А.Г. Батракова, В.Н. Ряпухин // Проблеми інтеграції техніко-технологічних та гуманітарних дисциплін в підготовці фахівців у ВНЗ: матеріали Всеукраїнської науково-методичної інтернет-конференції. – Х.: ХНАДУ, 2017. – С. 93-96.
5. Бешенцева О.А. Навчально-методичні комплекси для навчання іноземних студентів // Проблеми інтеграції техніко-технологічних та гуманітарних ди-

- сциплін в підготовці фахівців у ВНЗ: матеріали Всеукраїнської науково-методичної інтернет-конференції. – Х.: ХНАДУ, 2017. – С. 90-92.
6. Сурыгин А.И. Основы теории обучения на неродном для учащихся языке / А.И. Сурыгин. – СПб.: Златоуст, 2000. – 230 с.
 7. Сурыгин А.И., Перфилова И.Л., Левина В.И. Предвузовская подготовка иностранных студентов по общенаучным дисциплинам на русском языке – важнейший фактор успешности обучения в российском вузе / А.И. Сурыгин, И.Л. Перфилова, В.И. Левина // Обучение иностранных студентов: состояние и перспективы: Сб. науч.-метод. статей. – СПб.: СПбГТУ, 1997. – С. 141 – 149.
 8. Гаврилова И.И. Методические аспекты преподавания дисциплины «Геодезия» в Тверском государственном техническом университете / И.И. Гаврилова, О.С. Лазарева // Альманах современной науки и образования. – 2008. – Вып. 11 (18). – С. 47-49.
 9. Толмачев С.Н. Совершенствование методов изложения лекционного материала / Проблеми інтеграції техніко-технологічних та гуманітарних дисциплін в підготовці фахівців у ВНЗ: матеріали Всеукраїнської науково-методичної інтернет-конференції. – Х.: ХНАДУ, 2017. – С. 99-101.
 10. Глущенко В.М. Методичні вказівки до навчальної геодезичної практики з дисципліни «Інженерна геодезія та аерогеодезія» для студентів спеціальностей 7.092105 «Автомобільні дороги та аеродроми» та 7.092106 «Мости і транспортні тунелі» / В.М. Глущенко. – Х.: ХНАДУ, 2002. – 81 с.
 11. Глущенко В.М. Методичні вказівки до навчальної геодезичної практики з дисципліни «Інженерна геодезія» для студентів, що вчаться за напрямом 6.060101 «Будівництво» (спеціальності «Автомобільні дороги та аеродроми» та «Мости та транспортні тунелі»). Розділ II. Вишукувальні та розбивочні роботи / В.М. Глущенко. – Х.: ХНАДУ, 2010. – 96 с.
 12. Дорожко Є.В. Методичні аспекти навчальної геодезичної практики студентів 1 курсу, які навчаються за спеціальністю «геодезія та землеустрій» / Є.В.

Наукові записки кафедри педагогіки Випуск 43, 2018

Дорожко / Науковий вісник будівництва. – Х., ХНУБА, 2017. – Т 89, №3. –
С. 159-161.

**ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНОЇ
СИСТЕМИ ВИХОВАННЯ БІЛІНГВАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ
ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ**

Дьоміна В. В.

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

У статті розкриваються питання практичної реалізації організаційно-методичної системи виховання білінгвальної культури у майбутніх вчителів іноземної мови у цілісному освітньо-виховного процесі вищого педагогічного навчального закладу, в основу організаційно-методичної системи виховання білінгвальної культури у майбутніх вчителів іноземної мови покладено ідею системного розвитку у студентів усіх компонентів білінгвальної культури (лінгвокультуролгічних знань, міжкультурної комунікативної компетенції, комунікативних умінь, культуротворчих навичок); за допомогою застосування комплексу методів, форм та засобів педагогічного впливу на особистість, адаптованих до освітнього процесу у вищих педагогічних навчальних закладах, студенти оволодівають певними лінгвістичними та культурологічними знаннями про чинники, що сприяють формуванню в них їх білінгвальної свідомості, лінгвістичних знань, культури мовлення, культури, моральних якостей, естетичного смаку та активної життєвої позиції.

Надається програма експериментальної роботи за наступними напрямками: підвищення професійної майстерності викладачів вищих педагогічних навчальних закладів у сфері професійного виховання студентів в контексті діалога культур; реалізація виховного потенціалу навчальних дисциплін; організація позааудиторної роботи зі студентською молоддю, наповнюючи її морально-етичним, художньо-естетичним, духовним змістом; робота з самовиховання та самовдосконалення студентів.

Доведено, що впровадження організаційно-методичної системи виховання білінгвальної культури у майбутніх вчителів іноземної мови забезпечує

якість освітньо-виховного процесу педагогічного вишу, сприяє звернення всіх компонентів освіти до людини як суб'єкта культури, здатної до постійного саморозвитку її професійної культури вчителя-філолога як складного комплексу соціокультурних, лінгвістичних, культурологічних знань, умінь, якостей і здатностей, що забезпечують соціалізацію й культурну інтеграцію особистості у сучасному полікультурному просторі. організаційно-методичної системи виховання білінгвальної культури у майбутніх вчителів іноземної мови сприяє вихованню білінгвальної культури педагогів і забезпечує соціальну адаптацію та самоствердження особистості майбутнього вчителя іноземної мови в мультикультурному середовищі сучасного освітнього простору; готує студентів до уміння вести діалог культур з представниками інших націй, розуміючи їх культурно-мовленнєву специфіку.

Ключові слова: білінгвальна культура, учитель іноземної мови, організаційно-методична система, вищий навчальний заклад, професійне виховання, діалог культур

ПРАКТИЧЕСКАЯ РЕАЛИЗАЦИЯ ОРГАНИЗАЦИОННО-МЕТОДИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ ВОСПИТАНИЯ БИЛИНГВАЛЬНОГО КУЛЬТУРЫ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Демина В.В.

ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

В статье раскрываются вопросы практической реализации организационно-методической системы воспитания билингвальной культуры у будущих учителей иностранного языка в целостном образовательно-воспитательном процессе высшего педагогического учебного заведения, в основу организационно-методической системы воспитания билингвальной культуры у будущих учителей иностранного языка положена идея системного развития у студентов всех компонентов билингвальной культуры (лингвокультурологических знаний, межкультурной коммуникативной компетенции, коммуникативных умений, куль-

туротворческих навыков) в процессе применения комплекса методов, форм и средств педагогического воздействия на личность, адаптированных к образовательному процессу в высших педагогических учебных заведениях, вследствие чего студенты овладевают лингвистическими и культурологическими знаниями о факторах, способствующих формированию у них билингвального сознания, лингвистических знаний, культуры речи, культуры взаимоотношений, нравственных качеств, эстетического вкуса и активной жизненной позиции. Предоставляется программа экспериментальной работы по следующим направлениям: повышение профессионального мастерства преподавателей высших педагогических учебных заведений в сфере профессионального воспитания студентов в контексте диалога культур; реализация воспитательного потенциала учебных дисциплин; организация внеаудиторной работы со студенческой молодежью, наполнение ее морально-этическим, художественно-эстетическим, духовным содержанием; работа по самовоспитанию и самосовершенствованию студентов.

Доказано, что внедрение организационно-методической системы воспитания билингвальной культуры у будущих учителей иностранного языка обеспечивает качество воспитательно-образовательного процесса педагогического вуза, способствует обращению всех компонентов образования к человеку как субъекту культуры, способного к постоянному саморазвитию профессиональной культуры учителя-филолога как сложного комплекса социокультурных, лингвистических, культурологических знаний, умений, качеств и способностей, обеспечивающих социализацию и культурную интеграцию личности в современном поликультурном пространстве; Внедрение организационно-методической системы воспитания билингвальной культуры будущих учителей иностранного языка способствует воспитанию педагогов и обеспечивает социальную адаптацию и самоутверждение личности будущего учителя иностранного языка в мультикультурной среде современного образовательного

пространства; готовит студентов к умению вести диалог культур с представителями других народов, понимая их культурно-речевую специфику.

Ключевые слова: билингвальная культура, учитель иностранного языка, организационно-методическая система, высшее учебное заведение, профессиональное воспитание, диалог культур.

PRACTICAL REALIZATION OF ORGANIZATIONAL AND METHODOICAL SYSTEM EDUCATION OF BILINGUAL CULTURE FOR FUTURE TEACHERS OF FOREIGN LANGUAGE

Domina V. V.

SHPI «Donbass State Pedagogical University»

The aim of the article is illumination of questions of practical realization of the organizationally-methodical system of education of bilingual culture for the future teachers of foreign language in integral educationally-educator process of higher pedagogical educational establishment.

In basis of the organization and methodological system of education of bilingual culture for the future teachers of foreign language the idea of system development is fixed for the students of all of the tools of bilingual culture (knowledge, cross-cultural communicative competence, communicative abilities, culture skills). By means of application of complex of methods, forms and facilities of pedagogical influence on personality, adapted to the educational process in higher pedagogical educational establishments, students seize certain linguistic and culturological knowledge about factors, that assist forming in them them bilingual consciousness, linguistic knowledge, culture of speech, culture, moral qualities, aesthetic taste and active vital position.

Thus, introduction of the organizationally-methodical system of education of bilingual culture for the future teachers of foreign language provides quality of educationally-educator process pedagogical hang, the address of all of the tools of education promotes to the man as subject of culture, apt at permanent self development her

professional culture of teacher-philologist as difficult complex of sociocultural, linguistic, culturological knowledge, abilities, qualities and capabilities that provide socialization and cultural integration of personality in modern multicultural space. organizationally-methodical system of education of bilingual culture for the future teachers of foreign language assists education of bilingual culture of teachers and provides social adaptation and self-affirmation of personality of future teacher of foreign language in the multicultural environment of modern educational space; prepares students to ability to conduct the dialogue of cultures with the representatives of other nations, understanding them in a civilized manner-speech specific.

Key words: bilingual culture, foreign language teacher, organizational and methodical system, higher educational institution, professional education, dialogue of cultures.

Raising of problem in a general view and her copulas with important scientific and practical tasks. Processes of globalization, geopolitical realities of contemporaneity, deformation of values as objective displays of civilization change that takes place in modern terms put Ukrainian society before new calls. In these terms of task of maintenance of national unity of our country, spiritual making healthy of Ukrainian society actualize the problem of understanding Other as effective cross-cultural communication of representatives of different cultures and set by a question about the necessity of forming of personality that owns the developed culture of international communication, apt at the adequate understanding of cultural values it and other people, ready to overcome the stereotypes of national consciousness and build a structural dialogue with representative other culture. In this connection there is a requirement in NT of preparation and professional education of future teachers of foreign language in the context of dialogue of cultures.

Analysis of the last researches and publications. Many scientists and teachers investigate a concept "bilingual culture", interest in that arose up as early as the second half of XX of century in a period the global social updating, aspiring to open

society and integration in European cultural and educational space. To the analysis of educator possibilities of bilingualism, methods and facilities of forming of separate components of bilingual culture of personality the devoted labors of V. Avronina, U. Weinreich, E. Venevcevoy, M. Mihailova, N. Protchenka, S. Treckova, L. Sherby.

Education of bilingual culture for future teachers takes place in the integral educationally-educator process of higher pedagogical educational establishment. Therefore new approach in industry of professional education of future teachers consists in that, to organize the process of forming of personality of specialist with higher pedagogical education on the basis of intercommunication, mutual penetration of all types of education, called to form the general culture of personality in her culturally aspect. Certain experience of study and introduction of pedagogical technologies is today turned out in the educational-educator process of pedagogical university. So scientific developments from the improvement of technologies of educational-educator process in higher establishments of education are presented in works of I. Beha, M. Evtuha, L. Kondrashovoy, N. Kuzminoy, V. Vine, N. Talizinoy, O. Smeshaka, O. Sokolova, G. Ponomaryovoy, M. Roganovoy, E. Zelenova, G. Shevchenko.

The aim of the article is illumination of questions of practical realization of the organizationally-methodical system of education of bilingual culture for the future teachers of foreign language in integral educationally-educator process of higher pedagogical educational establishment.

Exposition of basic material is with the complete ground of the got scientific results. In basis of the organization and methodological system of education of bilingual culture for the future teachers of foreign language the idea of system development is fixed for the students of all of the tools of bilingual culture (knowledge, cross-cultural communicative competence, communicative abilities, culture skills). By means of application of complex of methods, forms and facilities of pedagogical influence on personality, adapted to the educational process in higher pedagogical educational establishments, students seize certain linguistic and culturological knowledge about factors, that assist forming in them them bilingual consciousness,

linguistic knowledge, culture of speech, culture, moral qualities, aesthetic taste and active vital position.

For planning of organizational and methodical system education of bilingual culture the future teachers of foreign language have development of structural-functional model of this process, that provided for, soil:

- it is an exposure of cultural and educational potential of educational environment of pedagogical university;
- it is a study of motivation of subjects of educator process;
- it is creation of valued-semantic unity of subjects of educator process by making of pedagogical conception, maintenance of education, events oriented to priorities of education in the context of dialogue of cultures.

Generalizations of analysis of psychological and pedagogical literature and results of analysis of the state of formed of bilingual culture gave an opportunity to work out the authorial program of professional education of students of pedagogical universities in the context of dialogue cultures in accordance with the requirements of pedagogical experiment.

The authorial experimental program was presented:

- by conception of professional education of future teachers in the context of dialogue cultures;
- by optimization (synthesis) of disciplines;
- by the studio of pedagogical mastery for the counsels of academic groups, that entered an experimental group and methodical manual of *"Education of future teachers in the context of dialogue of cultures"*;
- by the interactive special course of " Bilingual culture of personality";
- by the program of self-education for the students of "Self-perfection of bilingual personality of teacher of foreign language";
- by methodologies of psychological and pedagogical diagnostics of formed of bilingual culture of future teacher of foreign language.

The program of experimental work contained next directions, as:

- it is an increase of professional mastery of teachers of higher pedagogical educational establishments in the field of professional education of students in the context of dialogue cultures;
- it is realization of educator potential of educational disciplines;
- it is organization of work with student young people, filling with her mental and ethical, esthetical, spiritual maintenance;
- it is work from a self-education and self-perfection of students.

The aim of special course of "Bilingual a culture of teacher of foreign language" is in a civilized manner-spiritual development of personality of teacher - future teacher of foreign language, that provides becoming of professionally-communicative culture of future teacher, forms an idea about the basic problems of cross-cultural communication, skills of the bilingual thinking within the limits of "multibody-building" as positive attitude toward other culture, confession of values of cultural variety of the modern world.

Discipline assists forming for the students of bilingual world view of student as integral personality, apt at professional perfection, realization of itself as a subject of two cultures, cross-cultural communicative competence; to development for the students of in a civilized manner-spiritual perception of the world, ability to correct of certain displays of communicative behavior in the different situations of cross-cultural contacts, and also creative capabilities, scientific cognition, self-education and self-realization.

The problem, novelty of course determines and variety of him basic tasks: to expose on theoretical and methodological levels descriptions of bilingual culture as the world view, culturally, communicative phenomenon of human existence; to acquaint students with the modern scientific going near the problems of culture, cross-cultural co-operating with the aim of education of respect of foreign culture and values, and also orientations of foreign society; to form for the future teachers of foreign language of sense of spiritual unity of generations, respect as to other culture so and histories of native people; to stimulate the emotional experiencing the students of the

personal involvement to the native culture and realization of national and cultural self-definition of personality; to cultivate the best lines of Ukrainian mentality, distribute the range of interests and general standard of culture of future teachers; to bring up line of highly cultured man, that owns knowledge about motive forces of human activity, has an experience, positive spiritually-moral potential and life competence cross-cultural relations.

Table of contents of thematic divisions of the special course of "Bilingual the culture of teacher of foreign language" contains next themes: the Semantic module 1 (3M1). Bilingual culture in the structure of general culture of modern youth. Introduction. Object, aim, task to the special course. " bilingual culture of teacher of foreign language" as scientific discipline. Structure sciences dealing with have a place of bilingual culture language and culture. Polydisciplinary and interdisciplinary character of bilingual culture. Task of culturally researches. Theme 1. Culture of personality. Multidimensionalness of culture. Culture as world of man. Concept of culture. Conceptions of origin of culture : theology, playing. Nature and culture. Functions of culture. Activity, work, thinking, is categories of dynamics of culture. Multidimensionalness of culture. Originality of national culture of the Ukrainian people. An analysis of the scientific going is near the analysis of culture. A theme is 2 Theoretical bases of bilingual culture. Task, aims, methods of research of bilingual culture. Object and article of bilingual culture. Base concepts of bilingual culture : concept; precedent text; cultural; cultural mentality / is mentality. Theme 3. In a civilized manner-anthropological bases of bilingual culture. Determination of concepts "socialization". Description of connection of bilingual culture is with behavior, values. Determination of problem "other" in a culture, concepts of cultural identity. Semantic module 2 (3M2). Language and culture of problem of cooperation. Theme 4. Linguacultural as a synthesis of language and culture. Central triad of linguacultural : man, language, culture. Concept of the world picture. Language picture of the world, cultural picture of the world. A cultural information transfer is by means of language. Semiotic description of objects. Theme 5 Rich in content description of bilingual

culture. Connection of culture and language, communication and communication. Description of basic forms of communication, theories of cross-cultural communication. Structural of cross-cultural communication. A location is in cross-cultural communication. Model of mastering of other culture, types of communication : verbal, un verbal. Semantic module 3. (3M3). Constituents of bilingual culture of personality. Theme 6. Essence of bilingual culture and her description of bilingual are a culture as integration personality formation. Cross-cultural communicative competence. Sociocultural tolerance. Theme 7. Components of bilingual culture and them semantic filling: world cognitive-view, emotionally-valued, communicative. Theme of a 8 Education of bilingual culture of teacher. Methodological going near education of bilingual culture: system-synergistically, cross-culture, activity-reflexive, environmental.

With the aim of effective achievement of tasks of education of bilinguale culture for the future teachers of foreign language of mastering of maintenance of educational discipline specially will get organized in the conditions of system-technological constructions by the teacher of educational, independent cognitive activity and pedagogical practice of students - future teachers: in the conditions of forms of organization of educational activity: problem lecture, problem seminar, discussion; lessons of "frank ideas", debates, conferences. in the conditions of forms of organization of out of audit activity: o'clock of education, collective creative businesses, educational-educator creative programs, excursions, meeting with cultural workers, by organization of evenings of questions and answers, disputes and others like that in the conditions of forms of organization of independent work of students: creative planning, conduct of own portfolio of "Bilingual personality: way to cross-cultural cooperation".

In the training-methodological manual of "Education of future teacher in the context of dialogue of cultures" scientifically-methodical principles, essence and experience of multicultural education of future teachers are teachers of foreign language, are reflected as an integral system; considered questions of maintenance, methods, principles and forms of work of education of student young people - future

teachers in the context of dialogue of cultures. The subjects of methodical developments of educator work are given with students, diagnostics of levels of formed of bilingual culture of future teachers.

For the counsels of "Education of future teacher in the context of dialogue of cultures" consists the aim of the special course in forming of system knowledge in industry of modern philosophy of education and multicultural education, in the capture of modern culture of education basic technologies; opening of psychological features of becoming of personality in a student environment, in development of skills of the effective co-operating with students, use of interactive technologies of education in an educational-educator process.

Tasks to the special course of "Education of future teacher in the context of dialogue of cultures" are such to expose the cultural aspects of education in the system of modern educator conceptions; to acquaint with the features of educator work in higher educational establishment on the basis of cultural approach; to form the modern culture of education for the teachers-counsels of higher educational establishment, as new socialpedagogical phenomena: education as spiritual "feed", ascent to the culture, as an essence change of man in the process of mastering of products of spiritual production and bringing in to the common to all mankind values; to optimize principles the educations, sent to development of personality, her individualization and socialization, self-determination and self-realization; to expose the role of higher educational establishment as a sociocultural educational center of educator environment, as models of civil society; to extend an idea about the humanitarian and humanistic environment of institution of higher learning as a necessary condition of realization to them of the educator functions.

The special course of "Education of future teacher in the context of dialogue of cultures" contains next themes. Theme 1. Education in the system of higher technical education of education: philosophical and legal basis. Modern philosophy of education and philosophy of education are about new aims, values and senses of education. Education as unity of education and studies. Actualization of education is in the mod-

ern world and Ukrainian society. Updating of maintenance and technologies of education is in trade education. An international humanitarian and educational law is about essence, aims and values of education. Theme 2. Education as sociocultural activity. Education as social institute. Objective and subjective nature of education. Social functions of education (world view, cognitive, compensative, practical, social control). An evolution of understanding of education, types and systems of education is in the modern measuring. Types and styles of education as a display of nationally-ethnic features. Mentality of Ukrainians and problems of education. Forming, socialization and education of man. Education as type of social activity and social relations. Theme 3. Forming of modern pedagogical culture of education is in the system of higher professional education in Ukraine. Forming of modern culture of education as new socialpedagogical phenomena. Basic signs of modern culture of education. Whole educations as integrated category. Choice of aims and values of education on microlevels in the conditions of democratic education and world view pluralism. Essence and specific of education of students are in the institution of higher learning. Education as process of purposeful development of personality. Education as process of mastering personality valued-semantic attitude toward life in an educational process. A specific of education and his difference are from studies. Cooperation of education and studies. Different forms of orientation of studies and education (personally oriented studies; forming of mental activity, creative capabilities and ethic responsibility; developing a flair is to the reflection, independent critical thinking, emotional and intellectual culture). Theme 4. Educator technologies are in higher pedagogical educational establishments. Modern educational technologies: technology of the personality-oriented education; technology of differential education; technology of problem education; technology of education is without violence; technology of effective speech activity; technology of dialogue education; technology of reflexive education. Developing function of educator technologies. Possibility of choice of different leading mechanisms of education : by means of forming of relations, values, roles, activity. Psychological and pedagogical technologies are in providing of development of

individuality, uniqueness, independence, personality dignity. Features of education of students in the process of studies and in for educational time. Methods and receptions of persuasion of students (elucidation, direct and mediated persuasion, advice, hint, request, appeal to the positive and negative emotions, tactics, prognostication of corresponding consequences, taking into account of reactance, reception of contrast). Features and terms of organization of activity of students. Conversation, dispute, dialogue, is for forming of the valued orientations of students. Training is for forming of social lines, abilities of students. Features of co-operating are with students with taking into account of originality of their behavior, necessities and interests. Business and role-play games, them developing and educative potential. Technologies of development of self-regulation of students as tasks of education are young student age. Conditioning is for realization of subject ethic position of students. Development of forms of students, them ethic self-appraisal. Theme 5. Valued aspects of education. Increase of educator potential of the educational system by the change of her the valued orientations: from the culture of utility to the culture spiritual. Rational and emotional in educational activity. Education of personality potential : the valued attitude toward itself, other, to the world; reflections in relation to itself et al; to responsibility for the acts. Education as spiritual "feed", ascent to the culture, as an essence change of man in the process of mastering of products of spiritual production and bringing in to the common to all mankind values. Education as mastering of spiritual values, humanistic ideas is about vital reference-points, maximum grounds and norms of human activity. The phasicness is in development of spirituality. Theme 6. Valued-semantic self-determination of youth. Spiritual measuring of personality : spiritual necessities, interests, values. The valued orientations of modern student youth are a Valued-semantic orientation of pedagogical activity as a component of culture. Process of including of student in the system of spiritually-ethic relationships with the aim of their plugging in progressive professional activity. Choice of vital aims and methods of their achievement. Area of axiology of self-determination of personality from period of studies in. Studies to the personality spiritual increase. Theme 7. Education of

teacher is in the context of dialogue cultures. Cross-cultural communication has a problem of dialogue. Dialogue of cultures : basic tendencies of comprehension in XX century (in the context of globalization and intensive cross-cultural connections). Concept of mentality, national cultural stereotypes. Translation is in the aspect of problem of dialogue of cultures. Types of translations. Adapted translation. Problem of artistic translation. Comparatist as research of literary "dialogue". Theme 8. Higher educational establishment as center of educator work. Higher pedagogical educational establishment as center of cultural cell. "Cultivating" of personality by facilities of cultural communication. Institution of higher learning as factor of constructing of new humanistic environment. Institution of higher learning and leisure of students. Institution of higher learning as direct vital space of students. Mastering is in Institution of higher learning of social technologies of defense of health of students. Possibilities of Institution of higher learning are in the process of actualization of educator and pedagogical potential of youth subculture. Humanizing of environment of institution of higher learning as providing of professionally-personally-social comfort of subjects of educational process. Humanizing inwardly of collective relations is in institution of higher learning. Way of life of institution of higher learning, forming of traditions and ethic norms (codes). Common and special in the educator systems of higher educational establishments.

The individual program of self-education for the students of "Self-perfection of bilingual personality of teacher of foreign language" sends students to the self-education, increase of professional level due to academic mobility of students - important for the personal and professional development of process that is a factor for forming of competitiveness of future specialist. As a student runs into the necessity of decision of vital situations and simultaneous analysis them from position of the maturity and "stranger" culture. It develops in him certain qualities: ability to choose methods and forms of co-operating with the surrounding world; it is ability to think in a comparative aspect; it is a capacity for cross-cultural communication; it is ability to acknowledge insufficiency of knowledge, id est knowledge is about the lack of

knowledge that determines motivation to the studies; it is ability to change; it is ability to examine the country in a cross-cultural aspect and others like that.

Academic mobility also gives an opportunity to the students: to get knowledge about other cultures; to study within the framework of the general programs of double diplomas; gives an opportunity of the included studies within the framework of collaboration (without delivery of the second diploma), including within the framework of the programs of academic exchange; it is passing of internship; passing of educational (research, productive) practice.

Conclusions. Thus, introduction of the organizationally-methodical system of education of bilingual culture for the future teachers of foreign language provides quality of educationally-educator process pedagogical hang, the address of all of the tools of education promotes to the man as subject of culture, apt at permanent self development her professional culture of teacher-philologist as difficult complex of sociocultural, linguistic, culturological knowledge, abilities, qualities and capabilities that provide socialization and cultural integration of personality in modern multicultural space. organizationally-methodical system of education of bilingual culture for the future teachers of foreign language assists education of bilingual culture of teachers and provides social adaptation and self-affirmation of personality of future teacher of foreign language in the multicultural environment of modern educational space; prepares students to ability to conduct the dialogue of cultures with the representatives of other nations, understanding them in a civilized manner-speech specific.

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ВИКЛАДАЧІВ В УМОВАХ НЕПЕРЕРВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Єрмак Ю. І.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

У статті розкрито сутність професійного розвитку викладачів ВНЗ в умовах неперервної педагогічної освіти. Автор акцентує увагу на необхідності створення відповідної системи підвищення професійного рівня в умовах ВНЗ, яка б функціонувала в постійному режимі розвитку, сприяючи підготовці науково-педагогічних кадрів до діяльності в нових мінливих соціальних умовах. В цьому контексті є потреба у розробці науково-обґрунтованої системи післядипломного навчання, спрямованої на підвищення рівня педагогічних знань і вмінь кожного викладача, що дозволить, у свою чергу, педагогу вищої школи повніше реалізувати професійні функції, оволодіти сучасними технологіями впливу на особистість студента з метою його розвитку.

Ключові слова. Професіоналізм, професійний розвиток, професійна підготовка, неперервна педагогічна освіта, післядипломна освіта, вища школа.

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ В УСЛОВИЯХ НЕПРЕРЫВНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Єрмак Ю. І.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

В статті розкрито сутність професійного розвитку преподавателей вузов в условиях непрерывного педагогического образования. Автор акцентирует внимание на необходимости создания соответствующей системы повышения профессионального уровня в условиях вуза, которая функционировала бы в постоянном режиме развития, способствуя подготовке научно-педагогических

кадров к деятельности в новых меняющихся социальных условиях. В этом контексте возникает потребность в разработке научно обоснованной системы последиplomного обучения, направленной на повышение уровня педагогических знаний и умений каждого преподавателя, что позволит, в свою очередь, педагогу высшей школы полнее реализовать профессиональные функции, овладеть современными технологиями воздействия на личность студента с целью его развития.

Ключевые слова. Профессионализм, развитие, профессиональная подготовка, непрерывное педагогическое образование, последиplomное образование, высшая школа.

PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TEACHERS IN UNDERSTANDING UNDERSTANDING PEDAGOGICAL EDUCATION

Yermak Yu.I.

Melitopol State Pedagogical University named after Bogdan Khmelnytsky

The essence of professional development of teachers of higher educational establishments in the conditions of continuous pedagogical education is disclosed in the article. The author emphasizes the need to create an appropriate system for improving the professional level in the university, which would function in a permanent mode of renewal and development, contributing to the training of scientific and pedagogical staff for activities in the new socio-economic conditions. At the same time, it is necessary to focus on the creation of a scientifically sound postgraduate education system aimed at increasing the level of proficiency in the pedagogical knowledge and skills of each teacher, which in turn will enable the teacher of higher education to more fully realize professional functions, to master modern technologies of influence on the student's personality in order to development. Ensuring the continuity of education in the professional development of a teacher requires from the management system to adhere to the following areas: the establishment of an internal university system for monitoring the quality of

scientific and pedagogical activities; scientific and methodological support for the development of professionalism of the teacher. The purpose of the practical component should be to attract teachers to profound activity in the process of considering various pedagogical problems, to stimulate self-analysis and self-assessment of their own level of professionalism and growth in this direction. With the use of personality-oriented technology for the development of a professional teacher level, along with traditional forms and methods, it is important to introduce methods of active work of teachers. These include: analysis of specific pedagogical situations; training for the development of vocational pedagogical skills and skills; modeling and problem-activity games that make it possible to form teachers such qualities as empathy, ability to interact with another person, emotional stability, professional creative thinking, professional self-consciousness, pedagogical intuition; discussions, debates, "round tables". We will also emphasize the creation of appropriate conditions for higher education institutions for the training and improvement of the skills of teachers in order to ensure continuous vocational training in the workplace. Acquiring special significance: forecasting needs of pedagogical workers; development of social partnership; formation of a state order for the training of pedagogical workers of a vocational school; creation of a new generation of educational and methodical literature on professional and pedagogical educational disciplines, teaching methods for higher educational establishments and institutions of postgraduate education. In the realization of these tasks the unifying efforts of scientists of higher educational institutions plays an extremely important role.

Keywords. Professionalism, professional development, vocational training, continuous pedagogical education, postgraduate education, high school.

Постановка проблеми, її зв'язок із важливими завданнями. Аналіз тенденцій розвитку громадської свідомості в останні роки свідчить про те, що

центром системи освіти, зокрема вищої, стає особистість, її особливості та професійні здібності.

Процеси інтеграції України до європейської спільноти, орієнтація на загальноєвропейські рекомендації щодо якості освіти передбачають реформування вищої школи і модернізацію при підвищенні професійного рівня викладачів.

Результативність діяльності ВНЗ значною мірою залежить від ефективності професійної діяльності викладацького складу. Згідно з Законом України "Про вищу освіту" особи, які за основним місцем роботи у вищих навчальних закладах третього і четвертого рівня акредитації професійно займаються педагогічною діяльністю у поєднанні з науковою та науково-технічною діяльністю є науково-педагогічними працівниками (стаття 47) [1]. Однак, професійний рівень сучасного викладача ВНЗ не повністю відповідає потребам сьогодення.

Тому, особливої актуальності набуває проблема неперервної освіти як процесу, спрямованого на всебічний розвиток особистості, систематичне поповнення знань упродовж життя для розвитку особистості й удосконалення професійної компетентності, що в умовах нової освітньої парадигми стає найважливішою умовою відродження українського шкільництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми, виокремлення невирішених її частин. Окремі аспекти проблеми професійного розвитку викладача ВНЗ в контексті неперервної освіти висвітлені науковцями, які досліджували: специфіку професійно-педагогічної діяльності викладача вищої школи (Є. Астахова, В. Кіпень, Н. Кузьміна); андрагогічний підхід в освіті (Л. Набока, Протасова, В. Пуцов); особливості становлення особистості (Р. Бернс, А. Маслоу, Ф. Парсонс); професійно-педагогічну підготовку майбутніх педагогів (І. Богданова, О. Дубасенюк, Т. Царгородцева).

Цінуючи значущість здійснених досліджень авторів вважаємо, що проблема професійного розвитку викладача вищої школи в умовах неперервної педагогічної освіти недостатньо вивчена.

Формулювання мети статті. Метою статті є розкриття сутності професійного розвитку викладача вищої школи в умовах неперервної педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Очевидно, що від професійного рівня педагогів ВНЗ залежить особистісний розвиток студентів, їх самовизначення, життєві і професійні плани, якість навчання. Перебудова освітнього середовища дозволяє змінити функції викладача, який конструюватиме освітній процес не на передаванні знань і інформації студентам, а на активізації їхньої самостійної дослідницької діяльності. Така організація освітнього середовища ускладнює вимоги до професійної компетентності педагога і припускає володіння і використання ними у своїй практиці інноваційних форм, методів і технологій навчання. Здатність викладача виявити освітні проблеми та знайти оптимальні шляхи їхнього розв'язання є умовою ефективності його роботи, чинником, що визначає його професійне зростання [2, с. 85].

Проте, в умовах інформаційного суспільства професійні завдання викладачів вищої школи ускладнюються. Очевидно, що викладач вищої школи має бути готовим до використання якнайширшого спектру можливостей сучасних ІК технологій, до здійснення інноваційної педагогічної діяльності. Він має володіти здібностями дослідника, організатора, оратора, психолога, логікою навчально-виховного процесу, бути висококваліфікованим фахівцем у своїй предметній галузі та ерудитом в інших галузях знань [2, с. 85]. Зміни, які відбуваються в системі вищої освіти, мають фундаментальний характер і потребують вирішення проблеми підвищення професійного рівня викладача, який усвідомлює свою соціальну відповідальність, вміє бачити нові перспективи розвитку, що можливе лише в контексті концепції неперервності освіти, яка в усіх цивілізованих країнах прийнята за стратегічну.

Аналіз визначення терміну «неперервна освіта» дав змогу дійти висновку, що переважна більшість означень базується на тезі, яка визначає неперервну

освіту як цілеспрямований, послідовний процес, який супроводжує все людське життя. Крім того, ці визначення ставлять у центр уваги проблему всебічного розвитку особистості [3, с. 19].

Одне з найважливіших завдань неперервної освіти полягає у створенні умов для самореалізації здібностей кожної особистості незалежно від віку, набутої професії, спеціальності тощо. Це актуалізує проблему саморозвитку особистості, її готовність змінюватися на краще, самовдосконалюватися, прагнути до постійного «саморозвитку», до інноваційності [5, с.1].

Без сумніву, більша частина викладачів за роки педагогічної діяльності, незалежно від того, що вони отримали освіту не орієнтовану на вищу школу, стають майстрами в даній сфері, однак таке становлення та розвиток викладача затягується на довгий час.

Нещодавно, з таким станом речей можна було миритися, оскільки зміни та вимоги до вищої школи не були настільки швидкозмінними, але нові пріоритети української освіти зумовлюють необхідність високого професіоналізму від викладачів уже на перших етапах їх науково-педагогічної діяльності.

Наразі, необхідне цілеспрямоване забезпечення розвитку професіоналізму викладачів, як на етапі навчання їх у магістратурі, так і в перші роки діяльності у ВНЗ. На жаль, терміни проходження магістрантами асистентської практики недостатні для формування педагогічного професіоналізму. Це спричинює виникнення суперечності між вимогами сучасної вищої школи до професійного рівня молодого викладача – з одного боку і практичною неготовністю молодого педагога в процесі даної діяльності, з другого.

На основі вищезазначеного можна стверджувати, що необхідно створити відповідну систему підвищення професійного рівня в умовах вищого навчального закладу, яка б функціонувала в постійному режимі оновлення і розвитку, сприяючи підготовці науково-педагогічних кадрів до діяльності в нових соціально-економічних умовах. При цьому необхідно зосередити зусилля на створенні науково обґрунтованої системи післядипломного навчання, спрямованої

на підвищення рівня ґрунтовності педагогічних знань і вмінь кожного викладача, що дозволить, у свою чергу, педагогу вищої школи повніше реалізувати професійні функції, оволодіти сучасними технологіями впливу на особистість студента з метою його розвитку.

Забезпечення неперервності освіти в професійному розвитку викладача вимагає від системи управління дотримання таких напрямів: створення внутрішньо вузівської системи контролю за якістю науково-педагогічної діяльності; науково-методичне забезпечення системи розвитку професіоналізму педагога; надання кожному викладачеві ширших можливостей для удосконалення і поглиблення своєї індивідуальної професійної підготовки.

В основу системи професійного розвитку викладача ВНЗ доцільно покласти діяльнісний та особистісно-орієнтований підходи [4, с. 90]. Метою практичної складової має стати залучення викладачів до поглибленої діяльності в процесі розгляду різних педагогічних проблем, стимулювання в них самоаналізу та самооцінювання власного рівня професіоналізму та зростання в даному напрямі.

В умовах використання особистісно-орієнтованої технології розвитку професійного рівня викладача, поряд з традиційними формами і методами, важливо впроваджувати методи активної діяльності педагогів. До них можемо віднести: аналіз конкретних педагогічних ситуацій; соціально-психологічні, соціально-комунікативні тренінги, тренінги розвитку професійно-педагогічних умінь та навичок; моделювання та проблемно-діяльнісні ігри, які дають можливість формувати в педагогів такі якості як емпатія, здібності до взаємодії з іншою людиною, емоційну стабільність, професійне творче мислення, професійну самосвідомість, педагогічну інтуїцію, дискусії, диспути, "круглі столи" [4, с. 89].

Наголосимо також на створенні належних умов у ВНЗ для підготовки та підвищення кваліфікації викладачів з метою забезпечення неперервного професійного навчання на робочому місці. Особливої актуальності набуває: прогно-

зування потреб педагогічних працівників на загальнодержавному та регіональному рівнях; розвиток соціального партнерства; формування державного замовлення на підготовку педагогічних працівників професійної школи; створення нового покоління навчально-методичної літератури з фахових і педагогічних навчальних дисциплін, методик навчання для вищих навчальних закладів і закладів післядипломної освіти. У реалізації цих завдань винятково важливу роль відіграє об'єднання зусиль науковців вищих навчальних закладів, НАПН України [5, с. 8].

Неперервний професійний розвиток і здобуття нових спеціальностей викладачами є складовою частиною всієї освітньої системи і спрямоване на розвиток особистісного потенціалу педагога, формування його готовності постійно зростати у даному напрямі. І тому головною метою підвищення кваліфікації викладачів у системі неперервної освіти є створення належних умов для постійної самоосвіти, самовдосконалення, розвитку дослідницьких здібностей і педагогічного таланту.

Професійний розвиток викладачів в системі неперервної освіти відбувається цілеспрямовано за напрямами: навчання у ВНЗ під час здобуття вищої освіти чи іншого освітньо-кваліфікаційного рівня; навчання на курсах підвищення кваліфікації; постійної самоосвіти, стажування, навчання в аспірантурі, докторантурі.

Узгодженість мети і результатів неперервного підвищення фахової освіти і кваліфікації та здобуття нових спеціальностей викладачами досягається:

- пріоритетністю цього напрямку в діяльності освітньої системи;
- взаємозв'язком і наступністю в забезпеченні умов для оволодіння педагогічною майстерністю, об'єктивного оцінювання рівня фахової підготовленості педагогів [5, с. 9].

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок з напрямку. Зміна стратегічних цілей освіти, послідовна демократизація вищої школи, впровадження педагогіки партнерства, швидкі темпи інформатизації, зміна тех-

нологій навчання – все це висуває перед педагогом вищої школи принципово нові завдання й вимагає від нього неперервного професійного самовдосконалення і розвитку, а від адміністрації ВНЗ – створення сприятливих умов для самореалізації та самоствердження кожного викладача.

Подальшого дослідження потребують форми й методи підвищення кваліфікації викладачів вищої школи, організація обміну досвідом між різними кафедрами та вищими навчальними закладами, а також навчання у системі формальної і неформальної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про вищу освіту». Закон України «Про вищу освіту» / Основні чинні кодекси і закони України. – К., 2003. – 976 с.
2. Ільчук В. В., Коломієць А. М. Шляхи підвищення якості науково-педагогічних кадрів // В. В. Ільчук, А. М. Коломієць // Проблеми та тенденції розвитку педагогічної освіти: зб. наук. пр.; заг. ред. , - 2013, С. 84-89.
3. Олійник В. В. Наукові основи управління підвищенням кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти: монографія / В. В. Олійник. — Київ: Міленіум, 2003. — 594 с.
4. Управління якістю освіти / [В.І. Войтенко, А.О. Лавренюк, Л.М. Малинич, В. В. Мельник, В. В. Гуменюк]; за заг. ред. А. О. Лавренюка. – Хмельницький: ХОШПО; Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2003. – 184 с.
5. Щербак О. І. *Підвищення кваліфікації педагогічних працівників у системі неперервної освіти* / О. І. Щербак // *Післядипломна освіта в Україні*. №1, ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2017., С.18-22.

УДК 378.937

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ ГЕНДЕРНИХ ВІДНОСИН У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Ільїна О.О.

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

У статті мова йдеться про готовність майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів. Розкрито зміст понять «готовність», «готовність до праці». Визначені основні компоненти готовності до педагогічної діяльності. З'ясовано, що готовність вчителя до виховання культури гендерних відносин має комплексний характер.

Ключові слова: готовність, професійна готовність, структурні компоненти, майбутні учителі початкових класів.

ГОТОВНОСТЬ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ К ВОСПИТАНИЮ КУЛЬТУРЫ ГЕНДЕРНЫХ ОТНОШЕНИЙ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Ильина Е. А.

*Коммунальное учреждение "Харьковская гуманитарно-педагогическая
академия" Харьковского областного совета*

В статье идет речь о готовности будущих учителей начальных классов к воспитанию культуры гендерных отношений у младших школьников. Раскрыто содержание понятий "готовность", "готовность к труду". Определены основные компоненты готовности к педагогической деятельности. Выяснено, что готовность учителя к воспитанию культуры гендерных отношений имеет комплексный характер.

Ключевые слова: готовность, профессиональная готовность, структурные компоненты, будущие учителя начальных классов.

**JUNIOR SCHOOLCHILDREN HAVE READINESS OF FUTURE
TEACHERS OF INITIAL CLASSES TO EDUCATION OF CULTURE OF
GENDER RELATIONS**

Ilina E. A.

*The Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy"
of Kharkiv Region Council*

In the article language speech йдеться about readiness of future teachers of initial classes to education of culture of gender relations for junior schoolchildren. Maintenance of concepts "readiness" is exposed, "readiness to labour". Readiness is determined as a presence of capabilities, quality of personality, knowledge about a profession and practical abilities and skills. A concept "readiness to labour" is examined as difficult personality formation, multicomponent system, totality of components of that gives personalities possibility to execute certain work. Certain basic components of readiness are to pedagogical activity. Foremost it motivational-having a special purpose component, semantically-operating, the system of professional knowledge, abilities and skills, pedagogical thinking, professional aspiration of attention, perception, memory, actions and operations necessary for successful realization of professionally-pedagogical activity, belong to that. It is found out, that readiness of teacher to education of culture of gender relations has complex character and determined by such criteria: motivational readiness; theoretical readiness; practical readiness; readiness is to work and collaboration.

Key words: readiness, professional readiness, structural components, future teachers of initial classes.

Постановка проблеми. Оновлення цілей і змісту системи сучасної вищої освіти України, залучення її до Болонського процесу сприятиме реорганізації процесу формування у студентів готовності до професійної педагогічної діяльності. Про необхідність формування готовності як психолого-педагогічної проблеми йдеться в таких нормативних документах: Закон України „Про вищу

освіту”, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2012 року, Галузева Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти (2013р.) тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість наукової розробки в Україні гендерної проблематики є ще одним кроком в розвитку педагогічної науки. Через це в умовах сьогодення розробка низки проблем теорії і практики професійної освіти майбутніх фахівців з урахуванням гендерного фактору є особливо актуальною, оскільки вона повинна сприяти ефективному формуванню в них цілої низки професійно важливих якостей особистості – гендерної свідомості, гендерної культури, гендерної чутливості, а також компетентності в сфері професійного розвитку.

Різні аспекти формування особистості педагога та питання вдосконалення підготовки фахівців у закладах вищої освіти висвітлено у дослідженнях О. Абдулліної, Л. Кондрашової, Н. Кузьміної, В. Кузя, О. Мороза, Н. Половникової, В. Семиченко, В. Сластьоніна, Г. Троцько, Н. Хміль, О. Щербакова та ін.

Формулювання мети статті. На сучасному етапі формування єдиного європейського простору найголовнішими ознаками професійної підготовки вчителя-європейця має бути сконцентрованість навколо ідей демократії та інноваційного навчання [8]. Підготовка сучасного педагога повинна відповідати вимогам, що ставляться до інноваційної діяльності, потрібне моделювання структури такої діяльності майбутнього педагога, яка формує готовність до сприйняття, розробки або використання новітніх освітніх програм, технологій та не впливає на його професійну позицію.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перед ЗВО, що готують майбутніх учителів початкових класів, нині постали завдання цілеспрямованого розвитку найвагоміших професійно важливих якостей педагога, залучення студентів до активних способів засвоєння соціального, наукового, культурного та педагогічного досвіду з метою використання в подальшій навчально-виховній діяльності з учнями [9, с. 108].

Застосування ідей гендерної освіти в системі фахової підготовки студентів, розробка необхідного методологічного та методичного базису як специфічної форми професійної підготовки особистісних, професійних якостей майбутнього учителя, вплив особистості учителя як засобу трансформації і моделювання соціокультурних відносин у середині групи учнівського колективу дає змогу зазначити факти впровадження нового наукового знання майбутніх учителів:

- сучасна навчально-професійна підготовка майбутнього учителя вимагає нового сприйняття положення та соціокультурної ролі чоловіків і жінок;

- наявність гендерної культури у майбутнього вчителя як суб'єкта формування світогляду майбутніх поколінь громадян дозволяє обрати модель формування гендерної ідентичності школярів [13, с. 9 – 41].

У зв'язку з цим перед викладачами вищої школи постає задача формування гендерно-освітнього вчителя при організації професійної підготовки. Зміни в національній системі освіти вимагають змін у сфері керування педагогічним процесом у вищій школі, що покликана виконати замовлення сучасного суспільства у вихованні нового соціальнокультурного типу особистості майбутнього учителя [6].

Відповідно до зазначеного вище, підготовка вчителя початкової школи до успішної професійної діяльності – важлива проблема, яку досліджують різні науки і насамперед педагогіка. Так, вирішальне значення в дослідженні проблем, пов'язаних із підготовкою вчителя до педагогічної діяльності, мають наукові дослідження О. Абдуліної, І. Богданової, М. Євтуха, В. Кан-Калика, Н. Кузьміної, Н. Ничкало, В. Сластьоніна, О. Щербакова, М. Ярмаченка та ін. Специфіка професійної підготовки вчителя початкової школи відображена в наукових дослідженнях А. Алексюка, Н. Бібик, В. Бондаря, С. Гончаренка, І. Зязюна, О. Івлєвої, Л.С. Лисенкової, Н. Ничкало, Р. Пріми, О. Савченко, Л. Хомич та ін.

У сучасній психолого-педагогічній літературі поняття «готовність» до виконання діяльності вживається в різних значеннях. Готовність визначається як наявність здібностей (С. Рубінштейн, Б. Ананьєв); якість особистості (К. Платонов); знання про професію та практичні вміння і навички (Л. Романенко, В. Серіков) [12, с. 96 – 100].

Л. Хомич наголошує, що на сучасному етапі динамічного розвитку суспільства висувуються принципово нові вимоги до педагогічних працівників, а вищій школі потрібно відмовитися від набутих стереотипів у підготовці майбутніх спеціалістів і так організувати освітній процес, щоб студенти пройшли всі стадії професійного становлення, які б забезпечували формування в них цілісного досвіду самостійної діяльності [5 с. 29–30].

Професійна готовність учителя зумовлює стійку здатність діяти у педагогічній ситуації відповідно до моральних та професійних принципів, самостійно розв'язувати навчально-виховні задачі, творчо втілювати професійні знання та вміння.

Поняття «готовність до праці» В. Моляко розглядає як складне особистісне утворення, багатоконпонентну систему, сукупність компонентів якої надає особистості змогу виконувати конкретну роботу [7]. На думку К. Дурай-Новакової готовність зумовлює плідність дій, вибіркову активність людини, керує її спрямованістю на вирішення професійно-важливих завдань [2]. Дослідники М. Дяченко, Л. Кандибович характеризують готовність до діяльності як складну динамічну єдність різних сторін особистості у зіставленні з конкретними завданнями та умовами їх розв'язання [3].

А. Капська розуміє поняття «готовність» як позитивне ставлення, інтерес, стійкість мотиву педагогічної діяльності, спрямованість на діяльність; знання та уявлення про особливості діяльності, вимоги до особистості вчителя; володіння знаннями, вміннями, процесами аналізу, синтезу, порівнянь, узагальнень; самооцінку своєї діяльності, рівня підготовки до неї та адекватність розв'язання професійних завдань [4].

О. Пометун зазначає, що сучасна професійна діяльність майбутнього вчителя початкових класів базується на його підготовці як високопрофесійного фахівця, який ознайомлений з сучасними світовими вимогами до навчально-виховного процесу школи першого ступеня, підготовлений до організації навчальної діяльності молодших школярів як педагогічної взаємодії, яка спрямована на розвиток кожної особистості, її підготовку повноцінного існування та діяльності в суспільстві [10].

Результати аналізу літератури дозволяють стверджувати, що вчені по-різному визначають і структуру професійної готовності фахівця: одні з них компонентами готовності називають ставлення особистості до діяльності (Н. Горбач, Н. Кичук, А. Линенко); інші виокремлюють такі складові, як мотиваційний, змістовий, процесуальний, організаторський (Н. Кузьміна, Л. Спірін, В. Сластьонін, О. Щербаков та ін.); мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий компоненти (В. Моляко, Є. Машбиць, О. Тихомиров).

Узагальнення досліджуваних матеріалів дає можливість визначити основні компоненти готовності до педагогічної діяльності. Передусім це мотиваційно-цільовий компонент, який виокремлюється практично всіма авторами (Н. Абашкіна, Т. Алексеєнко, К. Бакланов, О. Беспалько, З. Бондаренко, Р. Вайнола, Л. Завацька, І. Зверєва, Г. Лактіонова, О. Лісовець, М. Малькова, Л. Міщик, А. Капська, С. Пащенко та інші) та зарубіжних учених (В. Беспалько, В. Бочарова, М. Галагузова, Н. Кузьміна, А. Маркова, О. Мудрик, В. Нікітін, В. Сластьонін та інші) і передбачає професійні настанови, позитивне ставлення до професії, інтерес до неї, стійкі наміри присвятити себе педагогічній діяльності тощо. Наступний компонент – змістово-операційний, до якого належать система професійних знань, умінь і навичок, педагогічне мислення, професійне спрямування уваги, сприймання, пам'яті, дії й операції, необхідні для успішного здійснення професійно-педагогічної діяльності.

Важливим є обґрунтування феномену формування готовності безпосередньо до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів. Так на

думку провідних українських учених (Т. Говорун, В. Кравець, І. Кльоцина, Л. Міщик, І. Мунтян та ін.) викликає необхідність вирішення таких актуальних завдань:

- вміщення гендерного аналізу концепції, змісту і методичного забезпечення процесу професійного навчання й виховання майбутніх фахівців;
- включення в навчальні тексти більшого обсягу інформації про гендерний внесок у розвиток суспільства, науки, освіти і культури;
- підвищення гендерної культури науково-педагогічних кадрів закладів вищої освіти [1, с. 158 – 159].

Окремі аспекти вирішення проблеми формування готовності до виховання культури гендерних відносин розкрито у працях, які торкаються питань гендерного виховання, професійної підготовки майбутніх учителів до здійснення гендерного виховання.

Зокрема, актуалізація проблеми гендерного виховання молодого покоління, необхідність зміни парадигми в дослідженні особливостей цього процесу, а також організація спеціальної підготовки до цього виду професійної діяльності майбутніх та чинних педагогічних кадрів знайшла відбиток у працях українських (С. Вихор, Т. Говорун, І. Зверева, Я. Кічук, В. Кравець, Г. Лактіонова, Л. Міщик, Л. Смоляр, О. Цукор та ін.) та російських (С. Айвазова, Н. Давидова, О. Здравомислова-Стоюніна, Т. Журженко, Т. Кліменкова, І. Кон, Г. Сілласте, Л. Штильова та ін.) учених. Натомість питання формування готовності до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів залишається досить слабо висвітленим у педагогічних джерелах.

У розробленні змісту і структурних компонентів готовності до виховання культури гендерних відносин учнів початкової школи ми виходили з урахування специфіки процесу навчання, побудованого на принципах педагогічної взаємодії і тих вимог, що їх висувають до особистості вчителя, здатного забезпечити в системі відносин з учнями співпрацю. Дослідження проблеми готовності

майбутніх учителів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів вимагає виявлення компонентів готовності до цієї діяльності.

Готовність вчителя до виховання культури гендерних відносин має комплексний характер та визначається такими критеріями:

- мотиваційна готовність – вивчення й усвідомлення вчителями свого власного потенціалу та його впливу на хід виховного процесу, передбачає сформованість мотивів і цілей, орієнтованих на досягнення успіху у професійній діяльності, саморозвиток, самореалізацію, наявність вольових якостей;
- теоретична готовність – наявність достатнього рівня знань в напрямку гендерного виховання школярів;
- практична готовність – наявність комунікативних, психологічних, організаторських умінь щодо здійснення різних форм гендерного виховання;
- готовність до творчості і співпраці – відкритість і сприйняття всього нового, здатність до експерименту, пошуків та інновацій; розробка колективних творчих заходів з метою гендерного виховання молодших школярів; вивчення та уточнення гендерного портрету класу та впливу особистості вихователя на характер взаємодії з вихованцями [11].

Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів в освітньому процесі ЗВО – це двосторонній процес, що відображає діяльність викладача з актуалізації гендерного потенціалу культури і професійного становлення майбутнього фахівця і спрямований на реалізацію його особистісного потенціалу з урахуванням фактора статі.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Зауважимо, що формування готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів повинна розглядатися як цілісна, багатостороння динамічна система, що існує відповідно до мети, завдань і принципів підготовки фахівців. При цьому ефективність системи підготовки вчителя такого фаху визначається сту-

пенем її відповідності вимогам суспільства, структурі і змісту освітньої підготовки сучасного вчителя, оптимальною відповідністю професіограмі вчителя тощо.

Список використаних джерел.

1. Гендер: реалії та перспективи в українському суспільстві / мат. Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 11 – 13 грудня 2003 р.) / Лемківський К. М. (відп. ред.) – К.: ПЦ Фоліант, 2003. – 300 с.
2. Дурай-Новакова К.М. Формирование профессиональной готовности к деятельности / К. М. Дурай-Новакова. – М., 1983. – 365 с.
3. Дьяченко М.И. Психологические проблемы готовности к деятельности /М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович. – Минск : Изд-во БГУ им. В.И. Ленина, 1976. – 174 с.
4. Капська А.Й. Педагогіка живого слова : навч.-метод. посібник /А.Й. Капська. – К. : ІЗМН, 1997. – 304 с.
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С, 2004. – 112 с.
6. Кравець В.П. Гендерна педагогіка: Навч. посібник. – Тернопіль: Джура, 2003. – 416 с.
7. Моляко В.О. Психологічна готовність до творчої праці / В. О. Моляко. –К. : Знання. – 1989. – 48с.
8. Наказ МОНУ “Про затвердження Концептуальних засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір” № 998 від 31.12.2004 р.
9. Окса М.М. Генеза вивчення загально педагогічних дисциплін у вузах України в ХХ столітті : монографія / Окса М.М. — Мелітополь : МДПУ, 2004. — 313 с.
10. Пометун О.І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті /О.І. Пометун // Компетентні-

сний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики ; під заг. ред. О.В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с.

- 11.Сагарда В., Прокопович Ю, Колесник Л. Актуальність гендерної освіти педагога // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія „Педагогіка. Соціальна робота”. – Вип.8. – Ужгород, 2005. –175 с.
- 12.Семенець Л.М. Змістовий аналіз професійної готовності майбутніх учителів математики // Семенець Л.М. – К.: Освіта України, 2009, 154 с.
- 13.Смоляр Л.О. Прогрес та перспективи жіночих і гендерних досліджень в Україні // Проблеми освіти. Науково-методичний збірник. К., 2003. Вип. 36. – с. 9-41

УДК 378:005.6

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТНІСНОГО
ПІДХОДУ**

Кізіцька Т. І., Юхно Л. В.

Балаклійська філія Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

У статті розкрито зміст та значення понять «професійна компетентність», «компетентнісний підхід». Висвітлено особливості формування професійної компетентності майбутніх вчителів початкової освіти у закладі вищої освіти у контексті компетентнісного підходу під час аудиторних занять, практичного навчання, проведення заходів методичного спрямування, при виконанні самостійної роботи, науково-дослідної діяльності студентів. Схарактеризовано інноваційні методи та форми роботи, що забезпечують якісну підготовку майбутніх фахівців відповідно до сучасних вимог.

Ключові слова: професійна компетентність, компетентнісний підхід.

**ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ
НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КОНТЕКСТЕ
КОМПЕТЕНТНОСНОГО ПОДХОДА**

Кизицкая Т. И., Юхно Л. В.

Балаклеийский филиал Коммунального учреждения «Харьковская гуманитарно-педагогическая академия» Харьковского областного совета

В статье раскрыта сущность понятий «профессиональная компетентность», «компетентностный подход». Освещены особенности формирования профессиональной компетентности будущих учителей начального образования в контексте компетентностного подхода во время аудиторных занятий, практического обучения, проведения мероприятий методического направления, во время выполнения самостоятельной работы, научно-исследовательской дея-

тельности студентов. Охарактеризованы инновационные методы, формы работы, обеспечивающие качественную подготовку будущих специалистов в соответствии с современными требованиями.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, компетентностный подход.

PROFESSIONAL TRAINING OF A FUTURE TEACHER OF PRIMARY EDUCATION IN THE CONTEXT OF THE COMPETENT APPROACH

Kizitska T.I., Yukhno L.V.

Balakliya branch of the Municipal establishment «Kharkiv humanitarian-pedagogical academy» of Kharkiv Regional Council

The content and the meaning of the concepts «professional competence», «competent approach» are disclosed in the article. The peculiarities of the formation of professional competence of future teachers of primary education in the institutions of higher education in the context of the competent approach during double periods, practical training, events of methodical directions, individual work and research activity of the students are highlighted. The ways, based on work experience, how to bring students closer to the conditions of modern primary school, to intensify their pedagogical thinking, which helps to overcome the gap between theoretical knowledge and future professional pedagogical activity are described. Innovative educational technologies, in particular, informational-communicative and interactive technologies are also considered in the article because they help to form the personality of a future teacher, develop his/her creativity, culture, erudition. Considerable attention is paid to the use of multimedia accompaniments to double periods and extra-curricular activities, audio and video materials, computer training programs, students' projects, because projects are a compulsory element of the educational process in primary school. The types and themes of students' projects are also presented. The importance of teaching practice for the qualitative training of future specialists in accordance with modern requirements, as well as various forms of students' scientific-

research works which help to form scientific outlook, the abilities and skills of scientific research and to develop the initiative, creative, scientific thinking and professional communication are shown. The effective forms of scientific-methodical work based on work experience and directed on the formation of professional competence, pedagogical skills of future teachers of primary education are presented. It is proved that the introduction of the competent approach in education requires refusing from the informational orientation in teaching process and transferring the emphasis from the mastering of normatively defined knowledge and skills on the formation and development of students' ability to act practically and independently, to apply individual experiences and achievements in non-standard, creative, life situations.

Key words: professional competence, competent approach.

Постановка проблеми. Освіта є соціальним інститутом, через який проходить кожна людина, набуваючи при цьому рис особистості, фахівця та громадянина. Водночас педагог бере участь у творенні інтелектуального, духовного потенціалу нації. Реалізація завдань чинних нормативних документів, зокрема Закону України «Про освіту», Концепції «Нова українська школа» тощо, за словами Міністра науки і освіти Лілії Гриневич здатна «запустити багато процесів одночасно: зупинити падіння якості освіти, орієнтувати її зміст на компетентності, «перенавчити» вчителів, змінити структуру школи, забезпечити ці перетворення ресурсами».

У цьому контексті проблема підготовки вчителя, його професійного становлення та набуття професійної компетентності є надзвичайно актуальною.

Формулювання мети статті. Мета статті – розкрити один із шляхів розв'язання окресленої проблеми через запровадження компетентнісного підходу в освітній процес закладів вищої освіти, які готують фахівців початкової освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґрунтуючись на результатах наукових досліджень (В. Лозова, О. Пошетун, Г. Пономарьова, А. Харківська та

ін.), аналізові психолого-педагогічної літератури визначено сутність, особливості компетентнісного підходу у підготовці майбутніх учителів.

У працях О. Пометун знаходимо як загальні питання компетентнісного підходу щодо формування ієрархії компетентностей (ключових, галузевих, предметних), так і детальну розробку цих питань для галузі освіти. Поняття «ключові компетентності» виступає як «вузлове» поняття, оскільки компетентність має інтегрований характер, а саме: об'єднує професійні знання, інтелектуальні навички, уміння й способи діяльності.

Професор І. Зимня вважає, що компетентність завжди є виявом компетенції, як певного внутрішнього, потенційного, прихованого психологічного новоутворення (знання, уявлення, програми чи алгоритму дій, системи цінностей і відношень), що виявляються в компетентностях людини як актуальних, діяльних проявах [2].

Нові освітні стандарти України ґрунтуються на «Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя» (18.12.2006), ураховуючи національну специфіку. Саме десять ключових компетентностей виділено у концепції «Нова українська школа» [3]. Усі вони однаково важливі й взаємопов'язані. Здобувачі освіти набуватимуть їх послідовно, поступово під час вивчення різних предметів на всіх етапах освіти.

Провідні дослідники вітчизняної професійної початкової освіти (Н. Бібік, Т. Байбара, М. Вашуленко, П. Гусак, Л. Коваль, Н. Кічук, О. Савченко, Л. Хомич, Л. Хоружа та ін.) визначають такі сутнісні характеристики професійної компетентності вчителя з початкової освіти, як поглиблене знання предмета, постійне оновлення знань для успішного вирішення професійних завдань, наявність змістового, процесуального й особистісного компонентів.

Компетентність з огляду на освітні завдання – кінцева мета з підготовки фахівців, освітній ефект, який досягається комплексом засобів навчання та ви-

ховання. Вона відображена у освітньо-кваліфікаційній характеристиці випускників закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. У Балаклійській філії Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради теоретичні засади реалізації компетентнісного підходу в ході підготовки вчителів початкової освіти апробовуються в освітньому процесі: під час аудиторних занять, практичного навчання, проведення позааудиторних заходів, при виконанні самостійної роботи, науково – дослідної діяльності студентів.

Педагоги усіма доступними способами наближують студентів до умов початкової школи: активізують їхнє педагогічне мислення, знайомлять із сучасними вимогами до теоретико-методичної підготовки вчителя, спонукають до подальшої самоосвітньої діяльності. У цьому контексті доцільними є такі форми, методи та прийоми: ділові та рольові ігри, інсценування педагогічних ситуацій, виконання навчально-дослідницьких завдань, конструювання різних типів уроків, анотування та реклама методичних посібників, аналіз та обговорення статей з фахових журналів, складання монологу передового вчителя з опорою на статтю або монографію, перегляд і обговорення відеофільмів, відеофрагментів тощо. Задля подолання розриву між теоретичним знаннями та майбутньою професійно-педагогічною діяльністю, на семінарських заняттях педагоги широко використовують тренінгові вправи, запропоновані Г. Пономарьовою [4]. Вони спрямовані на розвиток у студентів умінь аналізувати непередбачені педагогічні ситуації, обирати стратегію і тактику взаємодії з класною спільнотою і окремим учнем, прогнозувати можливі результати цієї взаємодії, встановлювати причиново-наслідкові зв'язки, залежність між конкретними фактами, діями та психічними станами учнів; стимулювати їх самопізнання, самонавчання та саморозвиток; доводити та спростовувати, робити правильні висновки, приймати обґрунтовані, раціональні в тій чи іншій ситуації рішення.

Формуванню особистості майбутнього педагога, розвитку його творчості, культури, ерудиції сприяє й використання інноваційних освітніх технологій,

зокрема інформаційно-комунікаційних, інтерактивних. Педагогічні працівники відзначають посилення інтересу здобувачів освіти до навчальних відеофільмів, відеофрагментів уроків у початковій школі, фахових вебінарів. Нині здобувачі освіти та педагогічні працівники філії є активними слухачами онлайн-курсів для вчителів початкової школи на платформі EdEra.

У професійній діяльності викладачі використовують створені власноруч мультимедійні супроводи до навчальних занять і позааудиторних заходів, що включають презентації Power Point, відео та аудіо матеріали, комп'ютерні навчальні програми. Внаслідок цього студенти готують мультимедійний супровід до виступів на семінарах, презентацій проектних робіт та звітування про результати роботи в групах (наприклад, під час роботи за методом «кейс»), до пробних уроків в початковій школі, участі у позааудиторних заходах тощо.

Підвищенню пізнавальної діяльності студентів, розвитку навичок самостійної, індивідуальної роботи сприяють: творче проектування (наприклад, скласти та оформити меню англійською мовою, туристичний проспект-екскурсію містом, рекламний проспект будь-якого об'єкту); творчі письмові роботи (наприклад, написати твір-есе педагогічної тематики, анотацію статті; скласти казку для молодших школярів; перекласти вірш; розробити фрагмент уроку тощо й надіслати викладачеві на електронну адресу).

Нині проекти (творчі, ігрові, пізнавальні, дослідницькі, екологічні, культурологічні, інформаційні, соціальні, профільні, інтегровані) є обов'язковим елементом освітнього процесу в початковій школі. Педагоги філії залучають студентів до їх створення. Прикладом слугує проектна діяльність студентів з навчальної дисципліни «Вступ до спеціальності» з тем: «Школа майбутнього», «Від струмочка – до ріки знань», «Початкова освіта у країнах світу». Кожен студент отримує індивідуальне завдання, яке є частиною спільного проекту, наприклад, дослідити становлення та розвиток початкової освіти у певній країні. На завершальному етапі студенти презентують проект.

Вагоме значення для розвитку в студентів методичних умінь має створена у філії цілісна система педагогічної практики, що передбачає єдність її етапів, наступність змісту [1]. Практичне навчання забезпечує формування у майбутніх фахівців методичної рефлексії, що дозволяє оцінити засоби і методи особистої діяльності, процеси вироблення й прийняття практичних рішень. Невід'ємною складовою різних видів практики є виконання індивідуальних завдань, які мають творчий і дослідницький характер. Результати їх виконання студенти-практиканти презентують у вигляді виставок педагогічних надбань, діляться напрацюваннями під час підсумкових конференцій.

Залучення студентів до різних форм науково-дослідної роботи сприяє як формуванню наукового світогляду, набуттю умінь і навичок наукового пошуку, так і розвитку ініціативи, креативного, наукового мислення, професійного спілкування. Це відбувається завдяки проведенню аудиторних занять у нетрадиційній формі (заняття-пошук, заняття-дослідження, заняття-відкриття, заняття без викладача, заняття-екскурсія тощо); виконанню практичних і самостійних завдань, що містять елементи проблемного пошуку; розробкам методичних матеріалів (глосаріїв, методичних скарбниць тощо). Дослідницькі знахідки студенти висвітлюють на веб-сторінці Балаклійської філії, наукових конференціях, педагогічних читаннях, публікаціях у збірниках конференцій.

Ефективними визнано різні форми науково-методичної роботи (круглі столи, майстер-класи, педагогічні читання, семінари-практикуми, педагогічні мости тощо), спрямовані на формування професійної компетентності майбутніх вчителів з початкової освіти. Серед них можна виділити такі: семінар-практикум «Методичні аспекти Нової української школи», майстер-клас «Сучасний ефективний урок – спільна творчість учителя та учнів», ділова гра «Буктрейлер як засіб формування мотивації читання й розширення сфери пізнавальних інтересів молодших школярів», педагогічні читання «Сторінками творів видатного українського педагога В. Сухомлинського», педагогічний міст

«Ідеї Макаренка на службі сучасникам», презентація проекту «Мій рідний край – це моя Україна», інформаційна мозаїка «A Window on Canada» тощо.

Випускники філії, які набули дослідницьких умінь, у повній мірі задовольняють очікування закладів освіти. Вони спроможні не тільки здійснювати свою професійну діяльність, а й досліджувати, удосконалювати сам процес, приносити елементи новизни до нього. Такий вчитель здатен самостійно й ефективно реалізовувати цілі освітнього процесу.

Висновки. Таким чином, запровадження компетентнісного підходу в освіті вимагає відходу від інформаційної спрямованості навчання і перенесення акценту із засвоєння нормативно визначених знань, умінь і навичок на формування і розвиток у суб'єктів освітнього процесу здатності самостійно практично діяти, застосовувати індивідуальний досвід та досягнення у нестандартних, творчих, життєвих ситуаціях. Це дозволить майбутнім вчителям з початкової освіти спроектувати шлях, яким можна прийти до успіху в професійній діяльності.

Список використаних джерел.

1. Денисова Н.В. Педагогічна практика в системі ступеневої підготовки вчителя початкової освіти // Наукові записки кафедри педагогіки . Збірник наукових праць українською, російською, англійською мовами. Випуск XXXVI, частина I. – Харків, 2012 – С.59 – 65.
2. Кізіцька Т. І. Професійна підготовка майбутнього вчителя з початкової освіти в контексті компетентнісного підходу : матеріали узагальненого педагогічного досвіду / Т. І. Кізіцька. – Балаклія, 2017. –130 с.
3. Концепція нової української школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/Новини%202016/12/05/konczepczyia.pdf>. – Назва з екрана.
4. Пономарьова Г. Ф. Виховання майбутнього педагога: теорія і практика : монографія / Г. Ф. Пономарьової. – Харків : Вид-во «Ранок», 2014.

УДК 371.3

ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ: СУЧАСНИЙ ПІДХІД

Комишан А.І., Коноплянко І.І.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

У статті пропонується методика викладання іноземних мов у молодшому шкільному віці на основі сучасного підходу. Структурними компонентами дослідження є теоретична розвідка щодо змісту освітнього компоненту «Іноземна мова» у навчальних програмах Міністерства освіти і науки України. Розглянуто методи викладання іноземних мов (перекладні та безперекладні) та представлено практичні напрацювання, зокрема, вдосконаленої методики викладання англійської мови із зосередженням акценту на комунікативному та інтерактивному компонентах.

Ключові слова: методика викладання, іноземна мова, англійська мова, комунікативний метод, інтерактивне навчання.

ПРЕПОДАВАНИЕ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В МЛАДШЕМ ШКОЛЬНОМ ВОЗРАСТЕ: СОВРЕМЕННЫЙ ПОДХОД

Комышан А.И., Коноплянко И.И.

Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина

В статье предлагается методика преподавания иностранных языков в младшем школьном возрасте на основе современного подхода. Структурными компонентами исследования являются теоретические наработки касательно содержания образовательного компонента «Иностранный язык» в учебных программах Министерства образования и науки Украины. Рассмотрены методы преподавания иностранных языков (перекладных и безперекладных) и представлено практические наработки, в том числе, усовершенствованной методики преподавания английского языка с сосредоточением акцента на коммуникативном и интерактивном компонентах.

Ключевые слова: методика преподавания, иностранный язык, английский язык, коммуникативный метод, интерактивное обучение.

**TEACHING FOREIGN LANGUAGE IN ELEMENTARY SCHOOL:
MODERN APPROACH**

Komyshan A.I., Konoplianko I.I.

V.N.Karazin Kharkiv National University

The aim of this article (*Teaching Foreign Language in Elementary School. Modern Approach*) is to analyze the notion of teaching methodology and introduce an innovative approach to teaching English in elementary school. The paper has two major purposes: (1) to present the theoretical research connected to Foreign Language Component in Ukrainian secondary education, teaching methods and various approaches in teaching a foreign language; (2) to provide an overview of an innovative approach with the concentration on communicative and interactive components, the characteristics added.

In our opinion, the content of teaching methods should have an optimal balance of components of effective learning – theoretical, practical and interactive, where much attention is paid to the last one which allows enhancing motivation for education.

The paper is composed of three parts. Part 1 focuses on the theoretical research related to analyzing the content of Foreign Language Component in public and private Ukrainian educational institutions. Part 2 provides an overview of different approaches to teaching a foreign language. Moreover, the content of direct and indirect methods is discussed. Part 3 demonstrates an innovative approach to teaching English to elementary school children with a detailed description of components (materials, scheduling, lesson planning, interactive learning techniques, outer resources, etc).

It was concluded that the innovative approach of teaching English, which was presented in this paper, will have significant achievements on the matter of students' freedom of communication, language psychological comfort and understanding of

linguistic culture. The approach has already been implemented into teacher's work in a private educational institution. The further study would be connected to the effectiveness of approach implementing, including the use of it with a larger number of children.

Keywords: methodology of teaching, foreign language, English, communicative approach, interactive learning.

Постановка проблеми. Постійні зміни у суспільстві, процеси глобалізації та комп'ютеризації, відкритість зовнішнім змінам та міжнародним можливостям – ці та інші чинники впливають прямо або опосередковано на українське суспільство. Однією з найбільш вразливих категорій у цьому напрямку стає освітнє середовище та процеси, що відбуваються у ньому. Саме регуляція процесів навчання, зміст навчальних дисциплін, формування зацікавленості наукою формує «якісного» громадянина, а відповідно, і «якісну» державу і процеси у ній. На основі сформованих у сучасному українському суспільстві уявлень про компетентності сучасного фахівця, існує необхідність у розгляді підходу щодо викладання іноземної мови ще у молодшому шкільному віці з використанням інноваційних форм, методів та засобів навчання. На нашу думку, використання досвіду іноземних колег, розширення кругозору, запровадження у освітній процес інтерактивних компонентів процесу навчання сприяє не тільки розвитку учня, а й підвищенню його мотивації до навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань освіти та викладання іноземної мови зокрема присвячені роботи таких науковців як С. Ніколаєвої, О. Вишневського, Л. Панової, Н. Білецької та ін. Як зазначає С. Ніколаєва [5], методика викладання англійської мови як іноземної не має бути сфокусованою виключно на вивченні граматичних правил та конструкцій, або навчанні тільки читанню. В свою чергу О. Вишневський [2] звертається увага на особливу важливість *комунікативного та інтерактивного компонентів* у ефективному викладанні іноземної мови. Ми повністю погоджуємося з такою

думкою вчених і вважаємо, що методика викладання має вміщувати у собі сукупність вправ та завдань на розвиток перш за все комунікативних умінь учнів, які твердо ґрунтуються на знаннях з граматики, лексики, фонетики, читання та письма. Період, коли дитина починає знайомство з англійською мовою, має представляти собою психологічно комфортний навчальний процес, спрямований на ознайомлення з усіма аспектами вивчення мови. Саме на розробку такої методики викладання спрямоване проведене дослідження.

Формулювання мети статті. Метою статті є побудова теоретичного базису у полі викладання іноземних мов та опис авторської методики викладання англійської мови як іноземної для дітей молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. За інформацією видання «Слово і діло» на 2017/2018 рік в Україні нараховується 16566 загальноосвітніх навчальних закладів, середня наповнюваність класів складає в сільській місцевості 15 учнів, а в міській – 25. За даними «Освіта.UA» приватних шкіл в Україні нараховується лише 121, при цьому розглядаються приватні школи не як освітні інституції, а як суб'єкти господарювання, тобто комерційні підприємства [1].

Приватні школи та установи більш вільні у виборі часу, тематики навчання, організації внутрішніх процесів. Вони є більш безпечними у питаннях психологічного та фізичного здоров'я дитини, адже кількість дітей в таких школах менша, а отже уваги кожній дитині приділяється більше. В більшій мірі в Україні приватні школи мають певний профіль згідно якого певною мірою видозмінюється програма: лінгвістичні, церковні, мистецькі та інші [1].

Проведене нами дослідження державних стандартів молодшої шкільної освіти свідчить про те, що англійська мова впроваджується до вивчення вже з першого класу – діти починають оволодівати мовою за основними критеріями: читання, письмо, говоріння та аудіювання. У навчальній програмі з іноземних мов загальноосвітніх та спеціалізованих навчальних закладів (1-4 класи) зазначено: «На кінець 4-го класу учні загальноосвітніх навчальних закладів досяга-

ють рівня А1, учні спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов – рівня А2, що відповідає Загальноєвропейським рекомендаціям з мовної освіти» [3]. Навчання іноземній мові в початковій школі розглядається як «комплексний інтегрований етап», а програма за змістом представлена сукупністю дидактичних та методичних принципів, таких як: комунікативне спрямування, особистісно-орієнтоване навчання, врахування випереджального вивчення рідної мови; мінімізація змісту навчання, соціокультурне спрямування; взаємозв'язане та збалансоване навчання, сприяння розвитку освіти та навчанню молодших школярів [3, 7].

Варто зазначити, що вивчення іноземних мов на ранніх етапах обумовлено і психофізіологічними, дидактико-когнітивними та соціальними чинниками. На рівні психофізіологічних чинників ми розглядаємо такі аспекти, як фізичне дозрівання мозку, розвиток пам'яті, уваги, мислення та механізмів обробки інформації, висока вмотивованість до навчання та здатність сприймати та аналізувати. На рівні дидактико-когнітивних чинників зазначаємо зміну у розвитку пізнавальної діяльності школярів (перехід від ігрової діяльності до навчальної і, згодом, трудової), готовність до сприйняття іноземної мови на підґрунті рідної мови та ін. Соціальними факторами виступають такі, як формування толерантного ставлення до інших народів та представників інших країн, формування поваги до людей інших національностей та представників інших релігій [6].

Ключовими компонентами методики викладання англійської мови як іноземної виступають методи – структурні частини, які характеризують сам процес навчання. С. Ніколаєва визначає метод як «єдність принципів навчання і таких глобальних компонентів методики як мета, зміст, технологія та засоби навчання іноземних мов» [5, с.286]. Методи викладання іноземних мов акцентують увагу на одному або кількох фундаментальних аспектах вивчення іноземних мов: граматичний або комунікативний, фонетичний або письмовий, тощо. Згідно того, яку роль у методі навчання іноземної мови відіграють рідна мова та

процеси перекладу, виділяють перекладні (непрямі) та безперекладні (прямі) методи викладання іноземних мов [5, с.286].

Перекладні (непрямі) методи навчання іноземних мов своє підґрунтя отримали від перекладних методів мертвих мов, зокрема латини. Основна увага приділялася саме перекладам текстів та функціонуванню двох мов, в той же час як на розвиток комунікативних та мовних аспектів мови необхідної уваги не приверталося. Мета навчання в межах цього методу – вміння читати та перекладати тексти, в більшості своїй художнього спрямування, рідною мовою. Основними принципами навчання за цим методом є такі, як розгляд писемного мовлення як основи, розгляд розмовної мови як відхилення від нормованої, заучування граматичних структур та формування аналогій на базі рідної мови [5, с.287-289].

Безперекладні (прямі) методи виникають як опір перекладним методам, адже з плином часу людство усвідомило важливість використання іноземної мови в житті. В основі прямих методів лежать наступні положення: навчання іноземним мовам відбувається так само, як і навчання рідній мові (від лексики до граматики, від говоріння до письма); ключова роль у мовленнєвій діяльності дитини – не мислення, а пам'ять і відчуття [5, с.289-292].

На теперішній час, з розвитком безперекладних методів, метою навчання стає опанування усного аспекту мови та навичок комунікації, але практичне використання мови не можна прирівнювати лише до усного володіння нею. Серед безперекладних методів навчання іноземних мов виділяють такі: усний метод Гарольда Пальмера, методична система навчання читання Майкла Уеста, аудіо-лінгвальний, аудіовізуальний, сугестивний, комунікативний, метод повної фізичної реакції, граматики-педагогічний, «мовчазний» та груповий [5, с.292-305].

Особливою популярністю в сучасних педагогів користується комунікативний метод, головним завданням якого є формування достатнього мовного базису для володіння розмовною мовою. Підвалини методу були закладені

Г. Уїдоусаном, У. Литлвудом, Г. Піфо та Ю. Пассовим [4]. Характеризується цей метод такими особливостями: вчитель є учасником процесу спілкування та навчання, точна визначеність тем і предметності, модельовані ситуації є типовими для даної групи. Важливим для даного методу є використання аутентичних посібників. Також даний метод залучає різноманітні форми роботи – індивідуальні, парні, в малих та великих групах, креативні, проектні, тощо [4].

Груповий метод, вперше запропонований Чарльзом Карреном, також займає чинне місце серед методів викладання іноземної мови, адже в епоху командної роботи формування навичок взаємної праці, підтримки є дуже актуальними. Навчання за цим методом передбачає комунікативну практику без опори на підручник [5, с. 305].

Кожний з методів має сильні сторони, які були підтверджені на практиці з часом та досі використовуються у викладанні мови як самостійно, так і в сукупності з іншими підходами. Зокрема і в нашому дослідженні при створенні методики викладання іноземної мови нами були частково використані:

– метод Гарольда Пальмера – тренування усного мовлення, введення правила «градації труднощів», формування навчання від мовлення «за вправами» до мовлення вільного і творчого;

– аудіолінгвальний метод Фріза та Ладо – складання речень за аналогічними схемами;

– комунікативний метод – побудова навичок спілкування, співпраці та використання мови як джерела обміну інформацією та інші.

Вдало підібрана методика викладання англійської мови та її дотримання є не тільки одними з найважливіших критеріїв успішного засвоєння матеріалу, але і засадами для формування в учнів бажання вчитися та пізнавати нове. На нашу думку, методика викладання має виступати як сукупність вправ та завдань на розвиток перш за все комунікативних умінь учнів, які твердо ґрунтуються на знаннях мови з точки зору граматики, лексики, фонетики, читання та письма. Варто зазначити, що практичний результат в значній мірі залежить і від

психологічної атмосфери на заняттях, тому дуже важливо, щоби навчання проходило у привітній, дружній та мотивуючій атмосфері.

В ході проведеної нами дослідної роботи було виявлено, що діти дослідної групи оперують основним об'ємом інформації, який є характерним для цього віку (граматичні, письмові навички та навички читання), проте існують моменти (зокрема комунікативного характеру), які потребують покращення:

- мовленнєві компетентності говоріння розвинені недостатньо, що виявляється у страху перед спілкуванням, відсутністю словарного розмаїття у відповіді;
- відсутнім є сприйняття мови як інструменту комунікації;
- учні сприймають мову як виключно роботу за підручниками на виконання вправ;
- відсутність мотивації до навчання, нерозуміння важливості вивчення іноземної мови.

Зважаючи на отримані дані, нами було вирішено сформувати новий підхід до навчання англійській мові – більш адаптований до дитячих інтересів (сугестивний метод), більш націлений на розвиток комунікативних навичок (комунікативний метод), більш сконцентрований на роботі учнів, аніж на активності вчителя («мовчазний метод»), більшому залеченні відео- та аудіо матеріалів (аудіолінгвальний метод), підвищенні рівня зацікавленості учнів завдяки творчій, активній та різноманітній діяльності, яка націлена як на активізацію мовних навичок дітей, так і на розвиток особистості.

Керуючись правилом «Англійська – це спілкування, англійська – це співпраця, англійська – це життя!» в методиці ми акцентуємо увагу на тому, що мову ми пізнаємо задля спілкування, задля користування в подальшому житті, чим ми підсилюємо дидактичний компонент навчання – його свідомість. Задля досягнення максимального рівня уваги учнів програма розрахована на невеликі аудиторні групи (5-8 дітей) з інтенсивністю занять два рази на тиждень.

Період навчання у позашкільних освітніх установах згідно з програми може коливатися від 12 до 13,5 місяців без перерви на канікули з фінальним тестом (подається у нестандартній інтерактивній формі) у кінці курсу та переходом на наступний рівень складності. Таким чином, дитина постійно перебуває у тонусі до іноземної мови, практикує її та формує навичку постійного перебування «поруч з іноземною мовою».

Спираючись на зміст програм, визначених Міністерства освіти і науки України для початкової школи (1-4 класи), та навчально-методичний комплекс «EnglishWorld 2» на кінець року учні набувають всіх необхідних компетентностей: мовленнєвих (аудіювання, мовлення (монологічне, діалогічне), читання, письмо), лінгвістичних (лексичні, граматичні, фонетичні), загально-навчальних (аналіз, зіставлення, пошук однакових елементів, тощо), соціокультурних (ознайомлення з мовою іншої країни, формування позитивного ставлення до іношомовної культури, тощо) [3; 8; 9]. Протягом навчальної програми до вивчення подаються наступні тематичні блоки з відповідними лексичними базами: «AttheCastle» (actionverbs), «InBiffosGarden» (playgroundequipment), «PirateJack» (sportsandhobbies), «AFantasticShop» (clothes), «PirateJacksonTV» (timephrases), «WhoistheWinner?» (parts of the body), «A Trip in a Balloon» (food, drink and containers), «Look at the Animals!» (animals), «Look! The Sea!» (sea creatures), «The Island» (on the beach), «The Boat» (regular action verbs), «Welcome Home!» (food and drink)[8; 9].

Загалом структура курсу представлена ієрархією, де найвищою ланкою виступають блоки (за темами, Units), блоки поділяються на заняття (кожне акцентується на певному аспекті вивчення мови, Lessons), заняття – на сесії (Sessions). Протягом курсу учень оволодіває знаннями з 12 блоків, по 8 занять/блок, 1(2) сесії/заняття. Заняття укомпоновані за такими аспектами вивчення мови: «New Words Introduction», «Grammar», «Grammar in Conversation», «Reading», «Reading Comprehension», «Phonics», «Listening», «Class Composition». Погодинна диференціація відбувається наступним чином: «New

Words Introduction» – 1 сесія, «Grammar» – 2 сесії, «Grammar in Conversation» – 1 сесія, «Reading» – 1 сесія, «Reading Comprehension» – 1 сесія, «Phonics» – 1 сесія, «Listening» – 1 сесія, «Class Composition» – 1 сесія. Можлива варіація та поєднання аспектів «Phonics» та «Listening».

Формуючи план уроку, слід дотримуватися правил 50/50, тобто до кожного заняття включається робота як з навчальним посібником (Pupil's Book) так і з робочим зошитом (Workbook). Вправи, включені до Pupil's Book розглядаються у першій половині заняття та направлені на активізацію мовних компетенцій, «налаштування» на сприйняття англійської мови та підвищення їх зацікавленості (2-3 розмовні вправи) і виконуються після теоретичного блоку з вчителем. Завдання з Workbook (2-3 граматичні або лексичні вправи, виконуються повністю) направлені на вправлення відносно аспекту уроку, що розглядається. Кожна вправа націлена на розвиток у дитини різноманітних навичок, які знаходяться у фокусі уроку (писання, читання, моделювання речень, співставлення, пошук схожих елементів, аналіз та ін.).

Особливу увагу в методиці приділено ігровому компоненту уроку, коли, наприклад, кожний урок починається та закінчується з авторських вправ з метою зацікавлення до вивчення іноземної мови, усвідомлення мови як засобу спілкування. Протягом уроку відбуваються різні форми роботи, наприклад:

– вчитель, використовуючи м'який м'ячик, задає питання кожній дитині (часто відповідно до граматичних тем уроку, наприклад, питання у PresentSimple або PresentContinuousTense);

– практична гра-опрацювання отриманих знань (може відбуватися на пуфах, щоб діти звикали до мови не тільки «за партами», але і в будь-якій атмосфері).

Значна увага приділяється також і допоміжним матеріалам, серед яких картки для візуалізації, друківані матеріали для ігор-опрацювань, роздаткові матеріали, інтернет-ресурси BritishCouncilLearnEnglishKids, TheKiboomers, MappleLeafLearning, SuperSimpleSongs та інші.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На підставі аналізу проблеми дослідження та узагальнення його результатів, можемо стверджувати, що вивчення іноземної мови на рівні молодшої шкільної освіти в державних та приватних навчальних закладах є інваріантною складовою державних навчальних програм та спрямоване на розвиток комунікативно-мовленнєвої компетенції дитини відповідно до особливостей віку. У навчанні іноземних мов впроваджуються дидактичні та методичні принципи, які є основою для формування гармонійної особистості.

Основою навчання за перекладними методами навчання іноземних мов є письмова мова і заучування як основна форма діяльності. Значна увага приділяється формуванню саме паралелей та аналогій між рідною та іноземною мовою.

Безперекладні (прямі) методи підкреслюють важливість усного володіння мовою і характеризуються такими особливостями: навчання іноземній мові подібне навчанню рідній, пам'ять і відчуття як ключові компоненти розвитку. Усний метод Гарольда Пальмера, система читання Майкла Уеста, аудіолінгвальний, аудіо-візуальний, комунікативний та інші методи повністю або частково використовуються у навчанні іноземній мові і на сучасному етапі.

Авторська методика, яка є практичним вектором проведеного дослідження, вирізняється яскраво вираженим комунікативним та інтерактивним компонентом. Така мета досягається завдяки залученню ігор, використанню карток, введенню комунікативних ситуацій, залученню учнів до групової роботи, підключенню додатків тощо. Зважаючи на те, що зацікавленість породжує більшу ефективність та подальше бажання вдосконалюватися, ми робимо припущення, що запропонована методика стане більш ефективною та матиме значні досягнення з точки зору вільності спілкування учнів, їх психологічного комфорту при використанні мови та розуміння мовної культури.

На даний момент авторська методика вже впроваджена в роботу на базі приватного навчального закладу. Зважаючи на те, що структура уроку є досить різноманітною з точки зору вправ та завдань, в цілому вона є ефективною. Учні

швидко переключаються з однієї діяльності на іншу та з радістю приймають участь у комунікативних вправах – що і є метою нашої методики. Більш детально ефективність впровадження такої методики (зокрема і для більшої кількості дітей) буде розглядатися в подальших дослідженнях.

Список використаних джерел

1. Блохтур А. Роль приватних шкіл в українській освіті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://glavcom.ua/publications/115788-rol-privatnih-shkil-v-ukrajinskij-osviti.html>
2. Вишневський О. Коріння проблем у вивченні іноземних мов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/reform/53026/>
3. Іноземні мови. Навчальна програма для 1-4 класів загальноосвітніх та спеціалізованих навчальних закладів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/inozemna-mova-poyasnyvalna-znz-sznz-1-4-klas-belyaeva-xarchenko-finalna-zv.pdf>
4. Комунікативний метод [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://studopedia.com.ua/1_275197_komunikayivniy-metod.html
5. Ніколаєва С.Ю. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. Вид. 2-е випр. і перероб. / кол. авторів під кер. С.Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.
6. . Панова Л.С., Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх закладах: Підручник / Л.С. Панова , І.Ф. Андрійко, С.В. Тезікова. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 328 с.
7. Пихтіна Н. П. Основи педагогічної техніки [Текст]: навч. посібник. – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 316 с.
8. Bowen M., Hocking L. English World 2. Pupil's Book. – Oxford: Macmillan Publishers Limited, 2009. – 130 p.
9. Bowen M., Hocking L. English World 2. Teacher's Guide. – Oxford: Macmillan Publishers Limited, 2009. – 168 p.

**ГІМНАЗІЇ ЯК ШЛЯХ ДО СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ
НАРОДІВ ПІВНІЧНОГО ПРИАЗОВ'Я НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА
ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ**

Красюкова М. М.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

У статті на підставі вивчення наукової літератури з порушеної проблеми проаналізовано дослідження науковців щодо висвітлення історичних аспектів, які вплинули на розвиток гімназій, що сприяло новому шляху до соціалізації учнівської молоді народів Північного Приазов'я наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття. Висвітлено типи навчальних закладів, система викладання і предмети, які викладалися учнівській молоді у розглянутий період. Проаналізовано соціально-економічний вплив на становлення або скорочення різноманітних типів учнівських закладів. У статті було розглянуто участь просвітительських товариств, які активно сприяли відкриттю нових навчальних закладів і фінансуванню освіти в даному регіоні. Проаналізовано і висвітлено процес культурно-освітнього розвитку народів Північного Приазов'я протягом важливого періоду їхньої парадигми на базі опублікованих джерел та наукової літератури.

Ключові слова: гімназії, соціалізація, учнівська молодь, виховання, культурно-освітні практики, народи Північного Приазов'я, навчальні заклади, освіта, культурний розвиток.

**ГИМНАЗИИ КАК ПУТЬ К СОЦИАЛИЗАЦИИ УЧАЩЕЙСЯ
МОЛОДЁЖИ НАРОДОВ СЕВЕРНОГО ПРИАЗОВЬЯ В КОНЦЕ ХІХ -
НАЧАЛЕ ХХ ВЕКА**

Красюкова М. М.

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

В статье на основании изучения научной литературы по затронутой проблеме проанализированы исследования ученых по освещению исторических

аспектов, которые повлияли на развитие гимназий, что способствовало новому пути к социализации учащейся молодежи народов Северного Приазовья в конце XIX - начале XX века. Освещены типы учебных заведений, система преподавания и предметы, которые преподавались учащейся молодежи в рассматриваемый период. Проанализировано социально-экономическое влияние на становление или сокращение различных типов учебных заведений. В статье было рассмотрено участие просветительских обществ, которые активно способствовали открытию новых учебных заведений и финансированию образования в данном регионе. Проанализирован и освещён процесс культурно-образовательного развития народов Северного Приазовья в течение важного периода их парадигмы на базе опубликованных источников и научной литературы.

Ключевые слова: гимназии, социализация, учащаяся молодежь, воспитание, культурно-образовательные практики, народы Северного Приазовья, учебные заведения, образование, культурное развитие.

**GUMNASIUMS AS A WAY TO THE SOCIALIZATION OF STUDENT
YOUTH OF THE PEOPLES OF THE NORTHERN AZOV REGION IN THE
LATE XIXth – EARLY XXth CENTURIES**

Krasiukova M.M.

V. N. Karazin Kharkiv National University

The article analyzes the scientific research of scientists on the coverage of historical aspects that influenced the development of gymnasiums, which contributed to a new path towards the socialization of the student youth of the peoples of the Northern Azov region in the late XIXth – early XXth centuries on the basis of the study of scientific literature on the affected problem. The types of educational institutions, the system of teaching and subjects taught to students in the period under review are highlighted. The socio-economic impact on the formation or reduction of various types of student institutions is analyzed. The article examined the participation of ed-

ucational societies, which actively contributed to the opening of new educational institutions and funding education in the region. The process of cultural and educational development of the peoples of the Northern Azov region during the important period of their paradigm on the basis of published sources and scientific literature is analyzed and highlighted.

Key words: gymnasiums, socialization, student youth, education, cultural and educational practices, the peoples of the Northern Azov region, educational institutions, education, cultural development.

Постановка проблеми. У процесі нелегких політичних і соціальних умов, що супроводжують розвиток української державності, відродження різноманітних етнічних спільнот нашої країни, відновлення історичної пам'яті та національно-культурних та освітніх традицій є дуже важливим. Отже, звернення до цієї проблеми із точки зору наукового підходу є вкрай важливим завданням, що стоїть перед наукою. Неабиякий інтерес становить вивчення досвіду просвітницької і педагогічної діяльності, набутого етнічними меншинами у період розбудови національної культури й освіти протягом попередньої історії існування їх на території України. Розв'язанням цієї проблеми є пошук у цьому напрямку, що сприятиме поглибленню знань про характер і зміст національно-культурних процесів, які відбувались в наслідок швидкого зростання соціально-економічного і культурного розвитку на початку ХХ століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що значна кількість використаних джерел і літератури характеризує розвиток окремих етнічних меншин, а ось комплексні дослідження впливу етнічних груп на розвиток освіти і культури на території Північного Приазов'я на сьогодні відсутні. Не аби яким інтересом для дослідника є праці Н. Бацак, які присвячені вивченню грецької спільноти Надазов'я із використанням архівних матеріалів; Н. А. Константинова, який висвітлює типи нав-

чальних закладів, зокрема гімназій наприкінці XIX століття; Г. Нейкриха, у роботі якого висвітлено освітні процеси у Маріупольській гімназії.

Формулювання цілей статті. Метою статті є відтворення повноцінної картини розвитку гімназій, що сприяло новому шляху до соціалізації учнівської молоді народів Північного Приазов'я наприкінці XIX – на початку XX століття. Досягнення даної мети обумовило постановку наступних задач дослідження: охарактеризувати вплив багатонаціональної забарвленості краю на соціалізацію учнівської молоді на досліджуваній території; виявити типи навчальних закладів, що вплинули на систему виховання учнівської молоді; розглянути систему викладання і предмети, які викладались у зазначений період; проаналізувати умови, які сприяли розвитку та заснуванню нових навчальних закладів в регіоні.

Виклад основного матеріалу. З метою реалізації визначених вище мети та завдань дослідження, доцільним буде використання наступних методів дослідження: хронологічний – для аналізу зростання і розвитку рівня національної освіти у історичному аспекті; конкретно-пошуковий – для пошуку і аналізу друкованих матеріалів і електронних ресурсів, педагогічної і історичної літератури, матеріалів сучасних досліджень; ретроспективно-історичний – для аналізу культурно-освітніх практик народів Північного Приазов'я; інтерпретація й узагальнення опрацьованих матеріалів для формування висновків.

Розмаїття типів початкових шкіл, відкритих зусиллями грецького населення в другій половині XIX ст. свідчить про те, що традиційна школа на церковній основі поступово вичерпувала свій потенціал і переставала відповідати потребам значної частини греків Маріупольщини. Грецька громада почала направляти дітей у державні середні і вищі навчальні заклади. Саме у греків, які мали університетську освіту виникло бажання відкрити у Маріуполі середні школи, а саме прогімназії, а з часом і гімназії. Це сприяло соціальному та кар'єрному зростанню молоді.

Якість середньої освіти позначилась не тільки на грамотності грецького населення, але й була показником успішного соціально-економічного розвитку міста й повіту.

Поширення російськомовної грамотності серед багатонаціонального населення Північного Приазов'я відображає нав'язання їм освіти з державною мовою. Але все ж таки незважаючи на досить велику кількість початкових навчальних закладів і високий відсоток учнівської молоді, поширення навіть елементарної грамотності серед народів Північного Приазов'я на кінець XIX ст. все ж таки не було достатнім [1, с. 117].

Поширення русифікації в середовищі місцевого населення не лишило їх бажання отримання середньої освіти, яка в подальшому стала важливою ланкою в отриманні кар'єри та громадській діяльності, а також і підґрунтям для здобуття університетської освіти для багатьох їхніх поколінь.

Маріупольські гімназії відіграли значну роль у просвіті населення Північного Приазов'я. Багато хто з них бажав отримати середню освіту, але не кожна родина могла собі дозволити фінансувати навчання своєї дитини в Ростовській, Бердянській, Харківській або Катеринославській гімназіях. Таким чином, з'явилася гостра потреба у відкритті середніх навчальних закладів саме у Маріуполі. Але реалізація цієї потреби стала можливою за допомоги видатного грека-просвітителя громадського діяча Ф.А. Хартахая (1834-1880). Він вважав себе сином двох народів – грецького та українського. З дитинства він володів румейським діалектом, але отримавши освіту в початковій школі прилучився й до російської мови і культури. У Петербурзькому університеті Ф. А. Хартахай вчився на факультеті східних мов, де вивчав перську, арабську, турецьку й татарську мови. Завдяки своїм демократичним поглядам він увійшов до кола однопідумців Т. Г. Шевченка.

Одним із покликань Ф. А. Хартахая була педагогічна діяльність, яку він розпочав у 1866 р. працюючи вчителем Варшавської II-ї чоловічої гімназії. Здобутий педагогічний досвід він ужив повенувшись до Маріуполя. Останні роки

життя він присвятив відкриттю середніх навчальних закладів у рідному місті. [3, с. 63-64].

В липні 1874 р. Ф. А. Хартахай звернувся з проханням до Маріупольської міської думи сприяти відкриттю приватного училища II-го розряду з курсом прогімназії. В письмовій заяві педагога йшлося про призначення міською думою щорічного утримання прогімназії і надання приміщення. В заяві також передбачалося надання приміщення, а також подальше перетворення цього закладу на повну гімназію. Маріупольська міська дума на зборах 12 грудня 1874 р., заслухавши заяву Ф. А. Хартахая ухвалила прийняти його пропозицію та виділила для заснування й утримання майбутньої профгімназії кошти [7, с.2].

На початку 1875/76 навчального року Ф. А. Хартахасем було відкрите приватне чоловіче училище II-го розряду з курсом прогімназії в складі підготовчого та першого класів. Одночасно з цим на таких самих умовах було створене і жіноче училище (прогімназія), яке очолила вчителька іноземних мов О. О. Генглез з Петербурга за пропозицією Ф. А. Хартахая. Ці дві події заклали основи чоловічої та жіночої середньої освіти в Маріуполі.

15 вересня 1876 р. було відкрито чоловічу гімназію, в якій Маріупольська міська дума висунула необхідність забезпечити вивчення російської мови для 150-тисячного багатонаціонального населення Маріупольського повіту. Гімназія складалася із одного підготовчого і I – IV-го класів.

16 вересня 1876 р. було відкрито жіночу гімназію, яка складалася із одного підготовчого класу і I – III-го основних класів. Першими їхніми учнями стали діти, що навчались у приватних училищах Ф. А. Хартахая та О. О. Генглез. [1, с. 120-122].

Головним завданням нових навчальних закладів мала стати мовна і культурна адаптація народів Північного Приазов'я на російських теренах. Це також сприяло прилученню багатонаціонального населення Північного Приазов'я до місцевої духовної й матеріальної культури. Відкриття гімназій в багатонаціона-

льному повіті стало визначною подією в культурно-освітньому житті Маріупольщини і мало далекосяжні позитивні наслідки. [3, с. 64].

В гімназіях передбачалося вивчення учнями старослов'янської мови й Закону Божого, російської мови та літератури, давньогрецької мови (у чоловічій гімназії), латини (в чоловічій, а з 1895 р. і в жіночій гімназії), французької і німецької мов, алгебри, геометрії, фізики, космографії (астрономії), історії, географії, природознавства, креслення, малювання, каліграфії. В жіночій гімназії викладався ще курс педагогіки, гігієни й ручної праці. Грецьку мову вивчали у III – VIII класах протягом 5 – 6 академічних годин на тиждень [2, с. 17-19].

Найбільшими труднощами серед багатонаціонального населення було вивчення нерідної їм російської мови. Викладання усіх дисциплін викладалося на російській мові. Але незважаючи на ці обставини, російська мова не одразу стала природною частиною особистого і суспільного життя різнонаціональної молоді. Такі обставини вимагали залучення викладачів рідної мови різних національностей, які змогли б допомогти учням у вивченні нерідної їм мови.

Викладачами обох маріупольських гімназій були кваліфіковані педагоги, які отримали освіту у кращих університетах Європи: Варшавському, Дерптському, Київському, Московському, Лейпцігському, Новоросійському (Одеському) та Петербурзькому. Семеро з викладачів мали ступені кандидатів і продовжували займатися науковою роботою [8, с. 14].

Молодь, яка закінчила семінарію, відігравала важливу роль у підвищенні загальнокультурного рівня своїх земляків. [5, с. 254]. Окрім учительської семінарії, освіти вчителів початкової школи набували й у середніх навчальних закладах Маріуполя. Це були дві державні гімназії, декілька приватних гімназій, а також новозасновані жіноче єпархіальне, яке підпорядковувалось церкві, та реальне училище. [4, с. 95]

У середніх навчальних закладах, як державних, так і приватних, викладали випускники столичних університетів, політехнічних інститутів, Київської духовної академії, Петербурзьких вищих жіночих курсів. Одні й ті самі особи

водночас могли викладати у декількох навчальних закладах міста – в гімназіях, реальному училищі, механіко-технічному, духовному та єпархіальному училищах. В усіх гімназіях і прогімназіях вивчали російську, французьку та німецькі мови, математику, історію, географію, природознавство, космографію, фізику, креслення, а у жіночих навчальних закладах ще й ручну працю [10, с. 74, 236-237, 471].

Народні бібліотеки відігравали значну роль у поширенні загальної культури серед багатонаціонального населення Північного Приазов'я. Завдяки діяльності бібліотек населення отримувало такі необхідні знання у повсякденній діяльності, сільськогосподарському побуті, а також медично-гігієнічні, природознавчі та педагогічні знання. [6, с. 8].

Бібліотеки сприяли підвищеному авторитету державних і земських шкіл та російськомовної освіти в очах селянства. Думка про тісний зв'язок розвитку бібліотечної та шкільної справи вперше була оприлюднена на початку 90-х років XIX ст. в московському Комітеті грамотності [9, с. 162-163].

Неможливо не відзначити мистецьку діяльність театральних колективів, як гастрольних, так і місцевих, яка сприяла створенню культурної традиції на території Північного Приазов'я. Беручи свій початок у середині 80-х років XIX ст. як громадсько-культурний рух, представлений колективом Маріупольського музично-драматичного товариства, ця традиція на початку XX ст. викликала появу цілої мережі драматичних, літературних і музичних гуртків, культурно-просвітницьких громадських об'єднань. На 1913 р. на території існувало багато культурно-просвітницьких та добродійних товариств, що однією з головних цілей своєї діяльності ставили національно-культурне відродження всіх етносів, які населяли Північне Приазов'я [1, с. 171].

Отже, починаючи з другої половини XIX ст., розвиток театральної справи, а також діяльність бібліотечних закладів поширювали загальну освіченість, формували художні смаки багатонаціонального населення Північного Приазов'я. Але активна діяльність російських провінційних драматичних труп та по-

стачання бібліотек винятково російськомовною літературою становило певну культурну проблему, оскільки це було безпосереднє проникнення російської мови у духовне середовище цих народів. З іншого боку, бібліотечна мережа залучала широкі верстви народів Північного Приазов'я до кращих здобутків української та російської національних культур. Можна зробити висновок, що публічні приватні, громадські й земські бібліотеки разом з організацією народних читань відіграли важливу роль у системі позашкільної освіти багатонаціонального населення.

Вартість навчання в гімназіях була досить високою, але незважаючи на це, вона вважалася дуже престижною. Кількість учнів з кожним роком зростала. Приватні доброчинники, а також повітові земства встановлювали спеціальні щорічні стипендії для навчання дітей з малозабезпечених родин. Грошові премії призначалися для погашення плати за навчання, придбання навчальних посібників, одягу, взуття, тощо.

Ті випускники гімназій, які мали досить високі результати у навчанні мали можливість вступати до всіх університетів та інших навчальних закладів держави без іспитів. Але ці високі результати мали бути здобуті із таких дисциплін, як математика, російська, грецька та латинська мови. [3, с. 65].

Таким чином, соціально- політичні та економічні зміни, які було викликано державною реформою, спричинили на території Північного Приазов'я розселення різноманітних етнічних груп. Русифікаторська політика уряду була впроваджена конфесійними і світськими органами влади в духовно-культурну та просвітницькі сфери. Багатонаціональні меншини поступово опановували російську мову і становились православними. Потужна мотивація грецької громади до успіху в соціально-економічному житті регіону відіграє важливу роль у залученні до загальноімперської системи освіти та науки.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На систему освіти у регіоні на початку ХХ століття вплинули соціально-економічні зміни, що призвели до заміни старих форм навчання. Ку-

льтурно-освітній потенціал населення зростає, що в свою чергу обумовило постійне створення нових навчальних закладів. З'являлися нові семінарії, училища, гімназії, школи.

Наприкінці XIX – на поч. XX ст. при початкових навчальних закладах у селах Маріупольського повіту почали створюватися особливі ремісничі класи і відділення, що надавали професійну підготовку з різноманітних спеціальностей.

Високий відсоток залучення дітей до початкової школи позначався на освітній діяльності багатонаціональних громад. Це в свою чергу призводило до розширення штату вчителів уже існуючих навчальних закладів, а також вимагало відкриття нових початкових училищ і гімназій.

Розвиток гімназій і шкільництва за нових умов ставало важливим фактором у різних формах виробничої діяльності в регіоні, зміцнення економічних позицій, збереження високого рівня культури та освіченості [5, с. 252].

Грецькі громади Маріупольщини, прагнучі підвищити свій культурно-освітній рівень наприкінці розглядуваного періоду підійшли до створення в системі освітніх закладів загальнодоступної системи освіти середньої ланки.

Громадські товариства і мережа бібліотечних закладів були спрямовані на підвищення культурно-освітнього рівня.

Вже перші роки XX ст. суттєво виділяються культурно-освітньою активністю, що характеризується вагомими досягненнями у вирішенні проблем загальної початкової освіти і зародженням загальнодоступної середньої освіти.

Таким чином, незважаючи на розгортання вкрай складних політичних, соціальних та етнокультурних процесів, їхня діяльність була спрямована на відкриття національних навчальних закладів та популяризацію ідей національно-культурного відновлення засобами мистецтва.

Перспективами подальших досліджень для сучасних дослідників є вивчення і відновлення історичної картини території Північного Приазов'я, а та-

кож розгляд впливу багатонаціонального населення на розвиток освіти і культури у регіоні.

Список використаних джерел

1. Бацак Н.І. Грецька спільнота Надазов'я: етнокультурні процеси (остання чверть XVIII – початок XX століття) / Бацак Н.І. [Відповід. ред. член-кор. НАН України, д-р істор. наук О.П. Реєнт] - К.: Реферат, 2010. – 270 с.
2. Константинов Н.А. Очерки по истории средней школы. Гимназии и реальное училища с конца XIX в. До февральской революции 1917 года. – М., 1956. – С. 17-19.
3. Красюкова М.М. Гімназії як центр просвіти учнівської молоді народів Північного Приазов'я. – *Materialy XIII Miedzynarodowej naukowii-praktycznej konferencji «Naukowa przestrzen Europy - 2017»*, Tom 3: Pedagogiczne nauki. Przemysl: Nauka i studia. – С. 63-65.
4. Красюкова М.М. Нові тенденції шкільництва в культурно-освітньому просторі народів Північного Приазов'я на початку XX століття / М. М. Красюкова // *Матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції, «Компетентнісний підхід в освіті та професійній діяльності»* – Х., 2018.
5. Красюкова М.М. Розвиток шкільництва на початку XX століття в культурно-освітніх практиках народів Північного Приазов'я / М. М. Красюкова // *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка* 1 (18)' 2017. – С. 251-256.
6. Красюкова М.М. Умови виховання учнівської молоді у християнських конфесіях народів Північного Приазов'я. – *Матеріали за XIII Международна научна практична конференция, «Ключови въпроси в съвременната наука – 2017»*, Volume 6: Педагогически науки. София. «Бял ГРАД-БГ» – С. 6-9.
7. Нейкрих Г. Краткая историческая записка о Мариупольской гимназии. – Мариуполь, 1881. – С. 2.
8. Отчет о состоянии Мариупольской Мариинской женской гимназии за 1895 гражданский год. – Мариуполь, 1896.

9. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР. Конец XIX – начало XX ст. – М., 1991.
10. Памятная книжка Одесского ученого округа на 1913/1914 учебный год. – Ч. I, II. – Одесса, 1914

**ХАРАКТЕРИСТИКА СТРУКТУРНОЇ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ
ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР-БАКАЛАВРІВ
ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПРАКСЕОЛОГІЧНИХ ЗАСАДАХ
ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЇЇ ПРАКТИЧНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ**

Лісна-Міськів Н. Є.

*ВНЗ ЛОР «Львівський інститут медсестринства та лабораторної
медицини ім. А. Крупинського»*

У статті зосереджено увагу на характеристиці потенціалу педагогічного моделювання щодо вдосконалення професійної підготовки майбутніх медичних сестер-бакалаврів. Представлено авторське розуміння змісту моделювання та моделі як наукових дефініцій. Розкрито складові елементи структурної моделі формування готовності майбутніх медичних сестер-бакалаврів до професійної діяльності на праксеологічних засадах. У процесі практичного впровадження акцентовано увагу на властивостях моделі, які матимуть вплив на вдосконалення готовності майбутніх медичних сестер-бакалаврів до професійної діяльності.

Ключові слова: педагогічне моделювання, структурна модель, праксеологічні засади, майбутні медичні сестри-бакалаври.

**ХАРАКТЕРИСТИКА СТРУКТУРНОЙ МОДЕЛИ ФОРМИРОВАНИЯ
ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ МЕДИЦИНСКИХ СЕСТЕР-БАКАЛАВРОВ
К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА
ПРАКСЕОЛОГИЧЕСКИХ ОСНОВАХ И РЕЗУЛЬТАТЫ ЕЕ
ПРАКТИЧЕСКОГО ВНЕДРЕНИЯ**

Лесная-Миськив Н. Е.

*ВНЗ ЛОР «Львовский институт медсестринства и лабораторной
медицины им. А. Крупинского»*

В статье сосредоточено внимание на характеристике потенциала педагогического моделирования для совершенствования профессиональной подготов-

ки будущих медицинских сестер-бакалавров. Представлено авторское видение содержания моделирования и модели как научных дефиниций. Раскрыто составляющие элементы структурной модели формирования готовности будущих медицинских сестер-бакалавров к профессиональной деятельности на праксеологических основах. В процессе практического внедрения акцентировано внимание на свойствах модели, которые будут иметь влияние на совершенствование готовности будущих медицинских сестер-бакалавров к профессиональной деятельности.

Ключевые слова: педагогическое моделирование, структурная модель, праксеологические основы, будущие медицинские сестры-бакалавры.

**CHARACTERISTICS OF A STRUCTURAL MODEL FOR THE
FORMATION OF FUTURE MEDICAL BACHELOR NURSES THE
READINESS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY ON THE
PRAXEOLOGICAL BASIS AND THE RESULTS OF ITS PRACTICAL
IMPLEMENTATION**

Lisna-Miskov N. Y.

Institute of Nursing and Laboratory Medicine named after Andrei Krupynski

Modern Ukrainian society has a fundamental need to form global professional thinking and a high level of readiness for professional activity of future medical bachelor nurses during the studying. It was determined that pedagogical modeling allows to achieve a qualitatively new level of professional training of future specialists. The article focuses on the description of the potential of pedagogical modeling for the improvement of the professional training of future medical bachelor nurses.

Pedagogical modeling is understood as a creative means of knowledge, which reflects the laws and patterns of development of the object under the study. Based on the use of pedagogical modeling, a model has been developed. The model is considered as an integral system consisting of interconnected blocks, which are aimed at a concrete result - the formation of future medical bachelor nurses all indicators of

readiness for future professional activity on praxeological basis. The algorithm for constructing a model is based on the use of parametric, component, structural and functional analysis. Structural is a model that consists of a set of specific structural units that cover the specific elements between which a clear relationship is established. The components include: 1) the goal; 2) task; 3) effective approaches, principles and laws; 4) educational environment; 5) organizational and pedagogical conditions; 6) forms of organization of educational process; 7) methods; 8) means; 9) the components, criteria and readiness levels of future medical bachelor nurses for professional activity; 10) expected result.

The model reflects the causal relationships between the process of formation of the readiness of future medical bachelor nurses to professional activities. All segregated components are grouped into specific blocks based on logic and consistency. The following blocks are distinguished: purposeful, content, technological, active and productive. Consequently, the model has a block structure and reflects the content of the formation of the readiness of future medical bachelor nurses for professional activity on the praxeological basis. In the process of practical implementation, attention is focused on the properties of the model, which will have an impact on improving the readiness of future medical bachelor nurses to professional activities.

Key words: pedagogical modeling, structural model, praxeological principles, future medical bachelor nurses.

Постановка проблеми. Серед пріоритетних напрямів модернізації вітчизняної системи професійної медичної освіти перше місце посідає необхідність удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців медсестринства на засадах праксеологічного підходу. Сучасне українське суспільство має фундаментальну потребу сформувати у майбутніх медичних сестер-бакалаврів під час навчання високий інтелектуально-творчий потенціал та глобальне професійне мислення, що базується на високому рівні готовності до професійної діяльності. У зазначеному контексті великий потенціал має педагогічне моделювання, на

основі якого можна досягнути якісно нового рівня професійної підготовки майбутніх фахівців. На ідеї педагогічного моделювання базується наукове дослідження щодо використання різних знакових й абстрактних моделей, а також розробка предметних моделей. Однак, незважаючи на вагомий потенціал педагогічного моделювання, у професійній підготовці медичних фахівців середньої ланки використовується не системно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відзначимо відсутність єдиного погляду на трактування наукової дефініції «модель». До прикладу, цей термін у Великому тлумачному словнику сучасної української мови [1] розглядається як зразок, що повторює (імітує) будову та дію якого-небудь об'єкта та використовується для одержання нових знань про цей об'єкт. В енциклопедії освіти задекларовано модель (фр. *modele* – зразок) як уявну або матеріально-реалізовану систему, «котра відображає або відтворює об'єкт дослідження (природний чи соціальний) і здатна змінювати його так, що її вивчення дає нову інформацію стосовно цього об'єкта» [2, с. 516].

Погоджуємося із Л. Додоною [5, с. 45] у тому, що моделювання є одним із універсальних методів, який застосовується як в дослідженні педагогічних об'єктів, так і при їх створенні. З практичної точки зору, у нашому дослідженні ми опиралися на погляди Л. Борисюк [3] та М. Демянчука [4], які ініціювали використання педагогічного моделювання у професійній підготовці бакалаврів сестринської справи.

Констатуємо, що не всі теоретико-методологічні та практичні аспекти щодо побудови та впровадження в освітній процес моделі, яка б підвищувала якість професійної підготовки майбутніх медичних сестер-бакалаврів висвітлено. А тому саме ці питання покладені в основу нашої публікації.

Формулювання мети статті. У процесі дослідження головні акценти зроблено на висвітленні потенціалу моделювання та розкритті підходів до змісту структурної моделі формування готовності майбутніх медичних сестер-бакалаврів до професійної діяльності на праксеологічних засадах. З огляду на

поставлену мету ми виділяємо такі **завдання**: схарактеризувати основні домінанти та провідні положення, що покладені в основу педагогічного моделювання; схарактеризувати складові елементи моделі; висвітлити потенціал від упровадження цієї моделі в професійну підготовку майбутніх медичних сестер-бакалаврів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі дослідження ми прийшли до усвідомлення того, що на основі моделювання можна провести уявний експеримент, коли на основі теоретичних знань про об'єктивний світ і отриманих емпіричних даних створюються ідеальні об'єкти, які могли б мати місце в реальному експериментуванні. Узагальнюючи, наголосимо, що моделювання – це доволі креативний засіб пізнання, який заснований на аналогії та відображає закони й закономірності розвитку досліджуваного об'єкта. Внаслідок використання процедури педагогічного моделювання розроблено модель, яку розглядаємо як цілісну систему, що складається з взаємозв'язаних блоків, які спрямовані на конкретний результат – формування у майбутніх медичних сестер-бакалаврів усіх показників готовності до майбутньої професійної діяльності на праксеологічних засадах.

Основні домінанти, що покладені в основу використання педагогічного моделювання, були такими: педагогічне моделювання процесу формування готовності майбутніх медичних сестер-бакалаврів до професійної діяльності повинне бути представлено певною сукупністю послідовних частин; моделювання має володіти інтегративними властивостями та забезпечувати єдність; моделювання має характеризуватися чіткою внутрішньою організацією, що забезпечить цілісність та сприятиме інтеграційності дослідження; моделювання вимагає розгляду динаміки процесів професійної підготовки майбутніх медичних фахівців середньої ланки.

Уважаємо, що побудова дієвої моделі має базуватися на уявленні про соціальний досвід як джерела змісту професійної підготовки майбутніх медичних сестер, що, безумовно, передбачає праксеологічний підхід. Це концептуальне

положення можна обґрунтувати, спираючись на те, що зміст особистості характеризується обсягом і характером засвоєного змісту практичного досвіду. Тому набуття адаптованого практичного досвіду в процесі навчання, по суті, є реалізацією праксеологічного підходу.

До уваги взято пораду Л. Борисюк [3] про те, що «основними засобами в побудові моделі формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів сестринської справи є абстрагування та ідеалізація. За допомогою абстрагування виокремлювалися суттєві ознаки об'єкта моделювання та відкинуті несуттєві, усунені джерела систематичного зміщення. Шляхом ідеалізації в дослідженні здійснювався перехід до аналізу реальності з ідеальними властивостями» [3, с. 111].

У нашому баченні алгоритм побудови моделі, насамперед, базується на використанні параметричного, компонентного, структурного й функціонального аналізу. Параметричний аналіз необхідний для встановлення зовнішніх зв'язків, які впливають на формування готовності майбутніх медичних сестер-бакалаврів до професійної діяльності. Компонентний аналіз дозволяє розглядати модель як систему, що включає в себе складові елементи (блоки). Структурний аналіз дозволяє виявити взаємодії та взаємозумовленості всіх компонентів і цілісно підійти до побудови моделі. Функціональний аналіз дозволяє визначити призначення усіх складових у моделі формування готовності майбутніх медичних сестер-бакалаврів до професійної діяльності на праксеологічних засадах.

До основних положень, на яких будувалася авторська модель, віднесено:

- по-перше, досліджуваний процес формування у майбутніх медичних сестер готовності до професійної діяльності повинен бути представлений певною сукупністю частин, що відповідають праксеологічним засадам;
- по-друге, модель повинна володіти інтегративними властивостями;
- по-третє, модель має мати чітку структуру, а всі складові повинні бути націлені на отримання наміченого результату;

– по, четверте, модель взаємодіє з освітнім середовищем як усього навчального закладу, де вона безпосередньо впроваджується, так і з усією освітньою системою професійної підготовки майбутніх сестер-бакалаврів на загальнодержавному рівні;

– по-п'яте, модель знаходиться в постійному розвитку, що вимагає розгляду динаміки процесів професійної підготовки фахівців, формування у них готовності до професійної діяльності та визначення результативності прагматичних засад.

Обґрунтуємо, чим зумовлено використання терміну «структурна» модель. Зокрема, типом моделі обрано структурну модель, що імітує внутрішню організацію і структуру оригіналу. Таким чином, структурною є така модель, яка складається із сукупності певних структурних блоків, які охоплюють конкретні елементи, між якими встановлено чіткий взаємозв'язок, причому закони та механізми зв'язку всіх блоків створюють цілісну внутрішню структуру. Беручи до уваги той факт, що в основу моделі покладено прагматичний підхід, то у розробленій моделі структурно та схематично відображені основні причинно-наслідкові зв'язки між процесом формування готовності майбутніх медичних сестер-бакалаврів до професійної діяльності.

Концептуальною основою розробки структурної моделі обрано інтегративне вивчення дисциплін циклу професійної та практичної підготовки, що найбільшій степені відповідають потребам прагматичного підходу. Відповідно до інтегрованого навчального плану підготовки бакалавра – сестри медичної (напряму підготовки 6.120101 «Сестринська справа») до цих дисциплін належать: «Обстеження та оцінка стану здоров'я людини» (150 год.) та «Клінічне медсестринство» (210 год.), також вагому роль відіграють навчальні дисципліни гуманітарної та соціально-економічної підготовки («Українська мова», «Історія та культура України», «Філософія»).

Отже, структурна модель є графічним відображенням цілісного освітнього процесу професійної підготовки, яка розглядається нами як певний орієнтир

у проектуванні педагогічного процесу з формування готовності майбутніх медичних сестер-бакалаврів до професійної діяльності. Під час побудови структурної моделі формування готовності майбутніх медичних сестер до професійної діяльності враховувалися такі складові елементи:

- 1) мета професійної підготовки майбутніх медичних сестер;
- 2) завдання, що базуються на максимальній реалізації галузевого стандарту вищої освіти України на основі інтегрованого навчального плану підготовки бакалавра – сестри медичної (22 галузь знань – охорона здоров'я; 223 Медсестринство);
- 3) дієві підходи, принципи та закони;
- 4) освітнє середовище (вивчення конкретних навчальних дисциплін гуманітарної та соціально-економічної підготовки, а також дисциплін з циклу професійної та практичної підготовки);
- 5) організаційно-педагогічні умови;
- 6) форми організації освітнього процесу (лекції, семінари, лабораторно-практичні, практичні заняття: доклінічні, клінічні в лікувально-профілактичних установах та практика (навчальна і переддипломна));
- 7) методи (практичні ситуації, рольові та ділові ігри, «мозковий штурм», індивідуальні вправи, інтегровані завдання, ігрові імітаційні методи);
- 8) засоби професійної підготовки (матеріально-технічна база: навчальні та наочні посібники, спеціальні муляжі, технічні засоби навчання);
- 9) компоненти, критерії та рівні готовності майбутніх медичних сестер-бакалаврів до професійної діяльності;
- 10) очікуваний результат.

У методологічному контексті під час побудови моделі до уваги було взято пораду З. Шарлович [6] про доцільність урахування соціального замовлення. Як доводить авторка, «соціальне замовлення медичної сестри продиктоване реорганізацією медичної галузі та переходу на рівневу систему надання первинної, вторинної та третинної медичної допомоги, де 85 % складатиме пер-

винна медико-санітарна допомога [6, с. 9]. У нашому розумінні, саме соціальне замовлення диктує і мету та визначає завдання, а також впливає на результат професійної підготовки майбутніх медичних сестер.

Відзначимо, що усі складові мають забезпечувати мету та «ідеально передбачати результати діяльності» [7, с. 98]. Отже, мета задається та визначається кінцевим результатом професійної підготовки майбутніх медичних сестер-бакалаврів як суб'єктів цієї діяльності. Як доводить Н. Нікітіна [8], мета у моделі вибудовується на основі узагальненої характеристики, що включає в себе певний обсяг і структуру майбутньої професійної діяльності, якими повинен опанувати слухач на циклах удосконалення і спеціалізації. Усі виокремлені складові елементи вважаємо за доцільне згрупувати у конкретні блоки та надати їм структурної логічності й послідовності, починаючи від соціального замовлення і закінчуючи очікуваним результатом. У структурній моделі раціональним вважаємо виокремлення таких блоків, як: цільового, змістовного, технологічного, діяльнісного та результативного. Отже, модель експлікує блочну структуру та відображає зміст і структуру формування готовності майбутніх медичних сестер-бакалаврів до професійної діяльності на праксеологічних засадах.

Потенціал від розробленої моделі очікуємо, насамперед, від того, що вона має і вагомні властивості, а саме: системності та прогностичності. Системність полягає в тому, що модель має ознаки системного об'єкта та включає супідрядні складові у кожному блоці, які об'єднані зв'язками. Модель відкрита, здатна вдосконалюватися, відображає системний підхід до формування готовності щодо професійної діяльності майбутніх медичних сестер-бакалаврів. Прогностичність моделі полягає в тому, що на її основі можна передбачити ймовірний напрямок розвитку у студентів готовності.

Із практичної точки зору розроблена нами модель сприяє досягненню педагогічної мети на основі використання в навчальному процесі сукупності цільового, змістовного, технологічного, діяльнісного, результативного блоків. У запропонованій авторській моделі усі блоки становлять структурно-

функціональні компоненти, що утворюють цілісну та єдину систему. Ці блоки дозволяють чітко організувати процес формування готовності до професійної діяльності та визначити пріоритетні напрямки професійної підготовки майбутніх медичних сестер. Констатуємо, що всі блоки об'єднує системотвірний чинник – праксеологічні засади, які покладено в основу формування готовності майбутніх медичних сестер-бакалаврів до професійної діяльності. Отже, від максимально повного впровадження авторської структурної моделі на праксеологічних засадах в освітній процес ВНКЗ ЛОР «Львівський інститут медсестринства та лабораторної медицини ім. А. Крупинського» очікуємо суттєвого вдосконалення процесу формування усіх показників готовності майбутніх медичних сестер-бакалаврів до професійної діяльності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У підсумку наголосимо на тому, що багатогранність професійної діяльності майбутніх медичних сестер-бакалаврів вимагає використання педагогічного моделювання під час професійної підготовки. У нашому баченні основним методом прогнозування та побудови структурної моделі формування готовності майбутніх бакалаврів сестринської справи до професійної діяльності на праксеологічних засадах є педагогічне моделювання, яке може суттєво вплинути на якісне формування готовності майбутніх медичних сестер-бакалаврів до професійної діяльності. Спроектowana модель формування готовності майбутніх медичних сестер-бакалаврів до професійної діяльності включає сукупність цільового, змістовного, технологічного, діяльнісного, результативного блоків, між якими існують відносини взаємозалежності, взаємозумовленості та взаємодоповнюваності.

Подальші наші напрацювання будуть спрямовані на розробку графічної моделі та практичне впровадження її в освітній процес медичних навчальних закладів, які готують майбутніх медичних сестер з дипломом бакалавра.

Список використаних джерел.

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України : [гол. ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Борисюк Л. О. Формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів сестринської справи у процесі вивчення хіміко-біологічних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Леся Олександрівна Борисюк. – Хмельницький, 2016. – 253 с.
4. Демянчук М. Р. Підготовка бакалаврів сестринської справи до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Михайло Ростиславович Демянчук. – Хмельницький, 2015. – 20 с.
5. Додонова Л. А. Разработка вариативной модели подготовки специалистов в учреждениях среднего профессионального образования (Теория и практика) : Дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Любовь Артуровна Додонова; Институт теории образования и педагогики РАО. – Москва, 2003. – 286 с.
6. Шарлович З. П. Формування професійно-педагогічної компетентності медичних сестер сімейної медицини в процесі фахової підготовки: автореферат дис. . канд. пед. наук : 13.00.04 / Зоя Павлівна Шарлович; Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. – Житомир, 2015. – 20 с.
7. Общая и профессиональная педагогика / Под. ред. В.Д. Симоненко. – М. : Вентана-Граф, 2005. – 368 с.
8. Никитина Н. Н. Основы профессионально-педагогической деятельности: учебное пособие для студентов учреждений среднего; профессионального образования / Н. Н. Никитина, О. М. Железнякова, М. А. Петухов. – М. : Мастерство, 2002. – 288 с.

УДК: 374.72(477.54)(09)«18»

ГРОМАДСЬКО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ НАУКОВЦІВ-МЕДИКІВ ТА ПРИРОДОДОСЛІДНИКІВ ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ (1863-1883 рр.)

Лутаєва Т. В.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

У статті здійснено аналіз основних форм та змісту громадсько-просвітницької діяльності науковців-медиків та природодослідників на базі Харківського університету у період 1863-1883 рр. Автором визначено основні чинники, що обумовлювали громадсько-просвітницьку діяльність представників професорсько-викладацької колегії Харківського університету у період 1863-1883 рр. Акцентовано увагу на ролі окремих персоналій у реалізації громадсько-просвітницької діяльності. Констатовано, що досвід громадсько-просвітницької діяльності науковців-медиків та природодослідників Харківського університету досліджуваного періоду може бути зразком для наслідування в сучасному освітньому просторі України.

Ключові слова: громадсько-просвітницька діяльність, публічна промова, наукове товариство, медична й фармацевтична освіта, Харківський університет, університетський статут.

ОБЩЕСТВЕННО-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УЧЕНЫХ-МЕДИКОВ И ЕСТЕСТВОИСПЫТАТЕЛЕЙ ХАРЬКОВСКОГО УНИВЕРСИТЕТА (1863-1883 гг.)

Лутаева Т. В.

Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина

В статье осуществлен анализ основных форм и содержания общественно-просветительской деятельности ученых-медиков и естествоиспытателей на базе Харьковского университета в период 1863-1883 гг. Автором определены основные факторы, обусловившие общественно-просветительскую деятельность представителей профессорско-преподавательской коллегии Харьковского уни-

верситета в період 1863-1883 гг. В статті зроблено акцент на ролі окремих персоналій в реалізації громадсько-просвітницької діяльності. Констатовано, що досвід громадсько-просвітницької діяльності учених-медиків і естествоиспытателей Харківського університету досліджуваного періоду може бути зразком для підрадянства в сучасному освітньому просторі України.

Ключевые слова: громадсько-просвітницька діяльність, публічна мова, наукове товариство, медичне і фармацевтичне освітання, Харківський університет, університетський устав.

**PUBLIC AND ENLIGHTENMENT ACTIVITY OF MEDICAL SCIENTISTS
AND NATURAL RESEARCHERS AT KHARKIV UNIVERSITY (1863-1883
years)**

Lutaieva T.

V. N. Karazin Kharkiv National University

In the article it was described and analyzed the main forms and content of public and enlightenment activity of medical scientists and natural researchers at Kharkiv University in the period of 1863-1883 years. It was noted that the main factors that determined the peculiarities of the public and enlightenment activity of medical scientists and natural researchers at Kharkiv University were social and political changes in Russian Empire during the Great Reforms; the development of natural, medical sciences and activation of pedagogical thought; government policy on University education. The author notes that the provisions of the University Charter defined the nature of the public and enlightenment activity of medical scientists and natural researchers as representatives of faculty's councils. The main forms of such activity were: the duties of dean and secretary of the faculty council, participation in the University court.

The University Charter of 1863 year has caused the further specialization in Medical and Pharmaceutical education. This factor as well as awareness of scientists

their own role in solving socially significant problems contributed to involvement of scientists in public and enlightenment activity. The above factors influenced the following forms of public and enlightenment activity of medical scientists and natural researchers at Kharkiv University: work in commissions and meetings with representatives from Zemstvo in developing guidelines and measures to combat infectious diseases; the announcement of public speeches during solemn acts and memorable events; the discovery of a private initiative aimed at the development of the University material base and assistance to needy students; popularizing of scientific achievements through participation in medical and nature orientation congresses and scientific societies.

Medical scientists have shown a public position under the influence of the growing patriotism among the general population and in response to the increase in the number of wounded, disabled, homeless and neglected people as a result of hostilities. They gave lectures of special courses on surgery and military surgery for doctors in order to renew their knowledge; carried out business trips to the army; provided assistance to the Red Cross Society. It has been established that the experience of the public and enlightenment activity of medical scientists and natural researchers at Kharkiv University in the period of 1863-1883 years could be a model for imitation in the education sector of Ukraine nowadays.

Key words: public and enlightenment activity, public speeches, Kharkiv University, University Charter, Medical and Pharmaceutical Education.

Постановка проблеми. В умовах модернізації вітчизняної системи освіти та реорганізації системи охорони здоров'я України **існує потреба в оновленні змісту просвітницької роботи науково-педагогічних працівників закладів вищої медичної й фармацевтичної освіти.** Актуальним є вивчення теорії й практики організації громадсько-просвітницької діяльності фундаторів медичної й фармацевтичної освіти в регіональному та історико-педагогічному аспектах. Викликає інтерес громадсько-просвітницька діяльність науковців-медиків та

природодослідників Харківського університету у 60-і-80-і роки ХІХ ст., тобто протягом дії університетського статуту 1863 р.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх років низка вітчизняних дослідників (С.Посохов, Л.Зеленська, С.Ткачов, С.Золотухіна, М.Прищак, С.Лупаренко, О.Друганова та інші) обґрунтували окремі чинники, що обумовлювали громадсько-просвітницьку діяльність науковців імперської доби. Окремі аспекти просвітницької діяльності університетів підросійської України висвітлювалися у наукових розвідках С.Куліша, Л.Коваленко, Т.Разуменко, Т. Соколенка. Низка науковців висвітлювала питання, пов'язані з участю науковців-медиків та природодослідників Слобожанщини у громадсько-просвітницькій діяльності вітчизняного соціуму досліджуваного періоду (В. Кушик, Н. Самойленко, М. Левченко, Т. Лутаєва, Т. Коломієць, Н. Фрадкіна, Ж. Перцева, В. Камчатний, В. Фесенко, А. Терещенко, О.Друганова та ін.). Учені початку ХХІ ст. значно просунулися вперед у дослідженні подій, які впливали на різнобічну діяльність науковців, висвітлили окремі форми громадсько-просвітницької діяльності представників передової інтелігенції досліджуваного періоду. Посилилася антропологізація наукових розвідок. Відтак, проведений аналіз численних матеріалів свідчить, що проблема дослідження громадсько-просвітницької діяльності науковців-медиків та природодослідників Харківського університету у період дії університетського статуту 1863 р. все ще залишається недостатньо висвітленою. Корисно узагальнити накопичені дослідниками матеріали, поглибити знання та оцінити роль фундаторів медичної й фармацевтичної освіти у вирішенні означеної проблеми в історико-педагогічному аспекті.

Формулювання мети статті. Метою статті є аналіз основних форм та змісту громадсько-просвітницької діяльності науковців-медиків та природодослідників на базі Харківського університету у період 1863-1883 рр.

З огляду на поставлену мету нами виділені наступні **завдання**: визначити основні чинники, що обумовлювали громадсько-просвітницьку діяльність

представників професорсько-викладацької колегії Харківського університету у період 1863-1883 рр.; висвітлити основні форми та розкрити зміст громадсько-просвітницької діяльності науковців-медиків та природодослідників на базі Харківського університету у період дії університетського статуту 1863 р.

Виклад основного матеріалу дослідження. Установлено, що громадсько-просвітницьку діяльність, у широкому сенсі слід розуміти як своєрідний феномен, багатоеlementне утворення зі складною структурою, що включає зв'язки, взаємовідносини і взаємодію окремих особистостей, офіційних і неформальних, державних і громадських структур з метою поширення культурних надбань серед різних прошарків населення. У вузькому значенні, громадсько-просвітницька діяльність, зокрема вітчизняних науковців імперської доби, є різновид діяльності, що реалізовувалася окремими особами чи групами осіб відповідно до цілей і змісту діяльності державних установ і громадських утворень, та спрямовувалася на поширення знань, формування інтелектуально-культурного потенціалу населення, зокрема й на благодійних засадах [10]. Розкриття змісту поняття «громадсько-просвітницька діяльність» вказує на необхідність окреслення чинників, що визначали особливості взаємодії науковців Харківського університету досліджуваного періоду з представниками уряду та громадськості й обумовлювали певні форми й зміст громадсько-просвітницької діяльності представників професорсько-викладацької колегії у період 1863-1883 рр.

Вивчення та аналіз історико-педагогічних публікацій [9] дозволяє стверджувати, що ліквідація кріпацтва, формування індустріального суспільства, у результаті реформ початку 60-х рр. XIX ст., спричинила загальне падіння моральності, зростання алкоголізму серед селянства. Значна маса працівників, зіткнувшись з неможливістю реалізації потреби у самореалізації, страждала на нервові захворювання. Загрозою для населення залишалися інфекційні хвороби. Відтак, потреба у пошуку шляхів боротьби зі смертністю та покращення стану здоров'я населення в Російській імперії дали значний поштовх розвитку держа-

вних та громадських санітарних і медичних органів та установ, розширенню аптечної мережі.

За таких обставин важливим напрямом урядової політики була модернізація вищої освіти в країні, зокрема університетів, на базі яких готували фахівців медичного й фармацевтичного спрямування. Прийняття нового університетського статуту 18 червня 1863 р. (був загальним статутом для п'яти університетів Російської імперії : Петербурзького, Московського, Харківського, Київського та Казанського) вплинуло на подальшу спеціалізацію медичної й фармацевтичної освіти, певною мірою позначилося на збільшенні кількості кафедр медичного й фізико-математичного факультетів (на базі яких готували студентів-медиків та фармацевтів), визначило умови функціонування рад факультетів [14]. У контексті легітимізації автономії університетів професорським колегіям було делеговано право на самоврядування, що впливало на їх вибір способів залучення до вирішення соціально-значущих проблем [6].

Важливим чинником активізації науково-просвітницької діяльності науковців-медиків та природодослідників Слобожанщини у 60-80-і роки XIX ст. був розвиток медицини (зростання авторитету патанатомії, розвиток клінічно-експериментальної медицини, становлення бактеріології та ін.) та природничих наук (відкриття клітинної будови організмів, поширення ідеї дарвінізму, досягнення в галузі хімії, фізики), а також зростання інтересу громадськості до проблеми виховання особистості. Зазначимо, що університетські міста, зокрема Харків, ставали у другій половині XIX ст. основними каналами трансляції в провінції Російської імперії певних виховних ідеалів, пов'язаних з особливостями тогочасної педагогічної думки та традиціями вітчизняної й європейської культури [21].

Окремі форми громадсько-просвітницької діяльності вітчизняних науковців-медиків та природодослідників протягом дослідженого періоду обумовлювалися також установленням військового контролю над Центральною Азією у 60-70-і роки XIX ст., участю та перемогою Росії у війні 1877-1878 рр. з Туреч-

чиною. З одного боку, означені події вплинули на приплив патріотизму серед широких верств населення, а з другого спричинили зростання кількості поранених, інвалідів, біженців, безпритульних [9, с. 15.]. Уряд побоювався опозиційних по відношенню до влади настроїв. Тому-то політична благонадійність осіб, які влаштовували просвітницькі заходи, найбільше турбувала місцеве начальство і центральний уряд. З огляду на названі побоювання представники урядових кіл більш прихильно ставилися до участі в просвітницькій діяльності науковців – працівників закладів вищої освіти. Слід також зауважити, що важливим чинником урядової політики стосовно просвітницької діяльності представників інтелігенції були побоювання перед процесом формування національної та регіональної самосвідомості на підпорядкованих Росії українських землях.

Представники професорсько-викладацької колегії Харківського університету, згідно до положень університетського статуту 1863 р., мали можливість реалізовувати громадську функцію даного освітнього закладу, залучаючись до роботи факультетських рад, посідаючи посади декана та секретаря ради факультету. Протягом досліджуваного періоду деканами медичного факультету були: К. Демонсі (1864-1867), І. Щелков (1867-1870), І. Зарубін (1870-1882). Обов'язки секретаря ради медичного факультету покладалися на: І. Щелкова (1863-1867), І. Зарубіна (1867-1870), Ф. Тихоновича (1870-1875), К. Кучіна (1876-1879), Ф. Тихоновича (1879-1882), М. Залеського (1882) [11, с.71, 194]. Деканами фізико-математичного факультету були: О.Чернай (1863-1870), А.Пітра (1870-1873), О.Масловський (1873-1880), І.Леваковський (1880-1887). Обов'язки секретаря ради факультету виконували: І.Леваковський (1862-1880), М.Яцукович (1880-1883) [18, с. 244-245].

Нова форма громадської діяльності науковців, за статутом 1863 р., полягала в можливості залучатися до функціонування університетського суду. До нової установи передбачалося включати обраних з-поміж професорів трьох суддів та, на випадок хвороби суддів, трьох кандидатів. До компетенції університетського суду належали справи про порушення студентами встановлених пра-

вил, про сутички між студентами, студентами і викладачами та посадовими особами університету, навіть якщо такі відбулися поза межами університету (§56-59) [14]. Членами університетського суду були й представники медичного та фізико-математичного факультетів. Так, радою університету протягом декількох років обирався до складу членів університетського суду професор П.Степанов [18, с. 161].

Існують повідомлення щодо залучення радою медичного факультету Харківського університету представників наукової спільноти до вирішення соціально-значущих питань. Так, під час епідемії дифтериту на території Харківської губернії у 1881 р., генерал-губернатор звернувся до медичного факультету з проханням рекомендувати професорів для сумісних нарад з представниками від б земств щодо вироблення вказівок і заходів стосовно боротьби з хворобою. На засіданні ради факультету від 15 січня 1881 р. за пропозицією професора А. Якобія було вирішено скласти комісію з представників медичного (професори В. Грубе, В. Лашкевич, А. Якобій, І. Оболенський, В.Крилов, О. Кузнєцов) та фізико-математичного (професори М. Бекетов, Л. Ценковський, І.Леваковський, Ю.Морозов, М. Яцукович, Г.Лагермарк) факультетів [11, с.102-103]. Комісії надавалося право заснування інституту для вивчення інфекційних хвороб, про що було зроблено повідомлення на з'їзді з проблеми епідемії дифтериту. Для організації такої установи комісією були вироблені «Основні положення» з визначенням основних завдань інституту та способів їх досягнення [11, с.103].

Аналіз роботи комісії дозволяє стверджувати, що вироблення й структурування практичних рекомендацій щодо формування здорового способу життя населення конкретного регіону мало активізувати просвітницьку діяльність науковців. Силами науковців-медиків передбачалося розробляти профілактичний підхід в епідеміології, що зумовлювало розширення форм просвітництва. Використовуючи сучасну лексику, наведений факт можна оцінити як приклад

участі науковців-медиків в організації неформальної освіти фахівців медичного спрямування.

Громадська позиція науковців-медиків Харківського університету особливо виявлялася під час участі країни в військових операціях. У ході російсько-турецької війни професор В.Крилов читав для лікарів «Курс патологічної анатомії травматичних пошкоджень та про піємічні процеси» [11, с.94]. Відомо, що протягом 1877-1878 рр. відбулися відрядження П.Морозова до дунайської армії, Л. Гіршмана – до армії, В. Грубе – до театру військових дій в азійській та європейській Турції. Метою відряджень було: ознайомлення на місці з військово-лікарськими установами військового міністерства й Товариства Червоного хреста; надання посильної допомоги пораненим воїнам. За результатами відрядження В.Грубе надав факультету звіт. Зміст звіту обумовив прийняття університетом рішення про надання допомоги Товариству Червоного хреста, а саме виділення зали для улаштування шпиталю. За рішенням медичного факультету в бараках Товариства Червоного хреста були також улаштовані терапевтична та хірургічна клініки університету. Завідували ними І.Зарубін, І. Оболенський, О. Кузнецов. Студенти 5-го курсу мали відвідувати клініки протягом 3 годин на тиждень [11, с.94-95]. Вважаємо, що допомагаючи пораненим воїнам, науковці-медики не тільки виявляли власну громадську позицію. Також, у відповідності до цілей і змісту діяльності державних установ і громадських утворень, вони формували та розвивали у студентів як професійні вміння та навички, так і патріотичні почуття, здатність відчувати себе громадянином конкретної держави.

Протягом окресленого періоду на базі Харківського університету традиційно під час урочистих заходів проголошувалися публічні промови, зміст яких носив просвітницький характер (див. табл.1). Назви промов затверджувалися на засіданнях факультетських та університетської рад.

Таблиця 1

Промови науковців-медиків та природодослідників Харківського університету [2; 5; 7; 12, с. 192; 18, с. 162; 20]

Автор промови	Назва виступу	Захід, дата
В. Грубе – завідувач кафедрою оперативної хірургії та хірургічної клініки, директор хірургічної клініки Харківського університету	Про сучасне клінічне викладання хірургії	Урочистий акт, 1864р.
І. Станкевич – професор кафедри теоретичної й експериментальної фармакології	Про епідемічні хвороби	Урочистий акт, 1867 р.
К. Кучін – професор кафедри ембріології, гістології та порівняльної анатомії	Про значення Петра Великого для історії російської медицини	Святкування 200-річного ювілею дня народження імператора Петра I, 1872 р.
П. Степанов – професор кафедри зоології	Про первісне походження організмів	Урочистий акт, 1872 р.
П.Лазаревич – професор кафедри акушерства, жіночих та дитячих хвороб	Місто з гігієнічної та естетичної точки зору	Урочистий акт, 1874 р.
А.Якобій – професор кафедри гігієни	Завдання Російського Червоного хреста	Урочистий акт, 1880 р.
І. Зарубін – професор хірургічної клініки Харківського університету, декан медичного факультету	Некролог Миколи Івановича Пирогова	Урочистий акт, 1882 р.

Аналіз промови В.Грубе дає підстави говорити про пошуки науковцем виховного ідеалу, визнання ним значущості розвивального навчання й ролі приватної ініціативи у розвитку навально-допоміжних установ університету. Установлено, що професор, володіючи величезною ерудицією та навичками практичної роботи у медичній галузі, розвинув педагогічний принцип зв'язку теорії і практики, наполягаючи на необхідності підготовки студентів до використання теоретичних знань у різносторонніх практичних ситуаціях [2]. Назва-

ний принцип навчання надалі був обґрунтований М. Корфом як принцип зв'язку навчального матеріалу з життям поряд з таким принципом як пошук можливостей застосування знань у реальному житті. Викладання, що здійснюється у ліжка хворого В. Грубе охарактеризував як клінічне. Клінічний викладач повинен, на думку науковця, демонструвати старанність і постійну діяльність, виявляючи любов до самої науки і бажання розвинути в своїх слухачах знання і вміння. На наш погляд, зміст висловлювань В. Грубе співвідноситься з ідеями К.Ушинського щодо розвивального навчання. У своїй промові В. Грубе також акцентував увагу на необхідності підтримувати вияви приватної ініціативи в улаштуванні клінічної бази університету, привчаючи громадськість «жертвувати на потреби нужденних» [2, с.33].

На наш погляд, вибір теми промови А.Якобія був не випадковим. Аркадій Іванович Якобій був членом Товариства Червоного Хреста. Для його інтелектуального портрету були характерні такі риси: професіоналізм, гуманізм, активна життєва позиція, людиноцентризм. Не випадково професор у своїй промові акцентував увагу на принципі гуманізму, що був покладений в основу функціонування означеного товариства у 1864 р. [20, с. 1].

Вважаємо, що А. Якобій визначив та обґрунтував у своїй промові важливу складову виховного ідеалу, а саме формування особистості з високою громадянською відповідальністю. Так, він висловив свою підтримку стосовно точки зору окремих західних публіцистів щодо значущості наявності патріотичних почуттів у населення в скрутні для держави часи. Сутність такої позиції відбирав зміст наведеної науковцем цитати Блунчлі: «Кожна окрема людина є ... разом з тим член і елемент державної громади. І як елемент держави, вона природно бере участь в суперечці своєї держави. Доля батьківщини не є чужою справою для її дітей. Вони приймають участь і в успіхах, і в стражданнях тієї держави, до якої вони належать. Як члени держави, вони зобов'язані жертвувати для неї кров'ю і майном під час небезпеки» [20, с. 24]. На думку А. Якобія, важливо підтримувати в народі потребу у здійсненні благодійності. За її наявності

«усувається небезпека поневірянь для хворих і поранених і лікування стає успішнішим» [20, с. 14].

Професор окреслив особисті якості та здібності, що мають бути в наявності, а також повинні культивуватися в сестрах милосердя з боку тих, хто займається їх підготовкою. До таких якостей було віднесено: «фізичне здоров'я, правильні звички, моральна досконалість» [20, с. 25]. Між іншим, важливим завданням державного рівня науковець вважав пошук, відбір та надання можливості виконати своє покликання тим, хто найбільш відповідає висунутим до сестер милосердя вимогам. Відтак, професор визначив для освітян і для представників громадськості сутність важливої форми громадсько-просвітницької діяльності науковців-медиків, що в умовах сьогодення можливо співвіднести з організацією неформальної освіти.

У промові заслуженого професора шпитальної хірургічної клініки при Харківському університеті Івана Кіндратовича Зарубіна була надана характеристика науково-педагогічної спадщини М. Пирогова. Зокрема, І. Зарубін погоджувався з видатним медиком й освітянином з приводу того, що саме забуття особистої вигоди для безкорисливого служіння батьківщині й людству мають регламентувати діяльність педагога [5].

Протягом другої половини 60-х – на початку 80-х років XIX ст. набула подальшого поширення серед науковців-медиків та природодослідників Харківського університету така форма громадсько-просвітницької діяльності як приватна ініціатива, спрямована на розвиток навчально-допоміжних установ університету. У порівнянні з прибутками підприємців та поміщиків фінансові можливості представників професорсько-викладацької спільноти були не такими великими. Однак, вони дозволяли реалізувати бажання участі в удосконаленні матеріальної бази університету для більш ґрунтовної підготовки майбутніх фахівців. Участь у добродійній діяльності усвідомлювалася більшістю науковців як справа честі й сприймалася як традиція, що була закладена ще на початку заснування навчального закладу. Важливість добродійності на користь

навчально-допоміжних установ обумовлювалася й тим, що за університетським статутом 1863 р. мала бути посилена роль практичних занять у справі викладання. На основі положень статуту в Харківському університеті були відриті нові кабінети, лабораторії, музеї, клініки, переважно на медичному та фізико-математичному факультетах. Однак, Міністерство народної освіти суттєво не збільшило асигнування на розширення університетських будівель, укомплектування лабораторій, поповнення фондів бібліотек та музеїв [16, с. 30]. Зазначимо, що професору І.Лазаревичу вдалося власним прикладом залучити слухачок Повивального інституту при Харківському університеті до благодійництва. Завдяки їх пожертвуванням поповнювалася музейна колекція акушерської клініки [15].

У дослідженні Т.Соколенка встановлено, що науковці Харківського університету з повагою ставилися до роботи бібліотеки навчального закладу. Професори й викладачі не раз приходили на допомогу бібліотеці: упорядковували фонди, складали каталоги, передавали на її користь кошти, одержані за додаткові лекції, вели переговори з книгопродавцями, купували книги за власний кошт для бібліотеки й дарували їй свої друковані праці [16, с.44-45]. З пожертвувань, що бібліотека університету отримала з 1863 по 1884 рр., заслуговують на увагу ті, що були надані професорами Д. Лямблем (175 т.), І. Калениченком (1265 т.) [16, с. 45].

Новою формою громадсько-просвітницької діяльності науковців-медиків та природодослідників протягом означеного періоду була допомога студентам університету. За даними Д. Багалія та Д.Міллера, наприкінці 60-х років XIX ст. серед професорсько-викладацького складу університету почала визрівати думка про необхідність прийти на допомогу своїм слухачам [1, с. 918-921; 4, с. 415]. Як зазначали дослідники, цей задум вдалося реалізувати тільки у 1871 р. засобом створення Товариства допомоги нужденним студентам при Харківському університеті. Одним з ініціаторів створення нового товариства був засновник харківської фізико-хімічної школи, професор М.Бекетов. Мета діяльності това-

риства у його статуті була визначена таким чином: «надати неімущим студентам Харківського університету кошти для продовження освіти в університеті» [4, с. 415]. За положенням статуту, членами товариства могли бути повнолітні особи незалежно від статі, соціального стану й звання. У примітці документу містилося зауваження щодо заборони мати право голосу на зібраннях товариства вихованцям навчального закладу. Однак, останні не були позбавлені права брати участь у допомозі своїм товаришам шляхом внеску пожертвувань у міру можливості й бажання [4, с. 415]. Товариство надавало студентам одноразову грошову допомогу (до 25 руб. – без повернення) та забезпечувало утримання деяких студентів протягом всього навчання (з обов'язком при працевлаштуванні повернути борг). Благодійний фонд формувався з членських внесків та пожертвувань. Серед жертводавців були й науковці, що забезпечували організацію навчального процесу студентів-медиків й фармацевтів: професори О. Кузнєцов, Г. Лагермарк, Л. Гіршман, А.Шимков та ін. [19, с. 150-151]. За статутом товариства, для «посилення» різних засобів фінансових надходжень на його рахунок, членам товариства надавалося право «влаштувати публічні лекції, вистави, концерти тощо, з відповідного дозволу та з додержанням установлених правил» [4, с. 416]. У періодичних виданнях того часу публікувалися звіти товариства, в яких надавалася інформація про надходження від проведення таких заходів [13].

З метою подальшого розвитку професійно-творчих здібностей своїх колег та самовдосконалення І. Лазаревич відвідав у 1866 р. всесвітню виставку медичних інструментів у Лондоні, прийняв участь у з'їзді акушерів. Відомо, що у 60-і роки XIX ст. були опубліковані роботи П. Лазаревича, з яких студенти могли отримати інформацію про інноваційну діяльність закордонних спеціалістів медичного та фармацевтичного спрямування. Серед таких публікацій слід назвати: «Нотатки про закордонні подорожі» (1865) [8], «Про всесвітню виставку акушерських, гінекологічних та педіатричних інструментів в Лондоні в 1866 р.» [11, с. 74]. Відомо, що приймаючи участь у роботі з'їзду у

Лондоні, І. Лазаревич демонстрував інструменти, що були їм винайдені на допомогу лікарям, які приймали пологи. Виявом визнання науково-практичних досягнень Павла Івановича стало його обрання почесним членом Лондонського товариства акушерів у 1866 р.

Науковий пошук свідчить, що представники професорсько-викладацької колегії Харківського університету, які забезпечували розвиток медичної й фармацевтичної освіти, приймали участь в організації та подальшій роботі декількох наукових товариств, що діяли на базі цього закладу освіти. Як відомо, у травні 1869 р. було засноване «Товариство дослідників природи при Харківському університеті», яке в рік заснування об'єднало близько 40 учених [17, с. 100]. Ініціатором заснування товариства був М. Бекетов, а першим головою став професор О. Чернай. Товариство видавало «Труды общества испытателей природы при Харьковском Университете» (1869-1925). Публікації названого видання, зокрема в галузі зоології та ботаніки, були корисними й для студентів-медиків, слухачів медичного факультету (фармацевтів).

У грудні 1872 р. було оголошене рішення міністра про дозвіл існування Товариства дослідних наук з двома секціями: фізико-хімічною та медичною. За перші десять років свого існування медична секція публікувала наукові доповіді своїх членів у додатках до протоколів засідань товариства. Також про результати засідань повідомлялося на шпальтах місцевих газет та медичної газети «Врач». З 1882 р. розпочинаються періодичні видання наукових праць членів медичної секції під назвою «Труды общества опытных наук». Першим редактором видання став В.Крилов [3, с. 12]. Товариство приділяло увагу створенню власної бібліотеки шляхом обміну видань з іншими науковими товариствами та установами, збору пожертвувань на вшанування пам'яті видатних учених [18, с. 107; 17, с. 100].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На підставі аналізу проблеми дослідження та узагальнення його результатів, можемо стверджувати: основними чинниками, що визначали

особливості громадсько-просвітницької діяльності науковців-медиків та природодослідників на базі Харківського університету, були суспільно-політичні зрушення за часів Великих реформ в Російській імперії, розвиток природничих, медичних наук й педагогічної думки, урядова політика в галузі університетської освіти. Університетський статут 1863 р. значно розширив повноваження колегіальних органів університетів, надав їм можливість прийняття самостійних рішень з багатьох питань. Положення університетського статуту обумовили характер громадсько – просвітницької діяльності науковців-медиків та природодослідників як представників факультетських рад. Основними формами такої діяльності слід назвати: виконання обов'язків деканів й секретарів факультетських рад, участь в університетському суді. Подальша спеціалізація медичної й фармацевтичної освіти, а також усвідомлення науковцями як державними службовцями власної ролі у вирішенні соціально значущих проблем сприяла їх залученню до роботи в комісіях, сумісних нарадах з представниками від земств щодо вироблення вказівок і заходів стосовно боротьби з інфекційними хворобами й розробці профілактичного підходу в епідеміології; оголошенню публічних промов просвітницького характеру під час урочистих актів та пам'ятних подій; виявленню приватної ініціативи, спрямованої на розвиток навчально-допоміжних установ університету та допомогу недостатньо забезпеченим студентам; популяризації наукових досягнень завдяки участі в з'їздах фахівців медичного й природничого спрямування й наукових товариствах на базі Харківського університету. У зв'язку із зростанням патріотизму серед широких верств населення, а також збільшенням кількості поранених, інвалідів, біженців, безпритульних у наслідок військових дій, науковці-медики виявляли громадську позицію, читаючи спеціальні курси з хірургії та військової хірургії для лікарів з метою поновлення їх знань; здійснювали відрядження до армії; надавали допомогу Товариству Червоного Хреста. Вважаємо, що досвід громадсько-просвітницької діяльності науковців-медиків та природодослідників Харківського університету досліджуваного періоду може бути зразком для насліду-

вання в сучасному освітньому просторі України. Перспективу дослідження ми вбачаємо в подальшому вивченні педагогічно-доцільних ідей та громадсько-просвітницької діяльності науковців-медиків та природодослідників імперської доби, зокрема пов'язаних з проблемою інституалізації жіночої медичної та фармацевтичної освіти.

Список використаних джерел

1. Багалей, Д. И., Миллер Д. П. История г. Харькова за 250 лет существования (1655-1905). Историческая монография. В 2 т. Т. 2 (XIX – нач. XX). Репринтное издание / Д. И. Багалей, Д. П. Миллер. – Х. : Харьковская книжная фабрика им. М. В. Фрунзе, 1993. – 976 с.
2. Грубе, В. Ф. О современном клиническом преподавании хирургии : речь, написанная для произнесения в торжественном собрании Императ. Харьк. ун-та. 17 янв. 1864 г. / В.Ф. Грубе. – Х. : Универс. тип., 1864. – 37 с.
3. Двадцатипятилетие Общества научной медицины и гигиены при Имп. Харьковском университете. Юб. заседание 8 февраля 1898. – Х. : Тип. А. Дарре, 1898. – 58 с.
4. Друганова, О. М. Приватна ініціатива в освіті України (історико-педагогічний аспект) : монографія / О. М. Друганова. – Х. : Диво, 2008. 556 с.
5. Зарубин, И. Е. Некролог Николая Ивановича Пирогова : речь, произнесенная в торжественном собрании Императорского Харьковского университета. 17 января 1882 г. / И.Е. Зарубин. – Х. : Универс. тип., 1882. – 40 с.
6. Зеленська, Л. Д. Рада факультету: історія та сучасність : монографія / Л. Д. Зеленська, Т. О. Разуменко. – Х. : ХНАДУ, 2015. – 140 с.
7. Лазаревич, И. П. Город с гигиенической и эстетической точки зрения: Речь, произнесенная на торжественном акте Императорского Харьковского университета ординарным профессором И.П. Лазаревичем, 17 янв. 1874 г. / И.П. Лазаревич. – Х. : Тип. «Губернская», 1874. – 48 с.

8. Лазаревич, И. П. Заметки о заграничном путешествии / И.П. Лазаревич. – Х. : 1865. – 29 с.
9. Лупаренко, С. Є. Діяльність громадських товариств із соціокультурного забезпечення дітей в Україні (кінець ХІХ ст. – початок ХХ ст.) / С. Є. Лупаренко // Науковий вісник Мукачівського державного університету. –2015. Серія «Педагогіка та психологія». – Вип. 2 (2). – С. 14-19.
- 10.Лутаєва, Т. В. Педагогічна та громадсько-просвітницька діяльність науковців Слобожанщини – фундаторів медичної та фармацевтичної освіти в Україні – як категорійно-понятійна проблема / Т. В. Лутаєва // Педагогіка та психологія : зб. наук. пр. / за заг. ред. ак. І. Ф. Прокопенка, чл.-кор. В. І. Лозової. – Х. : ХНПУ, 2015. – Вип. 51. – С. 173-185.
- 11.Медицинский факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805-1905) / под. ред. проф. И. П. Скворцова, Д. И. Багалея. Ч. 1. Х., 1905–1906. – С. 1-195.
- 12.Медицинский факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805-1905) / под. ред. проф. И. П. Скворцова, Д. И. Багалея. Ч. 3. Х., 1905–1906. – С. 1-314.
- 13.Об недостаточных студентах в Харькове // Южный край. – 1881. – 27 февр.
- 14.Общий устав Императорских Российских университетов 1863г. // Сб. постановлений по Министерству народного просвещения. – Т. III, 1865. – С. 953-955.
- 15.Протокол заседания Совета университета 1 ноября 1879 года // Записки Императорского Харьковского университета 1879 года. – 1882. – Т. 4. – С. 158–182.
- 16.Соколенко, Т. М. Науково-педагогічний комплекс у вищих навчальних закладах (історичний аспект) : наукове видання / Т. М. Соколенко. – Слов'янськ : СДПУ, 2004. – 105 с.
- 17.Физико-математический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805-1905) / под. ред. проф. И. П. Осипова, Д. И. Багалея. Репр. изд. Ч. 1. – Х. : Сага, 2008. – С. 3-154.

18. Физико-математический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805-1905) / под. ред. проф. И. П. Осипова, Д. И. Багалея. Репр. изд. Ч. 3. – Х. : Сага, 2008. – С. 103-109.
19. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна за 200 років / В. С. Бакіров, В. М. Духопельников, Б. П. Зайцев та ін. – Х. : Фоліо, 2004. – 750 с.
20. Якобий, А. Задачи Русского Красного Креста : речь, произнесенная на торжественном акте Императорского Харьковского университета 17 января 1880 года. – Х. : Ун. тип., 1880. – 27 с.
21. Lutaieva T. The problem of Moral and Ethical Education of youth in scientific and pedagogical heritage of the Slobozhanshchina scholars (the second half of 19th – early 20th century) / T. Lutaieva // Advanced education. – 2017. – № 7. – P. 73-79.

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ І СТРУКТУРИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ ДО СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Юлія Іванівна Медвідь

*науковий співробітник науково-організаційного відділу, Національна
академія Національної гвардії України, м. Харків, Україна*

За результатом аналізу наукових праць визначено сутність готовності майбутнього офіцера запасу до службово-бойової діяльності – особистісне утворення, яке формується шляхом цілеспрямованого педагогічного впливу на формування в громадянина готовності до захисту Вітчизни, до проходження військової служби у військових формуваннях й забезпечує узгодження ним знань про зміст і структуру службово-бойової діяльності та вимог цієї діяльності до стану здоров'я та психологічного стану, сформованих компетентностей службово-бойової діяльності зі сформованими та усвідомленими ним в процесі розвитку можливостями та потребами; а також структуру такої готовності за мотиваційною, функціональною та емоційно-вольовою компонентами.

Ключові слова: готовність, майбутні офіцери запасу, службово-бойова діяльність, професійна підготовка.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ СУТИ И СТРУКТУРЫ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ ЗАПАСА К СЛУЖЕБНО-БОЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Медвидь Юлия Ивановна

Національна академія Національної гвардії України

По результатам анализа научных трудов, определена суть готовности будущего офицера запаса к служебно-боевой деятельности – личностное образование, которое формируется путем целенаправленного педагогического влияния на формирование у граждан готовности к защите Родины, до прохождения военной службы в военных формированиях и обеспечивает согласование знаний о содержании и структуре служебно-боевой деятельности, и требований

этой деятельности к состоянию здоовья и психологическому состоянию, сформированных компетентностей служебно-боевой деятельности с сформированными и осознанными в процессе развития возможностями и требованиями; а также структуру такой готовности по мотивации, функциональной и эмоциональной компонентами.

Ключевые слова: готовность, будущие офицеры запаса, служебно-боевая деятельность, профессиональная деятельность.

DEFINING THE CONTENT AND STRUCTURE OF POTENTIAL RESERVE OFFICERS FOR DAILY AND COMBAT ACTIVITY

Yulia Medvid

Researcher of the Science and Research Department, National Academy of the National Guard of Ukraine, Kharkiv, Ukraine

Based upon the analysis of scientific works, the content of readiness of potential reserve officer for daily and combat activities has been defined as the personality manifestation formed by the purposeful pedagogical impact on developing in a citizen the readiness to defend his/her Motherland, and to serve in military formations; and provides conformity of his/her knowledge about the content and structure of daily and combat activities with the requirements to state of health and mind; the level of acquired competences for daily and combat activities with attained skills and needs; as well as the structure of such readiness including its motivational, functional and strong-willed components.

Key words: readiness, potential reserve officers, daily and combat activity, professional training.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Серед здобувачів, які навчаються за програмою підготовки офіцерів запаса дві п'ятих не готові займатись у подальшому службово-бойовою діяльністю. У цьому і проявляється практична проблема дослідження. Науково-педагогічна проблема буде прояв-

ляться у відсутності наукових праць направлених на вирішення зазначеної практичної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Щоб переконатись у існуванні чи відсутності науково-педагогічної проблеми нами здійснено аналіз положень наукової новизни дисертацій за напрямом дослідження (табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз положень наукової новизни дисертацій за напрямом дослідження

Положення наукової новизни Учений, наукова праця	Поняттєво-категоріальний апарат	Принципи, форми та методи	Педагогічні умови	Критерії, показники та рівні готовності
О. О. Безносок, 2001 [1]		+		
І. В. Платонов, 2001 [2]		+		
С. О. Кубіцький, 2001 [3]	+	+		+
А. С. Сіцінський, 2002 [4]		+	+	
А. В. Галімов, 2005 [5]	+	+	+	+
Я. Б. Зорій, 2005 [6]		+	+	+
Л. О. Матохнюк, 2006 [7]	+	+		
О. Д. Богданюк, 2007 [8]	+	+	+	+
В. Л. Уліч, 2007 [9]	+	+		+
М. П. Недбай, 2008 [10]		+	+	+
Е. М. Сивохоп, 2010 [11]	+	+	+	+
А. В. Балендр, 2011 [12]	+	+	+	+
І. І. Маріонда, 2011 [13]	+	+		+
О. О. Старчук, 2011 [14]	+	+		+
Н. Є. Пенькова, 2015 [15]	+	+		+
С. А. Мул, 2016 [16]	+	+		+

За результатами аналізу дисертацій виявлено відсутність наукових праць присвячених вирішенню практичної проблеми формуванню готовності майбутніх офіцерів запасу до службово-бойової діяльності. Комплексні дослідження, присвячені підготовці майбутніх офіцерів запасу, здійснили такі учені як О. О. Безносюк [1] та Зорій Я. Б. [6], присвячені формуванню готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності, – А. В. Балендр [12], О. Д. Богданюк [8], С. О. Кубіцький [3], Л. О. Матохнюк [7], С. А. Мул [16], М. П. Недбай [10], І. В. Платонов [2], Е. М. Сивохоп [11], А. С. Сіцінський [4], О. О. Старчук [14], В. Л. Уліч [9], зокрема психологічній готовності військовослужбовців до службово-бойової діяльності – Н. Є. Пенькова [15]. У більшості згаданих досліджень розглядалися поняттєво-категоріальний апарат, принципи, форми та методи, педагогічні умови формуванню готовності майбутніх офіцерів, визначення їх критеріїв, показників та рівнів готовності.

Метою статті є визначення сутності і структури готовності майбутніх офіцерів запасу до службово-бойової діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо сутність готовності майбутніх офіцерів запасу до службово-бойової діяльності.

Під *службово-бойовою діяльністю* прийнято розуміти діяльність людини, підрозділу, військового формування (правоохоронного органу спеціального призначення), яка охоплює підготовку до ведення бойових дій, безпосереднє ведення бойових дій в особливий (воєнний) період та дій щодо знищення незаконного збройного формування у мирний період, а також інших дій, що відповідають завданням, визначеними нормативно-правовими актами [17, с. 22, 23]. Згідно Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» «Військова служба є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, іноземців та осіб без громадянства, пов'язаній із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності» [18, ст. 2]. *Офіцер* – особа командного і начальницького складу у військових формуваннях та правоохоронних органах.

Слово офіцер (від латинського – *officiarius*; від німецького *offizier*) перекладається як службовець.

Учені-військовослужбовці у своїх працях [19, с. 14; 20, с. 418] відображують схему заходів, які здійснюються у державі для забезпечення Збройних Сил України (інших військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення) людським ресурсом, та їх взаємозв'язки (рис. 1). Об'єктами у системі забезпечення Збройних Сил України (інших військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення) людськими ресурсами є громадяни, які перебувають у таких категоріях [18]: допризовники (*D*) – особи, які підлягають приписці до призовних ділянок; призовники (*P*) – особи, приписані до призовних ділянок; військовослужбовці (*S*) – особи, які проходять військову службу, поділяються на дві підкатегорії: на тих, хто проходить військову службу за призовом (*S_p*), та тих, хто проходить військову службу за контрактом (*S_k*); військовозобов'язані (*Z*) – особи, які перебувають у запасі для комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави; при цьому запас військовозобов'язаних поділяється на підкатегорії військовозобов'язаних першої категорії (*Z_I*), які проходили військову службу і здобули під час її проходження військово-облікову спеціальність, та військовозобов'язаних другої категорії (*Z_{II}*), які не здобули військово-облікової спеціальності; резервісти (*R*) – військовозобов'язані, які у добровільному порядку проходять службу у військовому резерві Збройних Сил України та інших військових формувань держави.

Рис. 1. Схема заходів для забезпечення Збройних Сил України (інших військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення) людським ресурсом та їх взаємозв'язки [19, с. 14; 20, с. 418].

Різновидом професійних підготовок громадян до службово-бойової діяльності є навчання за програмою підготовки офіцерів запасу. Охарактеризуємо поняття «підготовка». Цей термін, як зазначає І. В. Гавриш, тісно пов'язаний із фаховою освітою та ґрунтується на концепції безперервного навчання, збагачує поняття готовності; підготовка до професії розглядається як процес формування готовності до неї, а готовність – як результат професійної підготовки [21]. *Професійна підготовка* – це система навчання, яка забезпечує формування необхідних компетентностей, потрібних для певної діяльності, з метою здобуття певної кваліфікації за конкретною професійною спеціалізацією.

Що ж таке готовність? Загалом поняття «готовність» є станом готового, а «готовий» згідно з довідниковою літературою – це той, хто зробив необхідне приготування до чого-небудь; перебуває в стані, близькому до чого-небудь; заздалегідь продуманий, підготовлений, складений; уже склався, набув досвіду, досяг високої майстерності [22, с. 257]. Готовність особистості до професійної

діяльності досліджували такі учені як А. А. Бевз [23], Г. П. Васянович [24], А. В. Демченко [25], Л. М. Карамушка [26], К. В. Касярум [27], Г. Т. Кловак [28], Л. В. Кондрашова [29], М. І. Лазарєв [30], С. Д. Максименко [31], Н. Є. Мойсенюк [32], М. В. Москальов [33], Г. В. Непеїна [34], О. М. Пелех [31], О. М. Пехота [35], А. М. Старєва [35], В. В. Ягупов [36] та інші. У педагогічній науці визначається декілька підходів до вивчення проблеми готовності людини до професійної діяльності: персоналістичний (К. В. Касярум, М. І. Лазарєв, М. В. Москальов, О. М. Пехота, А. М. Старєва) – готовність до професійної діяльності виражається через певні вимоги до особистості фахівця, а також через сукупність його компетентностей [27; 30; 33; 35]; креативний (Л. В. Кондрашова, В. В. Ягупов) – готовність до фахової діяльності означає здатність до творчості, фахову майстерність як творчість [29; 36]; культурологічний (Г. П. Васянович, В. В. Ягупов) – готовність до професійної діяльності виявляється через рівень сформованості професійної культури [24; 36]. Крім того є змішаний підхід (Н. Є. Мойсенюк), який поєднує різні зазначені вище підходи [32]. Різні підходи до аналізу сутності готовності зумовлюють різноманітність її визначень. Аналізуючи наукові праці, зустрічаємо низку трактувань поняття «готовність особистості до професійної діяльності» (табл. 2).

Таблиця 2

Трактування поняття «готовність особистості до професійної діяльності»

Пор. №	Автор та посилання на джерело	Визначення «готовність особистості до професійної діяльності»
1	А. Демченко [25]	«цілісне особистісне динамічне утворення, набуте в результаті спеціального навчання, що включає у свою структуру взаємопов'язані елементи – науково-теоретичний, практичний і психологічний»
2	Г. В. Непеїна [34]	«якість особистості, в якій виражено її прихильність до здійснення діяльності, а також ступінь засвоєння нею елементів, відповідного соціального досвіду і здатність використовувати цей досвід у професійній діяльності; готовність

		може являти собою наведену єдність елементів – мотиваційна готовність, теоретична готовність, практична готовність»
3	Г. Т. Кловак [28]	«фахова компетентність, яку характеризують сукупність взаємопов'язаних сутнісних орієнтацій, відповідних знань, умінь і навичок»
4	С. Д. Максименко, О. М. Пелех [31]	«цілеспрямований прояв особистості, який включає погляди, переконання, знання, звички, уміння, ставлення, мотиви, вольові та інтелектуальні якості, почуття, установки; її становлення відбувається впродовж моральної, психологічної, професійної та фізичної підготовки і є результатом усебічного особистісного розвитку особистості з урахуванням вимог, обумовлених особливостями професії; окрім того, дослідники визначають психологічну готовність як важливу умову цілеспрямованої ефективної діяльності, її стійкості й регуляції; вона дає можливість особистості вдало виконувати професійні обов'язки, правильно застосовуючи попередній досвід, знання, особистісні якості та адаптуючись до виконання певних дій у разі виникнення непередбачуваних перешкод»
5	Л. М. Карамушка [26]	«комплекс взаємопов'язаних і взаємообумовлених психологічних якостей, які забезпечують ефективність професійної діяльності»
6	А. А. Бевз [23]	«певний ступінь відповідності змісту і стану психіки, фізичного здоров'я, якостей вимогам діяльності»

Службово-бойова діяльність у порівнянні з іншими видами діяльностей має особливості. Тому доречніше використовувати поняття «готовність майбутнього офіцера запасу до службово-бойової діяльності», його трактування відображені у таблиці 3.

Таблиця 3

Трактування поняття «готовність майбутнього офіцера запасу до службово-бойової діяльності»

Пор.	Автор та поси-	Визначення «готовність майбутнього офіцера запасу
------	----------------	---

№	ланню на джерело	до службово-бойової діяльності»
1	І. В. Платонов [2, с. 12]	«являє собою складне утворення, інтегральну властивість особистості, єдність таких трьох взаємопов'язаних компонентів як мотиваційного, загально-професійного й емоційно-вольового»
2	С. О. Кубіцький [3, с. 14]	«спрямованість особистості, яка передбачає потреби, переконання, погляди, ставлення, мотиви, почуття, вольові й інтелектуальні якості, знання, уміння, установки на певне поведження в незвичайних умовах»
3	О. Д. Богданюк [8, с. 15]	«усвідомлення завдань, моделей, імовірного поведження, визначення оптимальних способів діяльності, оцінка власних можливостей у їхньому співвідношенні з майбутніми труднощами та необхідністю досягнення визначеного результату»
4	В. Л. Уліч [9, с. 14, 15]	«складне, стійке особистісне утворення, що виражає прагнення фахівця, на основі наявних професійних знань, умінь, професійної спрямованості й особистісних якостей успішно вирішувати завдання»
5	М. П. Недбай [10, с. 13]	«структурна інтеграція професійно важливих якостей особистості, знань, умінь та навичок щодо загальнонаукових основ сучасної техніки, формування яких відбувається під час навчально-виховного процесу у ВВНЗ»
6	Е. М. Сивохоп [11, с. 15]	«інтегративна особистісна властивість курсанта, що характеризується наявністю системи знань і сформованих умінь, самосвідомості, переконаності в особистій значущості самовдосконалення»
7	А. В. Балендр [12, с. 14]	«інтегроване утворення, що включає в себе сукупність конфліктологічних знань, умінь і навичок професійної діяльності, а також – необхідних особистісних якостей, які дозволяють попереджати міжособистісні зіткнення в різних ситуаціях оперативно-службової діяльності та належним чином організовувати діяльність підлеглого складу»
8	О. О. Старчук [14, с. 14]	«професійно-особистісне новоутворення майбутнього військового фахівця, що формується у процесі фізичної підготовки, забезпечує можливість сформулювати у майбутніх офіцерів ситуацію успіху і реалізувати її в процесі професійного становлення й самовдосконалення під час військової служби»

Разом із тим поняття «готовність майбутнього офіцера запасу до службово-бойової діяльності» можна вважати похідним від поняття «готовність особистості до професійної діяльності».

Аналізуючи пропонувані визначення необхідно погодитись з такими ученими, як А. В. Балендр [12, с. 14], А. Демченко [25], І. В. Платонов [2, с. 12], В. Л. Уліч [9, с. 14, 15], О. О. Старчук [14, с. 14] з тим, що готовність є особистісне утворення. Проте воно не є стійким як стверджує В. Л. Уліч [9, с. 14, 15], оскільки залежить від потреб та можливостей особистості які можуть змінюватись. Не можемо погодитись з твердженням Г. Т. Кловак [28], що готовність є компетентність. Насправді стан готовність залежить від сформованих компетентностей особистості, необхідних для успішної діяльності (С. О. Кубіцький [3, с. 14]).

Якщо мова йде про готовність здобувачів освіти до майбутньої діяльності, то в процесі її формування важливе значення відіграє педагогічний вплив (А. Демченко [25], С. Д. Максименко, О. М. Пелех [31], М. П. Недбай [10, с. 13], О. О. Старчук [14, с. 14]). Також слід звернути увагу на те, що готовність у особистості може бути сформована лише за умови, що вона має чітке уявлення про зміст та структуру діяльності і її якості та сформовані компетентності будуть відповідати вимогам цієї діяльності (А. А. Бевз [23], А. В. Балендр [12, с. 14], О. Д. Богданюк [8, с. 15], Л. М. Карамушка [26], С. О. Кубіцький [3, с. 14], Г. Т. Кловак [28], С. Д. Максименко, О. М. Пелех [31], М. П. Недбай [10, с. 13], О. О. Старчук [14, с. 14], В. Л. Уліч [9, с. 14, 15]).

Враховуючи вище зазначене пропонуємо таке визначення: готовність майбутнього офіцера запасу до службово-бойової діяльності – особистісне утворення, яке формується шляхом цілеспрямованого педагогічного впливу на формування в громадянина готовності до захисту Вітчизни, до проходження військової служби у військових формуваннях й забезпечує узгодження ним знань про зміст і структуру службово-бойової діяльності та вимог цієї діяльності до стану здоров'я та психологічного стану, сформованих компетентностей

службово-бойової діяльності зі сформованими та усвідомленими ним в процесі розвитку можливостями та потребами.

Розглядаючи структуру готовності майбутніх офіцерів запасу до службово-бойової діяльності.

До основних структурних елементів готовності військовослужбовців В. В. Ягупов відносить [36]: мотиваційний – прагнення подолати труднощі майбутнього бою і розуміння необхідності їх подолання, оцінювання своїх можливостей щодо управління психічними станами та діями на основі накопиченого досвіду; пізнавальний – забезпечується необхідним обсягом відповідної інформації, який потрібен для цілеспрямованої діяльності в екстремальних умовах бойової обстановки; емоційний – переживання почуття впевненості або сумніву у своїй готовності до подолання труднощів сучасного бою, уміння управляти своїми емоційно-вольовими процесами в екстремальних умовах; вольовий – забезпечує воїнам можливість подолання труднощів сучасного бою.

На думку Я. В. Павлова, кожен компонент забезпечується певними умовами [37, с. 39]: мотиваційна готовність до службово-бойової діяльності – достатніми соціально-економічними умовами, функціональний – необхідними педагогічними умовами, емоційно-вольовий – необхідним морально-психологічним супроводом (забезпеченням).

Аналіз досліджень з проблеми формування готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності дає змогу виділити в її структурі низку компонентів, які є спільними (табл. 4).

Виходячи із зазначеного, вважаємо, що структура готовності майбутніх офіцерів запасу до службово-бойової діяльності містить такі компоненти:

мотиваційний – розуміння складностей службово-бойової діяльності та їх додання, оцінювання своїх можливостей щодо управління психічним станом і діями на основі отримання досвіду службово-бойової діяльності;

функціональний – формування й розвиток необхідних компетентностей, які потрібні для роботи в умовах службово-бойової діяльності;

емоційно-вольовий – оцінювання своєї готовності до подолання складностей службово-бойової діяльності, уміння управляти своїми емоційно-вольовими процесами.

Таблиця 4

Аналіз виділення компонентів у структурі готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності

Компонент Учений, наукова праця	Перший компонент	Другий компонент	Третій компонент	Четвертий компонент
І. В. Платонов [2, с. 5]	мотиваційни й	загального професійний	емоційно- вольовий	
С. О. Кубіцьки й [3, с. 14]	ціннісно- мотиваційни й	когнітивний	практичний	оцінний
А. С. Сіцінськи й [4, с. 8]	мотиваційни й	когнітивний	операціональні й	емоційно- вольовий
А. В. Галімов [5, с. 18]	ціннісно- орієнтаційни й	інформаційн о-змістовий	діяльнісно- технологічний	узагальнено- прогностични й
Л. О. Матохню к [7, с. 2]	мотиваційно -ціннісний	когнітивний	операційно- діяльнісний	
В. Л. Уліч [9, с. 12]	професійний	поведінковий	морально- психологічний	
М. П. Недбай [10, с. 6]	мотиваційни й	змістовий	процесуальний	
А. В. Балендр [12, с. 8]	мотиваційно -вольовий	пізнавально- операційний	прогностично- творчий	
І. І. Маріонда [13, с. 5]	змістово- цільовий	мотиваційни й	організаційно- діяльнісний	контрольно- регулювальни й
О. О. Старчук [14, с. 6]	особистісно- мотиваційни й	змістово- діяльнісний	оцінно- рефлексивний	

Висновки дослідження перспективи подальших розвідок у даному напрямку. За результатом аналізу наукових праць визначено сутність готовно-

сті майбутнього офіцера запасу до службово-бойової діяльності – особистісне утворення, яке формується шляхом цілеспрямованого педагогічного впливу на формування в громадянина готовності до захисту Вітчизни, до проходження військової служби у військових формуваннях й забезпечує узгодження ним знань про зміст і структуру службово-бойової діяльності та вимог цієї діяльності до стану здоров'я та психологічного стану, сформованих компетентностей службово-бойової діяльності зі сформованими та усвідомленими ним в процесі розвитку можливостями та потребами; а також структуру такої готовності за мотиваційною, функціональною та емоційно-вольовою компонентами.

Список використаної літератури

1. Безносюк О. О. Система модульно-рейтингового контролю успішності студентів (на матеріалах підготовки офіцерів запасу у вищих навчальних закладах) : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / О.О. Безносюк ; Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. – К., 2001. – 22 с.
2. Платонов І. В. Динаміка психологічної готовності майбутніх офіцерів внутрішніх військ до правоохоронної діяльності : автореф. дис... канд. психол. наук: 20.02.02 / І. В. Платонов ; Нац. акад. Прикордон. військ України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2001. – 17 с.
3. Кубіцький С. О. Система оцінювання готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / С. О. Кубіцький ; Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. – К., 2001. – 20 с.
4. Сіцінський А. С. Формування готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності засобами інформаційних технологій: автореф. дис... канд. пед. наук: 20.02.02 / А. С. Сіцінський ; Нац. акад. Прикордон. військ України ім. Б.Хмельницького. – Хмельниц., 2002. – 19 с.
5. Галімов А. В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до виховної роботи з особовим складом: автореф. дис... д-ра

- пед. наук: 13.00.04 / А. В. Галімов ; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Т., 2005. – 40 с.
6. Зорій Я. Б. Військово-патріотична підготовка майбутніх офіцерів запасу в умовах навчального процесу вищого навчального закладу: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Я. Б. Зорій ; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2005. – 20 с.
 7. Матохнюк Л. О. Формування психологічної готовності майбутніх інженерів-прикордонників до професійної діяльності: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Л. О. Матохнюк ; Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б.Хмельницького. – Хмельниц., 2006. –20 с.
 8. Богданюк О. Д. Формування готовності до професійної діяльності у майбутніх офіцерів-кінологів Державної прикордонної служби: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / О.Д. Богданюк ; Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б.Хмельницького. – Хмельниц., 2007. – 20 с.
 9. Уліч В. Л. Педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів до управлінської діяльності: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / В. Л. Уліч ; Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б.Хмельницького. – Хмельниц., 2007. – 20 с.
 10. Недбай М. П. Формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування технічних засобів у службовій діяльності: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / М. П. Недбай ; Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б.Хмельницького. – Хмельниц., 2008. – 20 с.
 11. Сивохоп Е. М. Формування готовності до самопізнання майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фізичної підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Е. М. Сивохоп ; Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2010. – 20 с.
 12. Балендр А. В. Формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до вирішення конфліктних ситуацій: автореф. дис. ... канд. пед. наук :

- 13.00.04 / А. В. Балендр ; Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2011. – 20 с.
13. Маріонда І. І. Професійно-особистісна фізична підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / І. Маріонда ; Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2011. – 20 с.
14. Старчук О. О. Методика формування фізичної готовності майбутніх офіцерів до військово-професійної діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / О. О. Старчук ; Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2011. – 20 с.
15. Пенькова Н. Є. Психологічна готовність військовослужбовців Національної гвардії України до службово-бойової діяльності у процесі проведення анти-терористичної операції: автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09 / Н. Є. Пенькова ; Національна академія Національної гвардії України. – Х., 2015. – 12 с.
16. Мул С. А. Психологія готовності офіцера-прикордонника до професійної діяльності: дис. ... докт. психол. наук : 19.00.01 / С. А. Мул ; Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – К., 2016. – 539 с.
17. Медвідь М. М. Методологія формування і розвитку людських ресурсів для використання у службово-бойовій діяльності: дис. ... докт. екон. наук : 08.00.07 / М. М. Медвідь ; Національна академія Національної гвардії України. – Х., 2015. – 584 с.
18. Про військовий обов'язок і військову службу [Електронний ресурс] : Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-ХІІ. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>
19. Артюх, В. М. Забезпечення комплектування Збройних Сил України особовим складом: стан, проблеми та напрями удосконалення [Текст] / В. М. Артюх, І. С. Романченко, Ю. А. Гусак // Наука і оборона. – 2010. – № 1. – С. 13–21.

20. Теоретико-методологічні основи забезпечення національної безпеки України : монографія : у 7 т. Т. 4 : Воєнна безпека держави і шляхи її забезпечення / В. Ю. Богданович, І. Ю. Свіда, Є. Д. Скулиш ; за заг. ред. Є. Д. Скулиша. – К. : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2012. – 464 с.
21. Гавриш, І. В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності [Текст] : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / І. В. Гавриш; Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г.С.Сковороди. – Х., 2006. – 542 с.
22. Великий тлумачний словник української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь : ВТФ Перун, 2004. – 1440 с.
23. Бевз А. А. Психологічні умови подолання труднощів у педагогічній діяльності викладачем вищого військового навчального закладу : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.09 «Психологія діяльності в особливих умовах» / А. А. Бевз. – Хмельницький, 2004. – 209 с.
24. Васянович Г. П. Морально-правова відповідальність педагога (теоретико-методологічний аспект) : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 / Г. П. Васянович. – К., 1997. – 377 с.
25. Демченко А. В. Теоретичні засади формування готовності майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до виховної роботи у підрозділах / А. В. Демченко // Гуманітарний вісник. – 2012. – № 28. – С. 61–65.
26. Карамушка Л. М. Актуальні напрями організаційного розвитку вищих навчальних закладів / Л. М. Карамушка // Актуальні проблеми психології. – Т. 1 : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. – К. : Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, – 2009. – Ч. 23. – Т. 1. – С. 3–9.
27. Касярум К. Реалізація персоніфікованого підходу до формування комунікативної компетенції майбутнього викладача / К. Касярум // Збірник наукових

- праць Уманського державного педагогічного університету. – Умань, 2012. – Ч. 3. – С. 109–116.
28. Кловак Г. Т. Генеза підготовки майбутнього вчителя до дослідницької педагогічної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах України (к. XIX–XX ст.) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук / Г. Т. Кловак. – К., 2005. – 40 с.
29. Кондрашова Л. Компетентностно-креативний подход к организации обучения в высшей школе / Л. Кондрашова // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. – Умань, 2011. – Ч. 2. – С. 178–184.
30. Лазарєв М. І. Теоретичні і методичні засади моделювання змісту загальноінженерних дисциплін для технологій навчання студентів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / М. І. Лазарєв. – Х., 2004. – 37 с.
31. Максименко С. Д. Фахівця потрібно моделювати (наукові основи готовності випускника педвузу до педагогічної діяльності) / С. Д. Максименко, О. М. Пелех // Рідна школа. – 1994. – № 3–4. – С. 6–10.
32. Мойсенюк Н. Є. Педагогіка. навч. посіб. / Н. Є. Мойсенюк. – 5-те вид., допов. і перероб. – К., 2007. – 656 с.
33. Москальов М. В. Психологічні умови підготовки майбутніх менеджерів до управління змінами в організації : дис. ... канд. психол. наук / М. В. Москальов. – К., 2009. – 280 с.
34. Непеїна Г. В. Формування готовності студентів-екологів до реалізації стратегії сталого розвитку в професійній діяльності / Г. В. Непеїна // Педагогіка. – 2011. – № 161. – С. 29.
35. Пехота О. М. Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя : монографія / О. М. Пехота, А. М. Старєва. – 2-ге вид., допов. та переробл. – Миколаїв : Іліон, 2006. – 272 с.
36. Ягупов, В. В. Педагогіка : [навч. посіб. для студ.] / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2003. – 560 с.

37. Павлов Я. В. Розвиток готовності до миротворчої діяльності офіцерів МВС України в системі післядипломної освіти : дис. ... кандидата педаг. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Я. В. Павлов ; Національна академія Національної гвардії України. – Х., 2016. – 210 с.

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В САМОСТІЙНІЙ НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

Мірошниченко В.М.

Національна академія Національної гвардії України

Статтю присвячено аналізу самостійної навчальної діяльності майбутніх філологів. Виокремлено типи самостійної роботи студентів. Встановлено функції, які виконує самостійна робота. Узагальнено роль інформаційних технологій у процесі самостійної навчальної діяльності студентів. Визначено доцільність поєднання традиційного та нетрадиційного виду навчання. Обґрунтовано переваги віртуального та дистанційного навчання.

Ключові слова: самостійна навчальна діяльність, інформаційні технології, дистанційне навчання, віртуальне навчання, філологічні дисципліни, студент-філолог

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ- ФИЛОЛОГОВ

Мирошниченко В.Н.

Национальная академия Национальной гвардии Украины

Статья посвящена анализу самостоятельной учебной деятельности будущих филологов. Выявлены типы самостоятельной работы студентов. Определены функции, которые выполняет самостоятельная работа. Обобщена роль информационных технологий в процессе самостоятельной учебной деятельности студентов. Определена целесообразность сочетания традиционного и нетрадиционного вида обучения. Обоснованы преимущества виртуального и дистанционного обучения.

Ключевые слова: самостоятельная учебная деятельность, информационные технологии, дистанционное обучение, виртуальное обучение, филологические дисциплины, моделирование, студент-филолог

THE APPLICATION OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE SELF-STUDY ACTIVITY OF STUDENTS-PHILOLOISTS

V.M.Miroshnychenko

The National Academy of the National Guard of Ukraine

The article deals with the necessity of the individualization of the students' self-study by the means of information technologies which activate their work during the educational process favouring the quality of education. Principles that provide efficiency of self-study are defined.

The role of information technologies in the process of individualization of self-study is generalized. It is highlighted a relevance of the combination of traditional and innovative methods of teaching. The advantages of virtual and distance learning are presented.

As a result of our study, we concluded that computer technologies have the following facilities: they provide an opportunity not only dissemination of educational material and recording the responses, but also the analysis of the responses and requests of students, which is very important for independent work; they connect the educational material (a computer program) with the student in a dialogue mode, simulating some of the functions of the teacher and, to some extent, communication; there's carried out in automatic mode multivariate statistical collection and analysis of information obtained in the course of computerized classes without disturbing the natural flow of the computer lesson. Thus, the interactive learning technology helps the student make adjustments in the tactics of self-education, and the teacher develop a personal approach to an individual learner and to the class as a whole.

Modern educational technology such as: cooperative learning, project methodology, the use of interactive learning technologies, Internet – resources help imple-

ment a student-centered approach to teaching a foreign language, providing personalization and differentiation of learning based on students' abilities, their level of training and aptitude.

Key words: self-study, information technologies, distance learning, virtual learning, philological disciplines, modelling, student- philologist

Постановка проблеми. Важливого значення в умовах розбудови української держави, глибоких і динамічних перетворень, що відбуваються у всіх сферах суспільства, набуває підготовка конкурентоспроможного, компетентного, висококваліфікованого спеціаліста, який був би активною й творчою особистістю, здатною адекватно оцінювати ситуацію, самостійно робити свій вибір, ставити й реалізовувати цілі й завдання, свідомо оцінювати свою діяльність на основі аналізу, що, у свою чергу, вимагає оновлення вищої школи, першочерговим завданням якої є перебудова самостійної роботи студентів та управління нею. У нормативних документах Міністерства освіти і науки України щодо адаптації вітчизняної вищої освіти до Європейської системи навчання зазначено, що освітньо-кваліфікаційні рівні підготовки фахівців повинні мати професійну спрямованість і здатність відповідати ринку праці [7, с. 7-11]. На сьогоднішній день питання підвищення ефективності професійної підготовки спеціалістів і максимального використання з цією метою можливостей самостійної роботи набувають актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальнотеоретичні питання професійної підготовки бакалавра в контексті сучасної модернізації освіти висвітлено у працях таких науковців, як Н. Бібік, С. Гончаренко, О. Рудницька, В. Семиченко та інші; питання розвитку творчої особистості вчителя у процесі професійної діяльності, його педагогічної майстерності вивчали З. Бакум, І. Зязюн, А. Мудрик та інші; теорії освітніх технологій досліджували І. Бех, Л. Виготський, В. Давидов, Л. Занков, М. Пентилюк, О. Савченко, Г. Селевко, С. Сисоєва, І. Якиманська та інші.

Мета статті – проаналізувати роль інформаційних технологій у процесі самостійної навчальної діяльності студентів-філологів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Джерелом самовдосконалення, самоосвіти студентів має бути здатність безперервно відображати світ, відбирати та інтегрувати інформацію, накопичувати досвід самоосвіти і на цій основі виробляти вміння самореалізації, адже головна ознака самостійності – це не просто засвоєння знань, а обов'язкове їх творче перетворення і набуття вмінь і навичок самостійно набувати знання. Це може бути реалізовано у процесі цілеспрямованої й систематичної самостійної діяльності, під час якої майбутні фахівці набувають досвіду професійної мобільності, виробляють уміння самостійно працювати над собою, постійно підвищувати свою кваліфікацію та оновлювати й поглиблювати свої знання. Важливість самостійних занять полягає в тому, що по-перше, будь-яка робота включає елемент самостійності в тому розумінні, що засвоює людина навчальний матеріал завжди сама. По-друге, самостійна робота передбачає найбільшу різноманітність діяльності тих, хто навчається, а отже, забезпечує найбільш ефективний рівень засвоєння. По-третє, лише самостійна робота дає знання й переконання, хоча початок тут може бути закладено іншими заняттями. По-четверте, самостійна робота є основою майбутньої самоосвіти спеціаліста, формує відповідну мотивацію та навички самоосвіти.

Таким чином, підготовка майбутніх фахівців повинна бути спрямована на формування здатності до самостійної роботи, вироблення таких якостей, як творчий підхід до розв'язання різноманітних проблем, прагнення до самовдосконалення, до самоосвіти, до самореалізації [5].

У роботах науковців [2;4] самостійна навчальна діяльність вивчається, виходячи із розуміння її значення у становленні майбутнього професіонала. Аналіз цих досліджень свідчить, що в системі вищої професійної освіти самостійна діяльність є механізмом відтворення предметно-проблемного поля майбутньої професійної діяльності, оскільки у процесі самостійної навчальної діяль-

ності закладається інтегративний вектор навчально-теоретичних, проєктивних, конструктивно-технічних, регулювальних, змістово-операціональних видів діяльності.

П. Підкасистий виокремлює такі типи самостійної роботи, як самостійна робота за зразком (робота виконується на основі зразка, докладної інструкції, тому рівень пізнавальної активності та самостійності не виходить за межі репродуктивної діяльності); реконструктивна самостійна робота (інтелектуальні та практичні дії студентів на реконструювання, перетворення навчальних текстів та наявного досвіду вирішення завдань, що пропонуються для самостійного виконання); самостійна робота варіативного типу (пізнавальна діяльність та самостійність студентів виражається у виконанні узагальнень під час аналізу проблемної ситуації, у відмежуванні суттєвого від другорядного; під час виконання роботи такого типу відбувається накопичення нового досвіду діяльності); творча самостійна робота (пізнавальна активність та самостійність студента досягає найвищого рівня, студент отримує принципово нові для нього знання, цінності матеріальної та духовної культури) [10, с. 112].

О. Малихін відзначає, що самостійна робота виконує пізнавальну, навчальну й виховну функції, а як метод навчання – контролюючу функцію, отже розширює й поглиблює отримані на заняттях знання, сприяє формуванню вмінь і навичок вивчення літератури, виховує самостійність, творчість, переконаність.

Важливим питанням формування й організації самостійної діяльності студентів є визначення дидактичних умов ефективності такого процесу навчання, тобто таких чинників навчального процесу, що сприяють покращенню якості навчання. Серед важливих умов забезпечення професійної спрямованості навчального матеріалу – проблемність змісту навчання, організація педагогічної взаємодії в різних навчальних системах, використання різноманітних дидактичних технологій, відповідність принципам навчання. Необхідною умовою впровадження самостійної роботи студентів є відповідне наукове і методичне забезпечення.

Реалізація навчального процесу передбачає використанням сучасних технологій навчання, оскільки лише шляхом традиційної передачі знань неможливо сформувати необхідні вміння та навички. Цього можна досягти, долучивши студента до ситуації активного учасника інноваційного процесу, створивши сприятливі умови для реалізації особистісно орієнтованої, гуманістично спрямованої моделі взаємодії викладачів та студентів.

Розглядаючи ефективне організаційно-методичне забезпечення самостійної та навчально-дослідної роботи студентів, окремо слід акцентувати на інформаційних технологіях.

Інформаційні технології активно впливають на процес навчання, оскільки змінюють схему передачі знань і методи навчання. Разом з тим впровадження інформаційних технологій в систему вищої освіти не лише впливає на вже апробовані освітні технології, а й вводить у процес освіти нові. Вони пов'язані із застосуванням комп'ютерів і телекомунікацій, спеціального обладнання, програмних і апаратних засобів, систем обробки інформації, зі створенням нових засобів навчання та збереження знань, до яких відносяться електронні підручники й мультимедіа; електронні бібліотеки та архіви, глобальні та локальні освітні мережі; інформаційно-пошукові й інформаційно-довідкові системи, тощо [8;9].

В. Биков відзначає, що в діяльності навчальних закладів проблемам інформатизації має приділятися першочергова увага. Повинні знайти свого подальшого розвитку педагогічні технології, які базуються на інформаційно-комунікаційних технологіях, зокрема, мультимедійні технології, е-дистанційні технології навчання. Комп'ютерно орієнтовані засоби навчання мають стати базовими інструментами навчальної діяльності під час вивчення переважної більшості предметів. Учений наголошує, що поряд із традиційними підходами, необхідно постійно переглядати й осучаснювати зміст освіти й педагогічні технології, приводити їх у такий стан, який дозволив би забезпечити якісну освіту, підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації вчительських, профе-

сорсько-викладацьких кадрів, управлінського кадрового корпусу освіти для ефективного впровадження у практику освіти інноваційних технологій навчання, що базуються на інформаційних технологіях [3].

У вітчизняному освітньому просторі формується такий новітній напрям, як дидактика дистанційного навчання, що забезпечує всі традиційні види занять у ВНЗ (лекції, семінари, практичні заняття), НДР, самопідготовку, курсове й дипломне проектування, заліки та іспити, а також нетрадиційні (наприклад, метод проектів) форми. За дидактичними цілями дистанційне навчання забезпечує формування знань, повідомлення відомостей, формування вмінь, закріплення знань, контроль засвоєння, узагальнення, удосконалення вмінь. У «Положенні про атестацію електронного навчального курсу на рівні ВНЗ та МОН України» йдеться про те, що дистанційні технології навчання складаються з інноваційних педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій дистанційного навчання; інноваційні педагогічні технології дистанційного навчання – це технології опосередкованого активного спілкування викладачів зі студентами, студентів між собою з використанням телекомунікаційного зв'язку та методології індивідуальної роботи студентів зі структурованим навчальним матеріалом, який подається в електронному вигляді та зберігається на спеціальному навчальному порталі, з урахуванням компетентнісного та особистісно орієнтованого підходу, методу проектів та педагогіки співробітництва [11].

О. Андреев та В. Кухарчук зазначають, що комбінація традиційного та дистанційного навчання дає змогу викладачеві використовувати сильні сторони кожного навчального середовища для досягнення навчальної мети. Кінцева мета комбінованого навчання – підвищення ефективності навчання з використанням систематичної оцінки взаємозалежних змінних та інтеграції засобів навчання. Комбінування навчання сприяє оптимізації ресурсів і часу, навчання стає більш відкритим, студенти мають можливість навчатися керувати своєю діяльністю та відчувати різні типи мотивації і, як правило, готові до успішного завершення курсу. Науковці дійшли висновку, що комбіноване навчання – це ціле-

спрямований процес здобування й формування певного обсягу знань, умінь і навичок в умовах інтеграції аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності суб'єктів освітнього процесу на основі використання та взаємного доповнення технологій традиційного, електронного, дистанційного та мобільного навчання за наявності самоконтролю [1, с. 49].

Як свідчить практика, поряд із комбінованим навчанням, значну увагу варто приділити віртуальному навчальному середовищу. Під віртуальним навчальним середовищем розуміють середовище, яке сприяє виникненню й розвитку процесів інформаційно-навчальної взаємодії між студентами, викладачем і засобами нових інформаційних технологій, а також формуванню пізнавальної активності студентів за умови наповнення компонентів середовища предметним змістом певного навчального курсу. До переваг віртуального навчального середовища належать побудова навчання навколо студента – на противагу традиційному навчальному середовищу, орієнтованому на центральну роль викладача, віртуальна оболонка надає можливість студентам навчатися у будь-який час, у будь-якому місці, відповідно до їхнього індивідуального стилю навчання, інтересів, розкладу; відповідність реаліям навколишнього світу – у реальному житті момент навчання настає тоді, коли починається вирішення проблеми або виконання завдання, віртуальне середовище дає змогу навчатися безпосередньо в реальному часі; співпраця – за умови правильного використання таких засобів та інструментів, як електронні дискусії (форуми), електронна пошта, конференції, віртуальне середовище стимулює взаємодію, співпрацю, командну роботу [6, с. 10].

Висновки дослідження. У результаті проведеного дослідження, було проаналізовано вплив сучасних інформаційних технологій на процес навчання студентів філологічних спеціальностей. Виокремлено типи самостійної роботи майбутніх фахівців. Встановлено функції, які виконує самостійна робота. Визначено переваги віртуального та дистанційного навчання, доцільність поєднання традиційного та нетрадиційного виду навчання. З'ясовано, що результа-

тивність навчання у вищому навчальному закладі залежить від міри й характеру застосування інформаційних технологій, залучення студента до дистанційне навчання, уміння працювати та співпрацювати з викладачем й одногрупниками у віртуальному навчальному середовищі, добираючи відповідні засоби.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні особливостей застосування інформаційних технологій у процесі професійної підготовки майбутніх філологів.

Список використаних джерел

1. Андреев А. А. Дидактические основы дистанционного обучения в высших учебных заведениях : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / А. А.Андреев. – М., 1999. – 289 с.
2. Артемова Л. В. Педагогіка і методика вищої школи : навч.-метод. посібник / Любов Вікторівна Артемова. – К. : Кондор, 2008. – 272 с.
3. Биков В. Ю. Сучасні завдання інформатизації освіти / В. Ю. Биков // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2010. – № 1. – С. 18–24. Режим доступу : <http://www.ime.edu-ua.net/em15/content>
4. Бойко Н. І. Організація самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів в умовах застосування інформаційно-комунікаційних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. І. Бойко. – К, 2008. – 27 с.
5. Зязюн І.А. Філософські проблеми гуманізації і гуманітаризації освіти / І.А. Зязюн // Педагогіка толерантності. – 2000. – №3. – С. 58-61.
6. Козяр М. М. Віртуальний університет : навч.-метод. посібник / М. М. Козяр, О. Б. Зачко, Т. Є. Рак. – Львів : Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, 2009. – 168 с.
7. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес // Освіта України. – № 60-61, 10 серпня. – 2004. – С. 7-11.

8. Мороз О.Г., Сластьонін В.О., Філіпченко Л.І. Підготовка майбутнього вчителя: зміст та організація. – К., 1997.
9. Організація самостійної роботи студентів: Навч.-метод. видання. – Черкаси, 2003. – С. 45-65.
10. Пидкасистый П. И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении: Теоретико-экспериментальное исследование / П. И. Пидкасистый. – М. : Педагогика, 1980. – 240с.
11. Положення МОН від 08.06.10 «Про атестацію електронного навчального курсу». –
Ре-
жим доступу: http://moodle.mnau.edu.ua/pluginfile.php/30663/mod_resource/content/1/PologAtDistKurs.pdf

**МЕТОДИЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРИНЦИПА ПСИХОФІЗИЧНОЇ
РЕЛАКСАЦІЇ В КОРЕКЦІЇ РУХОВИХ ПОРУШЕНЬ СПАСТИЧНОГО
ТИПУ У ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ**

Мога М. Д.

*кандидат педагогічних наук, докторант кафедри ортопедагогіки і
реабілітології Національного педагогічного університету ім. М.П.*

Драгоманова

У статті на основі аналізу літературних джерел з проблеми, яка у ній розглядається, представлено методичні можливості загального принципу психофізичної релаксації щодо корекції спастичних рухових порушень у дітей раннього віку засобами фізичного виховання. Проаналізовано медичні техніки релізу спазмованих м'язових утворень. Описано ефект теплових процедур у релаксації м'язів із підвищеним тонусом. Розглянуто можливості масажних релаксаційних технік, які застосовуються у системі адаптивного фізичного виховання зазначеного контингенту дітей. Коротко досліджено медикаментозні можливості міорелаксантів у комплексній терапії спастичного стану м'язів. Проведено аналіз основних методик лікувальної фізичної культури з подолання негативних наслідків спастики м'язів, виявлено методичні підходи, які можна використовувати в адаптивному фізичному вихованні дітей-спастиків. Особливу увагу стосовно дітей грудного віку зосереджено на поєднанні масажу і гімнастики, суть якої – в методиці масажної гімнастики. Досліджено арсенал можливостей корекційного фізичного виховання дітей та дорослих для подолання наявних проблем у дітей, які мають спастичні проблеми. Зроблено висновок, що це, насамперед, стосується еволюційного методу фізичного розвитку дітей із порушеннями опорно-рухового апарату, яким передбачається розпочинати кожне заняття з лежачо-горизонтальних вихідних положень на тлі гравітаційного розвантаження скелета, м'язового корсета і хребетного стовпа. Розглянуто такий новітній напрям у корекції спастики у дітей перших трьох років життя, як бебі-пластик-

шоу, особливо із застосуванням фітболів, представлено методичні перспективи його використання в системі адаптивного фізичного виховання малюків, яка нині розробляється. Детально вивчено, які саме механічні вібраційно-хвильові складові мають благотворний вплив на скелет у цілому і на окремі м'язові групи. Визначено, які з цих складових можна використовувати для корекції спастичних порушень засобами фізичного виховання. Проаналізовано можливості бебі-йоги для поліпшення стану спастичних м'язів у дітей раннього віку.

Ключові слова: адаптивне фізичне виховання, рухові порушення, спастика м'язів, психофізична релаксація, діти раннього віку.

**МЕТОДИЧЕСКАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ ПРИНЦИПА
ПСИХОФИЗИЧЕСКОЙ РЕЛАКСАЦИИ В КОРРЕКЦИИ
ДВИГАТЕЛЬНЫХ НАРУШЕНИЙ СПАСТИЧЕСКОГО ТИПА У ДЕТЕЙ
РАННЕГО ВОЗРАСТА**

Мога Н. Д.

*кандидат педагогических наук, докторант кафедры ортопедагогики и
реабилитологии Национального педагогического университета им. М.П.*

Драгоманова

В статье на основе анализа литературных источников по проблеме, которая в ней рассматривается, представлены методические возможности общего принципа психофизической релаксации относительно коррекции спастических двигательных нарушений у детей раннего возраста средствами физического воспитания. Проанализированы медицинские техники релиза спазмированных мышечных образований. Описан эффект тепловых процедур в релаксации мышц с повышенным тонусом. Рассмотрены возможности массажных релаксационных техник, применяемых в системе адаптивного физического воспитания указанного контингента детей. Кратко исследованы медикаментозные возможности миорелаксантов в комплексной терапии спастического состояния мышц. Проведен анализ основных методик лечебной физической культуры по

преодолению негативных последствий спастики мышц, выявлены методические подходы, которые можно использовать в адаптивном физическом воспитании детей-спастиков. Особое внимание относительно детей грудного возраста обращено на соединение возможностей массажа и гимнастики, суть которого заключается в методике массажной гимнастики. Исследован арсенал возможностей коррекционного физического воспитания детей и взрослых для преодоления имеющихся у детей спастических проблем. Сделан вывод, что это, прежде всего, касается эволюционного метода физического развития детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата, предполагающего начинать каждое занятие из лежаче-горизонтальных исходных положений на фоне гравитационной разгрузки скелета, мышечного корсета и позвоночного столба. Рассмотрено такое перспективное направление в коррекции спастики у детей первых трёх лет жизни, как бэби-пластик-шоу, особенно с применением фитболов, представлены методические перспективы его использования в разрабатываемой системе адаптивного физического воспитания малышей. Подробно изучено, какие именно механические вибрационно-волновые составляющие оказывают наибольшее благотворное влияние на скелет в целом и на отдельные мышечные группы. Определено, какие из этих составляющих можно использовать в коррекции спастических нарушений средствами физического воспитания. Проанализированы возможности бэби-йоги для улучшения состояния спастических мышц у детей раннего возраста.

Ключевые слова: адаптивное физическое воспитание, двигательные нарушения, спастика мышц, психофизическая релаксация, дети раннего возраста.

**METHODOLOGICAL TRANSFORMATION OF THE PRINCIPLE OF
PSYCHOPHYSICAL RELAXATION IN CORRECTION OF MOVING
DISTURBANCES OF THE SPASTIC TYPE IN CHILDREN OF EARLY AGE**

Moga N. D.

Candidate of Pedagogical Sciences,

doctoral student of the Department of Orthopedagogy and Rehabilitation of

M.P. Dragomanov Kiev National State Pedagogical University

In the article, based on the analysis of literary sources on the problem that is presented in it, the methodical possibilities of the general principle of psychophysical relaxation related to the correction of spastic motor disorders in children of early age by means of physical education are presented. The medical techniques of the release of spasmodic muscle formations have been analyzed. The effect of thermal procedures in the relaxation of muscles with increased tone is described. The possibilities of massage relaxation techniques applied in the system of adaptive physical education of this contingent of children are discussed. Briefly studied are the medical capabilities of muscle relaxants in a complex therapy of the spastic condition of muscles. The analysis of the main methods of therapeutic physical training in overcoming the negative consequences of muscle spasticity has been done, and the methodical approaches that can be used in adaptive physical education of spastic children have been discovered. Particular attention in relation to infants is drawn to the combination of massage and gymnastics, the essence of which lies in the method of massage exercises. The arsenal of opportunities for corrective physical education of children and adults has been explored in order to overcome the spastic problems that children have. It has been concluded that this primarily concerns the evolutionary method of physical development of children with musculoskeletal disorders, suggesting starting each lesson from the lying horizontally starting positions against the background of gravity unloading of the skeleton, muscle corset and spinal column. Discussed is such perspective direction in the correction of spasticity in children during the first three years of life as a baby plastic show, especially with the use of fit balls, presented are the me-

thodical perspectives of its use in the developed system of adaptive physical education of toddlers. It has been thoroughly studied which mechanical vibration-wave components have the greatest beneficial effect on the skeleton as a whole and on individual muscle groups. It has been determined which of these components can be used to correct spastic disorders by means of physical education. The possibilities of baby yoga to improve the condition of spastic muscles in young children are analyzed.

Key words: adaptive physical education, motor disorders, spasticity, psychophysical relaxation, baby-yoga, children of early age.

Постановка проблемы. Одним из важнейших принципов, лежащих в основе двигательной реабилитации детей средствами физического воспитания, является **принцип общей психофизической релаксации**, сформулированный в общем виде Н.Н. Ефименко [2, 3]. Основные методологические позиции, на которых настаивает автор исследования, можно выразить следующим образом:

1. Расслабление гармонизирует мышечный корсет и положительно влияет на опорно-двигательный аппарат в целом.

2. Первоначальное расслабленное состояние мышечно-фасциальных образований позволяет организму наполниться определённой энергией, необходимой для жизнедеятельности.

3. Расслабление (медитация) в норме должно всегда предшествовать напряжению (концентрации).

Если речь идёт о детях со спастическими формами двигательных нарушений, можно сделать вывод, что актуальность этих постулатов со временем лишь возрастает, поскольку мы имеем дело с мышечной гипертонией.

Целью настоящего исследования является рассмотрение общего феномена релаксации, которая применяется для коррекции спастических двигательных нарушений у детей раннего и дошкольного возраста.

Достижение поставленной цели предусматривает решение более конкретных задач:

1. Проанализировать медицинские техники релаксации спазмированных мышц у детей и взрослых.
2. Проанализировать возможности средств коррекционно направленного физического воспитания для расслабления спастических мышц у детей.
3. Сформулировать рабочую гипотезу методического применения эффекта расслабления мышц в адаптивном физическом воспитании детей раннего и дошкольного возраста со спастическими двигательными нарушениями.

В медицинских дисциплинах уже давно известен один из эффективных методов расслабления – **применение тепловых процедур**. В их арсенал обычно входят:

1. Парафиновые аппликации.
2. Озокеритовые аппликации.
3. Грязевые аппликации.
4. Нафталановые аппликации.
5. Электрофорез спазмолитиков.
6. Глинолечение.
7. Песочная терапия.
8. Стоунз-терапия.
9. Баня, сауна.
10. Горячие обёртывания грудной клетки и ног.
11. Горячее шерстяное укутывание.

Остановимся подробнее на эффективности вышеперечисленных методик, применяемых при лечении лиц (особенно раннего возраста), имеющих спастические тонические формы мышечных нарушений.

Безусловным позитивным моментом использования техник теплолечения является то, что «...согревание тканей способствует расширению сосудов, усилению крово- и лимфообращения, стимуляции метаболических процессов, **снижению повышенного тонуса мышц** (выделено – Н.Д.). Под влиянием этих процедур улучшается функциональное состояние кардиореспираторной, нервной и других систем организма» [8, с. 125].

Если говорить о *грязелечении (пелоидотерапии)*, то детям аппликации из иловой грязи рекомендуется наносить толщиной 3 – 4 см, из сапропелевой и торфяной – 5 – 6 см, температура грязевой лепёшки при этом должна составлять 38 – 42°С. «Детям, больным ДЦП, показаны грязевые аппликации на поражённые конечности и соответствующие области позвоночника в виде «перчаток», «чулков», «трусов», «брюк», «курток», «полукурток» для лечения контрактур суставов – как функциональных, обусловленных спазмом мышц, так и органических, связанных с повышенным мышечным тонусом или сопутствующими хроническими заболеваниями воспалительного и дистрофического характера. Температуру грязи, применяемой на область суставов, можно повышать до 42° С.

При хорошей переносимости процедур, проводимых на поражённые конечности, их можно сочетать с аппликациями на воротниковую или поясничную зону. Если необходимо наложить аппликации и на руки, и на ноги, воздействуют на них поочерёдно, в разные дни» [8, с. 127].

Одной из эффективных процедур теплолечения является *парафинотерапия*: обычно используют очищенный белый медицинский парафин, имеющий температуру плавления 52 – 55°С и отличающийся устойчивостью и слабой химической активностью. «Благодаря большой теплоёмкости, низкой теплопроводности, почти полному отсутствию конвекционной способности, абсолютной безвредности, свойству выделять большое количество тепла при застывании парафин является эффективным лечебным средством. При остывании парафин уменьшается в объёме на 10 –

12%. Сдавливая ткани, он действует, прежде всего, на кожные рецепторы и сосуды.

Повышение температуры кожи, вызванное парафиновой аппликацией, распространяется сначала на поверхностные ткани, а затем и на более глубокие. Повышение температуры сохраняется несколько часов.

Улучшение местной гемодинамики, увеличение проницаемости мембран, усиление фагоцитарной активности элементов соединительной ткани обуславливают противовоспалительное действие парафина и активацию регенеративных процессов.

При воздействии на воротниковую область улучшается кровообращение в сосудах головного мозга за счёт стимуляции функции шейных симпатических узлов» [8, с. 132 – 133]. Продолжительность процедуры при лечении парафиновыми аппликациями обычно составляет 15 – 20 мин. Курс предусматривает 12 – 20 процедур, которые должны проводиться через день. По методике после такой процедуры пациенту необходим отдых в течение 30 – 60 мин., после чего предусматривается двигательная терапия. Возьмём на заметку эту важную методическую позицию – желательно, чтобы тепловые процедуры предшествовали занятию лечебной физической культурой (адаптивной физической культурой).

Озокеритолечение (с помощью горного воска) обычно осуществляют с помощью озокерит-стандарта с точкой плавления в 52° С. По сравнению с другими теплоносителями, которые используются в медицине, озокерит имеет наибольшую теплоёмкость и наименьшую теплопроводность – поэтому по теплоудерживающей способности он в 4 раза превосходит эффективность применения грязи и в 1,6 раза – парафин. Это означает, что при проведении озокеритовых аппликаций на протяжении всей процедуры сохраняется более высокая температура, а значит, и результат его воздействия. Ощутимый недостаток озокерита лишь в том, что он весьма трудно отделяется от

поверхности кожи после окончания процедуры, поэтому на практике чаще используют смесь озокерита с парафином.

«У больных с ДЦП под влиянием аппликаций озокерита снижается мышечный тонус, связочный аппарат становится более эластичным, уменьшается выраженность контрактур. При наложении аппликаций озокерита на воротниковую зону стимулируется кровообращение в сосудах головного мозга, уменьшается тонус мышц и увеличивается объём движений в верхних конечностях. Терапевтическая эффективность озокерита выше, чем парафина» [8, с. 134].

Для лечения больных со спастическими проблемами также давно применяется *нафталан* (маслянистая вязкая жидкость чёрного цвета, которая с водой образует стойкую эмульсию; его лечебные свойства связывают с нафтеновыми углеводородами). Общеизвестно, что нафталан обладает противовоспалительным и болеутоляющим эффектами, улучшает трофику тканей, стимулирует общую реактивность организма. «В лечебных учреждениях пользуются *нафталанской мастикой*, в состав которой входит нафталанская нефть, парафин, воск, церезин, камфара. Есть два варианта местного применения нафталана. Распространённой методикой при лечении больных с ДЦП является нанесение нафталана на кожу с последующим воздействием инфракрасным облучателем.

По второй аппликационной методике малярной кистью на кожу наносят слой нафталана температурой 45° С, последующие слои (10 – 15) имеют температуру 55 – 60° С. Область наложения аппликации покрывают клеёнкой и укутывают одеялом» [8, с. 135 – 136]. Продолжительность разовой процедуры для детей младшего возраста обычно составляет 15 – 20 минут.

При *глинолечении* нагретую до температуры 40 – 45° С глину наносят на необходимый участок тела на 20 – 30 мин (обычно через день).

Песочная терапия в качестве общей или местной тепловой ванны использует песок (*псаммотерапия*), нагретый в естественных условиях

лучистой энергией солнца. Специфика песка как теплоносителя заключается в том, что в нём отсутствует конвенция и он имеет большую гигроскопичность, что заметно повышает переносимость пациентами горячих песочных ванн.

«В естественных условиях для проведения общей песочной ванны больного укладывают на горячий песок таким образом, чтобы голова оставалась в тени, и засыпают его слоем песка 8 – 10 см, оставляя открытой область сердца, на животе слой песка не превышает 4 – 5 см. Такие же ванны можно назначать на отдельные части тела.

Температура песка составляет 45 – 50° С, продолжительность общей песочной ванны должна длиться до 20 – 30 мин., местной – до 60 мин.

В лечебных учреждениях и в домашних условиях рекомендуют принимать только местные ванны. Песок нагревают до 50 – 60° С, помещают в полотняные мешочки и накладывают на соответствующие участки тела. Вместо песка можно использовать нагретую поваренную соль.

Показания к назначению процедур лечения глиной и песком те же, что и относительно назначения других тепловых процедур. Эффективность их выше при формах ДЦП, сопровождающихся повышением тонуса мышц...» [8, с. 136 – 137].

Резюмируя анализ основных техник теплечения, выскажем некоторые соображения по поводу возможности использования релаксационного и трофического целебного действия тепла в системе адаптивного физического воспитания детей раннего возраста со спастическими формами парезов:

1. Двигательная терапия ребёнка должна проводиться на комфортном тепловом фоне, т. е. в помещении должно быть достаточно тепло.

2. Различные процедуры теплечения желательно проводить до занятий по двигательной терапии, т. е. за 0,5 – 1 час до них.

3. В процессе самого занятия по адаптивному физическому воспитанию можно использовать зоны с повышенным температурным фоном:

- пол с подогревом;

- гидроматрас с тёплой водой;
- термопростыню с подогревом и др.

4. В процессе физической реабилитации можно использовать локальные теплоносители, которые могут быть закреплены как на туловище ребёнка, так и на его конечностях. К их числу можно отнести:

- нанесение специальных согревающих тейпов на отдельные мышечные участки (*тейпирование*);

- ношение термобелья с подогревом;
- ношение шерстяной одежды в виде гетров или нарукавников.

5. Для достижения эффекта теплолечения температура в терапевтических зонах и участках должна быть в пределах 40 °– 60° С.

Таким образом, наличие в процессе занятия по адаптивному физическому воспитанию *срочных* (присутствующих в данный момент) *локальных* (располагающихся на отдельных участках тела и конечностей) или *зональных* (занимающих определённую площадь опорной поверхности) участков теплового воздействия должно снизить гипертонус мышц, улучшить их трофику и функциональность, что может в заметной степени повысить результирующую коррекционную эффективность всего занятия.

В различных видах массажа издавна применяются техники расслабления мышц. К их числу традиционно относятся:

1. Лёгкое растирание.
2. Лёгкое разминание.
3. Медленное растяжение.
4. Потряхивание.
5. Вибрация.
6. Техника гипоксической компрессии.

Из перечисленных техник рекомендуется взять некоторые приёмы массажа, которые желательно сочетать с выполнением коррекционного упражнения. Так, выполняя то или иное пассивное упражнение с ребёнком, мы

можем осуществлять лёгкое растирание и разминание спастических участков мышц. При выполнении тракционных упражнений также можно оказывать медленное дозированное растягивание спазмированных мышечных групп, не прекращая основного упражнения. Вполне осуществимы в процессе физического упражнения также техники потряхивания и вибрации. Конечно, это требует некоторых навыков со стороны специалистов, но это вполне осуществимо. Данное направление было в общем виде сформулировано Н.Н. Ефименко ещё в середине 1990-х годов прошлого века и реализовывалось сотрудником созданного им Центра реабилитации движением А.Ф. Абуковым в процессе занятий по физической культуре с дошкольниками.

Значительное внимание этому феномену уделяется в *остеопатии*. В работе Ю.В. Чикурова [9] говорится о **главенствующем значении релиза (release), т. е. высвобождения** при работе с телом пациента. Речь, безусловно, идёт о физическом, миофасциальном релизе, т. е. нормализации состояния мышечных и фасциальных волокон. Н.Н. Ефименко, анализируя этот феномен, высказал предположение о том, что «...*физические рестрикции (restriction), – зоны с ограниченной подвижностью тканей* – могут формировать соответственные нервно-сосудистые рестрикции, затем – психические и, на самом высоком и тонком уровне, – информационно-энергетические. Их ещё называют «зажимами», «блоками», «мышечными панцирями», «чугунными заслонками». Учитывая психосоматическую природу человека, можем предположить, что эта идея является вполне корректной. Такой подход можно назвать *принципом генерирования рестрикций*, когда первичная, даже самая незначительная физическая рестрикция определённым образом генерирует рестрикцию нервно-сосудистую, далее – психическую и, в конце концов, понижает уровень и скорость тока жизненной энергии в организме человека (праны, ци, энергии оргона, биоэнергии). Если допустить такую причинно-следственную взаимосвязь между всеми видами блоков, то вполне реально предположить, что такой механизм может оказать обратное, положительное

действие. Преодолевая при помощи определённых поз и упражнений физическую рестрикцию, мы, таким образом, автоматически избавляемся и от прочих видов рестрикций, выходя, в конце концов, на повышение уровня жизненной энергии и скорости её тока в организме ребёнка с ограничениями жизнедеятельности» [2, с. 23].

В лечебной физической культуре (ЛФК) также наработан значительный опыт снижения спастичности у детей, страдающих церебральными параличами. К числу наиболее известных и проверенных на практике техник следует отнести [6]:

1. Покачивания на мяче большого диаметра.
2. Покачивания на батутах различных конструкций.
3. Покачивания на балансировочной доске.
4. Принятие специальных поз в «сухом» бассейне.
5. Потряхивания по Фелпсу.
6. Приём расслабления верхних конечностей по Мишелю ля Матье.
7. Приёмы и упражнения со сближением мест прикрепления спастических мышц с последующим их пассивным растяжением.
8. Многократные пассивные движения в одном направлении из одного исходного положения.
9. Методика постизометрической релаксации (ПИР).

Из перечисленных выше основных методов снижения спастичности средствами лечебной физической культуры определённый интерес для использования расслабления в процессе коррекционного физического воспитания детей раннего возраста со спастическими парезами представляют следующие техники:

1. **Пассивные движения** в проблемных суставах, выполняемые взрослым (инструктором) с нарастанием амплитуды и темпа этих движений до определённого момента, пока спастика не будет снова нарастать. Количество движений в каждом суставе должно находиться в пределах от 20 до 30 и более

раз. Такие движения можно вполне внести в любой фрагмент занятия по коррекционному физическому воспитанию, начиная с лежащих исходных положений и заканчивая положением прямостояния. В первом случае это будет воздействие на зону плечевого пояса и рук, а во втором – на область тазового пояса и ног.

2. Хорошие перспективы для расслабления заложены также в использовании *феномена покачивания*, в том числе и с использованием различных технических приспособлений (тренажёров). Можно вести речь о больших мячах (фитболах, физиоролах) с различной степенью упругости (наполненности воздухом); хороший эффект может дать использование батутов различной конструкции, а также авторские тренажёры типа «Подвижной доски», «Звездолёта», «Беспокойной пирамиды» и др.

3. Различные варианты *потряхиваний* верхних и нижних конечностей во время выполнения каких-либо движений также могут снизить спастичность в определённых мышечных группах, поскольку вполне корректны и достаточно хорошо воспринимаются малышами.

Интересным представляется направление, получившее название *массажной гимнастики* [1]. Автором предпринята довольно убедительная попытка соединения возможностей массажа как медицинской составляющей физической реабилитации со средствами физического воспитания (собственно упражнениями – пассивными или активными). Мы также ратуем за объединение этих направлений физической реабилитации детей раннего возраста со спастическими двигательными нарушениями. Массаж можно делать до проведения упражнений, во время упражнений, в качестве расслабления (восстановления), а также после выполнения упражнения. Массаж обычно очень хорошо воспринимается маленькими детьми, и это может создать более благоприятный фон для выполнения коррекционных физических упражнений.

Отдельно стоит остановиться на возможностях собственно физического воспитания детей раннего и дошкольного возраста для достижения расслабляющего эффекта в спастических мышцах перед началом физкультурного занятия. В данном случае нам импонируют методические изыскания Н. Н. Ефименко, предложившего *эволюционный метод* выполнения упражнений в системе коррекционно направленного физического воспитания дошкольников с нарушениями опорно-двигательного аппарата. Заключается он в том, что каждое занятие с малышами должно в своей методической основе повторять логику *раннего онтогенеза*, т. е. ту последовательность становления статолокомоторных функций, которую демонстрируют в норме дети в течение примерно первых двух лет жизни. Можно вести речь о своеобразном онтогенезе ребёнка в миниатюре на протяжении одного занятия по физической культуре. Начинаться такое занятие должно всегда с лежаче-горизонтальных положений, даже если дети уже обладают сформировавшейся функцией прямохождения и ходьбы. Далее следуют упражнения ползания, затем – сидения, вставания и т. д. В этой эволюционной последовательности упражнений в рамках затронутой в данной статье проблематики особую ценность представляют начальные лежаче-горизонтальные позы и упражнения, во время которых происходит *«гравитационная разгрузка»* скелета и мышечного корсета в целом и позвоночного столба в частности. Это не может положительно не сказаться на нормализации мышечного тонуса, поскольку в основе известного ортостатического эффекта лежит закономерность изменения тонического состояния функциональных систем организма в зависимости от принимаемой человеком (ребёнком) позы. Чем ниже и горизонтальней тело человека – тем ниже режим функционирования той или иной функциональной системы. Другими словами, в положении лёжа и на четвереньках (особенно низких) тонус мышц в целом во всём мышечном корсете снижается на определённую закономерную величину. Считаем полезным использовать феномен описанной «гравитационной разгрузки» опорно-двигательного аппарата в разрабатываемой

системе коррекции спастических форм двигательных нарушений у детей раннего и дошкольного возраста. Возможно, и остальные медицинские техники расслабления спазмированных мышц следует «привязать» к этой эволюционной методике физического развития указанного контингента детей.

Интересной является также *методика коррекционного боди-тренинга взрослых и малышей с церебральным типом двигательных нарушений* [4]. В ней сформулированы основные коррекционные направления в применении парных контактных физических упражнений родителей и их детей первых трёх лет жизни. В рамках рассматриваемой в данной статье проблематики особый интерес для нас могут представлять такие из них, как упражнения для общего снижения напряжения в скелете и позвоночном столбе, упражнения по формированию опорно-выпрямительных движений рук, упражнения по формированию опорно-выпрямительных движений ног. Вышеназванные разделы коррекционных упражнений в той или иной степени направлены на снижение мышечного гипертонуса в туловище и конечностях и на нормализацию тонического состояния мышечного корсета в целом. Бесспорным позитивным фактором данной методики является вовлечение в коррекционный физический тренинг родителей ребёнка (мамы, отца или обоих родителей), что создаёт самый благоприятный психоэмоциональный фон для малышей, обеспечиваемый телесным (энергетическим) контактом с матерью или отцом. Общеизвестно, что психологическая комфортность малышей при проведении коррекционных процедур имеет огромное влияние как на сам процесс их двигательной реабилитации, так и на отдалённые его социально ориентированные последствия.

Определённые аспекты работы со спастическими мышцами можно взять на вооружение из системы *целостного волнового движения (СЦД)* [7]. В основе его оздоравливающей технологии лежит *вибрационно-волновой феномен*, являющийся универсальной формой существования и функционирования материи. И хотя эта методика ориентирована больше на

взрослых людей, ряд её техник можно использовать в системе адаптивного физического воспитания детей раннего возраста со спастическими парезами церебрального и спинального вида. По мнению автора методики, к позитивным возможностям вибрационно-волнового феномена можно отнести следующие эффекты:

- во время вибрации происходит общее расслабление мышечных волокон и фасций;
- вибрация (потряхивание) позволяет снижать спастичность в отдельных мышцах, особенно конечностей;
- вибрация улучшает кровоснабжение и клеточный метаболизм (феномен «всадника»);
- волновая гимнастика для глубоких мышц спины и позвоночного столба включает в себя низкочастотные вибрации, колебания, потряхивания всем телом, создаёт волну микродвижений от позвонка к позвонку, что позволяет расслабить эти глубокие мышцы, которые часто находятся в состоянии хронического спазма (особенно при нарушениях осанки);
- заложенный в принципе «маятника» волновой принцип движений влево – вправо с частотой 6 – 10 движений в минуту позволяет наилучшим образом гармонизировать спазмированные мышцы с обеих сторон позвоночника;
- низкочастотные движения тела обладают обезболивающим, противовоспалительным и противоотёчным действием;
- телесная волна гармонизирует все биозвенья тела относительно общего центра масс: верхнюю часть тела – с нижней, левую сторону – с правой, диагональ «левая рука – правая нога» – с диагональю «правая рука – левая нога» (миофасциальные цепочки);
- отдельно следует отметить известный в физиологии феномен «трёхсекундного ритма», который был открыт в типичных произвольных

движениях человека (покачивании головой, почёсывании, помахивании рукой и т. д.).

Применение вибрационно-волнового воздействия на опорно-двигательный аппарат детей раннего и дошкольного возраста со спастическими формами парезов гипотетически, на наш взгляд, имеет перспективы, поскольку скелет детей в этом возрастном диапазоне только формируется, имеет достаточно пластическую структуру, а значит, при меньших энергетических затратах поддаётся большему коррекционному воздействию. Моментом, затрудняющим применение системы волновых движений у малышей является то, что самостоятельно они такое волновое движение сделать в большинстве случаев не могут. Это означает, что эту самую корригирующую волну в их теле должны будут создавать взрослые (педагоги и медики). Возможно, понадобятся парные воздействия на опорно-двигательный аппарат малышей, когда двое взрослых будут определённым образом воздействовать на тело ребёнка, видимо, на основе растяжек и скручиваний. Это также могут быть элементы гидрокоррекции, т. е. выполнение корригирующих волнообразных движений в воде (волнующая водная поверхность будет содействовать этому!). Отдельно можно рассмотреть перспективы применения соответствующих вибрационно-волновых тренажёров, нахождение на которых будет переносить волну на скелет ребёнка. Возможно также сочетание вышеперечисленных методических направлений коррекции спастических явлений в мышцах.

Продолжая развивать идею использования вибрационно-волнового корригирующего воздействия на опорно-двигательный аппарат детей первых лет жизни со спастическими мышечными проявлениями, подробнее остановимся на возможностях **фитболов** в адаптивном физическом воспитании данного контингента детей. Сферическая поверхность мяча как нельзя лучше подходит для принятия исходного положения лёжа на животе у детей раннего и дошкольного возраста. Упругие свойства мяча позволяют создавать необходимую вибрацию или волновое воздействие. Такие возможности в большой степени реализуются

в системе **бэби-пластик-шоу** [5]. Это одно из направлений горизонтального пластического балета, которое предназначено для совместного тренинга мамы с маленьким ребёнком (1–3 лет). В процессе этого тренинга можно использовать футбол – такое направление имеет название *бэби-пластик-шоу-фитбол*. С помощью большого мяча, специальных поз и упражнений на нём можно осуществлять необходимые корригирующие воздействия на опорно-двигательный аппарат малышей. Вспомогательным биологическим тренажёром в этом случае является тело матери и, при необходимости, инструктора по пластик-шоу. Парное воздействие со стороны инструктора и матери на ребёнка в определённом его положении на мяче также могут дать хороший корригирующий эффект по снижению спастического спазма в мышцах.

Бэби-йога также имеет в своём методическом арсенале техники, которые можно адаптировать к системе коррекционного физического воспитания детей-спастиков раннего возраста [10]. Она подразумевает контакт матери и грудного ребёнка, наличие успокаивающих малыша телесных (тактильных) соприкосновений, упражнения в растяжении мышц (включая спазмированные) и скручивании, перекрёстном взаимодействии противоположных верхних и нижних конечностей, а также общем расслаблении тела. Такая техника предусмотрена для детей от 6 до 12 месяцев.

Обобщая полученные данные, сформулируем предварительные выводы:

1. В медицине существуют техники снижения спастичности, но их прямое применение в адаптивном физическом воспитании детей невозможно. Имеет смысл обсуждать перспективы комплексной реабилитации спастических состояний мышц в объединении медицинских и педагогических возможностей.

2. В системах физического воспитания детей и взрослых также существуют методики работы со спазмированными, сокращёнными мышцами, но их следует приспособить к разрабатываемой системе адаптивного физического воспитания детей раннего возраста со спастическими двигательными нарушениями.

Перспективы исследования общих возможностей релаксации (расслабления, релиза) для гармонизации состояния опорно-двигательного аппарата заключаются в создании рабочей гипотезы применения средств коррекционного физического воспитания для снижения спастических патологических состояний мышц, что должно предоставить возможность для осуществления более эффективной коррекции имеющих двигательных нарушений.

Список использованных источников.

1. Беседа В.В. Массажная гимнастика для детей грудного возраста : практическое руководство для родителей, педагогов и медицинского персонала / В. В. Беседа. – Одесса, 2008. – 96 с.
2. Ефименко Н.Н. Методические феномены релаксации и напряжения в двигательной реабилитации детей / Н.Н. Ефименко // Педагогика, психология и медико-педагогические проблемы физического воспитания и спорта. – 2013. – №2. – С. 22 - 27.
3. Єфименко М.М. Основи корекційно спрямованого фізичного виховання дітей з порушеннями опорно-рухового апарату : Дис. докт. пед. наук. – Київ, 2014. – 441 с.
4. Ефименко Н. Н. Коррекционный боди-тренинг взрослых и малышей до 3 лет (церебральный тип двигательных нарушений) : метод. рекомендации для родителей, педагогов и медиков / Н. Н. Ефименко, В.В. Беседа. – Винница : Корзун Д. Ю., 2010. – 52 с.
5. Єфименко М.М. с соавт. Програма з фізкультурно-корекційної роботи у дошкільних навчальних закладах за авторською естетико-оздоровчою системою «Горизонтальний пластичний балет (пластик-шоу)» / М. М. Єфименко, Ю. В. Мельніченко. – Вінниця : ТОВ «Нілан – ЛТД», 2015. – 56 с.
6. Кожевникова В.Т. Современные технологии физической реабилитации больных с последствиями перинатального поражения нервной системы и детским церебральным параличом / В.Т. Кожевникова. – М.: Маджента, 2013. – 568 с.

7. Кудряшов Н.И. Гимнастика гипербореев. Целительная вибрация / Н. И. Кудряшов. – СПб. : Питер, 2011. – 192 с. : ил.
8. Физические факторы в лечении детских церебральных параличей [Текст] / Под ред. Н.А. Усаковой и Р.Г. Красильниковой. – М. : Советский спорт, 2006. – 192 с.
9. Чикуров Ю.В. Мягкие техники в мануальной терапии : практическое руководство / Ю.В. Чикуров. – М.: Триада-Х, 2002. – 144 с.
10. Электронный ресурс:
<https://www.youtube.com/watch?v=1W27vfBc2U&index=2&list=PLXiIdWcVt63TvWouvxRdIV6rI2kXaaFTP>.

**ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ Р. ОУЕНА ТА ЕЛЕМЕНТАРНА
ОСВІТА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ХІХ СТ.**

О.В. Мокроменко

*доцент кафедри мовної підготовки Харківський національний технічний
університет сільського господарства імені Петра Василенка*

Стаття аналізує роль просвітницької діяльності Р. Оуена у процесі становлення елементарної системи освіти Великої Британії ХІХ століття. Визначено міру громадсько-приватної та державної ініціативи у діяльності закладів елементарної освіти у Великій Британії у зазначений період. Основну увагу приділено вивченню основних напрямків просвітницької діяльності Р.Оуена.

Ключові слова: просвітницька діяльність, Роберт Оуен, заклади елементарної освіти, громадсько-приватна ініціатива, державна ініціатива, становлення елементарної системи освіти, Велика Британія, ХІХ століття.

**ПРОСВЕТИТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ Р.ОУЭНА И
ЭЛЕМЕНТАРНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ ВЕЛИКОБРИТАНИИ ХІХ СТ.**

Мокроменко Е.В.

Статья анализирует роль просветительской деятельности Р. Оуэна в процессе становления элементарной системы образования Великобритании ХІХ

века. Определена мера общественной, частной и государственной инициативы в деятельности учебных заведений в Великобритании в данный период. Особое внимание уделено изучению основных направлений просветительской деятельности Р. Оуэна.

Ключевые слова: просветительская деятельность, Роберт Оуэн, учебные заведения элементарного образования, общественная и частная инициатива, государственная инициатива, Великобритания, ХІХ век.

**R.OWEN'S PRIVATE INITIATIVE ON PEOPLE EDUCATION AND
ELEMENTARY EDUCATION IN GREAT BRITAIN OF THE 19th CENTURY**

Olena V. Mokromenko

The article studies the issue of the theory and practice of the elementary education development in Great Britain of the 19th century. A correlation between private initiative and State assistance in the formation process of the elementary schools net has been defined and proved by the samples from the history of the elementary education development. Special attention is given to the investigation of R.Owen's private initiative on people education activity. Three periods in this activity have been identified according to changing R.Owen's philosophy, publishing new works, searching for new forms of his private initiative on people education activity. New Lenark's period in his education activity has been considered. The main trends of R.Owen's education activity in the denoted period have been characterized. The goal of R.Owen's public and education activity has been determined as paying attention of people and British government to the issue of creating and activity of elementary education schools. Assistance for two British educational specialists has been defined as one of the main trends in R.Owen's education activity. Taking a part in the creating standards base of the elementary education development including Factory Acts (1802-1819) has been described as a considerable contribution in R.Owen's education activity. R.Owen as a founder of kindergarten in Great Britain in 1816 (a part of his Institute) has been ascertained in the investigation. R.Owen's studying both native and foreign educational specialists experience has been pronounced the significant part of his education activity. It is concluded that elementary education school activity in Great Britain of the 19th century is characterized by private initiative. R.Owen's education activity has received recognition in the elementary education development in Great Britain of the 19th century.

Key words: private initiative on people education, Robert Owen, Elementary Education schools, private initiative, state assistance, Great Britain, 19th century.

Постановка проблеми. На етапі вдосконалення національної системи освіти і виховання в Україні педагогічна громадськість зосереджує увагу на проблемі пошуку нових напрямів, способів, форм і методів виховання і навчання підростаючого покоління. Розв'язання цих питань виражає ступінь розвитку суспільства та істотно залежить від міри громадських і приватних ініціатив у галузі просвітництва. А. Дістервег указував на два джерела, з яких людина черпає свої педагогічні пізнання, це знайомство з досвідом і думками людей, які жили раніше за нас, і власний розум, тобто традиція і міркування. Отже, система освіти втілює надбання педагогічної думки, поглядів відомих просвітян та практичний досвід наукових та освітніх організацій різних країн. Вивчення та критичний аналіз становлення та розвитку національних освітніх систем країн світу дозволить якісно збагатити українське шкільництво на етапі реформування.

Аналіз актуальних досліджень. Підкреслимо, що для Великої Британії характерним є досвід створення мережі народних шкіл. Відкриття таких шкіл ставало у ХІХ ст. соціальним явищем, яке супроводжувалося широкою громадською дискусією та педагогічною критикою.

Просвітницька діяльність Р. Оуена, Дж. Ланкастера, Ен. Белла здійснювалася в межах загального просвітницького руху країни та підтверджує характер приватної ініціативи постановки шкільної справи у Великій Британії ХІХ століття.

Здійснений історіографічний пошук та аналіз праць, присвячених становленню національної системи освіти у Великій Британії ХІХ ст., дає підстави твердити, що ґрунтовно досліджували біографію, теоретичні погляди та просвітницьку діяльність Р. Оуена британські вчені: Д. Оуен (1824, 1874), Макнаб (1819), Сомервіль (1843), Джонс (1889), Саймон (1905), Доллеанз (1905), Подмор (1923), Коул (1925), Колльман (1909), Мадер (1916), Анекштейн (1940).

Проведена джерелознавча робота дозволяє зробити висновок про малодосліджені аспекти цього питання, домінування загальнооглядових статей та від-

сутність педагогічного аналізу важливих фактів у сучасних вітчизняних публікаціях.

Мета статті. Мета – проаналізувати роль просвітницької діяльності Р. Оуена у процесі становлення елементарної системи освіти Великої Британії XIX століття.

Виклад основного матеріалу. Проведене дослідження засвідчило, що в просвітницькій діяльності Р. Оуена правомірно виділити три періоди, обумовлені зміною поглядів, пошуком нових напрямів та форм такої діяльності, друкуванням нових наукових праць [4;6;10]:

- 1) н'ю-ленаркський період (1800-1829);
- 2) (1829-1836) головною ідеєю просвітницької діяльності даного періоду – є раціональне виховання, зв'язок виховання та навчання з організацією праці, участь вихованців общини у виробництві, у сільськогосподарській праці на фермах та полях, у шкільних майстернях; реалізував шляхом заснування шкіл-общин Нова гармонія, Індіана, США (1825-1828); Орбістон, Глазгоу (1826); Ралакін, Корк (1831); Квінсвуд, Хантс (1839); Гармонія-Хіл (1839-1845) [2, с. 183];
- 3) (1836-1858) заснування культурно-просвітніх закладів (соціальних інститутів – зал для науки) для робітників фабрик, заводів; започаткував профспілковий рух у Великій Британії.

Розглянемо детальніше просвітницьку діяльність Р. Оуена в н'ю-ленаркський період.

Важливим напрямом просвітницької діяльності Р. Оуена зазначеного періоду було пропагування ідеї посилення ролі держави у справах народної освіти. Вивчення першоджерел доводить, що він виступав з публічними промовами: «Промова на відкритті нового інституту формування характеру» (1 січня 1816 р.), «Промова на обіді на честь Ланкастера» (1812 р.), «Звіт комітету асоціації допомоги біднякам» (1817 р.), «Звернення до поселенців Н'ю-Ленарк» (1816 р.), «Звіт графству Ленарк» (1820 р.), – в яких наголошував на необхідності загальної та безкоштовної освіти для всіх дітей країни, відкритті семіна-

рій для підготовки вчителів, агітував за шкільну народну освіту, заснування та поширення шкіл у національному масштабі. Р. Оуен надрукував четверті «Дослідження з формування нового характеру» (1813-1814), адресуючи їх головним чином державі та уряду Великої Британії, в яких намагався переконати їх у необхідності створення національної системи виховання, введення національного плану виховання характеру, що вміщував би новітні розробки в області виховання [2, с.45; 3, с. 28].

Отже, громадська і просвітницька активність Р. Оуена була спрямована насамперед на привернення уваги громади, у першу чергу – британського уряду, на проблеми створення і діяльності народних шкіл, практичної реалізації ідеї всезагальної освіти. Це не втрачає актуальності в сучасних умовах у зв'язку з посиленням диференціації загальноосвітньої підготовки, недостатньому фінансуванні освітньої галузі.

Визнаючи питомий внесок просвітницької діяльності двох британських педагогів у постанову шкільної справи у Великій Британії до останньої третини ХІХ ст., Р. Оуен надавав матеріальну підтримку Дж. Ланкастеру та Ен. Беллу у справі відкриття народних шкіл [2, с.9].

Слід зазначити, що просвітницька діяльність Р. Оуена – власника текстильної фабрики – н'ю-ленаркського періоду була спрямована також на покращення умов праці і життя робітників власної фабрики. Перш за все, Р. Оуен запровадив технічне вдосконалення у справі поділу праці; заборонив на своїй фабриці працю дітей до 9 років та скоротив робочий день для підлітків і жінок до 10 годин 45 хвилин; організував фонд взаємодопомоги робітникам у випадках каліцтва, хвороби, старості [2, с.34].

Соціальний захист робітників та нововведення у виробництві зробили можливим поселенцям Н'ю-Ленарку здобувати загальну освіту, оскільки розвиток промислових потужностей країни передбачав і підвищення освітнього цензу працівників. На це наголошував Р. Оуен, закликаючи інших власників фабрик здійснити відповідні зміни на виробництві у своїх публічних промовах:

«Письмо до директорів фабрик щодо працевлаштування дітей на виробництвах» (1818 р.), «Огляд нововведень у виробництво» (1815 р.), «Урегулювання робочого дня на фабриках» (1815 р.). Результатом активної громадської позиції просвітянина щодо заборони праці дітей на фабриках країни стала участь Р. Оуена в розробці британським урядом відповідних фабричних законодавчих актів (1802-1819 р.р.), які увійшли складовою частиною у законодавчу базу становлення національної системи освіти Великої Британії ХІХ століття.

Перший фабричний акт дозволяв неповнолітнім працівникам-учням у перші чотири роки фабричного навчання у чітко визначені години з відривом від виробництва вчитися читання, письма, арифметики. Навчання відбувалося під керівництвом досвідченого вчителя, який, згідно з вказаним актом, мав отримувати платню. Проведений аналіз названого документу дозволив констатувати, що поряд з позитивним його значенням мали місце й суттєві недоліки. Зокрема виділено такі недоліки: розпорядження про виділення часу на навчання поширювалося тільки на дітей з робітничих будинків, відкритих на вовняних і бавовняних фабриках; декларативний характер документу ставав причиною частих випадків невиконання закону директорами фабрик. У ході дослідження з'ясовано, що законодавчий акт 1802 р. втратив чинність внаслідок скасування системи учнівства на виробництві (підготовки підмайстрів) у 1814 р.

Дослідженням встановлено, що елементи змісту проаналізованого акту 1802 р. про фабричне навчання увійшли у наступні законодавчі акти про роботу фабрик, затвержені у 1819, 1833, 1844 [5, с. 38].

Отже, головними здобутками фабричного законодавства першого етапу становлення елементарної освіти у Великій Британії вважаємо: унормування робочих навантажень дітей відповідного віку для створення можливості організувати елементарне навчання; призначення інспекторів для нагляду за виконанням цих законодавчих актів; відкриття робітничих шкіл при робітничих будинках фабрик.

Таким чином, Р. Оуен долучився до реалізації права всіх дітей країни здобувати освіту [6, с.402; 7, с. 32].

Р. Оуен, як теоретик-практик, спробував реалізувати свою ідею формування нового характеру в масштабах школи, держави, відкривши у 1816 р. Новий інститут формування характеру для працівників своєї фабрики на базі н'ю-ленаркських шкіл. У промові на відкритті інституту Р. Оуен визначив перспективні цілі цього навчального закладу, які практично виявилися в тому що:

- Інститут став провідником освіти та виховання доброчесності серед поселення 2-3 тисяч людей у 1825 році, починаючи з 759 – у 1816 році;
- Інститут фактично приймав на навчання дітей місцевих фермерів та поселян на вільні місця.

Р. Оуен уважав, що Інститут стане зразком наслідування серед інших бізнесменів-фабрикантів по всій країні. Отже, Інститут став відкритим для відвідувачів та викликав зацікавлення у сучасників та отримував відгуки у публікаціях (Нарис про освіту в Н'ю-Ленарк у серпні 1822 р. – Із Дублінської газети, серпень 1822 р.; Д.Сміт. Експерсія в Шотландію в 1820 р.; Д. Гріск. Рік у Європі: враження від н'ю-ленаркської школи для маленьких дітей)[2; 5].

Вивчення джерел з означеної теми аргументує, що Р. Оуен був засновником дитячого садку у Великій Британії в 1816 році завдяки відкриттю Інституту, до структури якого входила дитяча школа з двома відділеннями для дітей у віці від 1 до 6 [1].

Слід зазначити, що для успішної організації освітньо-виховного процесу в Інституті Р. Оуен вивчав практичний досвід інших педагогів-практиків у їх книгах та відвідуючи їх навчальні заклади (так, у 1801 р. він відвідував школу Оберліна – засновника дитячого притулку та початкової школи у Франції).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Доведено, що просвітницька діяльність Р. Оуена спрямовувалася передусім на привернення уваги широких громадських кіл, у першу чергу – британського уряду до проблеми створення і діяльності елементарних шкіл; практичної реалізації ідеї всезагаль-

ної освіти; підтверджувала характер приватної ініціативи постановки шкільної справи у Великій Британії у XIX ст. та виконання просвітянами основних положень законодавчого акту 1803 р. про накладання обов'язків на заможних осіб щодо заснування благодійних елементарних шкіл по всій країні.

Викладений матеріал є свідченням вагомого внеску просвітницької діяльності Р. Оуена у становленні національної системи освіти у Великій Британії XIX століття. Перспективою подальших розвідок у даному напрямі є наступні : розгляд структури Інституту формування характеру; систематизація змісту, методів та форм організації освітньо-виховного процесу в Інституті; детальний аналіз освітньо-виховного процесу початкової школи Інституту.

Список використаних джерел

1. Мокроменко О.В. Розвиток елементарної освіти у Великій Британії XIX ст. – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01. – загальна педагогіка та історія педагогіки. Харківський національний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, Харків, 2011.
2. Оуэн Р. Образование характера. Новый взгляд на общество / Роберт Оуэн; [По 3 изд. 1817 г. С объяснениями проф. Освальда Колльмана; пер. С.К. под ред. В.В. Битнера.]. – С.-П. : Вестник знаний, 1909. – 64 с.
3. Флейшнер Л. История народного образования в Англии / Л. Флейшнер. – Одесса, 1894. – 40 с.
4. Barnard H. C. A History of English Education from 1760 / H. C. Barnard. – London : University of London Press, 1961. – 150 p.
5. Bedarida F. A Social History of England 1851 –1990. / F. Bedarida; [translated by A.S. Forster]. – London, New York: Rontlege, 1991. – 200 p.
6. Gardiner J., Wenborn N. The History today companion to British history / J. Gardiner, N. Wenborn. – London: Collins & Brown, 1995. – 839 p.

7. Leach A. F. Some results of research in the history of Education in England with suggestions for its continuance and extension / A. F. Leach. – London published for the British Academy, 48 p.
8. Owen D. An Outline of the System of education of New-Lanark / D. Owen. – Glasgow, 1824. – 120p.
9. Owen D. Threading my way / D. Owen. – London, 1874. – 96p.
10. Wardle D. English popular education 1780-1970 / D. Wardle. – Cambridge :

УДК 378. 016/02 (045)

**АНАЛІЗ СУТНОСТІ, СТРУКТУРИ ТА ФУНКЦІЙ ОСВІТНЬОГО
ПРОЦЕСУ В СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ ЗАКЛАДУ
ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Молчанюк О.В., Борзик О.Б.

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

У статті проаналізовано сутність, структуру та функції освітнього процесу в сучасній педагогічній практиці закладу вищої освіти. З'ясовано, що процес оновлення змісту освіти є об'єктивним закономірним наслідком еволюції науки в цілому та окремих її галузей у відповідності до темпів науково-технічного прогресу. Сформульовано визначення поняття «освіта» та розкрито мету сучасної освіти. Проведено порівняльний аналіз традиційного, розвиваючого та особистісно орієнтовного типів освітнього процесу. Висвітлено особливості організації освітнього процесу закладу вищої освіти за традиційного, розвиваючого та особистісно орієнтовного навчання. Схарактеризовано переваги та недоліки кожного з типів організації освітнього процесу. Установлено, що, хоча більшість сучасних закладів освіти орієнтовані на традиційне навчання, проте, з'являється все більше вищів, що при реалізації освітнього процесу орієнтуються на розвиваючий та особистісно орієнтовний типи навчання.

Ключові слова: освітній процес, міжособистісні відносини, суб'єктна взаємодія, навчальне співробітництво, розвиваюче навчання, особистісно орієнтовне навчання.

**АНАЛИЗ СУЩНОСТИ, СТРУКТУРЫ И ФУНКЦИЙ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В СОВРЕМЕННОЙ
ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРАКТИКЕ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ**

Молчанюк О.В., Борзик О.Б.

*Коммунальное учреждение «Харьковская гуманитарно-педагогическая
академия» Харьковского областного совета*

В статье проанализированы сущность, структура и функции образовательного процесса в современной педагогической практике учреждения высшего образования. Установлено, что процесс обновления содержания образования является объективным закономерным результатом эволюции науки в целом и отдельных ее отраслей в соответствии с темпами научно-технического прогресса. Сформулировано определение понятия «образование» и раскрыты цели современного образования. Проведен сравнительный анализ традиционного, развивающего и личностно-ориентированного типов образовательного процесса. Освещены особенности организации образовательного процесса учреждения высшего образования при традиционном, развивающем и личностно-ориентированном обучении. Охарактеризованы преимущества и недостатки каждого из типов организации образовательного процесса. Установлено, что, хотя большинство современных учебных заведений ориентированы на традиционное обучение, однако, появляется все больше учебных заведений, которые при реализации образовательного процесса ориентируются на развивающий и личностно-ориентированный типы обучения.

Ключевые слова: образовательный процесс, межличностные отношения, субъектное взаимодействие, учебное сотрудничество, развивающее обучение, личностно-ориентированное обучение.

**ANALYSIS OF THE ESSENCE, STRUCTURE AND FEATURES OF
EDUCATIONAL PROCESS IN MODERN PEDAGOGICAL PRACTICE OF
HIGHER EDUCATION ESTABLISHMENTS**

Molchaniuk O.V., Borzyk O. B.

*The Municipal Establishment “Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy”
of Kharkiv Region Council*

The article deals with the essence, structure and functions of educational process in modern pedagogical practice of higher education establishments. The process of updating education content is established to be an objective natural consequence of science evolution as a whole and individual sectors in accordance with the pace of scientific-technical progress. The concept "education" is defined and the aim of modern education is revealed. The comparative analysis of traditional, developing and personality-oriented types of educational process is conducted. The features of organizing educational process at higher education establishments due to traditional, developing and personality-oriented training is highlighted. Advantages and disadvantages of each type of organizing educational process are characterized. It is proven that education content, forms, methods, while maintaining the traditional for modern society goals, however contradict new trends focused on humanistic goals. With traditional training, students master knowledge, skills, get socialized, disciplined. However, the educational process type is marked by narrow specialization, formal mastering of knowledge. In addition, there is unification, averaging of tutor-student personality, further difficulties in the process of independent mental activity. The essence of developing learning lies in the fact that a personality does not only master certain knowledge and skills, but also acquires ways of action. In this case, the student acts as a subject of academic activities, independently defining goals and ways of achievement, asks tutors questions of the problematic nature. The tutor, in her turn, creates training activities with students, based on interpersonal relationships. It is established that when forming educational process on the principle of personality-oriented training, the student is developing as

a unique personality. With such principle, there is sense of psychological security, joy, trust; gradually a personality acquires abilities to solve everyday problems. As a result of subject- subject relationship of tutor and student, interpersonal relationships are built. It is established that despite the fact that the majority of modern educational establishments are oriented to traditional learning, there are more and more universities that are oriented to developing and personality-oriented training when implementing educational process. Theoretical analysis of scientific literature on the defined issue proves that the formation of educational content in terms of the systemic approach should be based on a thorough analysis of training goals and diagnosis of the acquired at the previous level of the student's learning experience to detailize orientation content of education using pre-defined learning objectives.

Key words: educational process, interpersonal relationship, subject interaction, learning cooperation, developing education, personality-oriented training.

Постановка проблеми. Система освіти в Україні протягом останніх років демонструвала високий рівень мобільності з огляду на готовність до змін. Складні суспільно-політичні процеси, зумовлені інтеграцією в світовий економічний, науковий, освітній простір, призвели до істотних змін в організації освітнього процесу. Сучасність вимагає суттєвого оновлення якості підготовки студентів закладів вищої освіти з огляду на інноваційні процеси у національній системі освіти, що зумовлені об'єктивними суспільними економічними та політичними процесами.

Вирішення окреслених завдань потребує пошуку шляхів удосконалення освітнього процесу в закладах вищої освіти. Поряд з цим стрімке зростання обсягу інформації, постійна модернізація навчальних програм, неоптимальне застосування технічних засобів навчання у вищій школі, що призводять до інтенсифікації розумової діяльності, – створюють відчутний тиск на нервово-психічні функції студентської молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз досліджень, що розкривають основні положення теорії керівництва функціонуванням і розвитком соціальних і освітніх систем (Б. Ананьєв, Ю. Бабанський, М. Бесєдін, І. Блауберг, П. Гальперин, О. Гірняк, Б. Гершунський, Т. Давиденко, В. Казанович, А. Капто, Р. Касімов, В. Лазарєв, І. Лернер, І. Мороз, Н. Тализіна, М. Поташнік, Л. Фішман, Н. Фоменко, Г. Цехмістрова, В. Якунін), синергетичну методологію освітнього процесу (В. Андрєєв, В. Бєляков, В. Демчук, Т. Каплунович, В. Корчагін, С. Кульнєвич, С. Курдюмов, І. Прігожин, Г. Хакен, С. Шевелева), управління цілісним освітнім процесом закладу вищої освіти (Л. Карамушка, О. Мармаза, Л. Петриченко, Г. Пономарьова, А. Харківська, Є. Хриков) дали підстави окреслити перспективні можливості поліпшення якості підготовки випускників у системі вищої освіти на основі знань про суть та послідовність реалізації системного підходу в організації освітнього процесу.

Формулювання мети статті. Метою статті є аналіз сутності, структури та функцій освітнього процесу в новітній педагогічній практиці закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процеси модернізації змісту освіти у закладі вищої освіти характеризуються високою швидкістю, що практично позначається на швидкості адаптації всієї системи до пропонованих змін. Передусім, ми маємо на увазі оновлення навчальних програм, робочих навчальних програм, текстів лекцій та планів семінарсько-практичних занять, лабораторних практикумів тощо. Для закладу вищої освіти педагогічного профілю висока швидкість зазначених адаптаційних процесів є однією з передумов забезпечення високої якості підготовки випускників.

Сьогодні є досить прогресивним застосування в навчальному процесі студентів різних педагогічних технологій і новацій, але їх вплив на процес адаптації до умов навчання в вищому навчальному закладі ще недостатньо вивчений.

Водночас цілісна система організації навчання студентів, яка б забезпечувала розвиток гармонійної особистості на засадах діалогічної взаємодії, співробітництва та співтворчості, її вихід на рівень самоорганізації діяльності отримала достатнє висвітлення в психолого-педагогічній науці.

Під «освітою» ми розуміємо процес і результат засвоєння систематичних знань і пов'язаних з ними способів практичної й пізнавальної діяльності.

Метою сучасної освіти є розвиток тих властивостей особистості, які необхідні їй і суспільству для включення в соціальну діяльність.

Така мета освіти відображає відношення до знань, умінь і навичок як до засобів, що забезпечують досягнення повноцінного гармонійного розвитку емоційної, розумової, вольової й фізичної сторін життя.

Сьогодні в педагогічній практиці виділяють три основних типи освітнього процесу: інформаційний (традиційна освіта), розвиваючий (розвиваюча освіта), особистісно орієнтовний тип (індивідуально-орієнтована освіта) [6, с. 237–238]. Зазначені варіанти освітньої практики мають місце під час навчання студентів.

Психологічними основами традиційної освіти є біхевіоризм – прогнозування поведінки іншої людини й керування нею і когнітивна психологія – розвиток людини через засвоєння й пізнання культури і досвіду інших людей. В інформаційному типі освіти людина розглядається як «носій» пізнавальних процесів.

Пріоритетною метою зазначеного типу освіти є формування системи знань особистості у різних галузях наук, умінь і навичкам по предметних дисциплінах.

Навчання при традиційній освіті спрямовано на формування знань, умінь і навичок, що відповідають Державним стандартам. Студентів при цьому готують до виконання певної соціальної ролі.

Результатом даного типу освіти є розвиток типових здібностей, формування особистості із заздалегідь заданими властивостями.

Ми вважаємо, що одним з найважливіших компонентів системи освіти є його зміст. Він включає емпіричні знання, уміння, навички в різних галузях науки, пропонуючи конкретні способи вирішення типових завдань. Визначальним моментом традиційного змісту освіти є недостатньо втілюваний у діяльність освітніх установ гуманістичний і демократичний потенціал. Усі нововведення й перетворення змісту освіти задаються «зверху», розгляд стратегії освіти йде у плані вирішення проблеми «який студент потрібний навчальному закладу».

Як показує практичний досвід, у процесі освіти й виховання студентської молоді пріоритет надається репродуктивним, пояснювально-ілюстративним методам.

Традиційна освіта гранично вербалізована й раціоналізована. У традиційній освіті виділено емоційний компонент, що призводить до панування у суспільстві професійно компетентного, але бездуховного індивіда. Зміст освіти, форми, методи, зберігаючи традиційні для сучасного суспільства цілі, протирічать новим тенденціям, зорієнтованим на гуманістичні цілі [5, с. 8].

Крім того, організація традиційної освіти являє собою нормативно організований процес, тобто зміст освіти, процес, строки жорстко регламентовані. При такому типі освіти студентам і викладачу надається мінімальна воля вибору.

Зазначимо, що за традиційного навчання позиції й роль студентів і викладача також чітко визначені. Студент є об'єктом навчання: слухає, повторює, відповідає на питання, діє за зразком, ставить і вирішує проблемні запитання вкрай рідко. Викладачу надається роль керівника пізнавальним процесом. Він – майстер, контролер, суддя, організатор, транслятор.

Та все ж таки, навчальний процес у закладі вищої освіти, попри сучасні дослідження та розробки, базується на інтуїції та досвіді викладачів, які тривалий час викладають свої дисципліни. У цьому криється одна із важливих проблем, що гальмує впровадження сучасних освітніх технологій. Ідеться про здатність та бажання викладача узагальнювати та аналізувати свій педагогічний

досвід з метою оновлення змісту матеріалу та коригування методів і форм педагогічного впливу. Як один із продуктивних учасників навчального процесу у закладі вищої освіти, викладач стає рушійною силою оновлення технології реалізації освітнього процесу. На наш погляд, необхідною умовою інноваційних процесів у закладі вищої освіти є наявність у викладачів високого науково-методичного рівня підготовки і прагнення оновлювати свої знання. Непрямим показником наявності такого прагнення ми вважаємо участь у науково-теоретичних, науково-методичних та науково-практичних конференціях різних рівнів, а також показники видавничої діяльності [7, с. 61–65].

Під час контролю навчальної діяльності студентів при традиційному навчанні переважають формальні критерії й орієнтири, стандартні й переважно кількісні показники. При цьому, оцінка й контроль, в основному здійснюється педагогом.

Отже, можна окреслити низку недоліків традиційного підходу, серед яких суттєвими є:

- фрагментація знань за галузями, кількість яких дорівнює кількості напрямків досліджень;
- ізолювання дисциплін однієї від одної та реальності в цілому;
- вузьке визначення проблеми;
- постійне посилення труднощів у комунікації між фахівцями з різних галузей;
- невиправданий рівень спеціалізації;
- низький рівень ефективності при вирішенні комплексних проблем;
- тенденція до виділення на основі вивчення окремого явища загальних характеристик, що поширюються на більш широке коло явищ.

Наступним типом освітньої практики є розвиваюче навчання. Розвиваюче навчання – це орієнтація навчального процесу на потенційні можливості людини й на їх реалізацію. За такого навчання провідними рушійними силами психічного розвитку особистості є становлення в неї нових якостей розуму, уваги,

пам'яті й інших сторін психіки. Засвоєння знань і досвіду не протиставляється розвитку, а є його основою. Особистість при зазначеному типі освіти розглядається як суб'єкт діяльності: центральною технологічною ланкою діяльності студента є самостійна навчально-пізнавальна діяльність, заснована на здатності регулювати в ході навчання свої дії.

Визначальною метою розвиваючого навчання є розвиток інтелектуальної сфери особистості. Тобто, особистість не тільки засвоює певні знання, уміння й навички, але й опановує способи дії. Зміст діяльності, який має засвоїти студент в процесі навчання, пов'язується в його свідомості з виконанням дії.

Таким чином, навчальна діяльність стає в процесі навчання провідною. Отже, предметом діяльності навчання в структурі розвиваючого навчання є не засвоєння як таке, а власно навчальна діяльність, у процесі конструювання й здійснення якої й відбувається засвоєння знань, умінь і навичок; властивості і якості особистості виступають і як продукт цієї діяльності, і як умова подальшого навчання й розвитку.

Зміст освіти при розвиваючому навчанні, на відміну від традиційного, де побудова змісту освіти здійснюється від часткового до загального, будується від загального до часткового й містить у собі науково-теоретичні знання, загальні способи вирішення цілого класу завдань. Але так само, як і при традиційному навчанні, зміст освіти при розвиваючому навчанні особистісно відчужений від студента, тому що не має «особисто» до нього прямого відношення, не пов'язаний з його реальними й актуальними бажаннями.

Освітній процес при розвиваючому навчанні здійснюється у формі залучення особистості в різні види діяльності, використанні під час викладання різних інтерактивних технологій, дискусій, а також оптимальних методів навчання, спрямованих на збагачення творчої уяви, мислення, пам'яті. Залучаючи студента до навчальної діяльності, педагог має знати якими способами діяльності студент оволодів у ході попереднього навчання, яка ступінь осмислення останнього власної діяльності. На основі отриманих даних педагог конструює педа-

гогічні впливи на студента, розташовуючи їх у зоні найближчого розвитку. У навчальній діяльності переважають технологічний підхід, проблемні, пошукові, дослідницькі методи навчання.

Концепція формування пізнавального інтересу особистості у значному ступені здійснюється в інтелектуальній розумовій діяльності студента, створюючи сприятливі умови для його активного й продуктивного розвитку, при цьому, однак, у меншій мірі зачіпається емоційно-моральна сфера життєдіяльності, що приводить до формування в достатньому ступені грамотної, але байдужої особистості .

Зазначимо, що взаємодія студента й викладача при розвиваючому навчанні, так само, як і при традиційному, є провідною. Студент у цьому випадку виступає як суб'єкт навчальної діяльності, самостійно визначаючи мету й способи їх досягнення, задає запитання проблемного характеру викладачу. Педагог, у свою чергу, формує, вибудовує в навчанні з студентами навчальну діяльність яка побудована на міжособистісних стосунках.

При контролі й оцінці якості знань студентів переважають вікові норми й критерії розвитку, враховуються зовнішні й внутрішні вікові показники, здійснюється самоконтроль. Психолого-педагогічні дослідження останніх десятиліть показують, що першорядне значення має не тільки знання викладачем вікових й індивідуальних особливостей, скільки облік особистісних характеристик і можливостей студентів.

Особистісний підхід у педагогіці розуміють як опір на особистісні якості. Урахування особистісних якостей дуже важливо для виховання й навчання особистості і включають у себе наступні характеристики – спрямованість особистості, її ціннісні орієнтації, життєвий досвід, установки що сформувалися, домінуючи мотиви діяльності й поведінки. Головним проявом освітнього результату цього підходу є можливість більш адекватно і раціонально, гнучко і динамічно забезпечити в системі освіти реалізацію індивідуальних потреб людини, сприяти гармонійному розвитку її особистості, гнучко у часі і просторі підви-

щувати компетентності людини з різних напрямів освітньої підготовки та в різних життєвих ситуаціях як в особистих інтересах людини, так і в інтересах суспільства [4, с. 15].

Психологічною основою особистісно орієнтовної освіти є так звана гуманістична психологія, відповідно до якої людина розглядається через особистісний рівень людської психіки, через індивідуальну значеннєву сферу й переживання. Людина – це унікальне, самоактуалізуюче, вільне, відкрите утворення.

Метою зазначеного типу освіти є особистісне зростання студента. Реалізація поставленої мети здійснюється шляхом створення оптимально комфортних умов для повноцінного розвитку індивідуальних здібностей і можливостей особистості, рішучої відмови від силових і твердих засобів педагогічного впливу, забезпечення умов, при яких навчання доставляло б студенту радість і спонукувало внутрішню потребу в оволодінні знаннями.

Зміст освіти при особистісно орієнтовному підході полягає у тому, що у навчанні визначається й розробляється разом з студентами, виходячи з їхніх можливостей і потреб індивідуальна траєкторія діяльності. При такому підході можливе формування системи, що відповідає життєвим потребам і інтересам особистості, у цьому випадку навчальна програма буде коректуватися під тих хто отримує освіту.

Організація освітнього процесу при особистісно орієнтовному навчанні базується на стратегії допомоги і підтримки. До особистості студента відносяться з обережністю й демократичністю, орієнтуючись на розробку сучасних педагогічних технологій, які б відповідали їх гуманістичної сутності й були спрямовані на формування особистості, найбільш повного розкриття його духовного потенціалу, пізнавальних і моральних.

Технологічний апарат педагогіки співробітництва характеризується неоднозначно, тому що в ньому досить рельєфно виділяються два етапи: перший у більшій мірі базується на твердій технологічній схемі яка розрахована на оптимальну результативність навчального процесу; другий – являє собою гнучку,

рухливу, спрямовану на створення сприятливих умов для можливо більш повної самореалізації особистості. Однак зазначені два аспекти не суперечать один одному, а є альтернативами єдиного гуманістичного, індивідуально орієнтованого технологічного апарата «педагогіки співробітництва» пов'язаного із прогресивними педагогічними технологіями. Загальною методологічною платформою для них є антрополого-гуманістичний підхід до особистості, що виключає авторитарно-адміністративні «силові» методи педагогічного впливу [6, с. 237–238].

Основним важливим моментом при організації особистісно орієнтованого навчання є гнучке, варіативне, багатофакторне проектування освітнього середовища для розвитку індивідуальних здібностей і можливостей студентів. Таким чином, при організації зазначеного процесу спостерігається чітко виражена тенденція відмови від панування монологічної форми організації освітнього процесу й переходу до діалогічної, що замінює суб'єкт-об'єктні відносини суб'єкт-суб'єктними в сфері спілкування викладача й студентів. Діалогічна взаємодія характеризується тим, що активно організуюче ставлення виявляється не лише до предмета спільної діяльності, а й до самого партнера по спілкуванню (І. Бех) [3, с. 218]. Формування відносин у колективі студентів та з викладачами, має спрямовуватись на формування у них, зокрема, вміння будувати взаємовідносини з усіма суб'єктами освітнього процесу, здатності до спілкування і взаємодії на основі взаємної зацікавленості, поваги, довіри, співробітництва [8, с. 25–36].

При організації освітнього процесу на суб'єкт-суб'єктній основі змінюється позиція студента. Останній у цьому випадку – це особистість певного віку зі своєю культурою й правилами поведінки, особистим життєвим досвідом. Викладач – наставник, що допомагає, спрямовує діяльність, сприяє сприятливому саморозвитку особистості, її особистісному росту. Ми вважаємо, що у результаті встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин між студентами і викладачем формуються міжособистісні відносини, при яких педагог і студенти беруть ак-

тивну участь у процесі пізнання, в першу чергу, як особистості, а вже в другу як носії певних ролей і функцій.

Головними критеріями при контролі, і оцінці якості знань є показники особистісного зростання. Основна увага приділяється самооцінці, самоконтролю й рефлексії, допомога викладача використовується лише при необхідності, причому переважає якісна, описова оцінка педагога [2, с. 85–87].

Аналізуючи зазначене вище, можна виділити наступні переваги й недоліки кожного типу освітнього процесу.

Навчаючись за традиційним навчанням, студенти добре засвоюють знання, навички, добре соціалізуються, дисципліновані. Однак, відзначається вузька спеціалізація та формальне засвоєння знань. Крім того, має місце уніфікація, усереднення особистості викладача й студента, подальші труднощі у процесі самостійної розумової діяльності.

Серед переваг розвиваючого навчання ми визначаємо наступні: інтенсивний розвиток інтелектуальних умінь студентів, розвиток самостійності мислення, вироблення навичок ефективної комунікації, здатність вирішувати життєві проблеми. До недоліків даного типу навчання ми відносимо недостатній розвиток емоційно-почуттєвої сфери, тому що в освітньому процесі переважає раціоналізація.

За особистісно орієнтовного навчання, студент розвивається як унікальна особистість, тим самим забезпечується почуття психологічної захищеності, радості існування, довіри до оточуючих, поступово особистість набуває здатності вирішувати життєві проблеми.

Сьогодні надається важливе значення гуманізації й гуманітаризації навчальної діяльності. Тому, сучасні педагоги прагнуть до застосування у практичній діяльності сучасних педагогічних технологій з гуманістичною спрямованістю. Однак, на шляху застосування педагогічних технологій зустрічаються труднощі, які пов'язані з тим, що більшість викладачів і керівників освітніх уста-

нов психологічно не готові до цього процесу, який вимагає значної підготовки з боку учасників педагогічного процесу [1, с. 37–39].

Більшість сучасних закладів освіти орієнтовані на традиційне навчання, при якому система завдань робить опір не на основну функцію людського мозку – мислення, а на вторинну – пам'ять. Однак, пам'ять має свої межі, які найчастіше дуже індивідуальні. Окремі заклади вищої освіти при реалізації освітнього процесу орієнтуються на розвиваючий тип навчання, що значною мірою враховує індивідуальні особливості тих хто навчається, сприяє розвитку мислення студентської молоді, що, на наш погляд і визначає динаміку розумової й фізичної працездатності особистості.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, формування змісту освіти в умовах системного підходу має відбуватися на основі ретельного аналізу цілей навчання та діагностики набутого на попередньому рівні навчання досвіду студента з метою конкретизації орієнтовного змісту освіти на основі заздалегідь визначених цілей навчання. За таких умов зміст освіти характеризується низкою об'єктивних і суб'єктивних показників, до яких у першу чергу належить науковість та складність. З точки зору науковості формування змісту освіти відбувається шляхом його оновлення відповідно до сучасних досягнень різних галузей науки через трансляцію їх у межах відповідних навчальних дисциплін.

Суб'єктивність формування змісту освіти визначається особистістю, яка намагається опанувати зазначений зміст освіти. Від рівня її попередньої підготовки та від комплексу навчально-пізнавальних здібностей залежить ступінь успішності навчання (успішність в опануванні змістом освіти).

Список використаних джерел

1. Бабанский Ю. К. Педагогика : уч. пособ. [под ред. Ю. К. Бабанского] 2-е изд., доп. и перераб. Москва : Просвещение, 1988. 479 с.
2. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод. посіб. Київ : ІЗМН, 1998. 204 с.

3. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 2. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. Київ. : Либідь, 2003. 344 с.
4. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія. Київ : Атіка, 2009. 684 с.
5. Вознюк О. В., Левківський М. В., Саух П. Ю. Синергетика освіти : монографія / За ред. проф. П. Ю. Сауха. Київ, 2004. 130 с.
6. Волкова Н. П. Педагогіка : посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Академвидав, 2007. 618 с.
7. Лернер И. Я. Процесс обучения и его закономерности. Москва : Знание, 1980. 96 с.
8. Пономарьова Г. Ф. Взаємодія викладача і студента у навчально-виховному процесі педагогічного ВНЗ. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти: зб. наук. пр.* Харків: УПА, 2014. Вип.45. С. 25-36.

СУЧАСНИЙ МУЗЕЙ ЯК ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

Нагорний Ю. М.

*доцент кафедри соціальної педагогіки Харківської державної академії
культури*

Музейна педагогіка надає можливість сучасному музею докорінно реформувати фахову діяльність у демократичному суспільстві, дійсно стати інститутом соціального виховання особистості в незалежній Україні. Аналіз інноваційної діяльності музеїв за цей час та контент-аналіз наявних публікацій з'ясував тенденції розвитку теорії і практики української музейної педагогіки. Проте найбільш досліджено лише дидактичний аспект освітянської музейної педагогіки, проблеми музейно-педагогічної роботи з соціального виховання інших соціальних груп музейних відвідувачів очікують своєї подальшої наукової розробки.

Ключові слова: музей в інформаційному суспільстві, музейна педагогіка, структура музейної педагогіки, інститут соціального виховання.

СОВРЕМЕННЫЙ МУЗЕЙ КАК ИНСТИТУТ СОЦИАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ

Нагорный Ю. Н.

*доцент кафедры социальной педагогики Харьковской государственной
академии культуры*

Музейная педагогика обеспечивает возможность современному музею существенно реформировать свою профессиональную деятельность в демократическом обществе, действительно стать институтом социального воспитания личности в независимой Украине. Анализ инновационной деятельности музеев в это время и контент-анализ массива публикаций определил тенденции развития теории и практики украинской музейной педагогики. Однако наиболее исследованным оказался лишь дидактический аспект образовательной музейной педагогики, проблемы музейно-педагогической работы по социальному воспитанию дру-

гих социальных групп музейных посетителей ожидают своей дальнейшей разработки.

Ключевые слова: музей в информационном обществе, музейная педагогика, структура музейной педагогики, институт социального воспитания.

CONTEMPORARY MUSEUM AS AN INSTITUTION OF SOCIAL EDUCATION

Nahorny Y. N.

*Associate Professor of the Department of Social Pedagogy,
Kharkiv State Academy of Culture*

The confusion of the museums of the first years of independence of our country, the need to find its new essence in the making a new democratic state on the basis of democracy made the leading museums revise radically the methodological essence of their activities. Using its own resources, without the help of science, education system and cultural creative activities, the museum is not able to perform such tasks. First of all, for this purpose, it is necessary to reform the own museum functions: to depict the true past and the present state of the country, having explored the cause-and-effect relationship to explain the social problems of the present from the national-liberation positions and to predict the further ways to the future for the people and the state.

The external, internal analysis of the available sources and their content analysis carried out in the article has described the general logic and tendencies of reforming the contemporary Ukrainian museum. First of all, museums have begun to look for the ways to a missing visitor, developed the active cooperation with the education system, primarily with the school, school museums and institutions of higher education.

They have introduced the innovative and interactive forms of excursion work, initiated the sociological and psychological and pedagogical research of the real and potential audience of the museum, its tastes and information needs. In search of the necessary expenses for these activities the museums have begun to expand the aspects

of museum work, embodying animation and leisure club forms of work. They have developed the integrated programs for shaping the museum culture of the mixed-age audience of visitors, recognizing their new functions as a democratic institution of social education. It has been a way out on the theory and practice of museum pedagogy as a complex scientific methodology of the contemporary museum activities.

Keywords: museum in the information society, museum pedagogy, structure of museum pedagogy, institute of social education.

Складні процеси розбудови незалежної України на початку 1990-х рр. негативно відбилися на розвитку культури, всіх її галузей і закладів, у тому числі музеїв та музейної справи. Економічні негаразди, спад інтересу відвідувачів до експозицій музею, різке зменшення а то й відсутність фінансування, призвели до різкого скорочення штату наукових співробітників та музеєзнавців. Занепад радянської музейної ідеології і майже відсутність власне національно-демократичної історичної парадигми – все це раптом спричинило кризу традиційно імперського музею в Україні, його духовну інфляцію.

Реформа музейної справи стала проблемою переважно для самих колективів музейних установ. Все залежало від того, як зможуть музеї в умовах розбудови нової незалежної України знайти свою науково-культурологічну нішу. За роботу взялися ті музейні працівники, які стали справжніми подвижниками нового музею, у складних соціально-економічних умовах залишаються фанатично відданими своїй справі і самозреченно служать їй.

Одним з провідних музеїв країни, який розпочав роботу з перебудови методологічних засад музейної роботи в незалежній Україні, став Дніпропетровський історичний музей. Не в останню чергу тому, що носив ім'я академіка Д. І. Яворницького, який ще в кінці XIX століття першим, наперекір всій імперській історіології, почав розробляти методологію і методику суто української історіографії. Тому що музей мав продовжити справу знаменитого земляка, тому що більша частка залишків його джерелознавчого фонду знаходилася на те-

риторії Дніпрянського Надпорожжя. До того ж Дніпропетровський історичний музей ім. Д. Яворницького увійшов до 6-томного довідника «Музеї світу» (Museum's of the world), що виходить у Мюнхені і презентує найкращі музеї з 190 країн світу. Це, безумовно, накладає на нього певні обов'язки, зобов'язує відповідати світовому рівню, розвиватися в руслі світових тенденцій, характерних для музейної галузі.

Від невеличкої колекції стародавностей у 1849 р., через одне з кращих і змістовних зібрань музейних предметів, розміщених у спеціально збудованому в 1905 р. приміщенні, – так званий музей ім. О. М. Поля, через збереження й примноження колекції у бурхливі дні революції й громадянської війни, розквіт української культури й музейної справи у 20-ті рр.; репресії, звільнення його знаменитого директора Д. І. Яворницького й фактично розгром музею у 30-ті рр.; катастрофу втрати більшої частини експонатів у часи Другої світової війни й окупації міста, потім розпорошення й розподіл козацької колекції майже по всіх музеях України у 50 – 60-ті рр., до докорінної реконструкції музею й створення сучасного історико-музейного комплексу, – такі зовнішні віхи розвитку Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д. І. Яворницького. За ними стоїть напружена, усебічна, поглиблена внутрішня робота колективу музею з подальшого вдосконалення всіх напрямків музейної діяльності: – науково-дослідної, експозиційної, науково-фондової, збиральницької, науково-методичної й науково-просвітницької роботи.

На початку 1990-х років колектив Дніпропетровського історичного музею ім. Д. І. Яворницького прекрасно усвідомлював, що одним з першочергових завдань музейних співробітників, як і всіх істориків, є перегляд, переосмислення багатьох сторінок історії України, в тому числі й регіональної. Це й славна, але напівзабута історія козацтва, український національно-визвольний рух; бурхливі, суперечні пореволюційні події початку ХХ століття, криваві репресії часів сталінізму 30 – 50-х рр., голодомор 1932 – 1933 рр.; геноцид по відношенню до на-

ціональних меншостей, які мешкали й на території нашого краю; багатьох за-
стійних явищ 70 – 80 рр., русифікація населення області і таке інше.

У 70-х роках експозиція Дніпропетровського історичного музею, як і всіх
музеїв країни, будувалась на основі готової, обов'язкової для всіх так званої «за-
гально-історичної схеми» і не потребувала музейних самостійних експозиційних
задумів, оригінальних ідей і пошуків. Не зарадили цьому музейному консервати-
зму й урядові постанови «Про увічнення пам'ятних місць, пов'язаних з історією
Запорозького козацтва», а також «Державна програма увічнення сторінок істо-
рії українського козацтва», що були прийняті у другій половині 1960-х років та
так і залишилися декларативними.

На межі 1980 – 90-х рр. в Дніпропетровському історичному музеї, як
і в музеях України, склалось непросте становище зі стаціонарною експозицією,
зміст якої застарів і потребував значної перебудови, доповнень, переосмислення.
Особливо це стосується історії ХХ століття, яка була перекручена й сфальсифі-
кована в угоду правлячому режиму того часу. Основна увага приділялася полі-
тичній історії, боротьбі класів, ролі комуністичної партії тощо. Проте поза ува-
гою залишились структури повсякденності, реальне життя людей, їх сьогоденні
потреби, національні й інші особливості, дійсні, а не штучно культивовані ліде-
ри, особистості, які намагалися зберегти вікові традиції, залишки всього націо-
нального, гуманістично-людяного, що ще не було знищене, здатного чинити опір
нівелюючим процесам, фальсифікаціям, радянським стереотипам.

Працівники музею мали б за інерцією очікувати, допоки вчені-теоретики з
Академії Наук, ЗВО країни напишуть об'єктивну історію України і тоді, базую-
чись на її постулатах, музейні співробітники мали б побудувати нові експозиції.

Але на це часу вже не було.

Колектив Дніпропетровського музею вирішив перебудувати експозицію,
не чекаючи офіційних підручників, а поклавши в основу власні дослідження й
опрацювання як фондів музейних матеріалів, так і джерел з архівів інших му-
зеїв та міст України. У розробці нової експозиції зроблено акцент на тих

об'єктивних рисах історичного процесу, які специфічні саме для Дніпропетровщини. Очевидно, що нова сучасна експозиція повинна відійти від стереотипів, внести щось нове, неординарне в експозиційну практику, фактично окремі елементи "музею майбутнього", так званого «музею людини», які вже сьогодні є реальністю в деяких високорозвинутих країнах світу.

По новій концепції вдалося на тлі історії України й краю простежити всю історію запорізького козацтва від виникнення до ліквідації Запорізької Січі, показати історію Запорожських січей, які були розташовані на території краю; роль козацтва у залюдненні місцевої території, навіть простежити долю деяких козацьких родів у подальші часи через меморіальні комплекси найвидатніших осіб. Ця експозиція стала родзинкою відродження тієї славної сторінки історії України, якою опікувався Д. І. Яворницький, ім'я якого нині носить Дніпропетровський історичний музей.

Значна активізація досліджень про історію музею та відповідного реформування окремих напрямків музейної діяльності відбувається у 1995 році з нагоди 140-річчя від дня народження академіка Д. І. Яворницького. Не зважаючи на великі фінансові труднощі, колектив музею розробив нову парадигму регіональної національної історії, перебудував під нього всю систему музейної роботи, здійснив реекспозицію залів давньої історії краю, історії запорізького козацтва та історії Катеринославщини в буремні роки революцій, після довготривалої реставрації був відкритий Меморіальний будинок-музей академіка Д. І. Яворницького, підготував відкриття музею «Літературне Придніпров'я». Музеєзнавці вели плідну роботу з пошуку приміщення для відновлення релігійно-знавчої експозиції, яка існувала в приміщенні Преображенського собору, користувалася значним попитом відвідувачів і була згорнута у зв'язку з передачею собору віруючим. Були також плани побудувати лапідаріум і заповідну зону для експонування унікальної колекції кам'яної пластики Дніпровського Надпорожжя – кам'яних баб і кромлехів, яких на примузейній території розташовано біля сотні одиниць.

Таким чином на кінець ХХ ст. у Дніпропетровському історичному музеї як головному музеї регіону у змісті наукової роботи як експозиціонерів, так і фондівиків назріла нагальна потреба в зміні пріоритетів на користь історико-музейних студій. Музеєзнавці отримали простір для подальшого розвитку музею за рахунок переосмислення набутого досвіду й наукового вивчення накопичених музейних предметів. Колектив подвижників музею прекрасно усвідомив, що настав час, коли неможливо пасивно чекати відвідувачів музею. Навпаки, треба музею йти назустріч відвідувачу. Необхідно постійно працювати над створенням музейної аудиторії, над вихованням її музейної культури. Започаткована система циклу соціологічних досліджень реальної та потенційної аудиторії з боку музейних фахівців Дніпропетровського історичного музею надала точні математико-статистичні факти про недостатню підготовленість цієї аудиторії до сприйняття музейної інформації. Мало того, дані дослідження засвідчили, що навіть у дорослого населення не виховано навіть елементарної «музейної культури». Формувати дорослу музейну аудиторію – це виховувати відвідувача, який був би підготовлений до сприйняття досить складної музейної інформації, сприймав би її активно та творчо і саме головне – регулярно і системно.

Безумовно, особлива увага музеєзнавців приділяється дитячій аудиторії, яка ще активно відвідує музей сьогодні і є потенційною аудиторією на майбутнє. В активній співпраці зі школами міста і області співробітники історичного музею підготували оригінальну програму для учнів 1 – 11 класів. Був розроблений цикл із 44 занять за різними аспектами історії, етнографії, літератури та мистецтва, які діти мають можливість прослухати протягом усіх шкільних років. При музеї було засновано гурток-студію «Абетка історії» для дітей 6 – 10 рр., на базі якого ведуться експериментальні наукові дослідження з естетичного виховання засобами музею, з подальшою метою створення Дитячого естетичного центру. Було започатковано спеціальну програму «Музейний сімейний абонемент», результатом якої стало те, що з'вилися цілі родини, які ходять у музей за цією про-

грамою вже кілька років поспіль, стають постійними учасниками найрізноманітніших музейних заходів та пропагують музей усеред своїх знайомих.

Проте, як практичні працівники музеїв, так і музеєзнавці-науковці, в решті-решт усвідомили, що вирішення проблеми музею майбутнього через суттєве покращення роботи кожного окремого напрямку музейної роботи лише за рахунок внутрішніх резервів не забезпечує бажаного результату.

Повинен бути зовсім інший підхід.

У пошуках нової парадигми музейної діяльності до дискусій музеєзнавців-практиків стосовно ролі музею в демократичному суспільстві долучилися вчителі та викладачі закладів освіти, педагоги-науковці. У дискусіях практиків і вчених поступово з'явилося перспективне поле науково-просвітницької діяльності сучасного музею – музейна педагогіка, досвід якої в розробці історії, теорії, методології і практики вже був набутий за кордоном.

Світова практика музейної діяльності, подальший розвиток музейної педагогіки, необхідність пошуку нових форм і видів роботи з дорослою та дитячою аудиторією – майбутніми відвідувачами, спонукає музей до організації цілої серії всеукраїнських конференцій, на яких все більше і ґрунтовно піднімаються проблеми музейної педагогіки [1].

На шпальтах музейних освітянських друкованих видань поступово виокремлюється плеяда найбільш активних розробників та популяризаторів практичних і теоретичних аспектів музейної педагогіки, як із середовища музейних фахівців, так і науковців з системи вищої освіти. Це, в першу чергу, наукові роботи з теорії і практики музейної педагогіки наукового співробітника Дніпропетровського історичного музею Л. А. Гайди, яка публікує статті про музейно-педагогічну діяльність історичного музею, про співпрацю музею зі школою, обґрунтовує музейно-педагогічні аспекти шкільного музею, виходить на узагальнення тенденцій розвитку музейної педагогіки як науки, і нарешті, в 2010 році на розсуд музейно-педагогічної спільноти виносить власні результати пошуку оптимальної моделі музейної педагогіки [2].

Активна участь у наукових конференціях, переважно в секціях культурно-освітньої діяльності музею, аналіз різних пудходів до реформи музейної педагогіки надали можливість старшому науковому співробітнику науково-дослідного відділу “Історія ювелірного мистецтва в Україні” Музею історичних коштовностей України філіалу Національного музею історії України – І. В. Удовиченко узагальнити набутки музейної педагогіки в науково-методичному посібнику «Музейна педагогіка: теорія і практика» (2017 р.) [3].

Також до когорти музейних працівників-практиків, які успішно розвивали методичні засади музейної педагогіки в таких напрямках діяльності музею, як комплектування музейних зібрань, науково-фондова, науково-дослідна робота, науково-експозиційна та науково-освітня робота, слід віднести наукові доробки В. М. Бекетової, Н. Д. Горської, Я. Л. Діденко, О. А. Завадської, Н. І. Капустіної, І. В. Козлової, Н. В. Коснюк, Л. О. Коцар, Г. П. Мартинової, В. В. Надольської, О. В. Палійчук, Г. І. Панахид, Р. Є. Пасічник, О. В. Топилко, О. І. Таращанської та ін.

За результатами дискусій музейних працівників і науковців стосовно сутності музейної діяльності в ХХІ столітті на круглому столі (2007 р.), двох Всеукраїнських музейних фестивалів, що проходили на базі Дніпропетровського історичного музею в 2005 та 2008 рр., виокремилися два напрямки музейної педагогіки – культурно-освітня діяльність самого музею та робота музею в закладах освіти. У ході діалогу учасників круглого столу були визначені такі актуальні проблеми розвитку музейної педагогіки в Україні, як організаційні, теоретико-методологічні, інформаційні, кадрові, навчально-методичні. У резолюції Другого Всеукраїнського музейного фестивалю зазначалося, що за відсутності в Україні науково-методичного центру в галузі музеєзнавства та музейної педагогіки доцільним є проведення науково-практичної конференції на загальноукраїнському рівні з проблем музейної педагогіки, яка б визначила стан, проблеми і перспективи її розвитку та започаткувала формування української наукової школи музейних педагогів.

П'ять років музейно-педагогічній спільноті України знадобилося для того, щоб на базі Педагогічного музею України реалізувати резолюцію Другого Всеукраїнського музейного фестивалю і започаткувати з 2013 року щорічну науково-практичну конференцію з проблеми “Музейна педагогіка – проблеми, сьогодення, перспективи”. Чудово, що учасникам першої науково-практичної конференції було запропоновано для обговорення програмну доповідь доцента Львівського університету О. В. Караманова на тему “Сучасні тенденції розвитку музейної педагогіки в Україні” [4].

Упродовж останніх п'яти років на цій профілізованій конференції обговорювалися теоретико-методичні аспекти вітчизняної музейної педагогіки в наукових, навчальних і методичних доробках О. В. Валенкевич, Є. Ванслової, О. В. Дудар, Л. А. Галайди, В. В. Камінської, О. В. Караманова, Н. Г. Ничкало, Н. С. Мартем'янової, І. М. Медведєвої, Г. І. Панахид, Н. М. Пусепліної, І. В. Удовиченко та ін.

Матеріали науково-практичних конференцій, що стали своєрідними майданчиками формування і розвитку музейної педагогіки та розв'язання її теоретико-методичних проблем, свідчать про характер модальних підходів до усвідомлення її призначення, сутності, напрямів та змісту і структури як педагогічної науки

Контент-аналіз матеріалів циклу з п'яти щорічних наукових конференцій «Музейна педагогіка – проблеми, сьогодення, перспективи» виокремив декілька відповідних напрямів музейно-педагогічної діяльності [5].

Так, якщо на першій науково-практичній конференції 2013 року переважна частина учасників, а це – понад 43 %, свої виступи традиційно присвячували організаційно-дійовим аспектам музейної діяльності: новим методам, засобам і формам музейної роботи, прийомам залучення відвідувачів, новим проектам з використанням новітніх інформаційних технологій, використанню закордонного досвіду, то вже на конференції 2017 року ця тематика ледве цікавила 27,4 % доповідачів. Натомість за ці п'ять років різко зросла кількість доповідей з про-

блем теорії, історії та методології музейної педагогіки як галузі педагогічної науки – з 9,1 % до 22,6 %. Також помітно зросла кількість доповідей щодо питань співпраці музеїв із закладами середньої та вищої освіти – з 20,6 % до 26,2 %. Проте це переважно стосувалося проблем освітянської діяльності в школі і музеї, тобто дидактичного аспекту проблематики музейної педагогіки.

Суттєво зросла кількість тих учасників конференцій, хто почав активно цікавитися музеєм як інститутом соціального виховання – з 8,3 % в 2013 році до 18,2 % в 2017-му. На жаль, питання подальшого розвитку освітянських музеїв та їх ролі у навчально-виховному процесі цікавили лише 6 – 11 % учасників науково-практичних конференцій.

Більшість учасників конференцій зрозуміли, що без фундаментальної наукової розробки комплексної музейної педагогіки музейна спільнота України не зможе ефективно виконати свою основну місію – формування української нації, її історико-патріотичної свідомості та самовираження як факторів подальшого гуманістичного розвитку національної і загальнолюдської культури.

Таким чином, музейні працівники, освітянська і наукова спільнота серйозно переймаються розробкою наукових засад музейної педагогіки та перспективною функцією музейної установи у демократичному суспільстві як сучасного інституту соціального виховання.

Список використаних джерел.

1. Бібліографія Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д. І. Яворницького за 167 років 1849–2016 рр. : рукопис / М-во культури України, Дніпропетр. нац. іст. музей ім. Д. І. Яворницького ; [упоряд. В. М. Бекетова ; за заг. ред. Н. І. Капустіної]. Дніпро, 2016. 67 с.
2. Гайда Л. А. Музейна педагогіка: пошук оптимальної моделі // Методологічні засади історичної освіти в контексті профілізації старшої школи : матеріали Всеукр. наук.-метод. конф., (Кіровоград, 21–22 жовт. 2010 р.) / Кіровоград. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти ім. Василя Сухомлинського. Кіровоград, 2012. С. 243–249.

3. Удовиченко І. Музейна педагогіка: теорія і практика : наук.-метод. посіб. Київ : Логос, 2017. 64 с.
4. Караманов О. В. Сучасні тенденції розвитку музейної педагогіки в Україні // Музейна педагогіка — проблеми, сьогодення, перспективи : матеріали наук.-практ. конф., (Київ, 24–25 верес. 2013 р.) / Нац. Києво-Печер. іст.-культур. заповідник. Київ, 2013. С. 35–37.
5. Панахид Г. І. Музейна педагогіка : темат. покажч. літ. Львів : Ліга Львів, 2015. 66 с.

**СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ
ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ**

Панасенко Е.А., Кучков В.С.

*Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний
університет»*

У статті здійснено теоретико-методичний аналіз проблеми розроблення структури та змісту професійно-психологічної компетентності майбутніх практичних психологів закладів освіти. Зазначено, що професійно-психологічна компетентність практичного психолога – це складне особистісне утворення в системі його професійної діяльності, у процесі функціонування якої фахівець здатний ефективно взаємодіяти з людьми та виконувати психологічні завдання й розв’язувати проблеми, що виникають. Професійно-психологічна компетентність практичного психолога представлена як структурна сукупність елементів (соціально-перцептивна, соціально-психологічна, комунікативна, ауторефлексивна, психолого-педагогічна, здоров’язберезувальна, інформаційно-технологічна, конфліктологічна компетентності), які поєднуються між собою в складі єдиної загальної структури професійно-психологічної компетентності практичного психолога закладу освіти.

Ключові слова: професійна компетентність, професійно-психологічна компетентність, структура професійно-психологічної компетентності, соціально-перцептивна компетентність, соціально-психологічна компетентність, комунікативна компетентність, ауторефлексивна компетентність, психолого-педагогічна компетентність, здоров’язберезувальна компетентність, інформаційно-технологічна компетентність, конфліктологічна компетентність.

СТРУКТУРА И СОДЕРЖАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПРАКТИЧЕСКИХ ПСИХОЛОГОВ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Панасенко Э.А., Кучков В.

Государственное высшее учебное заведение «Донбасский государственный педагогический университет»

В статье осуществлен теоретико-методический анализ проблемы разработки структуры и содержания профессионально-психологической компетентности будущих практических психологов учебных заведений. Отмечено, что профессионально-психологическая компетентность психолога – это сложное личностное образование в системе его профессиональной деятельности, в процессе функционирования которой специалист способен эффективно взаимодействовать с людьми и выполнять психологические задачи и решать возникающие проблемы. Профессионально-психологическая компетентность психолога представлена как структурная совокупность элементов (социально-перцептивная, социально-психологическая, коммуникативная, ауторефлексивная, психолого-педагогическая, здоровьесберегающая, информационно-технологическая, конфликтологическая компетентности), которые сочетаются между собой в составе единой общей структуры профессионально психологической компетентности психолога образовательного учреждения.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, профессионально-психологическая компетентность, структура профессионально-психологической компетентности, социально-перцептивная компетентность, социально-психологическая компетентность, коммуникативная компетентность, ауторефлексивная компетентность, психолого-педагогическая компетентность, здоровьесберегающая компетентность, информационно-технологическая компетентность, конфликтологическая компетентность.

**STRUCTURE AND CONTENT OF PROFESSIONAL PSYCHOLOGICAL
COMPETENCE OF THE FUTURE PRACTICING PSYCHOLOGISTS OF
EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS**

Panasenko E.A., Kuchkov V.C.

*State Higher Educational Establishment «Donbas State Teacher's Training
University»*

The article deals with the theoretical and methodological analysis of the issue that concerns the structure and content developing of the professional psychological competence of the future practicing psychologists of educational establishments. It is noted that the professional psychological competence of a practicing psychologist is a complex personal formation in the system of his professional activity, in which a specialist is capable of effectively interacting with people and performing psychological tasks and solving the problems that arise.

The professional psychological competence of a practicing psychologist is presented as a structural combination of elements that are combined with each other as part of a unified general structure of the professional psychological competence of a practicing psychologist of an educational establishment.

Social-perceptual competence is the practicing psychologist's knowledge of the peculiarities of people's mental development, the motives of their behavior, the peculiarities of their interactions and so on.

Socio-psychological competence is the practicing psychologist's knowledge of the psychological patterns of behavior, activities and relationships of people and the ability to apply them.

Communicative competence is the ability of a practicing psychologist to establish and maintain the necessary contacts with children, their parents, and educators.

Auto-reflective competence is a system of psychological knowledge and skills of the practicing psychologist that allows to carry out self-knowledge, self-control, self-examination, self-esteem.

Healthcare-saving competence of a practicing psychologist is a complex integrative education of the personality-activity education, within which psychological and valeological knowledge, skills, abilities, psychological properties of the person integrate into the system-structural unit, ensuring the efficiency of both professional activities as well as the vital ones in general.

Information technological competence of a practicing psychologist of an educational establishment is an integrative personal and activity characteristic of the specialist, which includes a set of knowledge, skills, abilities and activities, and subjective experience, cognitive and social motivation, individual and personality characteristics of a psychologist.

Psychological pedagogical competence is considered by the scientists as a complex combination of social-perceptual, socio-psychological, communicative and auto-reflexive competencies, taking into account the value-orientation factors of the professional activity of a practicing psychologist of the educational establishment.

Conflict-related competence is a system of psychological knowledge about the specifics of conflicts; the ability to analyze them, influence the participants of conflicts and resolve conflicts constructively.

Key-words: professional competence, professional psychological competence, structure of the professional psychological competence, social-perceptual competence, socio-psychological competence, communicative competence, auto-reflexive competence, psychological pedagogical competence, health-saving competence, information technology competence, conflict-related competence.

Постановка проблеми. Кардинальні загальносвітові зміни (глобалізація, демократизація, інформатизація, технологізація) висунули нові вимоги до науки та освіти сучасної України, зумовили необхідність реформування її освітньої системи на основі розвитку компетентнісного підходу та формування компетентностей – нових індикаторів готовності людини до майбутньої професії, до подальшого особистісного й фахового розвитку та активної участі в житті сус-

пільства. Набуття фахівцем-психологом життєво важливих якостей – компетентностей – дає йому ефективні можливості орієнтації й функціонування у сучасному швидкоплинному суспільстві, інформаційному просторі, подальшому здобутті освіти та розвитку професіоналізму у практичній діяльності.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Вивченню різних аспектів проблеми професійної компетентності фахівця присвячено теоретичні і практичні дослідження К. Абульханової-Славської, О. Леонтєва, С. Максименка, С. Рубінштейна та ін. Процес формування і розвитку професійної компетентності досліджували О. Бодальов, Н. Кузьміна, А. Маркова, М. Савчин, Н. Чепелева, В. Шадріков, Т. Щербан та ін. Проблему психологічної компетентності розробляли В. Зазикін, Н. Лісова, І. Міщенко, Н. Перегончук, О. Полуніна, М.Тесленко.

Постановка завдання. Метою статті є визначення основних структурних компонентів професійно-психологічної компетентності практичного психолога закладу освіти та розкриття їх змісту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проаналізуємо сутність поняття «професійно-психологічна компетентність практичного психолога». У довідковій літературі, зокрема у словниках, подано категорію «соціально-психологічна компетентність», що потрактовано як здатність індивіда ефективно взаємодіяти з оточуючими людьми в системі міжособистісних стосунків, до складу якої входять: 1) уміння орієнтуватися в соціальних ситуаціях; 2) уміння вірно визначати особистісні особливості та емоційні стани інших людей; 3) уміння обирати адекватні способи спілкування з ними та реалізовувати їх у ході взаємодії [10].

Професійно-психологічну компетентність практичного психолога ми розглядаємо як систему прикладних психологічних знань про людину як особистість, індивіда, індивідуальності та суб'єкта праці, задіяного в індивідуальній або спільній діяльності, який здійснює професійні та інші взаємодії. Це система знань, що дозволяє фахівцеві добре «розбиратися в людях», «розуміти людей»,

співчувати та співпереживати іншим, точно визначати особистісні та характерологічні особливості клієнтів, мотиви їхньої поведінки й діяльності, суб'єктивні детермінанти стосунків і на основі пов'язаних із цим умінь здійснювати ефективний вплив на людей [1; 12].

Професійно-психологічна компетентність – це одна з основних складових особистісного розвитку практичного психолога, адже саме у сфері професійної діяльності відбувається розвиток його психологічних ресурсів. Професійно-психологічна компетентність може бути схарактеризована через ефективність і конструктивність зовнішньої та внутрішньої діяльності практичного психолога закладу освіти на основі психологічних знань і вмінь, що означає їх ефективне застосування для вирішення завдань і проблем, що постають перед практикуючим психологом у закладах освіти. Професійно-психологічна компетентність передбачає адекватне поєднання абстрагованих психологічних знань із знаннями психолога стосовно самого себе, стосовно іншої конкретної людини, стосовно конкретної ситуації або групи дітей.

Професійно-психологічна компетентність практичного психолога закладу освіти – це складне особистісне утворення в системі його професійної діяльності, у процесі функціонування якої компетентний у своїй сфері фахівець здатний на основі засвоєного знання та сформованого на цій базі вміння безпосередньо та ефективно взаємодіяти з клієнтами та виконувати психологічні завдання й проблеми, що виникають перед ним [3; 4].

Ознакою професійно-психологічної компетентності психолога в його практичній діяльності є добре знання психологічних характеристик як себе, так і навколишніх людей – мотивів, інтересів, еталонів і стереотипів сприйняття та поведінки, особистісної спрямованості та активності, індивідуальних і вікових особливостей людини, її очікувань і побоювань, причин і спрямованості конфліктів та інших характеристик [8].

У загальній структурі професійної компетентності фахівця дослідники виокремлюють три основні складові: 1) ключові; 2) базові; 3) спеціальні компетентності.

1. Ключові професійні компетентності є базовими, універсальними, вони інтегровані, багатофункціональні, надпредметні і міждисциплінарні, багатовимірні (включають дослідницькі, аналітичні, комунікативні, прогностичні й інші розумові процеси). Вони отримуються людиною в системі середньої освіти.

2. Базові компетентності відображають комплексну специфіку певної сфери професійної діяльності (психологічної, педагогічної, медичної тощо) протягом певного етапу розвитку суспільства.

3. Спеціальні професійні компетентності відображають специфіку конкретної професійної діяльності й характеризуються безпосередньо професійною визначеністю [6; 7].

Ці три групи компетентностей взаємодіють і розвиваються у єдності, виявляючись у процесі вирішення професійних завдань різного рівня складності. Корелюючи одна з одною, вони на базі різних професійних, соціальних та особистісних чинників формують індивідуальний стиль професійної діяльності фахівця будь-якої спеціальності.

Проведений аналіз наукової психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми свідчить, що професійно-психологічна компетентність практичного психолога є складним, багатофакторним та багатоаспектним структурним утворенням. Вивчення сучасних наукових джерел дозволило у структурі професійно-психологічної компетентності практичного психолога закладу освіти виокремити такі найважливіші складові: 1) соціально-перцептивна; 2) соціально-психологічна; 3) комунікативна; 4) ауторефлексивна; 5) психолого-педагогічна; 6) здоров'язбережувальна; 7) інформаційно-технологічна; 8) конфліктологічна компетентності [2; 4; 5; 8; 9; 11].

Представимо зміст кожної складової професійно-психологічної компетентності:

- Соціально-перцептивна компетентність, тобто знання практичного психолога особливостей психічного розвитку клінтів (дітей, їх батьків та педагогів), мотивів їх поведінки, особливостей взаємостосунків тощо. У загальному розумінні соціальна перцепція – це багатофункціональний психологічний процес сприйняття іншої людини, її зовнішніх ознак, співвіднесення їх з її особистісними характеристиками та інтерпретація й прогнозування на цій основі її вчинків. Підґрунтям соціально-перцептивної компетентності є проникливість – складна якість особистості, яка дозволяє визначати особистісні особливості іншої людини, її стани, наміри, мотиви. Це важлива складова професійно-психологічної компетентності практичного психолога, адже одним з видів його діяльності є психодіагностика. Розвиток психологічної проникливості тісно пов'язаний із спостережливістю, уважністю, емоційною сприйнятливістю, можливостями перероблення та аналізу отриманої інформації. Розвиток соціально-перцептивної компетентності практичного психолога залежить від рівня його рефлексивної організації, емпатійності, уважності та інтелектуальних якостей.
- Соціально-психологічна компетентність – знання практичного психолога психологічних закономірностей поведінки, діяльності та стосунків людей, поєднаних у професійні та інші соціальні групи, та вміння їх застосовувати. Цей вид професійно-психологічної компетентності практичного психолога закладу освіти також пов'язаний з емпатією, проникливістю та рефлексією. Найбільш важливими соціально-психологічними знаннями, вміннями та навичками практичного психолога закладу освіти є такі:
а) психологічні знання закономірностей функціонування психологічного клімату в групі, вміння й навички з формування його комфортності й керованості; б) психологічні знання й вміння формування ефективного сти-

лю діяльності у межах групи; в) знання психологічних причин виникнення та дії психологічних бар'єрів, а також уміння їх усунення.

- **Комунікативна компетентність** – знання практичного психолога різних стратегій і форм ефективного спілкування та вміння й навички їх практичного здійснення. Комунікативна компетентність практичного психолога закладу освіти – це здатність особистості встановлювати та підтримувати необхідні контакти з дітьми, їх батьками, педагогами. Науковці її представляють як систему спеціальних знань і вмінь, що забезпечують ефективне спілкування й взаємодію фахівця психолога з клієнтами. Важливими складовими комунікативної компетентності практичного психолога є знання та навички володіння вербальними й невербальними характеристиками спілкування, а також різними методиками й засобами психологічного впливу на особистість як на основі свідомо-раціонального контролю, так й підсвідомого характеру.
- **Ауторефлексивна компетентність** – це система психологічних знань і вмінь практичного психолога, які дозволяють здійснювати самопізнання, самоконтроль, самоаналіз, самооцінку; уміння керувати власним психічним станом і працездатністю – саморегуляція; самоефективність; здатність до розроблення та реалізації індивідуальних програм особистісного та професійного самовдосконалення. Сучасні психологи цю складову професійно-психологічної компетентності розглядають як здатність практичного психолога до цілеспрямованої орієнтації у власному внутрішньо-особистісному просторі. Ґрунтуючись на акмеологічних засадах ауторефлексивна компетентність виявляється в умінні психолога використовувати та розвивати власні внутрішні ресурси і тому розглядається як процес і результат особливої психічної діяльності, що належить до перетворюючої внутрішньо особистісної діяльності. Ауторефлексивна компетентність трактується як готовність і здатність практичного психолога закладу освіти до цілеспрямованої психологічної роботи зі зміни рис свого характеру,

стилей поведінки, діяльності та стосунків у напрямі особистісно-професійного зростання.

- Здоров'язберезувальна компетентність практичного психолога – це складне інтегративне утворення особистісно-діяльнісної освіти, у межах якої психолого-валеологічні знання, вміння, навички, психологічні властивості особистості (мотиваційні, емоційні, інтелектуальні, емпатійні, рефлексивні, регулятивні тощо), внутрішньо- і міжособистісні відносини, переживання, особистісний та професійний досвід інтегруються в системно-структурне ціле, забезпечуючи ефективність як професійної діяльності, так й життєдіяльності в цілому. Розвиток здоров'язберезувальної компетентності практичного психолога закладу освіти здійснюється переважно у внутрішньо-особистісному просторі з виходом до міжособистісного, що дозволяє активно впливати на його функціональні стани, які виникають у ході професійної діяльності, підвищуючи стресостійкість, працездатність, продуктивність роботи.
- Інформаційно-технологічна компетентність практичного психолога обумовлена потребою сучасного суспільства у висококваліфікованих фахівцях, які володіють засобами і методами комплексного використання інформаційних технологій. Інформаційно-технологічна компетентність практичного психолога закладу освіти – це інтегративна особисто-діяльнісна властивість фахівця, що включає в себе сукупність знань, умінь, навичок, способів діяльності і суб'єктивний досвід, пізнавальну і соціальну мотивації, індивідуально-особистісні характеристики психолога. Сучасні дослідники до складових інформаційно-технологічної компетентності відносять: знання інформатики як предмета, використання комп'ютера як технічного засобу, вираженість активної соціальної позиції та мотивації суб'єктів освітнього простору; сукупність знань, умінь і навичок з пошуку, аналізу та використання інформації; наявність актуальної

освітньої завдання, в якій актуалізується і формується інформаційно-технологічна компетентність.

- Психолого-педагогічна компетентність розглядається науковцями як складне поєднання соціально-перцептивної, соціально-психологічної, комунікативної та ауторефлексивної компетентностей з урахуванням ціннісно-орієнтаційних факторів професійної діяльності практичного психолога закладу освіти, нормативності регуляції його поведінки та діяльності в соціально-професійному середовищі, сформованості системи стосунків та інших факторів професіоналізації.
- Конфліктологічна компетентність трактується як система психологічних знань про специфіку конфліктів; уміння аналізувати їх, впливати на учасників конфліктів та розв'язувати конфлікти на конструктивній основі. До складових конфліктологічної компетентності практичного психолога закладу освіти варто віднести: а) знання про причини конфліктів, закономірності їх розвитку та перебігу; б) уміння передбачати та проектувати хід конфлікту, поведінку його учасників; в) уміння впливати на сторони конфлікту, здійснювати його профілактику та розв'язання; г) уміння ефективного спілкування з учасниками конфлікту з урахуванням їхніх особистісних факторів та емоційних станів.

Висновки. Таким чином, відповідно до принципів реалізації компетентнісного підходу в системі підготовки сучасних психологів закладів освіти, професійно-психологічна компетентність розглядається як взаємопоєднана структурна сукупність елементів предметних, базових і ключових компетентностей психолога як фахівця та людини. Вузькоспеціальна спрямованість цих елементів – компетентностей – визначається конкретною специфікою професійної діяльності практичного психолога закладу освіти та комплексом факторів безпосередньої професіоналізації фахівця. Отже, професійно-психологічна компетентність практичного психолога трактується як взаємопоєднана струк-

турна сукупність елементів його компетентностей як фахівця, який здійснює професійну діяльність в умовах навчального закладу.

Компоненти професійно-психологічної компетентності (соціально-перцептивна, соціально-психологічна, комунікативна, ауторефлексивна, психолого-педагогічна, здоров'язберезувальна, інформаційно-технологічна, конфліктологічна компетентності) поєднуються між собою в складі єдиної загальної структури професійно-психологічної компетентності практичного психолога закладу освіти. Оволодіння змістом професійно-психологічної компетентності сприяє розвитку у практичних психологів професійно-психологічних підсистем міжособистісного спілкування та співробітництва, розвитку професійної самосвідомості та професійного мислення, виробленню та вдосконаленню стилів діяльності, спілкування й поведінки.

Список використаних джерел

1. Варданын Ю. В. Стрoение и развитие профессиональной компетентности специалиста с высшим образованием (на примере подготовки педагога и психолога) : дис.... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Варданын Юлия Владимировна. – М., 1998. – 353 с.
2. Гура О. І. Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: теоретико-методологічний аспект / О. І. Гура. – Запоріжжя : ЗІДМУ, 2006. – 331 с.
3. Дмітрієва С. М. Психологічні особливості педагогічної співпраці викладача і студента : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Дмітрієва Світлана Михайлівна. – К., 1996. – 202 с.
4. Духневич В. М. Психологічне благополуччя професіонала як умова його ефективної діяльності (на прикладі професії психолога) : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Духневич Віталій Миколайович. – К., 2002. – 197 с.
5. Завіниченко Н. Б. Особливості розвитку комунікативної компетентності майбутнього практичного психолога системи освіти : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Завіниченко Наталя Борисівна. – К., 2003. – 229 с.

6. Зеер Э. Ф. Психология профессионального образования : учебн. пособ. / Э. Ф. Зеер. – М. : Московск. психосоц. ин-т; Воронеж : МОДЭК, 2003. – 480 с.
7. Зимняя И. А. Социально-профессиональная компетентность как целостный результат профессионального образования (идеализированная модель) / И. А. Зимняя // Проблемы качества образования. – М. ; Уфа : Исслед. центр качества подготовки специалистов, 2005. – Кн. 2. – С. 41–49.
8. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
9. Назарук Н. Діагностика та профілактика психічного здоров'я педагога. Тренінг-курс / Н. Назарук // Психолог. – 2006. – № 31–32 (223–224).
10. Психологический словарь / авт.-сост. Копорулина В. Н., Смирнова М. Н., Гордеева Н. О. – 3-е изд., доп. и перераб. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2004. – 640 с.
11. Семенова А. В. Розвиток професійної компетентності фахівців засобами парадигмального моделювання (інтерактивний тренінг) : навч.-методич. посібник / А. В. Семенова. – Одеса : СВД Черкасов М. П., 2006. – 130с.
12. Чепелева Н. В. Формування професійної компетентності в процесі вузівської підготовки психолога-практика / Н. В. Чепелева // Актуальні проблеми психології : Наукові записки Інституту психології ім. Г. С. Костюка. – К., 1999. – Вип. 19. – С. 271–278

ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Пономарьова Г. Ф.

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

В основі сучасних перетворень відбуваються зміни, насамперед в освітній сфері, основним принципом яких є підготовка спеціаліста, здатного вдосконалювати свої професійні якості, відтворювати й розширювати свій життєвий досвід, створювати матеріальні умови для життя суспільства, його культуру, накопичувати і формувати нові цінності. Тому метою статті є розробка теоретико-методологічних засад виховної роботи у вищих педагогічних навчальних закладах з метою формування загальної культури студентської молоді.

Ключові слова: виховання, студентська молодь, виховні підходи, виховні принципи.

ВОСПИТАНИЕ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ В ВЫСШИХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Пономарева Г. Ф.

*Коммунальное учреждение «Харьковская гуманитарно-педагогическая
академия» Харьковского областного совета*

В основе современных преобразований происходят изменения, прежде всего в сфере образования, основным принципом которых является подготовка специалиста, способного совершенствовать свои профессиональные качества, воспроизводить и расширять свой жизненный опыт, создавать материальные условия для жизни общества, его культуру, накапливать и формировать новые ценности. Поэтому целью статьи является разработка раскрытие основных аспектов воспитательной работы в высших педагогических учебных заведениях с целью формирования общей культуры студенческой молодежи.

Ключевые слова: воспитание, студенческая молодежь, воспитательные подходы, воспитательные принципы.

EDUCATION OF STUDENT YOUTH IN THE HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

Ponomaryova G. F.

*Municipal establishment «Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy»
Kharkiv regional council*

The essential socio-economic and political transformations in our country, originating from the end of the last century, have changed socio-cultural situation, in which a human personality is formed. Spiritual revival of the Ukrainian nation is possible based on national cultural and historical traditions and universal human values. Therefore, the society and the government have an objective necessity in citizens, who are capable of perception, conservation and development of these traditions and values. The educational system is one of the most important factors in satisfaction of this necessity, the training of generations to reproduce of cultural values. The solution of this problem can not only be achieved by subject, special training of future specialist: education will satisfy modern requirements and will become complete only when its content is defined by educational aims. Therefore, the general problem of higher education in Ukraine is the search of the most effective ways, methods and technologies of students' education, its preparation for various spheres of society life, for the production sphere. One of the components of this problem is defining of a teacher's new mission in the modern world.

Problem statement in general aspect and its relation to important scientific and practical tasks.

At the present stage of development of higher education in Ukraine, increased demands from society, the state and life itself are set in front of the higher educational establishments. The priority issues are the revival of spirituality, national culture,

moral and democratic values, human rights and freedoms. In this regard, the formation and training of future specialists should be based on the humanization of the process of training and education. A new approach in the educational sphere is to organize the process of identity formation of a specialist with higher education based on interrelation, mutual penetration of all types of education, designed to create a common culture of the personality.

Analysis of recent research and publications, which a solution of the problem is originated in, and which the author relied upon.

Sociologists, and philosophers, and psychologists, and educators discuss the rapid changes in all spheres of life, both positive and negative. However, a breakthrough in design and perfection of educational concepts and systems has not happened yet. Former research of Soviet period in the sphere of education is oriented on educational processes in stable monocultural, monoideological conditions, which do not satisfy current objectives. There are relatively few new researches and they are mainly focused on the problems of education in schools.

The problem of paradigm shift in the educational process is investigated in many recent scientific studies. In works of E. Bondarevska, J. Beh, P. Vitvytska, O. Gazman, N. Krylov, N. Lavrychenko and others this problem is solved by humanization and humanization of the educational process, and creation of the conditions for personality orientated education. Conceptual bases of national education have been grounded in the works of M. Evtukh, P. Ignatenko, V. Kuzya, A. Lyubar, Y. Rudenko, M. Stelmahovych, O. Sukhomlinska and others.

The theoretical bases of the organic unity of training and education components in the higher pedagogical educational establishments have been grounded in scientific studies of Y. Babanskyi, A. Derkach, K. Lazarenko, L. Lubomir, L. Molchanov, S. Ruzhin, A. Savchenko, O. Sukhomlinska, G. Shevchenko.

Researchers have acquired some experience of the investigation and implementation of educational technology in the educational process of the higher educational establishments. Thus, the scientific works in the aspect of the development of tech-

nologies of the educational process in the higher educational establishments have been represented in the works of I. Beh, M. Evtukh, L. Kondrashova, N. Kuzmina, V. Lozova, N. Talyzina, O. Semashko, O. Sokolov, M. Roganova, R. Sopivnyk, E. Zelenova, G. Shevchenko.

Many scientists have dealt with some problems, which are connected with the organization of the educational work with students in high school. In particular, B. Bezpalko, O. Dubasenyuk, G. Trotsko, J. Petrochko, A. Stolyarenko have studied the analysis of teacher's training activities. Theoretical bases of education and methods of educational work have been presented in the works of A. Kapska, M. Stelmahovych, V. Sukhomlynsky, N. Schurkova. O. Vynoslavskaya, T. Kurylenko, I. Smirnov, and T. Stepura have studied pedagogical conditions of the organization of extracurricular educational work in the higher educational establishments. Curator's activity of academic group has been highlighted in the works of V. Bazylevych, N. Kosarev, L. Filinska, S. Sysoiev, I. Sokolov.

Tagging of the parts of the general problem, which are not resolved before and which the article is devoted to.

Despite the fact that these studies examined some of the most important issues of education of students in modern conditions, and in the last of them an attempt of defined generalization of ideas was made, the situation in this sphere of research is still poorly studied. It can even be stated that the contradiction between the necessities in improvement of the quality of students' education drastically, on the one hand, and the lack of systemic-holistic pedagogical support of its implementation in contemporary higher education teaching, on the other, was defined. This contradiction makes the necessity to return to the analysis of the complex issues of the theory of education, which still have no satisfied answers. What are the aims of modern students' education at higher education establishments? What are the main characteristics of the educational goal? Which ensure its diagnosis? What are the conceptual ideas of students' education in light of the present? What the educational model should be like? When can the proposed model be implemented effectively in educa-

tional practice of the higher educational establishments? How to make a systemic diagnosis of education quality?

Obviously, these questions can be answered only based on serious complex research and synthesis of gained practical experience in noted direction. Therefore, we can highlight the urgent tasks in this sphere: determination of the structure of the main directions of educational work in the higher educational establishment; development of conceptual frameworks of educational programs; development of scientific-methodological support of educational programs; development of organizational structure and organizational and legal support of educational work in the higher educational establishment.

All the above mentioned items requires the development of education and upbringing system, which is designed to cover all the stages of cultural growth, moral and aesthetic formation of the personality, all the levels of one's spiritual maturity and moral and cultural dignity: from despiritualization, cultural underdevelopment to conscious, strongly spiritual behavior and formation of professional ability to create according to laws of beauty.

Nowadays this problem is acute in many higher educational establishments. The development of society and relations of community suggests that higher education has to prepare future specialist to perform both professional and cultural functions.

Formulation of the purposes of the article (definition of the problem)

The aim of the article is creation of theoretico-methodological bases of education of student youth in the higher educational establishments.

Recitation of the main material with full justification of gained scientific results.

The cultural revival of high school, the need to solve the complex social, economic, spiritual and moral problems induce to have a new way to consider the existing system of higher education development, its capability in the emerging market

economy relations to ensure the preservation and expansion of intellectual and cultural potential of society.

The main factor in this process is the humanization of education. This is a multifaceted concept, which involves continuous generally cultural, socio-moral and professional personal development of the personality of a specialist with regard to social needs and personal demands. In this sense, the phenomenon, which is studied, is presented as the most important socio-pedagogical principle that reflects current social trends of construction and operation of specialist's training system. It refers to a new methodological and technological approach to higher pedagogical education as a social system. According to this principle, we are going to consider higher education as a part of the process of society's humanization and taking into account socio-economic, scientific and technical, spiritual and cultural development of our country [2].

General methodology of the research is based on axiological principles that reflect national and universal values of society's spiritual life and the components of one of the essential foundations of its strategy in the educational sphere; on the most important ideas of anthropology and culturology about the integrity and hierarchy of the human soul, the priority of metaphysical beginning over the physical, education of a person through the exploration of national and world culture; on individual-activity approach, which is aimed at the internalization of generalized human's experience in its axiological aspect that is meaningful for the personality.

The general methodology of the research involves the most important philosophical ideas about the integrity of the world, the universal laws of nature, society, human consciousness and activity; of the personality as a holistic natural and social phenomenon, of activity and creative nature of the personality; of independent, self-organizing role of consciousness of the subject.

The special methodology is presented by:

Civilization approach that considers the educational process of modern student in accordance with the requirements of ecological civilization (social future) to life in

harmony with nature at the global level; to life in the world according to universal values; to life in ethnos, accepting national values; to life in one's native country, learning the values of one's society; to life in the professional group according to the values of a chosen profession; to life in an educational team and, finally, to life in harmony with one's spiritual world.

Culturological approach is irreplaceable for effective solution of many actual problems of education, including issues of creative self-development of the personality. It is no coincidence that the term "culture" is very close to such basic concepts of pedagogy as education and upbringing. The implementation of this principle in profession activity of teacher-educator means the striving for creative application of the achievements of modern culture in one's daily activity. It allows to trace the dialectic of traditional and innovative in the world of values of modern youth.

The design and implementation of cultural approach in self-education of educational systems are in full compliance with current laws of Ukraine "About Education" and "About Higher Education", which states that the content of modern education should provide "integration of the personality in the systems of world and national cultures." In this regard, culturological principle does not preclude but assumes historical approach in gaining of pedagogical knowledge and ideas. One of the most promising trends of the realization of cultural principle is philosophico-pedagogical concept of "school of dialogue of cultures", which has been developed by V. Bibler and a group of scientists-psychologists and educators. At the heart of this concept is the idea of dialogueness of creative thinking and the human life itself. Dialogueness is organically inherent to human at all stages of evolution.

Strengthening of dialogue nature of education, upbringing and self-development of a person is possible in several ways.

First, strengthening and improvement of dialogueness between all participants of the educational process. Second, the development of internal dialogue for deepening of understanding and awareness of oneself. And third, the strengthening of dia-

logueness, sensoriousness in understanding of the surrounding world, which is studied by means of the inclusion in any joint activity with others.

Subject-integrative approach reveals the development of spiritual culture of a student considering the level of his consciousness and spirituality, with a focus on conscious formation of subjectivity and integrity of the personality.

In order to solve the tasks the next approaches were also used:

Axiological approach allows us to analyze the process of the development of the students' general culture through the determination of value-semantic relation of an individual to future activity, as well as to the spiritual abilities and professional qualities. Nowadays it is important that value orientations in the educational sphere should be shifted to the development and self-development of spiritual and moral qualities of a person, one's culture and intelligence. Axiological approach gives priority to universal values and humanistic trends in cultural educational environment. Teaching aspect of this approach is that objective values of the world, national and folk cultures became specific needs of the personality, who is formed and developed by permanent life benchmarks by rendering them into the subjective meanings.

Activity approach assumes the inclusion of students in the solution of creative cognitive tasks, in order to develop professional spiritual skills and qualities of a future specialist.

Acmeological approach determines the impact of natural and culturological factors on student's self-government in the development of the professionalism. In the theory of education acmeological approach means the orientation on the highest achievements in the theory and practice of humanistic upbringing, attention to such practical pedagogically important issues as deep and organic assimilation of spiritual values; development of the strategy of building life, which involves constant movement to the implementation of new, more meaningful, than ever before, plans, results of which are necessary in the process of human development, and the whole mankind; creation of an environment for development by a person [8].

Anthropological approach, according to which research is carried out in accordance to the achievements of a complex of sciences about human in order to obtain a holistic and systematic knowledge about the person in conditions of development and self-education of educational systems. To know the person in all respects for a teacher, educator is to know person's family, life, traditions, spiritual and physical strength and abilities, hopes and disappointments, the reasons of success and failures, opportunities today and in the near future.

Several the most characteristic independent scientific approaches can be singled out in the study of human evolution, as part of the anthropological approach as a principle, such as [8]:

Synergetic approach means the interaction of two connected, interdependent subsystems (teaching and learning, upbringing and self-education), leads to new structures, rise of energetic and creative potential of subsystems, which develop themselves. This ensures their transition from development to self-development. Synergetic approach allows, in particular, to implement humanistic ideas in educational activities and to balance humanitarian outlook with nature-scientific one harmoniously. Since the person and society are systems, that self-organize, the disclosure of objective laws of relations between these systems would not only declare priorities of universal values, but also to design methods of their achievement. In other words, the synergistic principle allows to produce language of communication between humanitarian system of knowledge and nature-scientific, thus taking a step towards their harmonization in the outlook of each personality [10].

Hermeneutic approach, which name comes from the word "explain, interpret," means a philosophical consideration and reconsideration of both previously accumulated teaching experience and engaging of the younger generation of teachers to meaningful handling of the various types and forms of pedagogical innovations. From the hermeneutic perspective, a teacher should realize own activity as deeply human knowing, reasonable and motivated for the understanding of the interests and

demands of the personality of each student, aimed at creation of conditions for the maximum fulfillment.

The theoretical basis of research of students' education is the study of the spiritual life of society and its values; psychological theory of personality and relationships; specially organized activities and communication of the personality, one's self-identity; development of spiritual abilities; acmeology.

Based on this, a system of principles of upbringing of the personality of a future teacher, can be formulated:

– *the principle of values orientation* aims the personality at the future, the ideal and requires conscious hierarchy of values orientation. It allows you to plan and predict self-development and creative activity;

– *the principle of the picture of the world* focuses the personality on the creation of the whole (consistent) picture of the world, assumes formation of nature-scientific and philosophical outlook, aims at understanding of the value-semantic potential of the personality;

– *the principle of subject's integrity* focuses a student on awareness of one's thoughts, words and deeds. It requires self-assessment, monitoring and correction of activity at self-improvement and clearing inner "I" of the personality (conceptual, ideological, legal, law, ethical, executive, informational);

– *the principle of creativity* allows to understand the chosen career as a tool of creative building of oneself in accordance with the requirements of the ideal, legal and moral law. The principle of creativity dictates the conditions for self-deployment of person's spiritual potential: dialogue and collective search of truth; reliance on moral foundations; support of creative aspirations and individual forms of realization; creation of a system of stimulation of positive forms of students' behavior in the classroom and outside it, development of collective forms of work; pedagogy of love is *the principle of socio-cultural context of development* suggests improvement of professional readiness of a future specialist accounting to the requirements of modern society's dynamics of information via the dialectic of innovative and traditional. Re-

vival of information will lead to the dynamic existence and value-semantic field of a human;

– *the principle of specificity* suggests student's ownership of ethnic, national, state values and achievements of one's team. Upbringing of citizens in the higher pedagogical educational establishments should be directed to self-understanding, self-determination, self-improvement and self-transformation;

– *the principle of culture continuity* encourages a teacher to rely on social experience, the rich heritage of national and world culture and to develop them in work;

– *the principle of accounting of exhaustive relations* means the expressiveness of culture of thinking, stated wish and emotion-sensual culture through the personal qualities of the teacher and one's ability to use both sciences and art, physical education and labor in spiritual development.

The leading idea is the idea that modern socio-economic, political and spiritual development of society requires not only highly educated, competent specialist, but also, above all, highly cultured upbrought, spiritual, humane personality, able to understand other people, to express honor and esteem, self-actualization and fulfillment in good deeds.

Educational activity in the higher pedagogical educational establishment is considered as an integrated complex system, which is based on interactive, culture-forming; spiritually developing pedagogical technologies should respond the requirements concerning the education of professional of a new type, capable of self-realization and functioning in new socio-economic conditions that will have a high level of spiritual culture, education, intelligence.

The higher pedagogical educational establishment is considered as the center of culture, cultural and educational space of the formation of the future teachers' personality in the process of spiritual and intellectual, spiritual and moral, spiritual and aesthetic and common cultural development.

Filling students' cultural and recreational environment with positive, emotionally appealing forms of active cultural activity, enabling the participation of students

in socially significant events, development of students' autonomy is a significant motive of creative, spiritual and moral development, humanization of feelings and "beauty of the human act."

Hence, the developing and implementation of model of educational work system, as a praxeological projection of its concept, definition of its basic principles of construction and functioning will contribute to the increasement of the effective educational work in the higher educational establishments. This model is variable and focused on methodological, pedagogical, psychological, cultural and technological, informational and methodical support of the education process and personal development of students of the higher educational establishment.

Conceptual model of educational system of modern educational pedagogical establishment reveals the possibility of its valuable educational potential as a factor of the formation of moral, spiritual and cultural identity of future teacher, presented today as one of goal-directing guidelines and promotes education of the younger generation and its development as an integrated, tolerant personality, who will live and work in the conditions of an open European space.

Conclusions and prospects for further researches in this direction.

Thus, the main value guidance in the activity of high school is the actual personality, human potential: spiritual, moral, intellectual, physical, aesthetic. The completely educational practice in the higher educational establishments should be improved according to the given value guidance. The right of students to choose alternatives of content, forms, methods, technologies, rate, duration of education etc. according to their individual interest, opportunities and abilities should take the necessary place in the educational practice. Nomination of new value guidance in the work of the higher educational establishments accommodates the student into the center of the entire higher educational system, for the sake of the interests of the personality, of its main positive value qualities: intellectual, spiritual, moral, physical, protection of rights and freedoms. The main trends of directed development of general culture of student youth are: orientation to self-understanding and finding the ideal; expanding

of the variety of the usage of spiritual potential of the personality (by means of art, literature, philosophy, etc.); focus on cultivating of spirituality as a moral quality of the personality; expanding of the informational base and the right of the choice of knowledge; growth of the interest in knowledge of the spiritual heritage of ethnos and state, the dialogue of cultures.

References.

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи. Курс лекцій: модульне навчання / А. М. Алексюк – К., 1993. – 234 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник для студентів вищих навчальних закладів / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 348 с.
3. Касянович Г. Педагогіка вищої школи: навч. посібник / Г. Васянович. – Львів, 2000. – 232 с.
4. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г.Ващенко. – Полтава, 1993. – 321 с.
5. Гал узинський В. М. Основи педагогіки та психології вищої школи в Україні / В. М. Галузинський, М. Б. Євтух. – К., 1995. – 133 с.
6. Кульневич С. В. Педагогика самоорганизации: феномен содержания : монография / С. В. Кульневич. – Воронеж, 1997. – 235 с.
7. Національна доктрина розвитку освіти в Україні. – К., 2001.
8. Суриков В. В. О методологических основах гуманизации образования / В. В. Сериков // Формирование личности. – Волгоград : Перемена, 1992. – С. 7 – 13.
9. Слостенин В. А. Педагогика : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведения / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов / Под ред. В. А. Слостенина. – М. : Издательский центр "Академия", 2002. – 576 с.
10. Таланчук Н. М. Системно-синергетическая философия как методология современной педагогики / Н. М. Таланчук // Magister. – 1997. – № 10 (СВ). – С. 32 – 41.

УДК 378.147

**ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В
ЗАГАЛЬНІЙ КОМПЕТЕНТНІСНІЙ СТРУКТУРІ ПІДГОТОВКИ
ФАХІВЦЯ В СФЕРІ ДИЗАЙНУ ОДЯГУ**

Рябчикова К.М.

Українська інженерно-педагогічна академія

Визначені основні складові компетентностей для підготовки фахівців в галузі дизайну одягу з точки зору забезпечення виконання інтегральної компетентності. Виділені загально фахові і спеціально фахові компетентності. Наведені напрями складання структурно-логічних схем підготовки для забезпечення основних компетентностей. Доведена доцільність забезпечення міжкультурної компетентності в межах структури фахових компетентностей. Виділені логічні схеми формування міжкультурної компетентності у вигляді паралельної структури послідовної паралельної індивідуальної і комбінованої, що об'єднує основні риси інших.

Ключові слова: міжкультурна компетентність, дизайн одягу, структурно логічна схема, професійні компетентності, логічні структури.

**ПОРЯДОК ФОРМИРОВАНИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ
КОМПЕТЕНТНОСТИ В ОБЩЕЙ КОМПЕТЕНТНОСТНОЙ СТРУКТУРЕ
ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТА В СФЕРЕ ДИЗАЙНА ОДЕЖДЫ**

Рябчикова Е.Н.

Украинская инженерно педагогическая академия

Определены основные составляющие компетенций для подготовки специалистов в области дизайна одежды с точки зрения обеспечения выполнения интегральной компетентности. Выделены обще профессиональные и специально профессиональные компетентности. Приведены направления составления структурно-логических схем подготовки для обеспечения основных компетенций. Доказана целесообразность обеспечения межкультурной компетентности в

пределах структуры профессиональных компетенций. Выделены логические схемы формирования межкультурной компетентности в виде параллельной структуры, последовательной, параллельной индивидуальной, и комбинированной.

Ключевые слова: межкультурная компетентность, дизайн одежды, структурно логическая схема, профессиональные компетентности, логические структуры.

PROCEDURE FOR FORMING INTERCULTURAL COMPETENCE IN THE GENERAL COMPETENCY STRUCTURE OF TRAINING SPECIALIST IN THE SPHERE OF FASHION DESIGN

Ryabchikova K.

Ukrainian Engineering Pedagogic Academy

The main components of competencies for training specialists in the field of fashion design in terms of ensuring the implementation of integral competence are determined. General professional and specially professional competences are allotted. The directions of drawing up structural and logical schemes of preparation for the provision of basic competences are given. The expediency of providing intercultural competence within the structure of professional competencies is proved. If we take for granted the global nature of the processes currently taking place in all areas, the mobility of professionals and students, their desire to find their place in the process of working in different corners of the world, there is a need to form a specific competence associated with the formation of abilities without difficulty to adapt to work in a culture, the other from culture, in which learning took place. This determines the need for the introduction of intercultural competency in the training of specialists. The article substantiates the main general professional and specific professional competencies in the existing plans of training designers of clothing. Structural-logical scheme of formation of necessary competencies was developed, inadequate and unformed communications and blocks were found. The necessity of

forming intercultural competency, which ensures the competitiveness of the specialist in the international labor market, is substantiated. Possible formalized approaches to the formation of intercultural competence in the process of training designers of clothing have been developed. The logical schemes for the formation of intercultural competence are singled out: in the form of a parallel structure in which intercultural competence is formed along with other professional competences; consistent, in which intercultural competence is formed as a consequence of basic professional competencies; parallel individual, when intercultural competence is formed within individual professional competencies and combined, combining the basic features of others.

Key words: intercultural competence, fashion design, structurally logical scheme, professional competences, logical structures.

Постановка проблеми.

Глобалізація сучасного світу потребує нових підходів до проектування змісту освіти у всіх галузях. Цей процес відновив і розширив інтерес до підготовки спеціалістів в галузі дизайну одягу. Даний процес підтверджується і спонукається глобальним характером моди, як к всесвітнього явища.

Сфера дизайну одягу і питання підготовки спеціалістів для неї досить динамічно розвивається у світі. Український сегмент цієї галузі знаходиться поки що на шляху до входження у глобальну систему, пов'язану з дизайном одягу. Це зумовлює появи низки проблем, пов'язаних з розвитком системи підготовки спеціалістів – дизайнерів.

Сфера діяльності дизайнерів одягу знаходиться на межі технічних і гуманітарних задач.

Компетентністний підхід, що є визначальним в процесі проектування процесу підготовки спеціалістів для цієї спеціальності повинен враховувати необхідність формування інженерних (проектування, технологія) та гуманітарних (композиція, історія) компетентностей. Враховуючи, що спеціаліст повинен

працювати в команді, необхідно додати комунікативні та організаційні компетентності. Умовою успішної реалізації продукції є сформованість бізнес компетентностей фахівця.

Загальний навчальний план для підготовки дизайнерів одягу повинен включати необхідні складові для формування цих компетентностей, що є універсальні для будь-якої культури. У той же час у багатьох сферах є специфічні галузі та розділи, що формують специфічно культурні особливості підготовки. До таких особливостей, зокрема, можна віднести етнокультурні, які передбачають використання певних традиційних підходів до створення одягу. Традиційність в дизайні одягу може також бути пов'язана з використанням певних матеріалів та їх дизайну. Робота в команді в умовах певної культурної групи може викликати необхідність специфічних норм, що залежать від рівня освіти, демократичних, релігійних та інших норм, прийнятих у даній країні. До цього додаються особливості комунікації, що пов'язані з мовою, прийнятими нормами поведінки при спілкуванні в умовах рівності і в умовах начальник-підлеглий.

Якщо прийняти за даність глобальний характер процесів, що відбуваються зараз в усіх сферах, мобільність фахівців і студентів, їх бажання знайти своє місце в процесі діяльності в різних кутах світу, з'являється необхідність формування специфічної компетентності, пов'язаної з формуванням здібностей без труднощів пристосовуватися до роботи в умовах культури, іншої від культури, в умовах якої відбувалося навчання. Надалі будемо називати таку компетентність міжкультурною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В зарубіжній літературі широко оговорюється впровадження міжкультурної компетентності, як реакції систем освіти на глобалізаційні процеси, що відбуваються у світі. Зокрема, в [1] висловлюється занепокоєння щодо сучасного стану досліджень міжкультурної компетентності, яка в багатьох випадках у теперішній час є ключовою для формування фахівця. Дослідження сутності, нав-

чальних умов, методів вимірювання міжкультурних компетентностей є, таким чином, актуальною задачею.

Складовою формування міжкультурної компетентності є створення системи культурного інтелекту, що, на думку, багатьох дослідників є одною з форм людського інтелекту. Культурний інтелект йде поруч з міжкультурною компетентністю і є необхідною складовою частиною формування сучасного спеціаліста [2].

М.Макмулен стверджує, що дослідження в галузі міжкультурного розуміння при підготовці дизайнерів є досить обмеженими. В роботі [3] доведено, що велика кількість інформації, що відноситься до сфери дизайну, включає розуміння культури та міжкультурних проблем, які можуть забезпечити ключове розуміння професійних процесів. Відзначається, що одною з ключових компетентностей дизайнерів є властивість використовувати різноманітні культурні особливості та включати їх розуміння у свою роботу. В роботі пропонується підхід до підготовки дизайнерів з переходом через культурні межі. Враховуючи тенденції розвитку професії дизайнера одягу, зростаючу необхідність вирішення культурних впливів і складних зв'язків між культурою та спілкуванням, необхідно створювати відповідні структури підготовки фахівців.

Щодо українських дослідників міжкультурної компетентності, слід відзначити [4-5]. В більшості випадків при цьому міжкультурна компетентність визначається і галузі підготовки студентів з іноземної мови. Інші сторони культури мало беруться до уваги.

Слід відзначити, що, незважаючи на виражене прагнення до загальноєвропейської та загальносвітової системи освіти, розширення системи студентської та професійної мобільності, проблема формування міжкультурної компетентності, у тому числі у майбутніх дизайнерів одягу, відображено доволі фрагментарно. Зокрема, в роботі [6] відображені педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх дизайнерів одягу. Досить слушно необхідні професійні компетентності розглядаються з позиції системного підходу. У

такому випадку система компетентностей розглядається у вигляді структури з їх властивостям та взаємозв'язками. Формування міжкультурної компетентності в цій роботі не знайшло достатнього відображення.

Вимоги до удосконалення підготовки дизайнерів одягу на основі компетентностей, пов'язаних з врахуванням специфіки їх професійної діяльності описаний в [7-8]. Особливу увагу присвячено процесу формування професійних компетентностей і методам їх вимірювання. Визначені структурні компоненти професійних компетентностей дизайнера одягу. Відзначена необхідність всебічного розвитку особистості фахівця-дизайнера. Розкрито методика визначення сформованості компетентностей дизайнерів одягу.

В роботі [9] зроблена спроба визначити окремі складові компетентності загальної інтегральної компетентності дизайнера одягу. Зокрема визначені художньо-творчі компетентності, які, на наш погляд, не зовсім обґрунтовано трактуються, як здібності. Цілком слушно ці компетентності розглядаються в інтеграції з іншими, зокрема проектувальними, технологічними, організаційними, хоча, на наш погляд, бажано було б це зробити у більш явному вигляді.

В ряді своїх робіт Зимогляд Н.С. розглянула процес підготовки фахівців з дизайну одягу [10]. Зокрема, вона ввела трикомпонентний підхід до підготовки дизайнерів, обґрунтувала структурно-логічні зв'язки та процедурні моделі, які відповідають за процес підготовки дизайнерів. Вважаємо правильним підходом введення багатофакторних моделей формування компетентностей, вважаємо у той же час, що кількість компонентів не можна обмежувати кількістю три.

На жаль, кількість вітчизняних робіт, що розглядають глобальні і мобільні перспективи підготовки фахівців-дизайнерів одягу невелике порівняно з закордонними.

Наприклад І.В.Продан в [11] розглядає процес підготовки дизайнерів одягу у закордонних та вітчизняних університетах. Відзначено, що сучасні дизайнери повинні, насамперед володіти правилами і законами міжнародного ринку. В структурі міжнародних планів підготовки дизайнерів виділяються комуніка-

тивні, соціальні, економічні компетентності у том числі з огляду на специфічні культурні особливості. Подібні висновки надані також і в [12].

У вітчизняних виданнях почали зустрічатись матеріали щодо формування окремих рис, пов'язаних з міжкультурною компетентністю. Зокрема, в [13] відзначені особливості іноземної термінології в межах формування комунікативної міжкультурної компетентності. В роботі [14] відзначені деякі особливості формування художньої компетентності з точки зору міжкультурних комунікацій.

Таким чином, виникає протиріччя між необхідністю впровадження міжкультурних компетентностей в практику підготовки фахівців в галузі дизайну одягу і не розробленістю цього питання у вітчизняній науковій літературі.

Формулювання мети статті. Обґрунтувати основні підходи до формування міжкультурної компетентності майбутніх дизайнерів одягу на етапі складання навчального плану шляхом проведення структурно логічного аналізу формування загально професійних та інтегральної компетентності.

- З огляду на поставлену мету ми виділяємо наступні **завдання**:
- Обґрунтувати основні загально професійні та специфічно професійні компетентності в існуючих планах підготовки дизайнерів одягу;
- Розробити структурно-логічну схему формування необхідних компетентностей, виявити недостатні та неоформленні зв'язки та блоки;
- Обґрунтувати необхідність формування міжкультурної компетентності, яка забезпечує конкурентоспроможність спеціаліста на міжнародному ринку праці;
- Розробити можливі формалізовані підходи до формування міжкультурної компетентності в процесі підготовки дизайнерів одягу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалізація компетентнісного підходу в освітньому процесі передбачає формулювання здібностей до виконання певної діяльності. Будь-яка компетентність, згідно Дублінських дескрипторів [15] повинна включати знання, уміння, комунікації, автономність і відпо-

відальність і бути направлена на формулювання інтегральної компетентності, яка визначає здібність спеціаліста працювати за фахом.

Комплекс компетентностей випускника вищого навчального закладу формулюється в процесі розробки професійної програми спеціальності. Він формулюється на основі ітераційного процесу спілкування з роботодавцями, спеціалістами освіти і фахової області [16].

В процесі підготовки фахівців освітнього рівня «бакалавр», як правило, можна виділити дві групи компетентностей. Перша група визначає загальні професійні якості фахівця і є універсальною для даного напрямку підготовки. Дана група виступає забезпечуючою для групи компетентностей специфічно професійного профілю, які безпосередньо формують загальну інтегральну компетентність.

Аналіз освітніх програм підготовки фахівців в галузі дизайну одягу дозволив виділити основні загальнопрофесійні специфічно професійні компетентності підготовки фахівців в галузі дизайну.

Загальнонаукова компетентність визначає здібність до аналізу і обґрунтування основних процесів на основі останніх досягнень науки і техніки, знання і вміння впроваджувати основні базових положень наукових циклів.

Художня компетентність передбачає формування здібності візуалізовувати основні поняття традиційними і новітніми комп'ютерними засобами.

Культурно просвітницька компетентність – це властивостей фахівця по формуванню культурної само визначеності, вміння визначити місце своєї культури, використання культурних надбань для створення нових культурних зразків.

Комп'ютерна компетентність є обов'язковою для формування фахівця будь-якої спеціальності.

Комунікативна компетентність відображає здібність обмінюватись досвідом, одержувати інформацію, працювати у складі команди, зокрема передбачає володіння рідною та іноземними мовами.

Специфічно професійні компетентності відображають можливі сфери діяльності фахівця і в цілому відображають обґрунтовані у ряді публікацій функції діяльності [17].

Компетентність в виборі матеріалів передбачає естетичні та інженерні здібності по вибору матеріалу для одягу, виходячи з необхідних властивостей кінцевого продукту, враховуючи функціональні, економічні, етнокультурні особливості.

Проектувальна компетентність є центральною для спеціальності дизайн одягу і передбачає здібності до створення і виконання проектів колекцій одягу на основі естетичних, ергономічних, фізіологічних, етнокультурних вимог з використанням художніх, культурних, графічних, математичних, комп'ютерних засобів.

Бізнес компетентність визначає здібність визначати ринкове значення продукту дизайну, можливість його реалізації на внутрішньому та міжнародному рівні, проведення заходів по підвищенню його конкурентоспроможності, рекламних та інших бізнес заходів.

Для забезпечення необхідних професійних компетентностей необхідно створити модульний навчальний план, що враховує необхідні логічні зв'язки між предметами і модулями .

Так забезпечення загально наукової компетентності характеризується відповідним модулем в навчальному плані, який може включати основи математики, нарисну геометрію, основи філософії та інше.

Художній модуль забезпечує формування відповідної загальної фахової компетентності і може включати такі дисципліни, як основи композиції, малюнок, живопис та інші.

Культурно просвітницький модуль забезпечує необхідні компетентності при вивченні дисциплін історія мистецтва, історія костюму, історія культури, предметів, пов'язаних з національною і світовою культурою.

Комп'ютерний інформаційний модуль забезпечує основні компетентності, що рекомендовані євро комісією. Він може включати такі дисципліни, як інформатика і обчислювальна техніка, комп'ютерна графіка, комп'ютерний дизайн.

Комунікативний модуль забезпечує відповідну компетентність і вміщує предмети, пов'язані з мовною грамотністю, такі, як українська мова, іноземна мова, основи комунікаційної діяльності та інші.

Дані модулі відповідають за формування загально професійних компетентностей і є основою для вивчення дисциплін, пов'язаних з формуванням спеціально професійних компетентностей. При цьому в області спеціальних фахових компетентностей формуються відповідні модулі.

Модуль вибору матеріалів включає дисципліни, що досліджують механічні, фізико-хімічні, естетичні, властивості матеріалів для виготовлення одягу. Для його забезпечення необхідні сформовані компетентності, які забезпечуються загальнонауковим і художнім модулем.

Проектувальний модуль може включати предмети, пов'язані з художнім проектуванням одягу, технічним конструюванням, використанням систем автоматизованого проектування. Його забезпечують загально науковий, художній, культурно просвітницький, інформаційно комп'ютерний модулі.

Технологічний модуль у своєму складі має предмети, пов'язані з розробкою і супроводженням технологічних процесів виготовлення одягу. За своєю логікою він повинен бути пов'язаний з модулем матеріалів і проектним, які дають йому вхідні дані щодо виготовлення, а також організаційним, який забезпечує ефективний менеджмент при виконанні технологічного процесу, а також організації командної роботи в процесі дизайн - проектування.

Структурна схема зв'язків модулів повинна реалізуватися в формування компетентностей, необхідних для ефективної роботи фахівців-дизайнерів одягу.

Дана структурна схема дозволяє проектувати навчальний план, виходячи з досягнення основної мети – формування інтегральної професійної компетентності фахівця в галузі дизайну одягу.

Реалізація можливості формування міжкультурної компетентності повинна вносити певні зміни до наданої структурної схеми. Основним питанням при цьому повинна бути проблема пошуку місця цієї компетентності в загальній схемі формування компетентностей.

Найбільш природним логічним кроком при цьому може бути впровадження окремої міжкультурної компетентності в паралельній структурі формування професійних компетентностей (рис.3). В такій структурі за формування міжкультурної компетентності повинен відповідати окремий модуль, що включає дисципліни міжкультурної комунікації, наприклад «Іноземна мова професійного спілкування», дисципліни міжкультурного професійного напрямку такі, як «Світова культура», «Одяг народів світу», «Світова історія костюму та стилю». Додатковою умовою паралельної схеми формування міжкультурної компетентності є проходження професійного мовного стажування в закордонних підприємствах та представництвах закордонних фірм в Україні.

Паралельне формування міжкультурної компетенції корисне своєю універсальністю, коли дана компетентність формується в широкому смислі і враховує культурні особливості багатьох культур. При цьому практична направленість такої схеми може бути знижена з рахунок невизначеності місця міжкультурної компетентності в сенсі формування загальної інтегральної компетентності. Може виникнути загроза механічного додавання міжкультурної компетентності замість органічної інтеграції компетентностей в напрямку досягнення основної мети.

Схема послідовного формування міжкультурної компетентності передбачає інтеграцію всіх основних компетентностей в межах спеціального курсу або заходу для виконання проекту, що забезпечує основну інтегральну компетентність. Така компетентність може забезпечуватись в межах переддипломної спе-

ціальної професійної практики, переддипломного курсу, міжкультурних обмінів, онлайн конференцій по сумісному виконанню проєктів зі студентами інших країн.

Формування міжкультурної компетентності може забезпечуватись на рівні окремих курсів, що формують специфічні професійні компетентності. У такому разі може реалізовуватись схема паралельного індивідуального формування міжкультурної компетентності. При цьому з формальної точки зору структурно логічна схема може не набувати принципових змін, аналогічно залишається без принципових змін навчальний план, перелік навчальних модулів і навчальних дисциплін. Структура робочої програми навчальних дисциплін при цьому повинна змінюватись. Всі або деякі навчальні дисципліни повинні включати розділи або навчальні блоки, що відповідають за формування міжкультурної компетентності в окремій галузі. Бажано при цьому використовувати специфічні форми навчання, такі, як онлайн конференції з представниками студентства інших країн, проведення лекцій закордонними спеціалістами

Найбільш ефективною для формування міжкультурної компетентності може бути комбінована схема, коли міжкультурні компетентності формуються в процесі формування окремих компетентностей. Додатковий курс забезпечує формування загальної між предметної компетентності, Переддипломна робота інтегрує між предметну компетентність. У повному обсязі запровадити таку схему досить важко. Можна розглянути проміжні комбіновані схеми, коли міжкультурні компетентності реалізуються в найбільш важливих інтернаціональних курсах, що найбільш чутливі до міжкультурних впливів. Паралельне формування міжкультурної компетентності може бути корисним з метою загальнокультурного розвитку для підвищення універсалізації підготовки спеціаліста.

Формування міжкультурних компетентностей може здійснюватись, яку універсальна функція, а також спеціально культурна, що враховує окремі риси певних культур.

Дана схема виглядає досить ефективною і універсальною, однак може потребувати надмірних витрат часу, матеріальних і інших ресурсів. У той же час можливість ефективного формування міжкультурних компетентностей може бути нівельована зниженням ефективності інших спеціально професійних компетентностей.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

В статті обґрунтовані основні підходи до формування міжкультурної компетентності майбутніх дизайнерів одягу на етапі складання навчального плану шляхом проведення структурно логічного аналізу формування загально професійних та інтегральної компетентності. Виділені основні загально професійні та специфічно професійні компетентності в існуючих планах підготовки дизайнерів одягу. Розроблено структурно-логічну схему формування необхідних компетентностей, виявити недостатні та неоформленні зв'язки та блоки. Розроблені можливі формалізовані підходи до формування міжкультурної компетентності в процесі підготовки дизайнерів одягу на прикладі паралельного, послідовного, комбінованого формування міжкультурної компетенції. Формування міжкультурної компетентності у вигляді паралельної структури передбачає, що міжкультурна компетентність формується разом з іншими фаховими. Послідовна структура передбачає, що при якій міжкультурна компетентність формується, як наслідок основних фахових компетентностей, паралельна індивідуальна формує міжкультурну компетентність в межах окремих професійних компетенцій. Комбінована структура об'єднує основні риси інших. На основі даного підходу планується розробити пробні навчальні плани, провести процедуру оптимізації і запровадити план підготовки фахівців в галузі дизайну одягу з врахуванням формування міжкультурної компетентності.

Список використаних джерел.

1. Koester, J., Lustig, M.W. Intercultural communication competence: Theory, measurement, and application *International Journal of Intercultural Relations* 48, p. 20-21, 2015.
2. Hong, J.-Y. A research for intelligence as intercultural competence *Advanced Science Letters* 2017.-23(10).- p. 9899-9902.
3. Melissa McMullen Intercultural design competence: A guide for graphic designers working across cultural boundaries *International Journal of Visual Design* 2016. - 10(3), - p. 19-30.
4. Божко Н. М. Міжкультурна компетентність та успішність навчального процесу у ВНЗ / Н. М. Божко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. - 2013. - Вип. 30. - С. 513-518.
5. Морська Л. І. Міжкультурна комунікативна компетентність: навчальні аспекти / Л. І. Морська // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка. - 2012. - № 5. - С. 63-69.
6. Бакум З. П. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх дизайнерів одягу / З. П. Бакум, Л. В. Саприкіна // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка. - 2014. - № 1. - С. 44-49.
7. Лілія Саприкіна Експериментальне дослідження формування професійної компетентності майбутніх дизайнерів одягу Педагогічний дискурс, випуск 17, 2014 с. 158-164
8. Саприкіна Л. В. Зміст професійної компетентності майбутніх дизайнерів одягу [Електронний ресурс] / Л. В. Саприкіна // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. - 2012. - Вип. 32. - С. 419-423.
9. Пащенко О. О. Специфічні особливості художньо-творчих здібностей майбутніх дизайнерів одягу до проектної діяльності [Електронний ресурс] / О. О.

- Пащенко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти. - 2015. - Вип. 17. - С. 86-89.
10. Зимогляд Н. С. Процедурні моделі змісту навчання проектуванню швейних виробів майбутніх дизайнерів одягу [Електронний ресурс] / Н. С. Зимогляд // Новий Колегіум. - 2012. - № 3. - С. 61-67.
11. Продан І. В. Тенденції та особливості розвитку підготовки майбутніх дизайнерів одягу у закордонних та вітчизняних ВНЗ [Електронний ресурс] / І. В. Продан // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Педагогічні науки. - 2011. - Вип. 1.32. - С. 78-82.
12. Особливості професійної підготовки дизайнерів одягу в українських та європейських вищих навчальних закладах [Електронний ресурс] / К. О. Кисельова // Теорія та практика дизайну. - 2016. - Вип. 9. - С. 97-109.
13. Наталія Волошинович Особливості перекладу термінів сфери дизайну одягу та моди Актуальні питання іноземної філології. - 2017. - № 6. - С. 24-27.
14. Колеснікова І. А. Колоративи у дзеркалі міжкультурної комунікації (на матеріалі дизайну одягу) [Електронний ресурс] / І. А. Колеснікова // Мова і культура. - 2013. - Вип. 16, т. 4. - С. 123-128.
15. Analysis and overview of NQF level descriptors in European countries. Luxembourg: Publications Office of the European Union.- 2013. -184 p.
16. Ryabchykova Kateryna Competency-build approach to the unitizing of vocational schools 2015 International Conference on Interactive Collaborative Learning (ICL). IEEE. 2015. – p. 471-476
17. Брюханова Н.О. Системна інтеграція діяльнісного, особистісно орієнтованого і компетентнісного підходів як засіб проектування системи педагогічної підготовки майбутніх інженерів-педагогів / Н. О. Брюханова // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. - 2013. - № 38-39. - С. 36-43.

УДК 378.4

**ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 073
«МЕНЕДЖМЕНТ» У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Романовська О.О.

Українська інженерно-педагогічна академія, м.Харків

Стаття присвячена розгляду проблеми формування лідерських якостей у майбутніх фахівців економічного профілю - менеджерів. В статті доводиться, що лідерські якості дуже важлива складова підготовки майбутнього менеджера. За допомогою експериментального дослідження на прикладі конкретного закладу вищої освіти доведено, що наявний рівень майбутніх менеджерів недостатньо високий. Запропоновано створити «Школу лідера» на базі студентського самоврядування, яка спрямована на те, щоб розвинути лідерські якості майбутніх фахівців. Дана програма надасть можливість збільшити шанси кожного учасника стати справжнім лідером у вибраній ним сфері діяльності і життя.

Ключові слова: менеджер, лідер, лідерські якості, студентське самоврядування, школа лідера.

**ФОРМИРОВАНИЕ ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ У БУДУЩИХ
СПЕЦИАЛИСТОВ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ ПО
СПЕЦИАЛЬНОСТИ 073 «МЕНЕДЖМЕНТ» В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ
ЗАВЕДЕНИЯХ**

Романовская Е.А.

Украинская инженерно-педагогическая академия, г.Харьков

Статья посвящена рассмотрению проблемы формирования лидерских качеств у будущих специалистов экономического профиля - менеджеров. В статье доказывается, что лидерские качества очень важная составляющая подготовки будущего менеджера. С помощью экспериментального исследования на примере конкретного высшего учебного заведения доказано, что имеющийся уровень

будущих менеджеров недостаточно высок. Предложено создать «Школу лидера» на базе студенческого самоуправления, которая направлена на то, чтобы развить лидерские качества будущих специалистов. Данная программа позволит увеличить шансы каждого участника стать настоящим лидером в выбранной им сфере деятельности и жизни.

Ключевые слова: менеджер, лидер, лидерские качества, студенческое самоуправление, школа лидера.

**FORMATION OF LEADERSHIP QUALITIES FOR FUTURE SPECIALISTS
IN THE ECONOMIC PROFILE BY SPECIALTY 073 "MANAGEMENT" IN
HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS**

Romanovska O.O.

Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy, Kharkiv

The article is devoted to the consideration of such an actual problem as the formation of leadership qualities in future specialists of the economic profile - managers.

The urgency of this problem in the work proves that domestic institutions of higher education should provide their graduates with such a level of training, which at the same time would allow them to continue education in any country of the European Union and would contribute to increasing competitiveness in the European labor market. In addition, it is noted that future heads of various institutions and organizations need not only broad general education but also developed leadership skills. The above is also reflected in public educational documents.

Based on the analysis of scientific literature in the work noted that in order to get a manager who is able to act and respond to internal and external impulses that arise in the field of its activities, people need to form and develop, and not only technically prepare them. But only some of the higher education institutions create the conditions for the personal expression of future managers, the identification and de-

velopment of the qualities that are necessary for the proper and effective management of any organization.

The paper also states that the manager of the future is one who freely makes decisions and takes responsibility, shows leadership qualities, including a natural talent to motivate and convince his environment, and has the ability to prevent conflicts.

The purpose of the article is to determine the level of leadership qualities of future managers as an example of a specific institution of higher education and to propose measures that promote the development and formation of leadership skills among students.

An experimental study on leadership skills in UIPA student managers has revealed that the number of leaders is not large.

According to the results, it was proposed to create a "School of Leader" with student self-government.

Implementation of the "School of Leader" program involves classes in active form, aimed at increasing the potential and independence, development of communicative abilities and personal development of each participant. Increasing the chances of everyone becoming a true leader in his chosen field of activity and life, his ability to lead a team, and a sense of social responsibility - and should be the result of this program.

Key words: manager, leader, leadership qualities, student self-government, leader school.

Актуальність дослідження. Сьогодні перед вищою економічною освітою України стоїть завдання формування професіоналів, готових до майбутньої діяльності та всебічного саморозвитку. Вітчизняні заклади вищої освіти мають забезпечити своїм випускникам такий рівень підготовки, який водночас дозволить би їм продовжувати освіту в будь-якій країні Євросоюзу та сприяв би підвищенню конкурентоспроможності на європейському ринку праці. Майбутні економісти, особливо фахівці за спеціальністю 073 «Менеджмент», як майбутні

керівники різних установ та організацій, потребують не тільки широкої загальної освіти, а й розвинених лідерських якостей, оскільки ця професія пов'язана з роботою у команді, прийняттям рішень на основі аналізу ситуації, умінням нести відповідальність за наслідки рішень, ефективною організацією роботи не лише однієї особи, а й усього колективу. Зазначене знаходить відображення в державних документах, зокрема, у Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті та в інших законодавчих документах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Не зважаючи на увагу як зарубіжних так і вітчизняних вчених до проблеми лідерства (Б. Басс, Г. Лебон, Д.Максвел, А. Менегетті, Г.Тард, Ф. Фідлер, З. Холландер, Н.П. Бабкова-Пилипенко, І.П.Волков, Н.В.Мараховська, О.Г. Романовський, Л.І. Скібіцька та ін.), проблема формування лідерських якостей у майбутніх менеджерів під час навчання у закладах вищої освіти ще недостатньо досліджена.

Формулювання цілей статті (постановка проблеми). На сьогоднішній день в Україні найбільш популярною і затребуваною економічна освіта, в тому числі менеджмент. І це не дивно, оскільки фахівці, що володіють знаннями в економіці та управлінні, необхідні у всіх галузях бізнесу і державних структурах. Менеджмент - це процес, що включає планування, організацію, мотивацію, координацію та контроль. А менеджер - це людина, яка професійно займається управлінською діяльністю. І чим він управляє, залежить від сфери діяльності.

Сучасний менеджер – це висококваліфікований керівник підприємства (установи, організації) або його структурного підрозділу, логіка мислення якого дає змогу виконувати такі головні завдання: надзвичайно добре орієнтуватися у ринкових відносинах та ринковій ситуації; вчасно реагувати на зміни кон'юнктури ринку; фахово здійснювати підбір персоналу та його мотивацію; вміло задовольняти актуальний попит і правильно формувати пропозиції; приймати самостійні управлінські рішення з питань організації (перебудови) діяльності

суб'єктів господарювання з урахуванням вимог сьогодення, практичних передумов, засобів контролю за їх виконанням [8].

Для здійснення ефективного менеджменту, важливими якостями, якими обов'язково повинен володіти керівник, без сумніву вважаються лідерські якості. Вони концентрують в собі і той фактор, який може зробити організацію прибутковою та конкурентоспроможною в ринковому середовищі.

Проблема формування лідерських якостей у менеджерів потребує уважного розгляду та вивчення. Адже сьогодні серед молодих фахівців не так легко знайти менеджера-лідера, який би брав на себе ініціативу та відповідальність саме за результат, та при цьому максимально викладався на роботі та мотивував своїх підлеглих.

Як зазначають багато науковців [2;5;7;8;10], щоб отримати менеджера, який здатний діяти і реагувати на внутрішні та зовнішні імпульси, що виникають у сфері його діяльності, потрібно людей формувати й розвивати, а не тільки технічно їх підготовлювати.

Менеджер майбутнього – це той, хто вільно приймає рішення та бере на себе відповідальність, проявляє якості лідера, включаючи природний таланти до мотивації та переконання свого оточення, має здібності до запобігання конфліктам.

Аналіз наукової літератури показав, що існує багато праць [1-10], які стосуються розгляду поняття лідер, лідерство, структура лідерських якостей майбутніх фахівців, але проблема формування лідерських якостей у майбутніх фахівців – менеджерів ще не досконало вивчена.

Зазначене дозволяє стверджувати, що існує суперечність між: потребою формування лідерських якостей майбутніх фахівців-менеджерів і недостатньою роботою вищих навчальних закладів у цьому напрямі.

Отже, **мета статті** – визначити рівень лідерських якостей у майбутніх фахівців-менеджерів на прикладі конкретного закладу вищої освіти та запропо-

нувати заходи, які сприяють розвитку та формуванню лідерських якостей у студентів.

Виклад основного матеріалу. Увага до феномена лідерства та лідерських якостей не випадкова й, більше того, сам він у певному сенсі виявляється інтегратором цілого ряду серйозних проблем сучасного менеджменту. Підготовка компетентних менеджерів необхідна зараз, бо в повній відповідності до законів ринку – попит породжує пропозицію. На сьогодні практично немає жодного закладу вищої освіти, який би не готував менеджерів. Та лише деякі з них створюють умови для особистого самовираження майбутніх менеджерів, виявлення та розвитку в них якостей, що необхідні для правильного та ефективного керування будь-якою організацією.

Актуальність даної проблеми підтверджується результатами проведеного дослідження. Метою дослідження було виявлення рівня сформованості та наявності лідерських якостей у майбутніх менеджерів за допомогою опитувальника «Чи здатен ти бути лідером» (розробники Н. П.Фетіскін, В. В.Козлов, Г.М.Мануйлов) та «Конструктивний малюнок людини з геометричних фігур» (методика Д. Я. Райгородського).

Дане дослідження було організовано на базі Української інженерно-педагогічної академії м. Харкова (УІПА). В даному дослідженні приймало участь 44 студенти, які навчаються на факультеті економічних, управлінських та освітніх технологій на 4 курсі у групах денної форми навчання: ДЕУ-М14-1, ДЕУ-М14-2 (073 «Менеджмент»).

У першому тесті-опитувальнику є 50 висловлювань на які треба дати без замислювань одну відповідь «Так» або «Ні». Результати опитування «Чи здатен ти бути лідером» представлені у таблиці 1.

Отже за результатами тестування ми переконалися в тому, що у 14 осіб (48,6%) слабо виражені якості лідера, 8 осіб (33,3%) – середній і лише 10 осіб

Таблиця 1

Результати опитування «Чи здатен ти бути лідером»

Учасники	Якості лідера виражені слабо	Якості лідера виражені середньо	Якості лідера виражені сильно	Людина як лідер здатен до диктатури
1 група (25)	48,59%	36,84%	21,05%	5,26%
2 група (19)	36,85%	31,42%	17,14%	2,85%
Загалом	34,4%	33,33%	28,57%	3,7%

(28,57%) –мають високий рівень лідерських здібностей.

Метою другого тесту є визначення індивідуальних типологічних характеристик людини на основі співвідношення геометричних фігур в малюнку, а також графічних особливостей його виконання. Результати опитування «Конструктивний малюнок людини з геометричних фігур» представлені у таблиці 2.

Таблиця 2

Учасники	Керівник	Відповідальний виконавець	Вчений	Інтуїтивний	Творча особистість
1 група (25)	2	7	1	11	4
2 група (19)	1	10	1	6	1
Загалом	3	17	2	17	5

Характеристика тесту зазначає що лідерські якості має лише 2 типи особистостей – «Керівник» (виражені лідерські якості) та тип «Відповідальний виконавець» (лідерські якості присутні, але їх необхідно розвивати).

Згідно до результатів даного тестування, студенти, які мають нахили до управлінської діяльності становить мала чисельність – 3 особи.

Невелику кількість серед студентів складає тип «вчений» - лише 2 особи. Наступний, теж рідкісний тип у досліджуваній групі – «творча особистість» - 5 осіб.

До типу «відповідальний виконавець» відноситься третина – 17 студентів. Їм властива висока відповідальність, вимогливість до себе та інших. Такі особистості мають лідерські задатки, але їх необхідно розвивати.

Властивим студентам виявився і «інтуїтивний» тип, як зазначається у характеристиці тесту – такі студенти не мають лідерських якостей.

Отримані результати дослідження дозволили дійти такого висновку, що процес фахової підготовки не спрямований на системне оволодіння лідерськими якостями, тому виникла потреба у розробці заходів, які сприяють формуванню лідерських якостей майбутніх фахівців.

Сучасна концепція освіти орієнтована таким чином, що будь-який менеджер спеціалізується з якого-небудь одного напрямку роботи – маркетингу, фінансів, ІТ-технологій та ін. Саме тому в будь-якій корпоративній структурі спеціалісти розставлені згідно до їх професійної спрямованості. Проте, починаючи працювати в більш вищому ранзі такий керівник стикається із складною дилемою.

З одного боку, знаходячись в статусі менеджера середньої ланки, він зобов'язаний керувати іншими людьми, а значить, планувати, контролювати, об'єднувати... Робити все це і багато чого іншого потрібно оперативно, доцільно і гнучко одночасно, до того ж відповідно до принципів і технологій менеджменту, характерних для даної організації. Крім того необхідно мотивувати підлеглих.

А з іншої сторони, часу для підвищення власної продуктивності у менеджера зазвичай немає – робочий процес не залишає шансу на самовдосконалення.

Часто критичні моменти в становленні успішного менеджера пов'язані з розвитком його лідерських якостей. Більш того, для менеджера будь-якого рівня важливо розуміти, в чому суть лідерства в процесі управління і які особливості лідерського впливу на інших.

Багато науковців, що займалися дослідженнями проблеми лідерства та лідерських якостей, зазначають, що умови формування та стимулювання лідерських рис характеру у майбутніх менеджерів повинні створюватися вже з молодого віку [2;5;7;8;10]. Вони також зазначають, що необхідно давати молоді можливість приймати на себе відповідальність, діяти творчо та незалежно, але в межах певних правил.

Формування лідерських якостей – це процес і результат розвитку внутрішньої структури, тобто психологічної організації особистості в єдності їх прояву з персональною організаторською та комунікативною готовністю до зовнішнього керівництва. Заклади вищої освіти повинні забезпечити якісну підготовку нової генерації фахівців-лідерів, які були б здатними на високому професійному рівні виконувати своє призначення, що дозволить майбутнім спеціалістам швидше набувати професійного досвіду та досягати життєвого успіху [7].

Отже, зазначене вище дозволяє виявити потребу у додаткових заняттях для покращення лідерських навичок у майбутніх менеджерів ще під час їхнього навчання у закладах вищої освіти. Для цього пропонується організувати «Школу Лідера» на базі студентського самоврядування УПА.

Створити «Школу Лідера» пропонується саме на базі студентського самоврядування закладу вищої освіти саме тому, що студентське самоврядування — це процес реальної участі осіб, які навчаються, в управлінні та керівництві діяльністю свого колективу у взаємодії зі всіма органами управління закладом вищої освіти, провідний фактор активізації навчальної діяльності, виховання лідерських та організаторських якостей, соціальної активності, громадської відповідальності та свідомості, гармонійного розвитку майбутнього фахівця, основа розширення демократизму та підвищення ролі вищої школи як соціальної системи. Студентське самоврядування не лише репрезентує студентську громаду свого закладу вищої освіти, а й покликане ефективно діяти у багатовекторному форматі: від захисту прав студентів до раціональної організації їхнього дозвілля. Студентське самоврядування можна назвати однією з перших схо-

динок до громадянського суспільства, коли громада обирає своїх лідерів та вчиться контролювати їхні дії.

«Школа Лідера» - це програма інтерактивних занять, спрямована на те, щоб розвивати якості, навички і уміння лідера. Дана школа має сформувати світогляд, самостійність молодих людей, розвиток їх лідерських якостей. Активна форма занять має сприяти розвитку особистості, формуванню навиків цивілізованого спілкування, лідерства і партнерства, а також активного і відповідального підходу до життя. Кінцевим результатом має бути підготовка соціально-позитивного лідера. Програма запропонованих заходів представлена в таблиці 3.

Завдання програми: допомогти учасникам освоїти навички соціальної активності, ініціативності, цілеспрямованості, відповідальності за себе і довколишніх; сприяти формуванню навичків комунікативної взаємодії в соціумі.

Результатом участі в даній програмі має стати збільшення шансів кожного стати лідером у вибраній ним сфері діяльності і життя, уміння організувати і керувати колективом, відчуття соціальної відповідальності, ефективна громадська діяльність.

Реалізація програми «Школи Лідера» передбачає такі заняття, які складаються з таких елементів :

- теорія – повідомлення основних теоретичних даних , учасники засвоюють термінологію та головні поняття ;
- *практика* – використання особистісного досвіду і накопичування нового ;
- *оцінка* – вироблення особистісної позиції стосовно проблеми яка розглядається у програмі ;
- *дія* – полягає в розвиненні здатності та прагнення діяти , залученні до організації культурно-масових та інших заходах.

Під час реалізації програми будуть використані наступні принципи: гуманність і демократичність; науковість і системність; активність; особистісно - орієнтований підхід; підтримка зв'язку з життям .

Таблиця 3

Програма заходів «Школа лідерів»

№ п/п	Тема	Мета	Вид роботи	Кількість годин
1	Мотивація: «Пізнаю себе та інших»	Сформувати в учасників школи прагнення досягати своєї мети та уміння концентруватися на справі	Міні-лекція , вправи, гра	2
2	«Мрія, дія – результат»	Розкриття сутності цілей життя, досягнення поставленої мети завдяки плідній праці.	Бесіда-презентація, вправи , гра	4
3	«Досягнення мети»	Розповідь про способи реалізації поставлених цілей	Бесіди-обговорення, вправи, ігри	2
4	Ораторське мистецтво: «Публічний виступ»	Спрямувати здатність в учасників тренінгу вільно, коректно висловлювати власні думки та вміти донести їх до інших людей	Бесіда-презентація, вправи гра	2
5	Тайм-менеджмент: «Встигнути ВСЕ»	Формування у студентів поняття про тайм-менеджмент, правильний розподіл власного часу, як найціннішого ресурсу життя	Міні-лекція, вправи	2
6	Громадська діяльність: «Нові проекти та ідеї»	Обговорення та обмін думками щодо реалізації проектів молодих лідерів	Бесіди-обговорення	2
7	Обговорення та підведення підсумків з проведених занять	Підвести підсумки проведеної школи, обговорення сучасних проблем та їх	Бесіди, обговорення, дискусія	2

		вирішення		
--	--	-----------	--	--

Запропоновані заходи проводитимуть запрошені молоді лідери, які на своєму життєвому шляху мають конкретні досягнення і реалізовані цілі. Наприклад, це можуть бути президент Харківського клубу підприємців -Донченко Ніка, організатор школи Лідерства «МОСТ V» у Харкові - Олег Орехов, депутат Харківської міської ради – Чічіна Ольга, заступник Міського Голови з питань молоді і спорту - Лобойченко Костянтин, голова Студентського Самоврядування УПА, видатні випускники даного закладу освіти та інші видатні особистості.

Реалізація програми «Школи Лідера» передбачає тренінгові заняття, міні-лекції, вправи, бесіди та ін, які спрямовані на підвищення потенціалу та самостійності, розвиток комунікабельних здібностей та особистісний розвиток кожного учасника. Збільшення шансів кожного стати справжнім лідером у вибраній ним сфері діяльності і життя, уміння керувати колективом, відчуття соціальної відповідальності – і має стати результатом даної програми.

Висновки. Саме лідерські якості допомагають успішному менеджеру знайти підхід до кожної людини, сконцентрувати увагу на певному завданні, знайти вихід із скрутною ситуації. Отже, розвиток та формування лідерських якостей є однією із складових у підготовці майбутнього фахівця. Для виявлення, формування та розвитку лідерських якостей значні можливості мають органи студентського самоврядування, які можуть забезпечити та сприяти розвитку особистісних, професійних, ділових якостей майбутніх спеціалістів.

Становлення успішного менеджера пов'язане з розвитком його лідерських якостей, їх формування – довготривалий та неперервний процес, тому вирішення проблеми щодо формування лідерських якостей у майбутніх фахівців не обмежується рамками даного дослідження і потребує подальшого дослідження. Подальшу перспективу дослідження може становити перевірка ефективності

розвитку лідерських якостей майбутніх фахівців, які пройшли програму «Школи Лідера» на базі студентського самоврядування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бендер П.У., Хеллман Е. Лідерство изнутри / Перевод с англ. - М.: Попурри, 2005. - 303 с.
2. Водолазська Т. Лідерами народжуються; Ефективними – стають / Т. В. Водолазська // Освіта Полтавщини. – 2009. – № 19. – С. 47– 49.
3. Гріфін Р., Яцура В. Основи менеджменту: Підручник / Наук. ред. В.Яцупа, Д.Олесневич. - Львів: БаК, 2001. - 624 с.
4. Громовий В. Інструмент лідерства / В. Громовий // Завуч. – 2007. – № 11. – С. 3–5.
5. Кравченко В.О. Основи менеджменту: Навчальний посібник. – Одеса: Атлант, 2012 р. – 211 с.
6. Максвелл Дж. Основы взаимоотношений: об этом должен знать каждый лидер : [Текст] / Дж. Максвелл. – К.: Брайт Букс, 2007. – 128 с
7. Романовський О.Г., Петрова А.В. Формування і розвиток лідерських якостей у студентів психологів під час навчання /Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. - Вип. 45 (49) – 2016. - с.185-196.
8. Скібіцька Л.І. Лідерство та стиль роботи менеджера /Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 192 с.
9. Тітова Г.В. Феномен лідерства і лідерські якості в навчальному колективі / Тітова Г.В. // Наука і освіта. – № 1-2. – 2008. – С. 105–107.
10. Хміль Ф. І. Основи менеджменту: Підручник. - К.: Академвидав, 2003. – 608 с.

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ТА ЗМІСТУ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ВІЗ АНГЛОМОВНИХ КРАЇН

Сергеєва Олена Анатоліївна

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

У статті представлено погляди науковців англомовних країн на визначення сутності науково-дослідної роботи студентів. З'ясовано, що її розглядають як 1) педагогічний прийом, що дозволяє підтримати та скерувати діяльність студентів у рамках або за межами обов'язкової навчальної програми; 2) активну педагогіку, яка підтримує процес студентських досліджень; 3) взаємодію наставника (ментора) та студента тощо. Установлено основну мету науково-дослідної роботи студентів. Визначено основні види її класифікації (за місцем проведення та рівнем самостійності студентів).

Ключові слова: науково-дослідна робота, студенти.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ СУЩНОСТИ И СОДЕРЖАНИЯ НАУЧНО- ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ ВУЗОВ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ СТРАН

Сергеева Елена Анатольевна

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

В статье представлены взгляды ученых англоязычных стран на определение сущности и содержания научно-исследовательской работы студентом. Установлено, что ее рассматривают как 1) педагогический прием, позволяющий поддерживать и руководить деятельностью студентов в рамках или за рамками обязательной учебной программы; 2) активную педагогику, которая способствует студенческим исследованиям; 3) взаимодействие наставника (ментора) и студента и т.д. Установлена основная цель научно-исследовательской работы студентов. Определены основные виды ее классификации (по месту проведения и уровню самостоятельности студентов).

Ключевые слова: научно-исследовательская работа, студенты

**DEFINITION OF MAIN POINT AND CONTENT OF HIGHER
EDUCATIONAL ESTABLISHMENT STUDENTS' RESEARCH ACTIVITY
IN ENGLISH SPEAKING COUNTRIES**

Sergeyeva Olena

V. N. Karazin National University

The article presents the points of view of the researchers in the English-speaking countries as to the definition of the essence and content of students' research activity. It has been established that it is considered as 1) a pedagogical tool that allows supporting and managing the activity of students in the frames of curriculum or their independent work; 2) active pedagogy supporting the process of student research; 3) interaction of a mentor and a student, etc. The main goal of students' scientific research activity is to improve the level of their training. It is found that students' research activity must be complex and consistent, and include different methods and means which must be complexified gradually. It has been established that there are different forms of students' research activities depending on location (classroom activities, extracurricular activities, and activities, which are organized outside the university). Classroom activities include problematic and research tasks on the subject, control and diagnostic tasks in accordance with the curriculum which help develop students' research approach, accomplish the course work and graduation thesis, perform experimentations, etc.). Extracurricular activities comprise work in students' scientific groups, creative or research groups according to students and tutors' scientific interests, participation in students' scientific conferences of different levels, taking part in grants or contests. As part of research activities, which are organized outside the universities, students meet with key scientists, share experience with students of other educational establishments, participate in international workshops and conferences, collaborate with leading laboratories of scientific and research institutions etc. Students' research activities are

also divided into elementary research work, theoretical research work, and practical research work.

Key words: scientific and research activity, students.

Постановка проблеми. Початок третього тисячоліття характеризується глобалізацією суспільного розвитку, зближенням націй, народів, держав, укріпленням міжкультурних зв'язків, відбувається перехід людства від індустріальних технологій до науково-інформаційних. Такий стан речей позначився і на концепції вищої освіти в Україні, головною метою якої є не тільки підготовка високоякісних спеціалістів різних галузей, але й сприяння розумовому, емоційному, моральному й фізичному розвитку студентів, всебічному розкриттю їх творчих можливостей, забезпеченню умов для проявлення індивідуальності. Ключовим елементом для досягнення цих цілей є, безперечно, науково-дослідна робота студентів (НДРС).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У ході дослідження встановлено, що науково-дослідна робота привертає не аби яку увагу з боку науковців. Так, В. Яремчуком було ґрунтовно проаналізовано основи науково-дослідної роботи студентів факультетів гуманітарного профілю, О. Повідайчик розглянуто досвід науково-дослідної підготовки майбутніх соціальних працівників у вищих навчальних закладах інших країн, У. Матолич, В. Федько, Л. Лаповець вивчали особливості організації НДРС медичних спеціальностей. Високо цінуючи вклад науковців у розробку цієї проблеми, вважаємо, що наразі недостатньо висвітлено підходи до визначення цього виду роботи зарубіжними педагогами, що дозволило б збагатити вітчизняну педагогічну науку.

Формулювання цілей статті. Отже, метою публікації є висвітлення підходів до визначення науково-дослідної роботи зарубіжними ученими та освітніми організаціями, з'ясувати основні цілі науково-дослідної роботи та узагальнити підходи до класифікації цього виду діяльності студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі аналізу наукової літератури можна виділити декілька визначень НДРС університетів англомовних країн.

Хелен Воклінгтон розглядає НДРС як педагогічний прийом, який дозволяє підтримати та скерувати діяльність студентів у рамках або за межами обов'язкової навчальної програми з метою збагачення їх знань та, у деяких випадках, створенню більш широкої бази знань з дисципліни [8, с. 5].

Дж. Андерсон та К. Прайест вважають НДРС активною педагогікою, яка підтримує процес студентських досліджень та підкреслюють, що така робота має розвивати у студентів розуміння сутності цього процесу, надавати їм безпосередній досвід у майбутній спеціалізації шляхом виконання «живих проєктів». На їх думку НДРС сприяє розвитку критичного мислення студентів,

вчить молодих людей висловлювати та відстоювати власну точку зору, інтерпретувати отриману інформацію, оцінювати отриману інформацію та дані, синтезувати та висувати гіпотези та ідеї з теми наукового дослідження, вчить працювати у команді, де кожний учасник є унікальним [1].

Рада з питань студентських досліджень (Council of Undergraduate Research) акцентувала увагу на тому, що студентські дослідження – це педагогіка XXI століття, яка базується на науковій взаємодії наставника (ментора) та студента. Як зазначають фахівці, усі студенти мають навчатися через дослідження. Це можливо у тому випадку, якщо дослідницькі завдання включені до освітніх програм [6].

Комісія Бойер з питань вищої освіти на рівні бакалаврату також наголошує на необхідності організації навчання через дослідження та зазначає, що така модель освіти має бути базовою для усіх студентів, які отримують вищу освіту. Комісія стверджує, що студенти мають брати участь у наукових дослідженнях вже з першого курсу навчання, адже це сприятиме умінню ідентифікувати, аналізувати та вирішувати завдання, що є необхідно для майбутньої професійної діяльності [3].

Діяльність також розглядається як наукова, навіть у рамках оцінювання вже існуючих програм, підвищення їх якості, або проведення додаткових експериментальних досліджень для удосконалення вже існуючої сукупності знань.

Науковці зазначають, що дуже важливо залучати студентів до науково-дослідної роботи, адже вона допомагає студентам краще опанувати питаннями, що вивчаються, сприяє успішному навчанню студентів, допомагає повірити у власні сили, знайомить з процесом виконання досліджень, що може стати у нагоді під час роботи за фахом, вчить студентів працювати самостійно та у команді [10, с. 15].

Однак, не всі дослідники погоджуються з тим, що НДРС має бути оригінальною у загальноприйнятому значенні цього слова. Адже, взагалі «оригінальний» трактується як «щось нове, що раніше було ні відомо у науці». Педагоги акцентують увагу на тому, що студенти тільки починають власні наукові дослідження, тому у більшості випадків вони ще не в змозі внести істотний внесок у науку. Тому, НДРС має розглядатися як робота у групі або самостійна робота окремих студентів під керівництвом досвідченого фахівця, який буде керувати їх дослідженнями та прищеплювати їм етику їх проведення. Така організація НДРС сприяє розвитку усних та письмових навичок студентів, вчить їх проводити експерименти, готувати презентації та писати наукові роботи [2].

Разом із тим, деякі представники англійських університетів розглядають НДРС у більш вузькому сенсі та вважають, що неможливо надати узагальнене визначення цьому виду діяльності та зазначають, що особливості науково-дослідницької роботи залежать від майбутнього фаху студентів. Так, для студентів творчих спеціальностей дослідження може бути представлене у вигляді творчої або дизайнерської практики, організації виставок, проведенні інсталяцій та концертів [11].

У природничих науках під НДРС розуміють проведення експериментів та аналіз даних та зазначають, що НДРС полягає у встановленні міждисциплінар-

них зв'язків, встановленні співвідношень між різними поняттями, які можуть об'єднати декілька дисциплінарних норм, цінностей та методологій [5].

Так, під НДРС розуміють проведення систематичних досліджень, тестування та (або) оцінювання, метою яких є розробка нових результатів або узагальнення вже отриманих знань. Під проведенням систематичних досліджень мається на увазі ретельний аналіз інформації, який має перспективний підхід до навчальної діяльності на основі системи, методу або плану. Узагальнення знань дозволяє розширити базу знань дисципліни, що вивчається або іншої наукової галузі знань, які дозволяють проводити подальші наукові дослідження на благо суспільства та держави.

Основною метою проведення НДРС є підвищення рівня підготовки спеціалістів з вищою професійною освітою. НДРС має бути комплексною, послідовною та включати у себе різні методи та засоби, які мають поступово ускладнюватися [10].

У ході наукового дослідження встановлено, що існує декілька класифікацій НДРС: за місцем проведення та за рівнем самостійності студентів. Так, за місцем проведення цей вид навчальної діяльності може поділятися на НДРС, що проводиться під час аудиторних занять (лабораторних або практичних), позааудиторну науково-дослідну роботу у рамках вищого навчального закладу та науково-організаційну роботу студентів поза межами університету. Як правило, аудиторна науково-дослідна робота є обов'язковою для усіх студентів, тоді як позааудиторна НДР та науково-організаційна НДРС виконується позанавчальним планом по бажанню молодих людей.

На основі аналізу наукової літератури англomовних країн можна стверджувати, що до аудиторних науково-дослідних робіт студентів відносяться: 1) виконання завдань проблемно-дослідницького характеру з окремих дисциплін; 2) виконання контрольнo-діагностичних завдань відповідно до програм з метою розвитку у студентів дослідницького підходу у професійній діяльності; 3) ви-

конання курсових та дипломних робіт на основі науково-теоретичного аналізу літератури та проведення експериментів тощо.

До позааудиторних форм науково-дослідної роботи студентів належать: 1) робота у студентських наукових товариствах, творчих групах, дослідницьких групах, у яких проводяться дослідження відповідно до наукових інтересів окремих викладачів або наукових шкіл; 2) організація студентських конференцій на факультетах або на загально університетському рівні; 3) участі студентів у персональних грантах або у конкурсах на кращу наукову роботу.

У рамках науково-організаційної роботи, яка відбувається поза межами університету, студенти зустрічаються з провідними науковцями, обмінюються досвідом зі студентами з інших університетів, приймають участь у роботі міжнародних семінарів та конференцій, співпрацюють з провідними лабораторіями науково-дослідницьких установ, беруть участь у міжнародних дослідницьких програмах [10, с.1127].

За рівнем самостійності науковцями було виділено три типи НДРС, залежно від мети та рівня самостійності студентів: 1) наукова робота початкового рівня; 2) теоретичні дослідні роботи студентів; 3) практичні дослідні роботи студентів [4].

Так, наукова робота початкового рівня проводиться безпосередньо під керівництвом викладача. На цьому етапі студенти тільки ознайомлюються з принципами наукових досліджень, спостерігають за тим, як їх проводять викладачі або студенти старших курсів, отже у дослідній роботі початкового рівня студенти здебільше приймають пасивну участь у проведенні досліджень. Наступним етапом дослідних робіт початкового рівня є залучення студентів до обговорення проблемних питань та заохочення їх до висловлювання можливих методів вирішення завдання. Таким чином, на початковому етапі організації науково-дослідної роботи студентам прищеплюються навички проведення дослідної роботи та відбувається їх ознайомлення з методами та методологією наукових досліджень, які відповідають їх майбутній спеціалізації.

Теоретичні НДРС спрямованні на узагальнення та науковий аналіз фактів з метою більш глибокого розуміння матеріалу, що вивчається. Такі дослідження використовують для подальшого розвитку інших теоретичних досліджень або як підґрунтя для проведення експериментальних робіт. У цьому виді НДР одним із найважливіших аспектів є наукове узагальнення інформації, яке дозволяє встановити залежність та зв'язок між явищами та процесами, що вивчаються та зробити відповідні висновки. Причому, чим глибше наукові висновки, тим більш високого рівня вважають наукове дослідження.

Разом із тим, як засвідчило опитування студентів, що проводилося Levy and Petrulis, дійсно науково-дослідною роботою студенти вважають проведення експериментів або практичних досліджень, які базуються на теоретичних висновках, адже саме у цьому типі робіт студенти мають змогу втілювати власні ідеї та моделі у практику, робити відкриття (хай вже і відомі справжнім науковцям) у галузі майбутньої спеціальності, застосовувати набуті теоретичні знання на практиці. У ході дослідження необхідно зазначити, що експеримент є одним із методів емпіричного пізнання, який полягає не тільки у спостереженні та проведенні вимірювань, він може включати у себе зміну об'єкта дослідження. Експеримент також дозволяє виявити вплив одного фактора на інший [7].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Участь студентів у науково-дослідній роботі сприяє підвищенню мотивації до навчання, кращому розумінню особливостей майбутнього фаху, впевненості у власних силах, вчить працювати у команді та робити письмові та усні презентації власних досліджень.

Список використаних джерел

1. Anderson, J. Developing an Inclusive Definition, Typological Analysis and Online Resource for Live Projects' / J. Anderson, C. Priest // Architecture Live Projects. Pedagogy into Practice / – Chelsea College of Arts: Routledge. – 2014. – С. 9 – 17.

2. Beckham, M. Making explicit the implicit: defining undergraduate research. / M. Beckham, N. Hensel // Council for Undergraduate Research Quarterly. – 2009. – Issue 29 (4) – P. 40 – 44.
3. Boyer Commission (1998). Reinventing Undergraduate Education: A Blueprint for America's Research Universities. – Stony Brook, New York: Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching.
4. Griffiths R. Knowledge production and the research-teaching nexus: the case of the built environment disciplines / R. Griffiths // Studies in Higher Education. – 2004. – Issue 29(6). – P. 709 – 726.
5. Jenkins A. Developing the student as a researcher through the curriculum / A. Jenkins, M. Healey // Improving Student Learning through the Curriculum – Oxford: Oxford Centre for Staff and Learning Development. – 2007. – С. 6–19
6. Kinkead J. Undergraduate Research Offices & Programs: Models and Practices / J. Kinkead, L. Blockus. – Columbia: University of Missouri. – P. 4 –25
7. Levy P. How do first-year university students experience inquiry and research, and what are the implications for the practice of inquiry-based learning? [Електронний ресурс] / P. Levy, R. Petruilis. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03075079.2010.499166>.
8. Walkington H. Students as Researchers: Supporting Undergraduate Research in the Disciplines in Higher Education / H. Walkington. – Heslington, Yourk: The Higher Education Academy. – 2015 – 34 p.
9. Weiner Sh. A. What do Students Learn from Participation in an Undergraduate Research Journal? Results of an Assessment / Sh. A. Weiner, Ch. Watkinson // Journal of Librarianship and Scholarly Communication. – Vol. 2 – Issue 2. – P. 3–31.
10. Weiner Sh. What do Students Learn from Participation in an Undergraduate Research/ Sh. Weiner // Journal of Librarianship and Scholarly Communication. – V. 2. – Issue 2. – P. 1125 – 1134

11. Yorke M. Students as Researchers: Supporting Undergraduate Research in the Disciplines in Higher Education [Електронний ресурс] / Yorke // Open University. – 2005. – Режим доступу до ресурсу:
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.535.1851&rep=rep1&type=pdf>.

ОБҐРУНТУВАННЯ СТРУКТУРИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ НА ЗАСАДАХ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ

Синельник І.В., Алексєєва Г.С.

*Національний технічний університет «Харківський політехнічний
інститут», Українська інженерно-педагогічна академія*

Анотація. У статті проаналізовано основні існуючі підходи до виділення структурних компонентів поняття “інформаційна культура особистості”: психологічний, культурологічний та інформологічний. Розглянуто психологічну структури особистості, основні об’єктивні процеси в інформаційному суспільстві та узагальнені процеси інформаційної діяльності особистості. На основі застосування системного підходу до цих трьох визначальних аспектів теоретично обґрунтовано структуру інформаційної культури майбутнього фахівця та змістове наповнення її компонентів в контексті формування.

Ключові слова: інформаційна культура, структура інформаційної культури, інформаційне суспільство, інформаційна діяльність, психологічна структура особистості, інформаційно-комунікаційні технології

ОБОСНОВАНИЕ СТРУКТУРЫ ИНФОРМАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ НА ПРИНЦИПАХ СИСТЕМНОГО ПОДХОДА

Синельник И.В., Алексеева А.С.

*Национальный технический университет «Харьковский политехнический
институт», Украинская инженерно-педагогическая академия*

Аннотация. В статье проанализированы основные существующие подходы к выделению структурных компонентов понятия "информационная культура личности": психологический, культурологический и информологический. Рассмотрены психологическая структура личности, основные объективные процессы в информационном обществе и обобщенные процессы информацион-

ной деятельности личности. Основываясь на применении системного подхода к этим трем определяющим аспектам теоретически обоснована структура информационной культуры будущего специалиста и содержательное наполнение ее компонентов в контексте формирования.

Ключевые слова: информационная культура, структура информационной культуры, информационное общество, информационная деятельность, психологическая структура личности, информационно-коммуникационные технологии

THE SUBSTANTIATION OF INFORMATION CULTURE STRUCTURE OF FUTURE SPECIALISTS ON THE SYSTEM APPROACH PRINCIPLES

Synelnyk I.V., Aliksieieva H.S.

National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Ukrainian Engineering Pedagogics Academy

Abstract. Due to the process of global informatization of society the problem of informational culture formation becomes an actual problem of the education practice. It gains more practical shape in the process of professional training of specialists, but the absence of an unambiguous definition of the concept of "information culture" and its structure in some way prevent the effectiveness of its formation. In order to substantiate the structure of the informational culture of the future specialist in the context of its formation in the process of professional training and define its components and their most comprehensive filling in this paper the main existing approaches to the extraction of structural components of the concept of "information culture of the individual" were analyzed. The most generalized definition of the information culture as a way of human living in the information society, which to some extent takes into account all proposed approaches, was chosen by authors within the framework of the article. The necessity of systematic formation of information culture as a special type of culture, the crossing of its structure components and the targeting of the tools at the holistic concept formation were highlighted. While extracting the

components of the information culture, the psychological structure of the personality, the main objective processes in the information society and the generalized processes of the information activity of the individual were taken into account. Based on the system approach to the above mentioned three aspects, the structure of the information culture of the future specialist and the filling of its components were theoretically grounded. It is stressed that the combination of psychological, culturological and informational approaches provided the defining of mechanisms for the systematic formation of information culture structural components in the process of information activity, taking into account objective processes in the information society.

Keywords: information culture, structure of information culture, information society, information activity, psychological structure of the individual, information and communication technologies

Постановка проблеми. Зміна соціальних реалій буття людини, обумовлена переходом суспільства від індустріальної до інформаційної ери, вимагає відповідних змін в культурі як суспільства в цілому, так і кожної окремої особистості. Поява комп'ютерів як універсальних засобів створення, поширення, опрацювання інформації, і розвиток на цій основі нових інформаційно-комунікаційних технологій, який відбувався протягом останніх десятиріч, кардинально змінили способи професійної діяльності в різних галузях та повсякденне життя людей, що викликало трансформацію усіх сфер життєдіяльності та появу інформаційної культури як соціального феномена. Науковці різних предметних областей – філософи, соціологи, психологи, педагоги, футурологи – досліджували сутність та особливості інформаційної культури суспільства та окремої особистості. Відбулось усвідомлення необхідності формування інформаційної культури особистості як складника загальної та професійної освіти. Через процес глобальної інформатизації суспільства проблема формування інформаційної культури із переважно теоретичної перетворилась на актуальну про-

блему педагогічної практики. Вона набуває все більшого практичного значення в процесі професійної підготовки фахівців, але її розв'язання стримується відсутністю однозначного трактування поняття «інформаційна культура особистості» як складника професійної культури фахівця та точного визначення її структури як в загальнопрофесійному аспекті, так і з огляду на специфіку окремих напрямів професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття інформаційної культури (ІК) та проблеми її формування розглядають у своїх працях багато українських та зарубіжних дослідників: А.М. Атаян, Т.Л. Богданова, Г.Г. Воробйова, Н.І. Гендіна, М.І. Жалдак, М.Г. Коляда, Н.В. Морзе, Н.М. Розенберг, А.Л. Столяревська, А.Д. Урсул, І.М. Яглом, Ч. Вей Чу, М. Джинман, Д. Олівер та інші. Визначення ІК різними науковцями обумовлюється провідним методологічним підходом, що використаний в дослідженнях. Основними підходами, застосованими авторами для виявлення сутності і формулювання визначення інформаційної культури, є культурологічний та інформологічний. Крім того вітчизняні науковці широко використовують психологічний підхід, не виокремлюючи його в самостійний напрям, а в зарубіжних дослідженнях зазвичай використовується соціологічний підхід. Найбільш узагальненим визначенням інформаційної культури особистості, яке бере до уваги певною мірою всі запропоновані підходи, є трактування її як способу життєдіяльності людини в інформаційному суспільстві [1]. Саме це визначення буде використано в цьому дослідженні.

Аналіз психолого-педагогічної літератури демонструє, що питання виділення компонентів інформаційної культури наразі є складним та суперечним. Науковці дотримуються різних точок зору з приводу структури ІК. Самі компоненти, їхня кількість та наповнення відрізняються у кожного дослідника, в залежності від підходів до обґрунтування компонентів інформаційної культури особистості. Можна виділити три основних підходи до структурування ІК:

- психологічний [2], [3];

- культурологічний [4], [5];
- інформологічний [6], [7],

Психологічний підхід до виділення компонентів інформаційної культури базується на психологічному понятті сфер особистості. Науковці виділяють: когнітивний (знання та вміння), емоційно-ціннісний (установки, оцінки, відносини), дієво-практичний (реальне і потенційне використання знань і умінь) компоненти (Єлістратова Н.Н.) [2]; когнітивний, змістовний, комунікативний і рефлексивний компоненти (Шолохова Т.І.) [3].

В культурологічному підході компоненти виділяють, базуючись на основних категоріях культури особистості: інформаційно-інтелектуальний потенціал, інформаційний світогляд, інформаційні ціннісні орієнтації, інформаційні потреби, інформаційно-операційна діяльність (Рамський Ю.С.) [4]; інформаційні знання, рівень розвитку розумових та комунікативних здібностей, особистісні якості (Романишина О.Я.) [5];

В інформологічному підході компоненти виділяють на основі ключових понять інформатики та інформаційної діяльності: загальнопізнавальні, алгоритмічної культури, ті, які пов'язані з навичками оволодіння комп'ютерною технікою, які включають знання етичних та юридичних норм у галузі інформаційних технологій, інформаційні (Антонченко М.О.) [6]; знання про інформаційні моделі, їхнє призначення і функціонування в певній галузі; знання можливостей використання комунікаційних систем для обміну професійною інформацією; знання сучасних комп'ютерних програм і комплексів; вміння користуватися спеціалізованими програмними засобами та ін. (Богданова Т.Л.) [7].

Зарубіжні науковці поєднують переважно культурологічний та соціологічний підходи. Західні дослідники (Ч.Вей Чу, М. Джинман, Ф. Фоскаріні), які розглядають інформаційну культуру, як частину організаційної культури, виділяють компоненти цього поняття з огляду на структуру організації, а саме комунікаційні потоки; загальноорганізаційні партнерства; внутрішнє середовище

(кооперативність, відкритість і довіра); управління інформаційними системами; управління інформацією; процеси та процедури [8].

В усіх підходах до виділення структури інформаційної культури її розглядають у вигляді окремих складників. Незалежно від застосованого методологічного підходу, кожний із дослідників виділяє свій набір компонентів, деякі з них повторюються в інших дослідників, деякі – відсутні. Не завжди зрозуміло, чому саме такі компоненти виділено, відкритим є також питання стосовно структурної та функціональної повноти виділених компонентів. Оскільки структура інформаційної культури представлена переважно як сукупність відносно незалежних складників, процес її формування зводиться до формування окремих компонентів, не беручи до уваги систему в цілому. Натомість формування ІК як особливого виду культури має відбуватися системно, окремі її компоненти мають перетинатися, а інструменти мають бути націлені на формування цілісного поняття (життєдіяльності в інформаційному суспільстві).

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтування структури інформаційної культури майбутнього фахівця в контексті її формування в процесі професійної підготовки та змістове наповнення окремих компонентів у відповідності до психологічної структури особистості, визначальних соціальних процесів інформаційного суспільства та основних інформаційних процесів, що забезпечують професійну діяльність фахівця.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зважаючи на те, що “інформаційна культура” є складним поняттям, до нього доцільно застосовувати системний підхід, який передбачає вивчення об'єкта як єдиної системи, що складається з підсистем, й одночасно як підсистеми систем більш високого рівня. За системним підходом об'єкт складається з цілісного комплексу взаємопов'язаних елементів (І.В. Блауберг, В.М. Садовський, Е.Г. Юдін); сукупності взаємодіючих об'єктів (Л. фон Берталанфі). В методології системного підходу визначення сутності інформаційної культури має базуватись на поєднанні в єдине ціле

1) особистості як суб'єкта інформаційної діяльності, 2) інформаційних процесів, що є змістом інформаційної діяльності фахівця, 3) соціальних процесів в інформаційному суспільстві, що обумовлюють визначальні способи діяльності на даному етапі розвитку людства. Зважаючи на це, під інформаційною культурою особистості в межах цього дослідження будемо розуміти спосіб життєдіяльності людини в інформаційному суспільстві.

Системне визначення поняття «інформаційна культура» вимагає також застосування системного підходу при виділенні основних її компонентів для адекватного відображення сутності у структурі. Для розв'язання цього завдання продуктивним може стати комплексне застосування психологічного, культурологічного та інформологічного підходів, кожен з яких розглядає ІК тільки в одній площині. Кожен з підходів до виділення структури ІК базується на певному теоретичному підґрунті, а саме: в основі психологічного підходу лежить психологічне поняття сфер особистості; в основі культурологічного підходу – соціальні процеси, які обумовлюють структуру культури особистості взагалі, з огляду на особливості рівня розвитку суспільства; в основі інформологічного – поняття інформаційних процесів, провідних в діяльності людини. Використання методології системного підходу передбачає не механічне послідовне застосування кожного з трьох підходів, а їх системне поєднання з появою новоутворень, що забезпечують структурну та функціональну повноту сукупності компонентів інформаційної культури та становлять підґрунтя для її формування.

Для реалізації цієї ідеї було побудовано діаграму Венна (див. рис. 1), де всі три підходи до структури ІК представляють три кола (множини), що перетинаються.

Рисунок 1. Підходи до визначення структури ІК

Змістове наповнення цих множин обумовлене сутністю відповідних підходів. Психологічний підхід базується на виявленні основних сфер особистості як взаємопов'язаних, але певною мірою самостійних структурних компонентів індивіда: мотиваційна, когнітивна, операційна, комунікативна, емоційно-вольова [9]. Інформологічний підхід базується на основних інформаційних процесах, що відбуваються в природі, техніці, суспільстві і діяльності людини: створення, пошук, збір, перетворення, аналіз, збереження, поширення, презентація тощо [10]. Культурологічний підхід базується на виявленні особливостей розвитку суспільства і перебігу в ньому соціальних процесів, що визначають способи життєдіяльності людини. Для сучасного суспільства це: гуманізація суспільства; технологізація усіх галузей діяльності; швидкі темпи суспільних змін; інформатизація та комп'ютеризація; глобалізація суспільного життя; електронні засоби комунікації та зв'язку [11].

Перехресні частини, які представляють собою перетинання всіх можливих комбінації пар підходів, відображають новоутворення, що обумовлюють системність в обґрунтуванні структури інформаційної культури, яка лежить у центрі перетину всіх трьох підходів. Таким чином в процесі формування інфо-

рмаційної культури, беруться до уваги всі поняття з перехресних частин. Розглянемо кожне з них.

Поєднання психологічного та культурологічного підходів до визначення культури особистості (КО) як члена суспільства дозволяє визначити складники, що відображають свідомість (цінності, спрямованість, знання, уявлення, переконання тощо), поведінку (вміння, діяльність, спілкування, стосунки та ін.) і взаємозв'язки з суспільством в цілому (опанування суспільних норм, механізми регуляції).

Перетин культурологічного та інформологічного підходів відображає інформатизацію суспільства (ІС), яку характеризують об'єктивні інформаційні процеси, що відбуваються в суспільстві як наслідок розвитку інформаційних технологій, а саме: зростання обсягів інформації; формування нового світового інформаційного простору як в навчанні і в професійній діяльності, так і в побутовому житті особистості; виникнення нових засобів для пошуку, опрацювання та презентації інформації; поява нових засобів комунікації (інформаційні мережі): електронна пошта, відеочати, відеоконференції, соціальні мережі, форуми та ін.; ухвалення нових законів, що регулюють відносини в інформаційних процесах, а також узвичаєння правил поведінки на форумах, групах в соціальних мережах, порталах, особистому спілкуванні та ін.; виникнення нового простору, в якому інформація доступна, невпорядкована, децентралізована та комерціалізована (велика кількість контекстної реклами) і в якому критичний аналіз, усвідомлення власних інформаційних дій, а також протистояння зайвій нерелевантній інформації набуває більшого значення.

Наступним є перетин психологічного та інформологічного підходів, який відображає інформаційну діяльність (ІД) людини в професійній галузі та повсякденному житті. Виходячи з психолого-педагогічного визначення поняття «діяльності», це специфічно людська активність, регульована свідомістю, що породжується потребами і спрямована на пізнання і перетворення зовнішнього світу і самої людини [12]. Одним з підвидів предметної діяльності є інформа-

ційна діяльність, під якою, в загальному випадку, розуміють сукупність деяких операцій в межах систем комунікацій [13]. В структурі інформаційної діяльності дослідники виділяють різні інформаційні процеси, а саме:

- 1) збір, опрацювання та аналіз даних [14];
- 2) збір, аналіз, опрацювання, передавання інформації [15];
- 3) отримання, зберігання, перероблення інформації [16];
- 4) сприйняття, опрацювання і видавання [13].

Всі вищезгадані інформаційні процеси за механізмом їхньої дії стосовно людини, можна умовно об'єднати у три групи. Перша група – це процес входу інформації (збір, отримання, сприйняття, інтерпретація) – *сприйняття*, друга – процес опрацювання отриманої інформації (оброблення, аналіз, перероблення, зберігання) – *опрацювання*; та третя група – процес виходу та обміну інформацією (передавання та видавання) – *поширення*.

Наступний рівень дослідження взаємодії культурологічного, інформологічного та психологічного підходів до обґрунтування структури інформаційної культури передбачав визначення структурних компонентів на основі комплексного впливу всіх факторів. Зважаючи на виявлені результати поєднання підходів до визначення структури інформаційної культури, а саме: загальну структуру культури особистості, особливості інформаційної діяльності та об'єктивні закономірності інформатизації суспільства, – та на підставі вивченої психолого-педагогічної літератури і підходів до виділення компонентів ІК, було виділено шість компонентів інформаційної культури особистості: мотиваційно-цільовий (внутрішнє спонукання особистості, вміння ставити перед собою мету та прямувати до неї); когнітивний (це знання та уявлення людини); операційно-діяльнісний (вміння та навички); комунікативний (спілкування та встановлення зв'язків); нормативно-регулятивний (розуміння норм, правил, законів); рефлексивний (звертання уваги на самого себе, усвідомленість своїх дій) (див. рис.2).

Рисунок 2. Структура інформаційної культури особистості

Системний вплив поєднання психологічного, культурологічного та інформологічного підходів до визначення структури інформаційної культури не обмежується виділенням основних її компонентів. Змістове наповнення кожного з цих компонентів і механізм їх системного формування обумовлений новоутвореннями, що виникають як результат попарного поєднання зазначених підходів. Отже, якщо представити схематично кожне з “перехрестних” понять з пари розглянутих підходів до структури ІК, можна побачити, що вони взаємопливають та взаємообумовлюють один одного, забезпечуючи системну дію. Узагальнена схема, що відображає вплив об’єктивних процесів на структуру ІК, подана як розгорнутий циліндр (див. рис.3)

Рисунок 3. Вплив процесів інформаційного суспільства на структуру ІК та на процеси ІД

Кожен з процесів, що характеризують інформатизацію суспільства, впливає на особистість і обумовлює виділені вище компоненти ІК особистості (див. рис.3)

Компоненти ІК особистості, обумовлені об’єктивними факторами інформатизації суспільства, проявляються також і в інформаційній діяльності, причому кожен з компонентів формується більшою мірою при виконанні окремого виду ІД (див. рис. 3). Мотиваційно-цільовий і рефлексивний компоненти ІК проявляються і формуються більшою мірою в процесі сприйняття інформації. Когнітивний та операційно-діяльнісний компоненти ІК проявляються і формуються більшою мірою в опрацюванні інформації. Нормативно-регулятивний та комунікативний компоненти ІК проявляються і формуються більшою мірою в комунікації.

Крім того, що компоненти ІК особистості проявляються в інформаційній діяльності, з іншого боку, всі об’єктивні фактори (кожен з яких обумовлює конкретний компонент ІК особистості) впливають на виділені нами три основні види інформаційної діяльності (див. рис.3).

Зважаючи на те, що в центрі (в перехресній частині понять інформаційної діяльності, структурного підходу до виділення компонентів ІК і інформаційного суспільства) знаходиться саме поняття інформаційної культури, при її формуванні необхідно зважати на всі виділені складники. Тобто в процесі формування ІК необхідно орієнтуватися на формування всіх шести компонентів, при

цьому задіяти всі види інформаційної діяльності, а також витримати всі умови для реалізації поставленого завдання, створивши необхідне інформаційне середовище.

Кожен з виділених компонентів, з одного боку, формуватиметься в процесі виконання окремого виду інформаційної діяльності і інформаційних процесів, які входять до складу кожного з них відповідно; а з іншого боку, кожен з компонентів формуватиметься в певних умовах інформаційного середовища. Гармонійне поєднання необхідних умов та засобів з огляду на сучасний стан суспільства є необхідними вимогами для ефективного процесу формування інформаційної культури фахівця будь-якої галузі.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. В результаті проведеного дослідження було теоретично обґрунтовано та визначено структуру інформаційної культури особистості в контексті її формування. Застосування методології системного підходу дозволило об'єднати психологічний, культурологічний та інформологічний підходи для визначення структурних компонентів інформаційної культури особистості та їх змістового наповнення. Попарне поєднання зазначених підходів забезпечило визначення механізмів системного формування компонентів інформаційної культури в процесі інформаційної діяльності, зважаючи на об'єктивні процеси в інформаційному суспільстві.

Подальші дослідження будуть спрямовані на визначення інструментів, які є провідними для формування визначених компонентів інформаційної культури фахівців в процесі їх професійної підготовки.

Список літератури

1. Калиновская Н.А. Организационно-педагогическая система формирования информационной культуры личности библиотечно-информационного специалиста: дис. канд. пед. наук: 05.25.03/ Калиновская Наталия Анатольевна.– Казань, 2006.– 265 с.

2. Елистратова, Н.Н. Основы формирования информационной культуры курсантов высших военных технических учебных заведений средствами мультимедиа [Текст] : моногр. - Рязань : РВАИ, 2007. - 101 с.
3. Шорохова, Т. И. Сущность, структура и компоненты информационной культуры личности обучающегося в условиях дистанционного обучения [Текст] / Т. И. Шорохова // Инновации в образовании. - 2008. - № 9. - С. 37-43.
4. Формування інформаційної культури особи - пріоритетне завдання сучасної освітньої діяльності : сборник / Ю. С. Рамський // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Серія 2: Комп'ютерно-орієнтовні системи навчання : До 170-річного ювілею. - Київ: НПУ, 2004.
5. Романишина О. Я. Інформаційна культура студентів – складова сучасного виховання / О. Я. Романишина // Педагогіка вищої та середньої школи. – Кривий Ріг : КДПУ, 2004. – № 9. – С. 13–15.
6. Антонченко М.А. Інформаційна культура як складова загальнолюдської культури // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія No2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: Зб. наукових праць. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2004. – № 1(8). – С. 161-166.
7. Богданова Т.Л. Формування інформаційної культури студентів технічних спеціальностей у вищих навчальних закладах : Дис... канд. наук: 13.00.02/ Богданова Т.Л. – Харків, 2007.
8. Choo C.W. Information Culture and Information Use: An Exploratory Study of Three Organisations/ C.W. Choo, P. Bergeron, B. Deltor, L. Heaton. – Maryland, USA: ASIS&T), 2008. P. 792 – 804.
9. Немов Р.С. Психология: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн. — 4-е изд. — М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. - Кн. 1: Общие основы психологии. — 688 с.

10. Павлова Ю.А. Психолого-педагогические условия формирования умений и навыков информационной деятельности у студентов // Изв. Саратов. ун-та Нов. сер. Сер. Философия. Психология. Педагогика. 2008. №1. С.100 – 103.
11. Тоффлер Э. Шок будущего/ Э. Тоффлер. — М.: Изд-во АСТ, 2003. — 558 с.
12. Никифоров А.Л. Деятельность, поведение, творчество // Деятельность: теории, методология, проблемы. Сост. И.Т. Касавин. — М. : Политиздат, 1990. С. 52 – 69.
13. Блюменау, Д.И. Проблемы свёртывания научной информации [Текст] / Д.И. Блюменау. - Л.: [б. и.], 1982. - 166 с.
14. Полункина С. Н. Метод проектов на уроках теории вероятностей и статистики// Муниципальное образование: инновации и эксперимент в образовании. 2011. №3. С.44 – 47.
15. Нурмеева Н. Р., Чугунова Г. П. Использование информационной образовательной среды в условиях модернизации образования // Вестник Казанского технологического университета. 2010. №12. С. 537 – 539.
16. Смирнова А.С. Трудности преподавания дисциплины «Основы математической обработки информации» студентами гуманитарных направлений подготовки// Вестн. Том. гос. ун-та. 2013. № 377. С. 156 – 158.

УДК 364.62+378.145

**ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ МОДЕЛЛЮ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ФАХІВЦЯ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ
ТА МОДЕЛЛЮ ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ У ЗВО**

Слозанська Г.І.

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка

У статті здійснено аналіз основних підходів до визначення поняття «модель» і «моделювання», поданих у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі; висвітлено тенденції побудови моделей фахівців; схарактеризовано технологію побудови моделі фахівця із соціальної роботи в територіальній громаді; розкрито структуру та структурні елементи моделі професійної діяльності фахівця та досліджено взаємозв'язок між моделлю професійної діяльності фахівця із соціальної роботи в територіальній громаді та моделлю його професійної підготовки у ЗВО.

Ключові слова: фахівець із соціальної роботи, модель, модель діяльності, модель професійної підготовки, територіальна громада.

**ВЗАИМОСВЯЗЬ МЕЖДУ МОДЕЛЬЮ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СПЕЦИАЛИСТА ПО СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЕ В
ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ОБЩИНАХ И МОДЕЛЬЮ ЕГО
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ В ЗВО**

Слозанська Г. И.

Тернопольский национальный педагогический университет им. В. Гнатюка

В статье осуществлен анализ основных подходов к определению понятия «модель» и «моделирование», представленных в отечественной и зарубежной научной литературе; освещены тенденции построения моделей специалистов; охарактеризовано технологию построения модели специалиста по социальной работе в территориальной общине; раскрыта структура и структурные элементы модели профессиональной деятельности специалиста и исследована взаимо-

связь между моделью профессиональной деятельности специалиста по социальной работе в территориальной общине и моделью его профессиональной подготовки в ЗВО.

Ключевые слова: специалист по социальной работе, модель, модель деятельности, модель профессиональной подготовки, территориальная община.

**INTERACTION BETWEEN THE MODEL OF THE SOCIAL WORKER
PROFESSIONAL ACTIVITY IN THE TERRITORIAL COMMUNITY AND
THE MODEL OF HIS PROFESSIONAL TRAINING IN THE HEIs**

Slosanska G.I.

Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University

The article is dedicated to the analysis of the interaction between the model of the social worker professional activity in the territorial community and the model of his professional training in the higher educational establishments. Ukraine is on the stage of territorial reforms which leads to the changes in social work and social workers activity. Due to the reforms that are taking place social workers have to work at the level of local communities providing services for people in need. As this process have just started to be there are no social workers completely ready to serve at the local community levels. There is no strict idea what these specialists have to do.

So, Ukrainian scientists search foreign and home experience concerning the problem of providing services at the level of local community, point out main and important ideas for implementing in Ukraine. The content, functions, duties, roles of social workers at the level of local communities are also important as they serve like the base for developing social work programs in higher educational establishments, oriented on professional training of specialists ready to provide services at the level of local community.

Having an idea of what social workers have to do at the level of local community the developers of social work programs how to build it, what subjects to

plan, what practice should be. To be in time and train specialists according to the needs of labor market higher educational establishments have to base on the model of social worker professional activity when plan social work program.

The main approaches to understanding model, model of professional activity and model of specialist are described in the article. It has been shown the connection of then with the process of making the model of future social workers training if Ukrainian higher educational establishments ready to provide services at the level of local community.

Key words: social worker, model, model of activity, model of professional training, territorial community.

Постановка проблеми. В умовах трансформації українського суспільства, реформування системи соціально-політичного устрою країни, створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ) соціальний захист населення є прерогативою місцевих органів влади. З метою надання якісних та ефективних соціальних послуг, передбачених чинним законодавством, в Україні на рівні ОТГ впроваджують посади фахівців із соціальної роботи. Відповідно, ЗВО України, в лічений проміжок часу, має переорієнтуватися на підготовку відповідних фахівців, готових до роботи в ОТГ. ЗВО України мають організувати систему професійної підготовки майбутнього соціального працівника таким чином, щоб максимально наблизити професійну підготовку у вищій школі до сфери майбутньої професійної діяльності. Це є можливим при умові, коли ця система буде зорієнтована на модель самого фахівця з соціальної роботи в ОТГ та модель його професійної діяльності. Приведення системи професійної підготовки фахівців з соціальної роботи у відповідність до вимог суспільства, ринку праці дозволить випускникам бути більш конкурентними та отримати більше шансів на працевлаштування після закінчення ЗВО [26].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками поняття «модель», технології її створення є предметом наукових досліджень багатьох

вітчизняних та зарубіжних науковців різних галузей знань: інженерів (О. Дубініна [8]), управлінців (В. Данюк [7], Т. Кожан [16]), економістів (Р. Гейзерська [5], С. Горобець [6], Л. Отрощенко [20]), педагогів (М. Жалдак, Ю. Рамський, М. Рафальська [10], О. Антонова, О. Дубасенюк, Т. Семенюк [3]) та інших. Основні тенденції та вимоги до побудови моделей фахівців описані у дослідженнях В. Зінченко [9] та О. Пономарьова [22]. Проте, у науковій літературі відсутні напрацювання, присвячені дослідженню взаємозв'язку між моделлю професійної діяльності фахівця із соціальної роботи в територіальній громаді та моделлю його професійної підготовки у ЗВО.

Орієнтація на модель фахівця з соціальної роботи в ОТГ та модель його професійної діяльності набуває особливої значущості в умовах трансформації соціально-політичного устрою країни. Реалізація політики децентралізації, в тому числі і у сфері соціального захисту населення, вимагає від соціальних працівників оволодіння відповідними знаннями, вміннями і навиками, необхідними для надання соціальних послуг на місцевому рівні. Це, в свою чергу, заставляє ЗВО визначитися із напрямками і шляхами вдосконалення системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників; вдосконалити сам профіль підготовки відповідних фахівців та наповнити його зміст належним змістово-технологічним забезпеченням з метою підготовки фахівців, готових до роботи в ОТГ. У контексті здійснюваного дослідження особливої уваги заслуговує аналіз сутності, структури та особливостей побудови моделі фахівця та моделі професійної діяльності фахівця із соціальної роботи в ОТГ.

Формулювання мети статті. Дослідити взаємозв'язок між моделлю професійної діяльності фахівця із соціальної роботи в територіальній громаді та моделлю його професійної підготовки у ЗВО

З огляду на поставлену мети ми виділяємо наступні завдання: схарактеризувати основні підходи до розуміння поняття «модель» та «моделювання», запропонованих у науковій літературі; висвітлити роль моделі професійної діяльності фахівця із соціальної роботи в територіальній громаді у проектуванні

процесу професійної підготовки у ЗВО та дослідити взаємозв'язок між моделлю професійної діяльності фахівця із соціальної роботи в територіальній громаді та моделлю його професійної підготовки у ЗВО.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перед тим як схарактеризувати модель професійної діяльності і модель підготовки майбутнього фахівця з соціальної роботи в ОТГ та дослідити взаємозв'язок між ними, вважаємо за доцільне дати визначення поняттю «модель». Дослідники неоднозначні у визначенні самого поняття. Це, на нашу думку пов'язано із тим, що «модель» як поняття широко використовується у різних сферах суспільної діяльності, в науковому та повсякденному контекстах. Зазначимо, що саме поняття має латинське походження і в перекладі з латинської «модель» («modulus») визначається як міра, зразок, норма [19]. У філософії «модель» трактується як представник, замісник оригіналу у пізнанні чи на практиці [15].

Найбільш ширшим, на нашу думку, є визначення «моделі» як образу об'єкта (зокрема, умовного чи уявного), що нас цікавить, або, навпаки – прообраз деякого об'єкта чи системи об'єктів [14]; спрощений аналіз об'єкта, функціонування якого подібне до функціонування реального об'єкта; уявний, знаковий чи матеріальний образ оригіналу; систему, дослідження якої служить засобом одержання інформації про іншу систему [13, с. 19-22].

Ми зосередимо свою увагу на розумінні моделі як бази для реалізації моделювання, як методу дослідження; тобто розглянемо такі моделі, які є основою для отримання знань про об'єкт дослідження. Під «моделлю» ми розуміємо уявну або матеріально-реалізовану систему, яка, в процесі дослідження, аналізу, заміщає реальний об'єкт (систему), зберігаючи найбільш важливі для дослідження її характеристики; при цьому, дослідження моделі дає нам нові знання про сам об'єкт (систему). Таким чином, модель можна схарактеризувати як уявний образ (спрощене зображення) реального об'єкта (процесу), який створюється для більш чіткого і точного дослідження дійсності.

Процес побудови моделі називають моделюванням. О. Пономарьов [23] під «моделюванням» розуміє процес «побудови моделі як спрощеного аналогу об'єкта дослідження, подібного оригіналу». Ми погоджуємося із його позицією про те, що при проектуванні моделі доцільно врахувати істотні й ігнорувати неістотні властивості, зв'язки та характеристики об'єкта.

В останні роки робота науковців [9; 11; 12; 18; 21] була спрямована на вивчення шляхів розвитку різних галузей діяльності та створення, на основі отриманих напрацювань, моделей фахівців відповідних галузей. У переважній більшості це робилося з метою перебудови роботи ЗВО, що здійснюють підготовку відповідних фахівців. Модель фахівця у науковій літературі може розглядатися як: образ професіонала, виражений відповідною документацією (І. Сигов) [25]; норма, еталон суспільних вимог до кваліфікації фахівця (В. Зінченко) [9], ідеал фахівця, бажаний взірець особи, підготовленої до виконання своєї професійної діяльності (Г. Александров, Ф. Шарипов) [1].

На основі аналізу запропонованих у науковій літературі визначень означеного поняття О. Пономарьов стверджує, що «модель фахівця» «являє собою документ, що розробляється у вищому навчальному закладі для кожної спеціальності, з якої ведеться підготовка фахівців, і максимально можливою мірою відображає сукупність вимог до характеру й рівня його професійної та соціальної компетентності, особистісного розвитку та якостей» [22].

У структурі моделі фахівця, окрім наявності професійно та соціально необхідних компетентностей, можна виділити й сформованість моральних цінностей, принципів, переконань, професійно-необхідних та соціально-значущих якостей, загальної та особистісно-професійної культури, управлінської компетентності, навиків міжособистісного й ділового спілкування, вміння приймати управлінські рішення, працювати в команді, креативне мислення, зорієнтованість на постійне вдосконалення особистості як фахівця шляхом самонавчання, самовиховання і саморозвитку [23].

Основою для розробки моделі фахівця служить модель його професійної діяльності. Перед тим як дати визначення моделі професійної діяльності фахівця і схарактеризувати її структурні елементи, вважаємо за доцільне проаналізувати сутність поняття «діяльність» та «професійна діяльність».

З позиції філософії «діяльність» – це специфічно-людський спосіб ставлення до світу, процес, в ході якого людина відтворює відтворює та перетворює природу (О. Файер)¹; форма людського існування, прояв людської активності, що виражається у перетворенні навколишнього світу та самої себе (А. Алексеев, Г. Васильев) [2]; поняття, яке характеризує функцію особистості у процесі її взаємодії із світом [24].

Професійна діяльність – це діяльність, яка здійснюється особами-професіоналами, особливі ознаки яких визначені Класифікатором професій; це діяльність спеціально підготовлених осіб у конкретних сферах життєдіяльності людей [27]. Зазначимо, що професійна діяльність вимагає: спеціальної професійної підготовки, тобто наявності спеціальних знань, вмінь і навиків; психологічної готовності, що ототожнюється із наявністю у людини психологічної установки на виконання конкретної діяльності; особистісно-професійних якостей та професійної культури, що включає моральні цінності, принципи, норми, правила поведінки, сформованість ціннісних орієнтацій [23].

У структурі професійної діяльності фахівця виділяють типові завдання і функції: «завдання відображають стратегічні цілі діяльності, тоді як функції визначають її поточне виконання» [Там само]. Їх зміст і структура буде відрізнятися в залежності від галузі виду професійної діяльності. Зокрема, О. Пономарьов [23] виділяє три класи (стереотипні, діагностичні та евристичні) та три види (професійні, соціально-виробничі та соціально-побутові) завдань.

Структурними елементами моделі діяльності фахівця є також: проблеми, з якими працює фахівець на практиці та види діяльності, які він здійснює.

Модель професійної діяльності фахівця відображає зміст, характер конкретної діяльності і служить орієнтиром для належної організації навчально-виховного процесу та професійної підготовки за відповідною спеціальністю; визначає цілі і завдання вищої школи з формування професійної компетентності майбутнього фахівця; дає можливість сформулювати готовність до майбутньої професійної діяльності під час навчання у ЗВО. Це, в свою чергу, дозволяє сформулювати перелік навчальних дисциплін та структурувати їх у логічній послідовності, визначити їх зміст та обсяг, обґрунтувати їх анотації. Таким чином формується навчальний план професійної підготовки майбутніх фахівців за конкретною спеціальністю.

Модель фахівця та модель його діяльності В. Зінченко вважає вихідним «документом для пошуку викладачами необхідних елементів технології підготовки фахівців» [9, с. 80-89]. А. Пономарьов вважає, що модель фахівця служить орієнтиром при побудові моделі професійної підготовки майбутніх фахівців у ЗВО; основою при розробці освітньо-професійної чи освітньо-наукової програми підготовки, навчального плану і програм дисциплін [23]. На думку вченого, сама модель фахівця так як і модель його професійної діяльності може змінюватися [Там само]. Тому, створення моделі підготовки фахівців у ЗВО має мати прогностичний характер і включати не тільки наявний, сучасний досвід, але й орієнтуватися на майбутнє [17, с.75-81]. Тобто, професійна підготовка майбутніх соціальних працівників у ЗВО має носити випереджувальний характер.

З огляду на різноманіття підходів до визначення моделі фахівця та моделі його професійної діяльності, цілей їх створення, змісту та структури, ми можемо класифікувати їх у дві групи. До першої групи ми відносимо позиції науковців, які акцентують увагу на побудові моделей на основі аналізу діяльності фахівців конкретного профілю. Такі моделі ми визначаємо як моделі професійної діяльності фахівця. Вони орієнтовані на вивчення сфери майбутньої професійної діяльності випускників конкретної спеціальності та опис необхідних компе-

тентностей для її належного виконання. До другої групи відносимо точки зору науковців, які пов'язують побудову моделей із перетворенням навчального процесу у ЗВО. Такі моделі ми характеризуємо як моделі фахівців або моделі підготовки фахівців. Вони відображають сам процес, етапи, зміст, форми і методи професійної підготовки студентів конкретної спеціальності у ЗВО та характеризує умови її ефективності. Тому, для побудови результативної моделі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, підготовки до роботи в ОТГ необхідно спроектувати модель фахівця з соціальної роботи та модель його професійної діяльності в ОТГ. Ми погоджуємося із позицією Е. Смирнова, що модель фахівця як і модель його професійної діяльності є описовим аналогом самої практичної діяльності, у якій в описовій формі, у відповідних конструкціях подані найбільш важливі характеристики [27]. Відтак, дослідження сутності та вище зазначених структурних елементів моделі фахівця та моделі професійної діяльності фахівця соціальної роботи в ОТГ дає можливість спроектувати, організувати та реалізувати систему професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у ЗВО України, готових до роботи в ОТГ.

Проектування моделі фахівця із соціальної роботи в ОТГ та моделі його професійної діяльності є технологією, що включає п'ять логічно вибудованих та послідовних етапів. Так, на першому етапі розробки технології необхідно: визначити виробничі функції та типові завдання, які має виконувати фахівець із соціальної роботи в ОТГ; обґрунтувати знання, вміння і навички, необхідні для їх виконання. Розробникам програми підготовки студентів у ЗВО слід орієнтуватися на характеристику посади або посад, які може займати випускник конкретної спеціальності у випадку її/їх наявності у Класифікаторі професій або промоніторити професійну діяльність фахівців конкретної галузі та визначити мету, завдання, зміст й особливості виконуваної ними діяльності.

На другому етапі побудови моделі відбувається системний аналіз функцій і завдань, які має виконувати фахівець, на основі аналізу яких визначається структура професійної діяльності, до якої здійснюють підготовку у ЗВО.

О. Пономарьов [23] до базових структурних елементів відніс: продукт праці (мета, кінцевий результат); предмет праці (особа, явище або процес, ідея, природне утворення); засоби праці (інструментарій, необхідний для досягнення мети); процедури або способи праці (технології або зміст, форми і методи професійної діяльності) та умови праці (умови, в яких відбувається діяльність).

На третьому етапі, на основі аналізу змісту діяльності конкретного фахівця визначають сукупність та повноту функцій, які він виконує у певній виробничій або організаційній системі. О. Пономарьов [Там само] наголошує на врахуванні повного життєвого циклу фахівця при формуванні повного переліку його функцій.

На четвертому етапі розробки моделі професійної діяльності фахівця відбувається виокремлення типових (стереотипних, діагностичних та евристичних) завдань, які він має вміти виконувати. І на п'ятому, завершальному етапі – систематизація отриманої інформації та оформлення графічної моделі фахівця.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Результати здійсненого аналізу дають підстави для висновку, що модель професійної діяльності фахівця слугує основою для побудови моделі особистості фахівця. Остання, в свою чергу, є описовим аналогом діяльності, документом, який є зразком для ЗВО і містить вимоги практики до фахівців та перспективи їх підготовки, до знань, вмінь і навичок, якостей випускників². В. Анісімова та Н. Пантіна визначає модель фахівця як взаємозв'язок двох блоків: моделі професійної діяльності фахівця і моделі його професійної підготовки [4, с. 100-108].

На основі аналізу основних підходів до визначення сутності моделі професійної діяльності фахівця, її структури, технології її побудови, ми спробували дослідити взаємозв'язок моделі професійної діяльності фахівця із соціальною роботою в ОТГ із моделлю його професійної підготовки. Зазначимо, що модель

діяльності фахівця служить основою для розробки моделі системи професійної підготовки фахівця з соціальної роботи в ОТГ.

Список використаних джерел.

1. Александров Г. Н., Шарипов Ф. В. Проблемы формирования модели личности специалиста. *М.: Знание*, 1984. С.69-90.
2. Алексеев А. П., Васильев Г. Г. Краткий философский словарь. 2004.
3. Антонова О. Є., Дубасенюк О. А., Семенюк Т. В. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності. 2003.
4. Анисимов, В. Е., Пантина Н. С. Методологические вопросы разработки модели специалиста. *Советская педагогика*. 1977. №5. С.100-108.
5. Гейзерська Р. А. Модель підготовки магістра економічного профілю. *Гуманізація навчально-виховного процесу: наук.-метод. зб. Слов'янськ*, 2007. Вип. XXXIV. С.22-29.
6. Горобець С. М. Теоретичні моделі компетенцій майбутніх економістів. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 2005. № 25, 156-158.
7. Данюк В. Модель фахівця з управління персоналом і економіки праці. *Україна: аспекти праці*. 2003. № 6. С.8-12.
8. Дубініна О. Професіограма фахівця в галузі програмної інженерії. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2014. №1. С.94-105.
9. Зінченко В. О. Тенденції розробки моделі фахівця. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2011. №27. С.80-89.
10. Жалдак М. І., Рамський Ю. С., Рафальська М. В. Модель системи соціально-професійних компетентностей вчителя інформатики. 2009.
11. Іванова Т. В. Модель педагогічного менеджменту викладача непедагогічного профілю. 2011.
12. Кайдалова Л. Г. Теоретико-практичне обґрунтування моделі фахівця фармацевтичного профілю на основі компетентнісного підходу. 2009.

- 13.Кашин Д. А. Моделирование как метод познания в современных социально-гуманитарных науках. *Вестник Красноярского государственного университета. Серия «Гуманитарные науки». 2006. №6. С.19-22.*
- 14.Кащеева А. В. Свойства модели как средства познания в гуманитарной области. *Научный диалог. 2017. №8.*
- 15.Ківалов С. В., Кивалов С. В. Наукові трактовки моделювання як методу дослідження та його застосування для аналізу процесу розвитку системи освіти. 2012.
- 16.Кожан Т. О. Компетентнісні засади моделювання діяльності менеджера з персоналу. 2012.
- 17.Лебедев С. В. Прогнозирование в модели деятельности специалиста. *О методологических и методических принципах построения модели специалиста высшей квалификации. 1979. С.75-81.*
- 18.Лебедева С. Ю., Тімченко О. В. Психологічне забезпечення професійної та функціональної надійності фахівців снайперських груп спеціальних підрозділів МВС України: монографія. *Харків: ХНАДУ, 2005.*
- 19.Мірошник О. Л. Моделювання як засіб реалізації педагогічних ідей. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. 2010. №53. С.176-178.*
- 20.Отрощенко Л. С. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічного профілю у вищій освіті Німеччини. 2010.
- 21.Підручна З. Ф. *Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки: дис. ... канд. пед. наук /Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2008.*
- 22.Пономарев А. С. Модель специалиста как источник выбора и обоснования содержания профессионального образования: текст лекции. *Х.: НТУ «ХПИ, 2006. С.56.*
- 23.Пономарьов О. С., Серета Н. В., Чеботарьов М. К. Моделювання діяльності фахівця. 2015.

24. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник–довідник: навч. посіб. К.: Каравела, 2012.
25. Сигов И. И. Проблемы разработки конкретного содержания моделей специалистов широкого профиля. *Научно-методические проблемы разработки конкретного содержания моделей специалистов широкого профиля*. 1974.
26. Слезанська Г. Взаємозв'язок професійної підготовки студентів спеціальності соціальна робота у ВНЗ з можливістю їхнього працевлаштування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2016. №2. С.240-243.
27. Смирнова Е. Э. *Пути формирования модели специалиста с высшим образованием*. Изд-во ЛГУ, 1977. 216.

**МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ
У ПЕДАГОГІЧНОМУ ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВА
ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ**

Степанець І. О.

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

У статті розглядається проблема моніторингу науково-методичної роботи у педагогічному ЗВО, як складової освітнього менеджменту, щодо забезпечення якості педагогічної освіти. Названо низку суперечностей, що визначають актуальність завдання вдосконалення науково-методичної роботи на основі певних стандартів, пов'язаних з метою та змістом вищої педагогічної освіти, й обумовлюють необхідність розробки ефективної кваліметричної моделі оцінювання її якості.

Наукове узагальнення різних підходів до тлумачення поняття моніторингу в освіті дало можливість виокремити спільні ознаки, що об'єднують усі розглянуті визначення: це системна інформація, що постійно оновлюється, доповнюється; процес обов'язкового порівняння явища, об'єкта з визначеними розробленим, обґрунтованим стандартом, моделлю тощо; передбачає розробку стандартів та критеріїв його оцінювання.

Констатовано, що процес моніторингу набув статусу наукового дослідження, яке передбачає застосування системи технологій, процедур, засобів, методик і методів контролю розвитку педагогічних процесів і явищ, з'ясування впливу умов і чинників щодо функціонування педагогічних об'єктів.

Визначено функції, названо напрями та обґрунтовано етапи здійснення моніторингу якості науково-методичної роботи у закладі вищої педагогічної освіти. Акцентовано увагу на педагогічній діагностиці, результати якої є визначальними для впливу на якість освіти в цілому і НМР зокрема, формування змісту та визначення напрямів, форм і методів методичної роботи у ЗВО. Здійсне-

но пошук оптимальної кваліметричної моделі оцінки якості НМР у закладі вищої освіти за визначеними компонентами.

Ключові слова: науково-методична робота, якість освіти, професійна підготовка, компетентнісний підхід, стандартизація, моніторинг, кваліметрична модель.

МОНИТОРИНГ КАЧЕСТВА НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКОЙ РАБОТЫ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ УВО КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТА

Степанец И. А.

Коммунальное учреждение «Харьковская гуманитарно-педагогическая академия» Харьковского областного совета

В статье рассматривается проблема мониторинга научно-методической работы в педагогическом УВО, как составляющей образовательного менеджмента по обеспечению качества педагогического образования. Названы противоречия, определяющие актуальность задачи совершенствования научно-методической работы на основе определенных стандартов, связанных с целями и содержанием высшего педагогического образования, и обуславливающие необходимость разработки эффективной кваліметрической модели оценки ее качества.

Научное обобщение различных подходов к толкованию понятия мониторинга в образовании позволило выделить общие признаки, объединяющие все рассмотрены определение: это системная информация, которая постоянно обновляется, дополняется; процесс обязательного сравнения явления, объекта с определенным разработанным стандартом, моделью и тому подобное; предусматривает разработку стандартов и критериев его оценки.

Констатировано, что процесс мониторинга приобрел статус научного исследования, которое предусматривает применение системы технологий, процедур, средств, методик и методов контроля развития педагогических про-

цессов и явлений, выяснение влияния условий и факторов относительно функционирования педагогических объектов.

Определены функции, названы направления и обоснованы этапы осуществления мониторинга качества научно-методической работы в заведении высшего педагогического образования. Акцентируется внимание на педагогической диагностике, результаты которой являются определяющими для влияния на качество образования в целом и НМР в частности, формирование содержания и определение направлений, форм и методов методической работы в УВО. Осуществлен поиск оптимальной квалиметрической модели оценки качества НМР в заведении высшего образования по определенным компонентам.

Ключевые слова: научно-методическая работа, качество образования, профессиональная подготовка, компетентностный подход, стандартизация, мониторинг, квалиметрическая модель.

MONITORING QUALITY OF SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL WORK AT A HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATION ESTABLISHMENT AS A COMPONENT OF EDUCATIONAL MANAGEMENT

Stepanets' I. O.

*Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian- Pedagogical Academy"
of Kharkiv Regional Council*

The article deals with the issue of monitoring scientific and methodical work at a higher pedagogical education establishment as a component of educational management, in terms of ensuring quality of pedagogical education. The article lists a number of contradictions that determine relevance of the task of improving scientific and methodical work on the basis of certain standards related to the purpose and content of higher pedagogical education. They necessitate development of an effective qualimetric model for quality assessment.

The scientific synthesis of different approaches to interpreting the notion of monitoring in education has made it possible to distinguish common features that

unite all the definitions considered: systematically updated/added system information; the process of compulsory comparison of a phenomenon, an object with a definite developed, substantiated standard, model, etc.; development of standards and assessment criteria.

The monitoring process is stated to have acquired the status of scientific research, which means applying a system of technologies, procedures, means and methods to control development of pedagogical processes and phenomena, to ascertain influence of conditions and factors on pedagogical objects' functioning.

The author determines functions, directions and explains stages of monitoring quality of scientific and methodical work at a higher pedagogical education establishment. The emphasis is on pedagogical diagnosis, the results of which are important to influence the quality of education in general and scientific and methodical work in particular, formation of content and definition of the directions, forms and methods of methodical work at a higher pedagogical education establishment. The search for an optimal qualimetric model for assessing quality of scientific and methodical work at a higher pedagogical education establishment is carried out on the basis of the pre-defined components.

Keywords: scientific and methodical work, quality of education, professional training, competency-based approach, standardization, monitoring, qualimetric model.

Постановка проблеми. Реформування вищої педагогічної освіти орієнтує її на підготовку кваліфікованих педагогічних кадрів, які б могли реалізувати сучасну освітню парадигму в нових умовах, новими засобами на якісно новому науково-методичному рівні.

Слід виходити з того, що в умовах інформатизації суспільства не можуть не оновлюватися зміст, види, форми і методи діяльності науково-педагогічних працівників. Відповідно, змінюється зміст і характер науково-методичної роботи, в якій пріоритетного значення набуває методична (технологічна) компетен-

тність педагога, як її результат у контексті підвищення ефективності освітнього процесу. Ця компетентність, по-суті, інтегрує знання, уміння, здатності і досвід науково-педагогічних працівників, що характеризуються науковістю, методичною зрілістю, творчою спрямованістю і рефлексією, ефективністю.

Розглядаючи якість науково-методичної роботи, зокрема у педагогічному ЗВО, як чинник підвищення якості освіти у цілому, слід акцентувати увагу на необхідності прийняття своєчасних управлінських рішень щодо її організації, змістовного наповнення, ефективної реалізації результатів науково-дослідницької діяльності методичними засобами, забезпечення об'єктивності аналізу стану і наслідків такої реалізації. Іншими словами, необхідна об'єктивна й достовірна інформація про різні аспекти науково-методичної роботи, включаючи якість освіти.

Як результат, актуальність дослідження посилюється виникненням низки суперечностей, що потребують вирішення, зокрема між:

- законодавчо-закріпленою необхідністю створення результативно діючої системи оцінювання якості науково-методичної роботи викладачів у педагогічних ЗВО і недостатньою теоретичною розробленістю теоретико-методичних засад, зокрема її забезпечують;

- сучасними вимогами до ефективності освітнього процесу і недостатнім рівнем якості науково-методичної роботи у вищому педагогічному навчальному закладі (відсутність єдиного підходу до визначення якості науково-методичної роботи у закладі вищої освіти, недостатній рівень професійної компетентності викладачів, відсутність методичних розробок, відсутність стратегічного планування в галузі науково-методичної роботи викладача та ін.);

- потребою в системному підході оцінювання якості і науково-методичної роботи і відсутністю такої системи, показників та критеріїв, які б дали змогу кількісно і якісно її оцінювати;

- високими вимогами суспільства до якості результату освітнього процесу у педагогічних ЗВО і невизначеністю сутності, структури та змісту науково-

методичної компетентності викладачів, формування якої здійснюється у ході якісної наукової роботи.

Виявлені протиріччя свідчать про те, що науково-методична робота у закладі вищої освіти потребує здійснення перетворень на основі певних стандартів щодо якості вищої освіти, обумовлює необхідність розробки ефективної системи оцінювання її якості [3].

Аналіз літератури і результатів досліджень. Досвід й узагальнення результатів наукового пошуку (С. Вітвицька, Л. Павлова, О. Коваленко, Н. Кузьміна, В. Нагаєв, І. Сколова та інші) засвідчують, що з одного боку, науково-методична робота викладача розглядається як засіб педагогічної творчості і підвищення фахової майстерності науково-педагогічних працівників, а з іншого – як чинник розвитку освітньої системи вищої школи, ефективність якої стосовно забезпечення якості освітніх послуг потребує адекватного освітнього менеджменту.

Сучасний освітній менеджмент ґрунтується на запровадженні діагностичних методик і технологій збирання й опрацювання отриманої інформації на противагу декларативності та суб'єктивності інтерпретації одержаних даних. Це потребує постійного обстеження різних складових освітньої системи, налагодження системи моніторингу, в тому числі якості НМР, головною метою якого є збирання, оцінювання й аналіз її якісних і кількісних показників на всіх рівнях функціонування, посилення управлінських дій стосовно конкретної сфери [3].

Л. Карамушка наголошує, що освітній менеджмент все більше стає інструментом реалізації мети освітнього процесу щодо забезпечення його якості, як кінцевого результату. Це, – зазначає дослідник, – наукова дисципліна, об'єктом якої є процес управління освітніми системами, а одним із предметів – умови, що забезпечують розвиток освіти, життєздатність і еволюцію освітніх систем [2].

Освітній менеджмент як самостійний науковий напрям і нова навчальна дисципліна, наголошує Л. Петриченко [4], поки що тільки складається, формується, не маючи єдиного стандарту та статусу. Безумовно, це стосується і моніторингу якості науково-методичної роботи.

Аналіз наукових джерел дав підстави для висновку, що поняття «моніторинг» (від англ. monitoring – контроль, відстеження), пов'язане з різними сферами і видами діяльності людини, галузями знань. Дослідники часто вживають його у значенні відстеження результативності освітнього процесу, розуміють як традиційний педагогічний контроль успішності, але більшість розглядає як вивчення окремих (або комплексу) параметрів функціонування системи освіти чи окремих її елементів, суб'єктів освітнього процесу у ЗВО тощо (В. Безпалько, А. Дахін, Г. Єльнікова, В. Кальний, А. Майоров, С. Подмазін, С. Шишов та інші).

Формулювання мети статті. Визначити мету і з'ясувати функції моніторингу НМР у педагогічному ЗВО та розробити кваліметричну модель оцінки її рівня.

Виклад результатів дослідження. Наукове узагальнення різних підходів до тлумачення поняття моніторингу в освіті дало можливість виокремити спільні ознаки, що об'єднують усі розглянуті визначення:

1. Це системна інформація, що постійно оновлюється, доповнюється.
2. Процес обов'язкового порівняння явища, об'єкта з визначеними розробленим, обґрунтованим) стандартом, моделлю тощо.
3. Передбачає розробку стандартів та критеріїв його оцінювання.

Отже, можемо констатувати, що процес моніторингу набув статусу наукового дослідження, яке передбачає застосування системи технологій, процедур, засобів, методик і методів контролю розвитком педагогічних процесів і явищ, з'ясування впливу умов і чинників щодо функціонування педагогічних об'єктів, на що вказують М. Зимомря, О. Локшина, В. Луня чек, Т. Лукіна, О. Ляшенко, С. Раков та інші.

Моніторинг науково-методичної роботи, зокрема у педагогічному ЗВО має орієнтуватися, на наш погляд, на оцінювання успішності й ефективності наукового та освітнього процесів у їх єдності, що значною мірою зумовлює результати професійної підготовки студентів.

Крім того, важливим, об'єктивним і визначальним у здійсненні моніторингу якості науково-методичної роботи є конкретне і чітке з'ясування її функцій. М. Поташник вказує на такі функції науково-методичної роботи:

1. Функції щодо конкретного педагога.
2. Функції щодо педагогічного колективу.
3. Функції щодо більш широкої системи безперервної освіти, педагогічної науки [1].

Моніторингова діагностика результативності та якості науково-методичної роботи, за висновками науковців, здійснюється за такими основними напрямками:

- вивчення рівня професійної компетентності педагогічних працівників та їх готовності до інноваційної діяльності;
- вивчення стану науково-методичного забезпечення освітнього процесу, викладання навчальних предметів;
- оцінювання якості науково-методичної роботи у контексті аналізу навчальних досягнень студентів.

Здійснення діагностичних заходів, як засвідчує аналіз результатів наукових досліджень та досвіду науково-методичної роботи, може здійснюватися за такими етапами:

- підготовчий: визначення мети, напрямів роботи, планування (визначення суб'єктів і об'єктів, форм і методів тощо), напрямів роботи, вибір критеріїв оцінювання та інструментарію;
- практичний: збір інформації (анкетування, тестування, бесіди, спостереження, інтерв'ю, вивчення літератури та документів, самооцінка тощо);

- аналітичний: обробка отриманої інформації, формування висновків, розробка рекомендацій.

Оцінювати результати освітньої діяльності в цілому, як і результати НМР, на наше переконання, можна по різному: за широтою охоплення елементів її систем; за кількісними показниками розроблених та застосованих способів і засобів щодо вдосконалення освітнього процесу; за мірою вияву творчості у створенні інновацій; за ступенем ефективності і якості змін у самій системі НМР тощо.

Вихідними положеннями моніторингу, при цьому, має бути його зв'язок з цілями освіти та завданнями підвищення фахової майстерності науково-педагогічних працівників, порівняння фактичного рівня якості з передбачуваним.

Об'єктивна оцінка рівня НМР, як засвідчує досвід, значною мірою визначає її результативність щодо досягнення якості освіти, а отже, потребує розробки та реалізації кваліметричної моделі такої оцінки. Обговорення питання створення моделі науково-педагогічними працівниками академії засвідчило важливість забезпечення її комплексності і практичної значимості у системі роботи педагогічного ЗВО.

Основними структурними компонентами пропонованої моделі, на що вказує досвід і логіка розробки подібних моделей у дисертаційних дослідженнях, можуть бути такі: цільовий, змістовний, організаційно-процесуальний, результативно-оцінювальний (табл. 1).

Таблиця 1

Кваліметрична модель оцінки науково-методичної роботи у педагогічному ЗВО

Компоненти	ваг	Чинники	ваг	Критерії	ваг
1. Цільовий	, 1	Планування науково-методичної роботи на діагностичній основі	, 7	Вивчення педагогічних проблем	, 3
				Відповідність змісту НМР потребам педагогів	, 2
				Нормативне забезпечення НМР (наявність та якість положень про вчену раду, науково-методичну раду, методичне об'єднання, творчу групу тощо)	, 5
		Мета НМР	, 3	Відповідність мети НМР стратегії розвитку закладу	, 2
				Відповідність мети НМР нормативним документам	, 4
				Орієнтація на підвищення профкомпетентності педагогів	, 4

				гів			
2. Змістовий	,2	Науковість	,7	Орієнтація на сучасні досягнення у сфері педагогіки та психології	, 4		
				Ознайомлення з сучасними педагогічними технологіями та організацією їх запровадження	, 3		
				Вивчення ефективного педагогічного досвіду	, 3		
		Відповідність змісту та меті	,3			Враховання єдиної науково-методичної теми (проблеми)	, 1
						Відбір змісту на основі аналізу результатів діяльності закладу вищої освіти	, 6
						Відповідність змісту стратегії розвитку ЗВО	, 3

3. Організаційно-процесуальний	, 3	Загальні ви-моги	, 1	Оптимальне поєднання індивідуальної, групової та колективної форм організації НМР	, 4	
				Впровадження сучасних технологій організації НМР (інтерактивні форми, самоосвіта тощо)	, 4	
				Відповідність форми меті та змісту НМР	, 2	
			Організація роботи з молодими викладачами	, 1	Організація наставництва, тренінгів, школи молодого викладача тощо	, 2
					Відповідність потребам педагогів	, 5
					Оптимальність вибору форми НМР відповідно до змісту та мети	, 3
			Організація самоосвіти педагогів	, 2	Наявність системи в організації	, 5

		гів		самоосвіти	
				Актуальність тематики самоосвітньої діяльності	, 2
				Оптимальність форми звіту, результатів	, 3
		Структурні підрозділи системи НМР	, 3	Рівень роботи науково-методичних рад факультетів (планування, системність, оптимальність форм організації діяльності, нормативне забезпечення)	, 5
				Рівень роботи методичного кабінету навчально-методичного відділу, лабораторій тощо (якщо є)	, 1
				Рівень роботи науково-методичної ради (планування, якість засідань, відповідність меті та змісту НМР, стратегії ЗВО	, 2

				Рівень роботи творчих груп та інших профоб'єднань педагогів (кафедри, динамічні групи, творчі лабораторії, школи підвищення педмайстерності тощо)	, 1
		Організація підвищення кваліфікації педагогів	,1	Системність, плановість, звітність, нормативність, рівень документування	,3
				Наявність зворотнього зв'язку (звітність за результатами курсів, рецензування курсових і дипломних робіт, підручників і посібників тощо)	,2
				Рівень організації атестації та підвищення кваліфікації науково-педагогічних і педагогічних працівників	,5
		Методичні за-		Оптимальність	

		ходи	,1	за обсягом та спря- мованістю	,2
				Відповідність меті та змісту НМР	,5
				Сприяння мо- тивації педагогів до вирішення актуаль- них освітніх проблем	,3
		Організація науково- дослідницької робо- ти педагогів	,1	Нормативне забезпечення (відпо- відність положенням про експерименталь- ну діяльність, про- грами НДД, експер- тиза, затвердження)	,5
				Рівень НДР (районний, обласний ,республіканський, міжнародний)	,3
				Відповідність НДР меті НМР та стратегії ЗВО	,2
4. Ре- зультативно- оцінювальний	,4	Підвищення профкомпетентності педагогів	,5	Перехід на но- вий рівень компетен- тності відповідно до рівневих груп (відпо- відність освітнім но-	,5

			<p>рмативам, упровадження елементів досвіду інших педагогів, узагальнення власного досвіду, розповсюдження власного досвіду: публікації, семінари, авторські посібники і програми, здійснення науково-дослідної роботи) чи компонентів компетентності (інформаційна, професійна, комунікативна, соціальна тощо)</p>	
			<p>Покращення рівня викладання основ наук (за результатами діагностики)</p>	,3
			<p>Підвищення кваліфікаційного рівня, отримання педагогічних та наукових звань</p>	,1
			<p>Участь у професійних конкурсах, програмах, проектах</p>	,1

				тощо	
		Вплив НМР на результати роботи НЗ	,3	Рівень навчальних досягнень студентів та сформованість основних компетентностей	,5
				Рівень позааудиторної роботи з предметів	,2
				Рівень та результативність роботи з обдарованими студентами (турніри, олімпіади, конкурси тощо) та студентами з особливими потребами	,2
				Рейтинг НМР ЗВО в районі, регіоні, країні, світі	,1
		Ефективність НМР	,2	Раціональність витрати часу і матеріально-технічних ресурсів	,3
				Ступінь досягнення мети	,4
				Рівень задоволення потреб педа-	,3

				гогів у професійній самореалізації	
--	--	--	--	------------------------------------	--

Таким чином, досягнення належного рівня і якості НМР у педагогічному ЗВО на основі її об'єктивного і комплексного оцінювання дасть можливість розглядати цей вид діяльності викладача як важливу складову цілісного педагогічного процесу, який передбачає науково-методичну підготовку майбутніх педагогів під час набуття та використання об'єктивних знань окремої галузі науки з фаху, формування та творчого використання умінь і навичок професійної діяльності.

Крім того, науково-методичну роботу у педагогічному ЗВО можна і слід розглядати як засіб для створення ефективного освітнього середовища, що сприяє розвитку професійної компетентності викладача, формування у нього готовності до самоосвіти, саморозвитку і самовдосконалення.

Список використаних джерел.

1. Гуменюк В. В. Науково-методична робота з педагогічними кадрами / Гуменюк В. В., Наумчук І. А. – Кам'янець-Подільський : ПП Мошак М.І., 2005. – 160 с.
2. Карамушка Л. М. Психологія освітнього менеджменту / Л. М. Карамушка. – К. : Либідь, 2004. – с. 228.
3. Моніторинг якості освіти : світові досягнення та українські перспективи / За заг. ред. О. І. Локшиної. – К. : К. І. С. 2004. – 128 с.
4. Петриченко Л. О. Теоретико-методологічні засади управління якістю у вищому педагогічному навчальному закладі / Л. О. Петриченко. – Харків : Компанія СМІТ, 2012 – 520с. – с. 162.

УДК 378.013

ПРОФЕСІЙНА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Тимощук Г. В.

Національний фармацевтичний університет

У статті розглянуто теоретичні аспекти самореалізації особистості, представлено узагальнені результати щодо характеристик поняття «професійна самореалізація», з'ясовано його структуру та функції (ціннісно-орієнтаційна, пізнавальна, технологічна, комунікативна, управлінська, правова, духовно-моральна, естетична, валеологічна, розвиваюча, виховна, економічна, гедоністична), підкреслено актуальність створення освітнього середовища, яке сприятиме формуванню готовності до професійної самореалізації.

Ключові слова: самореалізація, професійна самореалізація, функції професійної самореалізації, готовність до професійної самореалізації.

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ САМОРЕАЛИЗАЦИЯ ЛИЧНОСТИ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Тимощук А. В.

Национальный фармацевтический университет

В статье рассмотрены теоретические аспекты самореализации личности, представлены обобщенные результаты относительно характеристик понятия «профессиональная самореализация», определены его структура и функции (ценностно-ориентационная, познавательная, технологическая, коммуникативная, управленческая, правовая, духовно-нравственная, эстетическая, валеологическая, развивающая, воспитательная, экономическая, гедонистическая), подчеркнута актуальность создания образовательной среды, способствующей формированию готовности к профессиональной самореализации.

Ключевые слова: самореализация, профессиональная самореализация, функции профессиональной самореализации, готовность к профессиональной самореализации.

PROFESSIONAL SELF-REALIZATION AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

Timoshchuk A. V.

National University of Pharmacy

The theoretical aspects of self-realization of personality are considered in the article, the generalized results concerning characteristics of the concept «professional self-realization» are presented, its structure and functions are defined, the relevance of creation of the educational environment contributing to the formation of readiness for professional self-realization is emphasized.

In particular, the paper gives the definition of the concept of «self-realization» as the identification and development of human personal abilities in all areas of life; as the primary mechanism for obtaining and manifestation of human freedom.

The concept of «professional self-realization» is defined as the process of substantiating the essential forces of the individual, expansion of the limits of the self in professional activity.

Four successive stages are singled out in the structure of professional self-realization: professional self-determination → professional self-identity → professional self-awareness → professional self-improvement. Professional self-determination is identified as a state of being in which a person may or not be controlled by his environment according to their choice. Professional self-identity can be defined as the degree to which an individual identifies with his or her professional group or organization including their system of symbols, values and beliefs. Professional self-awareness is representing the system response of individual's ability to self-development in external practical activity. Effective professional self-improvement involves maximum use of the accumulated experience, decision-making practices and knowledge.

The main functions of professional self-realization (value orientation, cognitive, technological, communicative, managerial, legal, spiritual-moral, aesthetic, valueological, developing, educational, economic, hedonistic) are concretized.

The internal (psychological) determinant of professional self-realization is defined the personal potential (epistemological, axiological, creative, communicative, professional, spiritual, etc.), the external determinant – the educational environment of the university.

As a rule, the final result of professional self-realization refers to the setting the leader in a dynamic social life.

Key words: self-realization, professional self-realization, functions of professional self-realization, readiness for professional self-realization.

Постановка проблеми. Динамічність сучасних соціокультурних перетворень, перехід вітчизняної освітньої системи від сцієнтизму до аксіологізації та її спрямованість на реалізацію ідеї досягнення акме визначають нові орієнтири у підготовці майбутніх фахівців – з високим рівнем сформованості компетентності, духовної культури та готовності до професійної самореалізації.

У Законі України «Про вищу освіту» (2014), Указі Президента України «Про Стратегію державної кадрової політики на 2012 – 2020 роки» (2012) наголошується на створенні у межах освітньої політики держави умов для найповнішого розкриття та опредметнення сутнісних сил особистості, виявлення її творчого потенціалу, задоволення очікувань населення щодо професійної самореалізації тощо. Актуальність даного питання підтверджується й результатами соціологічного опитування (на замовлення Міністерства молоді та спорту України) [2, с. 6], згідно з яким основним пріоритетом у житті сучасного покоління, поряд із сімейним щастям, здоров'ям, свободою та багатством є кар'єра (39,3%).

Отже, цілком закономірно *впливає необхідність спеціально організованої навчально-виховної системи ВНЗ на засадах особистісного, ціннісно-сміслового розвитку з акцентом на досягнення найвищих результатів у профе-*

сійній діяльності та самоствердження у ній. І першим кроком до вирішення окресленої проблеми є розуміння поняття «професійна самореалізація», тому розглянемо його сутність і специфіку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу та осмисленню самореалізації особистості у численних наукових працях приділяють увагу Л. Коган, І. Кон, Л. Коростильова, А. Маслоу, В. Муляр, Г. Олпорт, К. Роджерс, В. Франкл, Е. Фромм та інші. У педагогічному контексті проблему професійної самореалізації розглядають В. Байлук, А. Зарицька, А. Ковальова, І. Краснощок, І. Лебедик, Л. Левченко, Н. Лосєва, С. Максименко, К. Поселецька, Б. Сергєєва, І. Сірак, І. Шендрик та інші.

Вагомим є доробок вітчизняних і зарубіжних учених з акмеології та, зокрема, педагогічної акмеології (К. Абульханова-Славська, С. Архипова, Є. Голобородько, А. Деркач, О. Дубасенюк, В. Зазикін, Н. Кузьміна, В. Огнев'юк, Л. Рибалко, О. Селєзньова, С. Пальчевський та інші).

Разом з тим множинність наукових праць, хоч і свідчить про багатогранність категорії «професійна самореалізація» та все ж ускладнює її осмислення.

Тому **метою статті** є аналіз основних педагогічних підходів щодо розроблення проблеми професійної самореалізації особистості та усвідомлення значущості її вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «самореалізація» розвивалось історично, і перші спроби його визначення з'явилися у Давній Греції, де його пов'язували з самопізнанням («*nosce de ipsum*», Сократ), розкриттям власного духовного начала, пізнанням істини (Платон), розвитком потенційних можливостей особистості, «повнотою доброчесності», а отже – щастям (Арістотель). В епоху Середньовіччя дану категорію розглядали крізь призму постійного духовного самовдосконалення, служіння Богу та життя в гармонії з ним. Для філософів Відродження самореалізація – суб'єктний процес якісних внутрішніх перетворень.

Вагомий внесок в обґрунтування досліджуваного концепту здійснили психологи гуманістичного напрямку (А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Фромм). Зокрема, розроблювався аспект щодо виявлення психологічних характеристик особистості, яка самореалізується, насамперед на рівні самоактуалізації як природної вродженої потреби [5].

У роботах вітчизняних науковців особистісна самореалізація досліджується у трьох напрямках: соціально-психологічному (як мета та засіб якісних соціальних змін; В. Маркін, І. Мартинюк, Л. Сохань, В. Тихонович та інші), соціально-культурологічному (як спосіб виявлення та процес практично-діяльнісного здійснення індивідуальності; Т. Ветошкіна, Н. Кленова, Н. Шаталова та інші), філософсько-культурологічному (як процес усвідомленого та цілеспрямованого опредметнення сутності особистості, який втілюється в індивідуальній формі у ході вільної діяльності – самодіяльності; І. Ісаєв, В. Муляр, М. Ситнікова та інші) [9, с. 125].

Структуру самореалізації, як зазначає Л. Рибалко, складають: цілемотиваційна спрямованість (мета, завдання, потреби, мотиви самореалізації, установка на самоздійснення); самопізнання (рефлексія, самосприйняття, самоідентифікація, самовизначення, самообмеження); самоактуалізація (саморозкриття, розгортання сутнісних сил людини, самопрогнозування); процес самореалізації на основі самоактуалізації (самопроекування як перший акт дії, реалізація – самоорганізація, самоуправління або самоменеджмент); самовдосконалення (самомоніторинг, самокорекція, саморегуляція, самоконтроль, самооцінка); саморозвиток, самовираження, самопрезентація, самоствердження [6, с. 28].

Таким чином, самореалізацію слід розглядати у тісному зв'язку з категоріями внутрішнього «Я» та діяльністю. Двоїста специфіка поняття полягає у тому, що з одного боку – це складний процес реалізації сутнісної природи особистості, а з іншого – динамічний концепт, який втілює всю її психологічну структуру. Детермінантами самореалізації є суспільство, власні смислоутворення та можливості.

Враховуючи те, що одним із проявів самореалізації є професійна діяльність як специфічна форма активності особистості, доцільно більш детально розглянути поняття «професійна самореалізація».

Так, на основі аналізу основних концепцій визначення професійної самореалізації констатуємо її багатоаспектність і досить широкий діапазон дефініцій. Існуючі підходи є змістовними і, на нашу думку, лише поглиблюють розуміння даної категорії. При цьому слід відзначити комплексний, міждисциплінарний характер проблеми, розгляд якої відбувається у тріаді: «мета – процес – результат».

Узагальнені результати щодо характеристик поняття «професійна самореалізація» на основі використання контент-аналізу наводить А. Зарицька [3, с. 29] (табл. 1):

Таблиця 1

Результати контент-аналізу поняття «професійна самореалізація»

№	Категорійні ознаки поняття «професійна самореалізація»	Дослідники	К-сть авторів	%
1	Реалізація внутрішнього потенціалу, особистісних можливостей та здібностей	О. Віговська, В. Гупаловська, Н. Кулик, Н. Лосєва, А. Маслоу, Л. Мітіна, К. Паталаха, А. Петровський, К. Роджерс, О. Теплова, Е. Фромм, К. Хорні	12	40
2	Опредметнення сутнісних сил особистості у творчій суспільно значущій діяльності	І. Єрмаков, Л. Коган, І. Колесникова, І. Кон, О. Леонтєв, С. Максименко, В. Муляр, Л. Рибалко, С. Рубінштейн, Н. Сегеда	10	33
3	Тенденція до саморозвитку, самоздійснення	К. Абульханова-Славська,	8	27

	ня у процесі життєтворчості	В. Андрущенко, Л. Анциферова, Л. Коростильова, Н. Кузьміна, Г. Олпорт, Ф. Перлз, Л. Сохань.		
--	-----------------------------	---	--	--

Враховуючи те, що професійна самореалізація здійснюється у площинах особистісного та соціального, слід зазначити, що у першому випадку вона представлена самовираженням, у другому – самоствердженням. При цьому, як слушно зауважує Б. Сергєєва, самовираження як «основний етап самореалізації ґрунтується на системі актуалізованих професійних якостей та передбачає отримання об'єктивного предметного результату відповідно до внутрішніх суб'єктивних норм і критеріїв. Основою ж професійного самоствердження є соціальне визнання досягнутих результатів, які відповідають професійним нормам і є значущими як для особистості, так і для суспільства в цілому [7, с. 63].

Досягнення професійної самореалізації забезпечується рухом у системі координат: професійне самовизначення → професійне становлення в обраній сфері діяльності → самопроекування → самовдосконалення. Кожний виділений етап характеризується постійним подоланням зовнішніх труднощів і внутрішніх протиріч між реальним та бажаним рівнями професіоналізму, професійною діяльністю під гаслом: «Бути, а не здаватися» (враховувати фактичний стан справ, можливості багатовекторного підходу до вирішення проблем, історію їхнього виникнення та досвід попередників).

У свою чергу С. Максименко та В. Осьодло вважають, що структуру професійної самореалізації складають три ієрархічні рівні: адаптаційно-репродуктивний (відтворення відповідних зразків поведінки), діяльнісно-творчий (рівень виконання соціальних ролей) та суб'єктно-особистісний (рівень смисложиттєвої та ціннісної самореалізації) [4].

Основними функціями професійної самореалізації є: ціннісно-орієнтаційна, пізнавальна, технологічна, комунікативна, управлінська, правова,

духовно-моральна, естетична, валеологічна, розвиваюча, виховна, економічна та гедоністична [1].

Джерелом формування готовності до професійної діяльності є активне включення у спеціально організоване освітнє середовище вищих навчальних закладів. При цьому важливими є визнання ціннісно-смислових детермінант; розуміння адекватної самооцінки, мотивації досягнення успіху, установки на результат; наявність широкого діапазону життєвих інтересів, зовнішньої та внутрішньої спрямованості цілей.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, проблема професійної самореалізації особистості є комплексною, а дане поняття – багатоаспектним. Учені здебільшого його розглядають як процес опредметнення сутнісних сил особистості, розширення меж індивідуального «Я» у професійній діяльності. При цьому увага акцентується на досягненні соціально-значущих результатів. Внутрішньою (психологічною) детермінантою професійної самореалізації є особистісний потенціал (гносеологічний, аксіологічний, творчий, комунікативний, професійний, духовний тощо), зовнішньою – освітнє середовище ВНЗ.

Перспективним для подальшого наукового пошуку є більш ґрунтовний аналіз сутності та особливостей професійної самореалізації особистості, розкриття механізмів її активізації, визначення педагогічних умов формування готовності майбутніх фахівців до професійної самореалізації.

Список використаних джерел

1. Байлук В. В. Функции профессиональной самореализации личности / В. В. Байлук // Педагогическое образование в России. – 2014. – № 11. – С. 6-15. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://cyberleninka.ru/article/n/funktsii-professionalnoy-samorealizatsii-lichnosti>.
2. Дмитрук Н. Молодь України – 2017 : результати соціологічного дослідження / Н. Дмитрук, Г. Падалка, Н. Тілікіна та ін. – Тернопіль : ТОВ «Терно-граф», 2017. – 72 с.

3. Зарицька А. А. Акмеологічні засади професійної самореалізації майбутнього вчителя музики : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Зарицька Анна Андріївна ; Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. – Луцьк, 2016. – 261 с.
4. Максименко С. Д. Субъектный подход в изучении профессиональной самореализации / С. Д. Максименко, В. И. Осёдло // Психология и право. – 2011. – № 1. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://psyjournals.ru/files/39330/psyandlaw_2011_1_Maksimenko.pdf
5. Муха В. М. Понятие самореализации личности и его сущность в гуманитарных науках / В. М. Муха // Веснік ГрДУ імя Янкі Купалы. Сер. 3. Філалогія. Педагогіка. Псіхалогія. – 2010. – № 2. – С. 112-118. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://elib.grsu.by/katalog/147131-293097.pdf>
6. Рибалко Л. С. Акмеологічні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя: автореф. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Рибалко Людмила Сергіївна ; ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. – Харків. 2008. – 42 с.
7. Сергеева Б. В. Основы профессионально-познавательной активности будущего педагога начального образования : учеб. пособ. / Б. В. Сергеева. – Краснодар : Кубанский гос. ун-т, 2015. – 164 с.
8. Сірак І. П. Формування готовності майбутніх медичних сестер до професійної самореалізації : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Сірак Інна Петрівна ; ВДПУ ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2017. – 296 с.
9. Харченко В. Є. Теоретичний аналіз підходів щодо визначення поняття «самореалізація особистості» у психологічній літературі / В. Є. Харченко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Психологія і педагогіка. – 2014. – Вип. 30. – С. 123-127.

**КЕЙС-ТЕХНОЛОГІЯ ЯК ОДИН ІЗ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ
ВИКЛАДАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ**

Пустовойт Б. А., Федяй І. О.

Харківська державна академія фізичної культури

Анотація. У інформаційному суспільстві, до якого спрямований розвиток сучасної цивілізації, інформація становить стратегічну цінність нарівні з матеріальними та енергетичними ресурсами. Сучасні інформаційні технології, які дають можливість створювати, зберігати, переробляти інформацію і забезпечувати ефективні способи її подання споживачеві, є могутнім інструментом прискорення прогресу у всіх сферах розвитку суспільства, визначають конкурентоздатність країни, регіону, галузі, окремої організації чи освітнього закладу. Важлива роль у процесі створення і використання інформаційних технологій належить системі вищої освіти як основному джерелу висококваліфікованих кадрів і потужній базі фундаментальних і прикладних наукових досліджень. Специфіка вищої школи полягає в тому, що вона є, з одного боку, споживачем, а з іншого – активним виробником інформаційних технологій.

Ключові слова: кейс-технологія, сучасні інформаційні методи, заклади вищої освіти.

**КЕЙС-ТЕХНОЛОГИЯ, КАК ОДИН ИЗ СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДОВ
ПРЕПОДАВАНИЯ В УЧРЕЖДЕНИЯХ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ ДЛЯ
ФОРМИРОВАНИЯ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ**

Пустовойт Б. А., Федяй И. А.

Харьковская государственная академия физической культуры

Аннотация. В информационном обществе, к которому направлено развитие современной цивилизации, информация представляет стратегическую ценность наравне с материальными и энергетическими ресурсами. Современные

информационные технологии, позволяющие создавать, хранить, перерабатывать информацию и обеспечивать эффективные способы ее представления потребителю, является мощным инструментом ускорения прогресса во всех сферах развития общества, определяют конкурентоспособность страны, региона, отрасли, отдельной организации или образовательного учреждения. Важная роль в процессе создания и использования информационных технологий принадлежит системе высшего образования как основному источнику высококвалифицированных кадров и мощной базе фундаментальных и прикладных научных исследований. Специфика высшей школы состоит в том, что она является, с одной стороны, потребителем, а с другой – активным производителем информационных технологий.

Ключевые слова: кейс-технология, современные информационные методы, высшие учебные заведения.

CASE TECHNOLOGY AS ONE OF THE MODERN METHODS OF TEACHING IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS FOR THE COMPETENCE OF FUTURE PROFESSIONALS

Pustovoit B. A., Fedyay I. A.

Kharkov State Academy of Physical Culture

Annotation. In the information society, to which the development of modern civilization is directed, information is of strategic value along with material and energy resources. Modern information technologies that allow to create, store, process information and provide effective ways to present it to the consumer are powerful tools for accelerating progress in all spheres of the development of society, determining the competitiveness of the country, region, industry, separate organization or educational institution. An important role in the process of creating and using information technologies belongs to the system of higher education as the main source of highly qualified personnel and a powerful base of fundamental and applied scientific research.

The specificity of higher education is that it is, on the one hand, a consumer, and on the other, an active producer of information technology.

Key words: case technology, modern information methods, higher educational institutions.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток суспільства вимагає нової системи освіти – «інноваційного навчання», яке сформувало б у тих, хто навчається, здатність до проєктивної детермінації майбутнього, відповідальність за нього, віру в себе і свої професійні здібності впливати на це майбутнє. Конкуренція на ринку праці, вимоги працедавців, які посилюються, необхідність підготовки фахівців, здатних до постійної самоосвіти зумовлюють упровадження до навчального процесу нових методів навчання.

Метою статті є обґрунтування доцільності використання сучасного методу кейс-технології у процесі навчання майбутніх фахівців у закладах вищої освіти для формування їх компетентності.

З огляду на поставлену мету ми виділяємо такі **завдання:** 1) виявити доцільність використання кейс-технологій; 2) охарактеризувати навчально-виховні можливості методу; 3) виявити недоліки впровадження кейс-технологій у процес навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інформаційними методами навчання називають усі технології, що використовують спеціальні технічні інформаційні засоби (комп'ютер, аудіо, відео). Тоді, коли комп'ютери стали широко використовуватися в освіті, з'явився термін «нова інформаційна технологія навчання». Будь-яка технологія навчання по суті є інформаційною, адже основу технологічного процесу навчання складає інформація і її рух, навчально-виховний процес завжди супроводжується обміном інформацією між педагогом і студентом. Суть інформатизації вищої освіти полягає у створенні для педагогів і студентів сприятливих умов для вільного доступу до культурної, навчальної і наукової інформації. У практиці навчально-виховної діяльності сучасного

закладу вищої освіти найпоширенішими технологіями навчання є: диференційовані, проблемні, ігрові, інформаційно-комунікативні, кредитно-модульні, проектні, інтерактивні, тренінгові, кейс-технологія, MultiMedia-технологія та ін. [5].

Кейс-метод або метод ситуаційних вправ є інтерактивним методом навчання, який дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності спеціалістів. Він сприяє розвитку винахідливості, вмінню вирішувати проблеми, розвиває здібності щодо проведення аналізу й діагностики проблем, спілкуватися іноземною мовою.

Гарвардська школа бізнесу подає таке визначення кейс-методу: «Метод навчання, за яким студенти та викладачі беруть участь у безпосередньому обговоренні ділових ситуацій та задач. Ці кейси, зазвичай, підготовлені в письмовій формі та сформульовані на основі досвіду реальних людей, що працюють у сфері підприємництва, читаються, вивчаються та обговорюються студентами. Вони є основою для проведення бесіди, дискусії в групі під керівництвом викладача. Тому кейс-метод є одночасно й особливим видом навчального матеріалу, і особливим способом використання цього матеріалу в навчальному процесі» [3].

Кейс – це події, які реально відбулися в певній сфері діяльності і які автор описав для того, щоб спонукати до дискусії навчальну аудиторію, надихнути студентів до обговорення та аналізу ситуації, до прийняття рішень.

Таким чином, ситуаційна вправа або кейс – це опис конкретної ситуації, який використовують як педагогічний інструмент, що допомагає студентам:

- глибше зрозуміти тему, розвинути уявлення;
- отримати підґрунтя для перевірки теорії, дослідження ідей, виявлення закономірностей, взаємозв'язків, формулювання гіпотез;
- пробудити інтерес, зацікавити, спонукати до дискусії;
- отримати додаткову інформацію, поглибити знання, переконатися у поглядах;

- розвинути й застосувати аналітичне та стратегічне мислення, вміння вирішувати проблеми й робити раціональні висновки, розвинути комунікаційні навички;
- поєднати теоретичні знання з реаліями життя, перетворити абстрактні знання у цінності і вміння студента.

Кейс-метод об'єднує теорію і складну реальність у навчальних завданнях, які обговорюються і вирішуються переважно в невеликих групах, до того ж теорія не ілюструється прикладами, а освоюється в процесі вивчення й аналізу прикладів [1].

Стосовно інших методів навчання, кейс-технологію можна уявити як складну систему, до якої інтегровані інші, більш прості методи пізнання. До нього входять моделювання, системний аналіз, проблемний метод, уявний експеримент, методи опису, класифікації, дискусії, ігрові методи тощо.

На сучасному етапі розвитку системи освіти необхідність упровадження кейс-методу в практику навчання зумовлена двома причинами:

- перша впливає із загальної спрямованості розвитку освіти, його орієнтації не стільки на отримання конкретних знань, скільки на формування вмінь і навичок розумової діяльності, розвиток здібностей, серед яких особлива увага приділяється схильності до навчання, зміні парадигми мислення, вмінню переробляти величезні масиви інформації;
- друга причина зумовлена розвитком вимог до якостей особистості фахівця, який окрім задоволення вимог першої тенденції повинен володіти також здатністю адекватно поводитися в різних ситуаціях, уміти системно й ефективно діяти в умовах кризи [2, 7].

Власний практичний досвід роботи зі студентами педагогічного навчального закладу показує, що кейс-технологія дозволяє більш успішно, в порівнянні з традиційною методикою навчання, розвивати творчі здібності учнів, формує навички виконання складних завдань у складі невеликих груп, допомагає фахівцям успішно аналізувати непередбачені ситуації, самостійно розробляти алго-

ритми прийняття рішення. Цей метод також сприяє розвитку технічного мислення, умінню вільно орієнтуватися в сучасному виробництві, готовності до плідної професійної діяльності, формування таких якостей, як ініціативність і самостійність.

Вплив кейс-методу на формування особистості майбутнього фахівця значний. Однак, спираючись на власні роздуми, вже можна стверджувати, що цей метод сприяє формуванню таких якостей майбутнього професіонала, в яких потребує не тільки система освіти, а й ринкове суспільство.

Кейс-метод має недоліки, які стримують його впровадження в освіту. Погоджуючись з Н.Л. Тітовою, можна виділити такі недоліки: неминуче «кількісне» і «якісне» спрощення моделі порівняно з вихідним об'єктом, «відшукування» готового рішення, а не його розробка тощо [6]. Крім значних недоліків, властивих самій природі кейса як специфічного методу навчання, що має і безперечні переваги, звернемо увагу і на те, що впровадження цього методу пов'язане з додатковими проблемами.

Ускладнює ситуацію те, що у закладах вищої освіти на факультетах і кафедрах або немає науково-методичних семінарів, або вони не працюють.

Навчитися використовувати інформаційний метод не викликає ніяких труднощів. Викладачеві лише потрібно перебудувати зручний для нього метод викладання дисципліни. Перехід на новий рівень навчання вимагає від викладача сміливості, впевненості, здатності правильно реагувати під час обговорення ситуацій навіть за неохочого бажання сприймати щось нове.

Ще одним недоліком упровадження кейс-технології є відсутність або недостатність необхідної навчальної та навчально-методичної літератури з нових методик викладання.

Інтерактивний метод застосовується в академічних групах «активних» студентів, тому буде важко використовувати кейс-технології в групах «пасивних» студентів. Студент має усвідомлювати, що користь від кейсу він може отримати лише тоді, коли буде брати активну участь у дискусії.

Звичайно, кейс-метод не принесе користі, якщо його відірвати від навчального процесу. Він має застосовуватися нарівні з іншими методами викладання. Питання, яке закономірно постає перед викладачем, коли рішення про використання кейс-методу на заняттях вже прийнято, полягає в тому, чи існує об'єктивний критичний мінімум (або максимум) кейсів, який забезпечить цілісність курсу та досягнення поставлених навчальних цілей. Важко дати універсальну пораду в цьому питанні, адже все залежить не тільки та не стільки від нашого бажання, але й від інтелектуального та освітнього рівня аудиторії, з якою ми працюємо, від її готовності працювати по-новому. Одна закономірність вже чітко простежується: чим вищий рівень освітньої програми, тим легше та ефективніше працювати з кейсами. Під час використання кейс-методу навчання необхідно дотримуватися певних правил складання кейса, брати до уваги особливості роботи з кейсом у різних вікових групах, дотримуватися організаційних правил роботи над кейсом у групі і, крім того, слід правильно визначити роль викладача, оскільки під час використання кейс-методу роль викладача суттєво відрізняється від традиційної [4].

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок з цього напрямку. Отже, зміст кейса повинен відображати навчальні цілі. Кейс може бути коротким чи довгим, може викладатися конкретно або узагальнено. Слід утримуватися від надмірно насиченої інформації та інформації, що не має безпосереднього відношення до теми, що розглядається. У цілому кейс має містити дозовану інформацію, яка дозволяла б студентам швидко зрозуміти суть проблеми та надавала б усі необхідні дані для її вирішення.

Кейси не повинні бути занадто великими. Великі за обсягом кейси більше підходять для підсумкових занять, для поточних занять краще використовувати невеликі. Практика показує, що максимальний обсяг кейса не повинен перевищувати 20 сторінок.

Під час розв'язання кейса студент не тільки використовує отримані знання, але й виявляє свої особисті якості, зокрема уміння працювати в групі, а та-

кож демонструє рівень бачення ситуації та рівень володіння іноземною мовою. До того ж активність роботи кожного, хто навчається за цією методикою, залежить від багатьох факторів, основними з яких є кількісний і якісний склад учасників, організаційна структура підгрупи, її розміщення, загальна організація роботи з кейсом, організація обговорення результатів, підведення підсумків.

Кейс-метод сьогодні має активне застосування в Україні, оскільки відповідає потребам часу і несе в собі великі можливості.

Перспективним напрямом подальшого наукового пошуку є аналіз застосування кейс-методу під час вивчення конкретних дисциплін підготовки кваліфікованих спеціалістів у закладах вищої освіти. Необхідний аналіз методичного, інформаційного, організаційного забезпечення впровадження кейс-методу на рівні організації навчально-виховного процесу навчального закладу і на рівні планування викладачем конкретної дисципліни.

Список використаних джерел.

1. Иванова Е.В. Инновационные педагогические технологии: модульное пособие для преподавателей профессиональной школы / под ред. Е. В. Иванова, Л. И. Косовой, Т. Ю. Аветовой. – С.-Пб.: Полиграф С. – 2004. – 160 с.
2. Ковальова К., Ковальов В. Методологічні аспекти методу casestudy при викладанні економічних дисциплін // Вища школа: проблеми екон. освіти. – 2010. – № 2. – С. 68-75.
3. Наумова М. Использование метода case-study в преподавании экономических дисциплин в высших учебных заведениях [Электронный ресурс] / М. Наумова, Л. Гладкова. – Режим доступа: http://www.nbu.gov.ua/portal/SocGum/Gnvp/2012_8_2Z9.pdf.
4. Сурмін Ю. П. Кейс-метод: становлення та розвиток в Україні / Ю. П. Сурмін // Вісник НАДУ. – 2015. – № 2. – С. 19-29.
5. Ситуаційна методика навчання: теорія і практика / упоряд. О. Сидоренко, В. Чуба. – К. : Центр інновацій та розвитку, 2001. – 256 с.

6. Титова Н. Л. «Базисный» кейс-метод: основы и практика использования / Н. Л. Титова // Бизнес-образование. – 1999. – № 2(3). – С. 99-112.
7. Царапкина Ю. М. Использование кейс-технологий при обучении студентов / Ю. М. Царапкина // Образование и наука. – 2015. – № 3 (122). – С. 120-128.

**ПРОБЛЕМА ЦІЛІСНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ КОНЦЕПЦІЙ ДИТИНСТВА**

Чаговець А. І.

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

Викладено та проаналізовано ключові проблеми цілісного розвитку дитини дошкільного віку в контексті сучасних концепцій дитинства. Наведено думки вчених, які займалися вирішенням цієї проблеми. Доведено, що розкриття теоретико-методологічних засад концепції потребує: дослідження цілісного розвитку дитини дошкільного віку до свого здоров'я, самої себе; вивчення соціальних змін та новоутворень, що відбуваються у дитячому культурно-освітньому просторі в епоху трансформаційних змін суспільства та проблем адаптації до них. Вказано, що реалізація педагогічної концепції цілісного розвитку особистості дитини повинна базуватися на теорії гармонійного виховання особистості, а також реалізувати нове розв'язання виховних проблем, проблеми освіти, життя і діяльності дітей, їх ставлення до світу й себе, та й взагалі розуміння себе в цьому світі. Проведений розгляд означеного питання став підставою для розробки концепції, яка має реалізуватися в моделях особистісно-цілісної освіти.

Ключові слова: дошкільний вік, заклади дошкільної освіти, освітньо-культурний розвиток, сучасні дитячі концепції, цілісний розвиток, дитинство, розвиток особистості, педагогічна концепція, гармонійний розвиток особистості.

ПРОБЛЕМА ЦЕЛОСТНОГО РАЗВИТИЯ РЕБЁНКА ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННЫХ КОНЦЕПЦИЙ ДЕТСТВА

Чаговец А. И.

Коммунальное заведение

«Харьковская гуманитарно-педагогическая академия»

Харьковского областного совета

Изложены и проанализированы ключевые проблемы целостного развития ребёнка дошкольного возраста в контексте современных концепций детства. Приведены мнения учёных, которые занимались решением этой проблемы. Доказано, что раскрытие теоретико-методологических основ концепции требует: исследование целостного развития ребёнка дошкольного возраста к своему здоровью, самому себе; изучение социальных изменений и новообразований, происходящих в детском культурно-образовательном пространстве в эпоху трансформационных изменений общества и проблем адаптации к ним. Указано, что реализация педагогической концепции целостного развития личности ребёнка должна базироваться на теории гармоничного воспитания личности, а также реализовать новое решение воспитательных проблем, проблемы, жизни и деятельности детей, их отношение к миру и себе, и вообще понимание себя в этом мире. Рассмотрение указанного вопроса стало основанием для разработки концепции, которая должна реализоваться в моделях личностно-целостного образования дошкольника.

Ключевые слова: дошкольный возраст, учреждения дошкольного образования, образовательно-культурное развитие, современные детские концепции, целостное развитие, детство, развитие личности, педагогическая концепция, гармоничное развитие личности.

THE PROBLEM OF THE HOLISTIC DEVELOPMENT OF A PRESCHOOL CHILD IN THE CONTEXT OF THE MODERN CONCEPTS OF CHILDHOOD

Chagovets A. I.

*The Municipal Establishment “Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy”
of Kharkiv Region Council*

The key problems of the holistic development of a preschool child in the context of the modern concepts of childhood are stated and analyzed. The thoughts of the scientists who dealt with the solution of this problem are given. It is proved that it is in the childhood that the foundation of many phenomena and processes, that will occur in the future, is laid. That is why the investigation of the childhood as the social phenomena in the context of the modern concepts of childhood objectively causes changes in the theory of preschool pedagogy. It is indicated that scantily explored issue is the holistic development of a preschool child to his health and to himself. It is analyzed that in the modern domestic literature the scientific interest as to the study of social changes and new formations, which take place in a child's cultural educational space in the era of the transformational changes in the society and the problems of adaptation to them, cannot be traced. It is proved that the development of a personality is the process of obtaining qualitative and quantitative changes in the own structure. Then, in the context of personal changes, the development of the individual is not the identity to the formation and forming.

The consideration that was carried out became the basis for the theoretical analysis of the problem of the holistic development of a preschool child in the context of the modern concepts of childhood and gave an opportunity to determine that modern pedagogical concept of the holistic development of a child's personality should be based on the theory of harmonious development of a personality. Thus, together they constitute the pedagogical concept of the holistic development and upbringing of a child as the subject of children's activities. Accordingly, theoretical developments have made it possible to determine and realize new solution of educational problems,

problems of teaching, life and activities of children, their attitude to the world and towards their own and, in general, the understanding of themselves in this world. The author's position lies in the understanding that the concept of the holistic development and upbringing of a child should be realized in the model of personally complete education.

Key words: preschool age, preschool education institutions, educational and cultural development, modern children's concepts, holistic development, childhood, personality development, pedagogical concept, harmonious development of a personality.

Today, the fundamental changes that occur in the educational cultural space of modern preschool institutions, public needs and demands to preschool link of the education system confirm the idea of the priority of childhood as the most crucial period in the formation of a personality.

Undoubtedly, the modern situation of preschool education development demands thorough analysis of a preschool child's personality, which reveals his development and also the conditions of his harmonic development.

Thus, the above stated assertions have found their reflection in a number of legislative acts and regulations in the field of education of Ukraine in which the emphasis is on the harmonious development of the child [1, 3, 7 and 10].

Unfortunately, in the domestic science comprehension of the complexity and contradictory of the phenomenon of childhood has not received proper analysis that first of all demonstrates the insufficient development of modern concepts of childhood.

Nowadays, in the conditions of intensification of social development, it becomes necessary to develop methodological principles of the problem of the holistic development of a preschool child in the context of the modern concepts of childhood.

Analysis of recent achievements. The importance of this problem is evidenced by the numerous works of Ukrainian (S. Grebin, O. Kvas, N. Marchenko,

N. Pobirchenko, I. Rogalska-Yablonska, L. Ukrainets and others) and foreign (O. Aleksandrova, G. Gardner, E. Marek, N. Postman, A. Rumpf and others) researchers which cover various scientific fields such as pedagogy, psychology, sociology, philosophy, history and others [8].

The purpose of the paper is to provide theoretical substantiation of the problem of the holistic development of a preschool child in the context of the modern concepts of childhood

Statement of the main material. As already mentioned, the possibilities and perspectives of modern society in the context of designing the future with consideration of transformational changes that have been taking place recently, are most clearly manifested in the phenomenon of childhood. It is in the childhood that the foundations of many phenomena and processes that will occur in the future are laid. Thus, the investigation of childhood as the social phenomenon, the study of the history of childhood in the life circle of a personality in the context of modern concepts of childhood determine the changes is the theory of preschool pedagogy.

Let us note that the childhood as an age-related period for every person in modern philosophical, sociological, psychological, culturological, historic, pedagogical literature is researched from different conceptual positions, the formation of which is associated with the transition from “adult centrism” to “child centrism”. So in the works of T. Alieva, V. Andrushchenko, I. Bekh, N. Bibik, A. Bogush, Z. Borisova, E. Vilchkovsky, N. Gavrish, D. Elkonin, I. Ziaziun, I. Kon, O. Kononko, V. Kremen, V. Kudriavtsev, V. Kuzmenko, A. Mudryk, V. Muhina, T. Pirozhenko, T. Ponimanska, L. Ukrainets, S. Cherepanove and others the content and peculiarities of the person’s development in the period of childhood are conceived through the prism of philosophical conceptions of modern education.

The content basis of the issue of the holistic development of a preschool child in the context of the modern concepts of childhood is the understanding of the phenomenon of childhood in philosophical pedagogical works.

In particular, the inner essence of a child, the peculiarity of a child's soul became the point of interest for G. Vashchenko, M. Drahomanov, V. Zenkovsky, O. Kulchitsky, V. Lipinsky, A. Makarenko, E. Malaniuk, F. Prokopovych, G. Skovoroda, M. Pirogov, O. Pchilka, S. Rusova, V. Sukhomlynsky, K. Ushinsky, P. Yurkevich. The works of I. Voloshanska, T. Kochubey, O. Maksymova, V. Savchenko, O. Surzhenko, N. Chenbai, N. Shevchenko, in which the attention is focused on the study of childhood in the context of the analysis of the subject of pedagogical activity and pedagogy of partnership, are dedicated to the clarification of historical pedagogical and social pedagogical aspects of the problem of childhood.

A great deal of investigations do not give grounds to establish the performing of the complete theoretical analysis of the problem of the holistic development of a preschool child in the context of modern concepts of childhood. Instead, most scientific works, dedicated to the problems of childhood, remain out of the attention the issues of interconnection of different types of upbringing during the formation of the harmonious development of a child and comprehension of the contradictory nature of the development of this phenomenon.

The holistic development of a preschool child to his health and himself remains poorly explored. In modern domestic literature, there is no scientific interest in the study of social changes and new formations, which take place in a child's cultural educational space in the era of the transformational changes of the society and the problems of adaptation to them.

Let us note that to start the solution of this problem is necessary from the substantiation of the terms and stated theses.

Thus at the first stage our research goal was to work out deficient characteristics of the basic concept "childhood".

The concept of childhood in the great explanatory dictionary of the modern Ukrainian language is interpreted as child's age, years of childhood, the condition of a child before full age [5, p. 300].

The psychological encyclopedia explains the concept of childhood as the period of ontogenetic development of a child from birth to adolescence.

Psychological new formations in the period of childhood, knowledge, experience, interests and basis to form abilities create prospects for education and development of a child in adolescence [6, p. 102-103].

A number of modern domestic and foreign researchers also interpret the definition. Psychologists treat childhood as complex multifaceted phenomenon which, having biological basis, is mediated by many socio-cultural factors. In particular, D. Elkonin wrote, "The child appropriates the society. All that should appear in the child already exists in the society, including needs, social tasks, motives and even emotions" [8, p. 496].

However, it should be mentioned that many scientists have proved the peculiarity of upbringing as the main factor of formation of a child's personality, his harmonious development due to which the program of socialization is realized, the natural abilities and talents are developed. Social and biological aspects interact in the human development. As being born with certain inclinations and characteristics, a human is perfected morphologically and functionally during all his life: his body is developing, his relationships with the outside world are enriching. As an individual he is characterized, first of all, by his biological features which are the prerequisites for social development. The knowledge of the laws of biological and physiological changes that occur in a person helps the teacher.

Therefore, the development of a personality is the process of obtaining by person qualitative and quantitative changes in his own structure. In the context of personal changes, the development of the individual is not the identity to the formation and forming. If the development is connected with spontaneity and the immanence of this process, then in the process of formation the leading role belongs to education and upbringing. The development of a personality is the process of synthesis of the products of formation, motion, changes in a certain direction and according to the goal of the person. In other words, the process of the formation of a person is, in fact,

the initial stage in the general process of personal development; in addition, the concept of “formation” is more focused on the age specificity [17, 19].

In this way, the development of a personality can be determined as integrated result of actions of internal (formation) and external (forming) conditions of his development. The signs of a personality development should be considered: 1) the absence of a cruel attitude to a predetermined scale, sample, criterion, standard; 2) continuity, in other words conditionality with previous stages of development; 3) integrity, when the system is developing as a whole and it outstrips the development of individual parts; 4) universality of the development of human potentiality that is an end in itself [15, p. 372].

Thus, such a statement of the problem of development of social preschool education involves the search for certain scientific guidelines, appeal to certain scientific concepts, theories, creating programs and methods of education in accordance with them, in particular, a new explanation of modern concepts of childhood to the problem of the holistic development of a preschool child is needed.

According to “Ukrainian Pedagogical Dictionary” by S. Honcharenko, the concept pedagogical (from Latin conception –totality, system) is the system of views on one or another pedagogical phenomenon, process, way of understanding, the interpretation of some pedagogical events; the leading idea of pedagogical theory [6].

There are some historical concepts of the holistic development of a child’s personality, which are based on theoretical principles, and ideas of the development of a personality grounded by the prominent psychologists A. Lazursky, L. Vygotsky, V. Myasishchev, O. Leontiev, D. Elkonin.

According to A. Lazursky, the holistic study of the child is the basis of the organization of the educational process. His concept was formed under the influence of various factors: formation and development of psychological pedagogical ideas of scientists in the context of the historical era (the end of 19th – the beginning of the 20th); the impact of scientific developments both domestic (V. Bekhterev, M. Rumyantsev, I. Sikorsky) and foreign scientists (A. Binet, E. Meumann, S. Hall)

in the field of experimental pedagogy and children's psychology. The scientist proved that introduction of psychological and pedagogical support to educational practical activity was obligatory invented his own methodology of psychopedagogical research. The researchers of his heritage consider the concept of personality as the extremely relevant today for the organization of educational process. He grounded the main directions forms and methods of experimental work (natural experiment, method of asterisk – graphing method), which contributed to the complete study of a child [11].

According to L. Vygotsky, the personality become complete when the development takes place in the process of interlacing of two components: natural development, in the process of acquirement of culture, means of behavior and thinking, i. e. the formation of ability to control oneself. The personality becomes holistic when he creatively absorbs the human experience and actively joins to the system of social relations. Such personality exists and manifests himself through activity and communication [4].

According to V. Myasishchev and his concept of the psychology of personality, a child is formed through the activity in social environment, creating new environment (changing it) and also changes himself in the process of purposeful activity. Thereby, the paths of physical development and physical education, cognitive linguistic development and mental education, artistic and aesthetic development and aesthetic education, social and personal development and social and moral education interest. At the same time (it is no doubt), we talk that the isolated process, the combination of development and education (although the development and upbringing are different concepts) is integral. The integrity of the development in such process provides the contradiction between the needs and expectations of society on the possibilities of the child [12].

The experience of the scientist Sh. Amonashvili is convincing in solving the problem of holistic development of a preschool child in the context of modern con-

cepts of childhood who believed the childhood as infinity and uniqueness, as a special mission for himself and for people [2].

Therefore, in the concept of V. Kudryavtseva a special place of the childhood is determined in the socio-cultural system of modern society, in particular, the tasks, which are solved by a child, are culture mastering and culture formation [15].

The rationale of the concept of the holistic development of a personality by A. Petrovsky, who considered the uneven development of the personality of a preschool child, is important for own investigation [8]. The author thinks that the main peculiarity of the concept is the cultivating of unique experience of a child, which consists of individual vision, sensation of the surrounding world and the formation of active involvement to other people.

Developing the idea, the orientation of the adult on the values and norms of the children themselves that gives childhood the status of self-esteem, is presented in the studies of N. Mikhailenko, N. Korotkova [15].

In his study, M. Kruleht also grounded the concept of the holistic development of a preschool child as the subject of children's activity. The author's position is based on the idea that the holistic development of a child is the unity of individual peculiarities of a personality, the child mastering of the position of a subject in children's activities [8].

The interesting concept for our study is the concept of Ukrainian S. Rusova kindergarten. The analysis of psychological pedagogical heritage of S. Rusova testified that she had been working over the concept of Ukrainian kindergarten for many years. It was the main idea that united most of her works. The concept of Ukrainian kindergarten by S. Rusova covers a number of composites: the aim of education and tasks of a kindergarten, main principles and the context of work of a kindergarten [16].

S. Rusova was deeply aware of the importance of clear definition of the purpose and task of education both for the development of theoretical bases of pedagogy and for the practical activity of an educator. Therefore, in a number of her works she

paid great attention to the analysis of this problem. The goal of education, according to S. Rusova, is “to help the free evolution of the spiritual and physical strength of a child” [18, p. 9].

Analyzing the problem of the goal of education, S. Rusova pointed out that “only the strongest attention to all demonstration of the physical and spiritual composition of the child can provide the perfect development of spirit and body” [14, p. 3].

The preschool education in the works of the author’s position is based on the idea that the holistic development of a child is the unity of individual peculiarities of a personality, the child mastering of the position of a subject in children’s activities is regarded as a unit in the system of school and out-of-school education. Revealing the goal and tasks of preschool education, the author’s position is based on the idea that the holistic development of a child is the unity of individual peculiarities of a personality, the child mastering of the position of a subject in children’s activities claimed, that “the kindergarten is completely independent institution, which has its own independent and high value”. She writes that it is not necessary to consider the preschool education only as the preparation for school. The preschool education gives children the best ways to live their age at the most favorable conditions for their development, to live happily gaining interesting knowledge and imperceptibly disciplining his behavior, learning to appreciate citizenship [13, p. 81].

In this regard, the formation of the personality is determined by domestic scholars as the process of becoming a personality under the influence of external impacts of education and social environment.

According A. Leontiev, the formation of personality is the process, which consists of continuously changing stages, the qualitative characteristics of which depends on specific conditions [15].

So, at first, the formation of a personality is caused by his links with the surrounding reality, his knowledge and learned norms of behavior. Further, it is determined by the fact that a person becomes not only an object but also a subject of education that is especially clear after the manifestation of the crisis “I myself”.

To explain this phenomenon today, theories of sociocultural inheritance, amplification of development, holistic and active personal approach (L. Vygotsky, A. Zaporozhets, A. Leontiev, D. Elkonin, A. Petrovskiy and others) are used. Together they create pedagogical concept of the holistic development and education of pre-school children as a subject of children's activities [12].

The theoretical analysis of the problem of the holistic development of a pre-school child in the context of modern concepts of childhood made it possible to determine that the modern pedagogical concepts of the holistic development of a child's personality should be based on the theory of harmonious development of a personality. So, together they constitute the pedagogical concept of the holistic development and education of a child as the subject of children's activities.

Based on this, it is confident that the essence of the concept of the development and formation of a personality includes:

Development of the cognitive sphere;

Formation of a new level of child's needs that would allow him acting guided by consciously set goal, moral norms (demands) and feelings (honor, dignity...);

Emergence of relatively persistent forms of behavior and activities that contribute to becoming the image of yourself and formation of character;

development of social orientation.

Conclusions. Thus, the theoretical developments make it possible to define and implement a new solution of educational problems, problems of upbringing, life and activities of children, their attitude to the world and themselves, and, as a whole, understanding of themselves in this world.

Therefore, childhood as a special period of development of a person, socio-cultural characteristics of childhood and the specificity of its evolution under the influence of civilizational changes in the era of globalization requires through theoretical analysis.

The concept of the holistic development and upbringing of a child, its theoretical grounds are the basis of the person-oriented education; and today it is realized in

the models of the person-oriented education, that evidences about a constant search of scholars, educators of preschool educational institutions to really implement the concept of the holistic development and education of a personality in modern conditions and it requires further scientific research.

Bibliography.

1. “National strategy for the development of education on 2012 – 2021” [Electronic resource] / Approved by the decree of the President of Ukraine 25.06.2013 p. №344/213 / Access mode: http://www.meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf
2. Sh. A. Amonashvili Thoughts on humane pedagogy. Pedagogical symphony. To school from 6 years old. /Pedagogical search /Comp. I. N. Bazhenova.- 3-d edition, with correct. and addit.- M.: Pedagogy, 1990.-560 p.: p. 9-58.
3. The basic component of preschool education [Electronic resource] / appr. By the decree of MESc of Ukraine «About the approval of the basic component of preschool education (new edition)» from 22.05.2012 №615/ Access mode: <http://mon.gov.ua/activity/education/doshkilna/basic1/>
4. L. S. Vygonsky. Collected works: In 6 v. – M., 1982.
5. A great explanatory dictionary of the modern Ukrainian language/ Comp. and chief edit. V. T. Busel.- K.; Irpin: VTF «Perun», 2005.-1728 p.
6. S. U. Honcharenko. Ukrainian Pedagogical Dictionary/ S. U. Honcharenko. – K.: Lybid, 1997. – 376 p.
7. State national program «Osvita» (Ukraine 21st century) // Osvita. – 1993. – December. – №№ 44–46. – P. 1–15.
8. Encyclopedia of education. / Acad. of pedag. sciences of Ukraine; [chief edit. V. G. Kremen] . – K. : Yurincom Inter, 2008 – 1040 p.
9. I. V. Zaichenko. Pedagogical conception of S. F. Rusova: Text book for students of pedagogical spec. university/ I. V. Zaichenko / Preface M. D. Yarmachenko – 3 edition, suppl. and revis. – Chernihiv: RVK «Desnianska pravda», 2006.-232 p.

10. The Law of Ukraine «About preschool education» [Electronic resource] (with changes and additions) / Access mode:
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>
11. A. F. Lazursky. General and experimental psychology. – SPtб., 1912.
12. V. N. Myasizhev. Psychology of relations. Selected psychological works. / Under the edition of A. A. Bodalev. Moscow -Voronezh, 1995. – 356 p.
13. O. Proskira. Sophia Rusova and the concept of Ukrainian kindergarten / O. Proskira // Preschool education. – 1991. – № 10. – P. 16–18.
14. O. V. Pshevratska. Psychological pedagogical principles of organization of social preschool education in works of S. F. Rusova: dissert. of the cand. of pedag. sciences: 13.00.08 / O. V. Pshevratska; Kyiv. Interregional inst. for improv. of teachers named after B. Hrynchenko. – K., 2002. – 190 p.
15. A. A. Rean, Ya. L. Kolomynskiy. Social pedagogical psychology. – SPtб.: CJ-SC «Publishing House «Peter»», 1999. – 416 p.
16. S. F. Rusova. A kindergarten on the national ground / S. F. Rusova // Svitlo. – 1910. – № 3. – P. 44–54.
17. V. O. Sukhomlynsky. A hundred pieces of advice to a teacher.- K.: Rad. shkola, 1984.- 254 p.
18. Theoretical foundation of development of social preschool education // Pedagogical heritage of Sophia Rusova and modern education: scientific and methodical manual/ under the edit. V. N. Slusarenko, O. V. Proskura. – K.: IZMN, 1998. – P. 53–56.
19. K. D. Ushinsky. About nationality in public education. Upbringing and character // In book: K. D. Ushinsky, Selected pedagogical works. – M.: Prosvezhenie, 1968. – P. 268–284.

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

Черевко О.В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Порушено актуальну проблему визначення пріоритетної ролі компетентнісного підходу як методологічної основи формування лідерських якостей особистості. Акцентовано увагу на необхідності вироблення лідерської позиції суб'єктів освітнього процесу, які в перспективі визначатимуть поступальний розвиток суспільства, братимуть на себе відповідальність за прийняття важливих стратегічних рішень, а отже – виявлятимуть лідерські якості, здатність вести за собою, готовність до перетворення суспільства і себе самих завдяки саморозвитку.

Ключові слова: компетентність, компетентнісний підхід, методологія, лідерські якості, особистість, освіта.

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД КАК МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ ЛИЧНОСТИ

Черевко А.В.,

Черкасский национальный университет имени Богдана Хмельницкого

Затронута актуальная проблема определения приоритетной роли компетентностного подхода как методологической основы формирования лидерских качеств личности. Акцентируется внимание на необходимости формирования лидерской позиции субъектов образовательного процесса, которые в перспективе будут определять поступательное развитие общества, брать на себя ответственность за принятие важных стратегических решений, таким образом – будут выявлять лидерские качества, способность вести за собой, готовность к преобразованию общества и себя самих благодаря саморазвитию.

Ключевые слова: компетентность, компетентностный подход, методология, лидерские качества, личность, образование.

**COMPETENCE APPROACH AS A METHODOLOGICAL BASIS OF
FORMATION OF THE LEADERSHIP QUALITIES OF THE PERSONALITY**

Cherevko O. V.,

Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy

Introduction. The urgency of the problem is argued by the necessity of creating a viable system of continuous education for reaching citizens of high educational levels, ensuring opportunities for constant spiritual perfection of the individual, the formation of intellectual and cultural potential as the highest value of the nation. It is emphasized that it becomes possible under the condition of radical updating and restructuring of the educational system on the basis of a competent approach.

Purpose of the article is to determine the competence approach as a methodological basis for the formation of leadership qualities of the personality.

Results. The description of the key concept – «competence» is represented in the article. The directions of its research in the activity of international organizations and domestic scientists are shown. Re-thinking the role of pedagogy as a science was highlighted. Its description is given as dynamic, dialectical, and flexible science.

Originality. The connection between concepts of competent approach and leadership is analyzed. The basic leadership qualities that determine the personality of a new era are substantiated. The competence approach as a methodological basis for the formation of leadership qualities of the personality is determined. It is proved that leadership qualities can be produced in the educational process. In the article the list of key leadership qualities are represented.

Conclusion. It is stressed that the new generation should become a leader in the path of social transformation. The ability to transform will be those representatives of human society who will lead, confidently overcome obstacles.

They will show at the same time high motivation, cognition, behavioral skills, value-semantic education, the ability to emotionally-volitional regulation.

Key words: competence, competence approach, methodology, leadership qualities, personality, education.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Реформаційні зміни, що відбуваються в Україні з часів відновлення державності, задекларовані в законодавчих документах початку 90-х років збіглого століття. З-поміж них заслуговує на увагу Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття) [6], у якій пріоритетно визначено такі стратегічні завдання, як формування освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного і морального здоров'я, виведення освіти України на рівень розвинених країн світу шляхом докорінного оновлення її концептуальних, структурних і організаційних засад, глибоку демократизацію й гуманізацію освіти. Зрозуміло, що створення життєздатної системи неперервного навчання для досягнення громадянами високих освітніх рівнів, забезпечення можливостей для постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального і культурного потенціалу як найвищої цінності нації стає можливим за умови докорінного оновлення й перебудови освітньої системи на засадах компетентнісного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблемі впровадження компетентнісного підходу в галузі освіти останнім часом приділяють пильну увагу науковці розвинених країн Європи і світу. Її ретельно вивчають провідні фахівці таких міжнародних організацій, як ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ПРООН, Рада Європи, Організація європейського співробітництва та розвитку, Міжнародний департамент стандартів. У нормативних документах цих міжнародних організацій наведено такі найбільш поширені дефініції «компетентності»: здатність застосовувати набуті у процесі учіння знання й уміння в різних ситуаціях (Освітня комісія ради Європи); поєднання знань, умінь, цінностей і ставлень, що застосовуються в по-

всьякденні (ЮНЕСКО); спроможність кваліфіковано провадити діяльність, виконувати завдання або роботу (Міжнародний департамент стандартів); здатність успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби, діяти і виконувати поставлені завдання (експерти програми DeSeCo); здатність застосовувати знання й уміння для навчальних досягнень у нових ситуаціях (експертик раїн Євросоюзу). Нарешті вироблено домовленість розглядати це поняття як здатність застосовувати знання й уміння ефективно і творчо в міжособистісних відносинах, у ситуаціях, що передбачають взаємодію з іншими людьми в соціальному контексті так само, як і у професійних ситуаціях (Міністерство освіти Норвегії) [10, с. 43–46]. З огляду на наведені визначення, маємо підстави стверджувати, що попри достатню інтерпретацію поняття «компетентність» у зарубіжних нормативних документах і вітчизняній законодавчій базі, єдино прийнятого і визнаного, однак, так і не існує. У цьому контексті ми поділяємо суб'єктивну позицію Г. Кочерги [10, с. 46] і спробу вченого провести кореляцію ключового поняття з іншими, які мають більш давні історичні корені й етимологію, зокрема: з «навичками», порівняно з якими «компетентність» має усвідомлений характер; з «уміннями», на відміну від яких «компетентність» має здатність до перенесення шляхом інтеграції з іншими знаннями, уміннями і навичками; зі «знаннями», порівняно з якими «компетентність» існує у формі діяльності, а не інформації про неї. Крім того «компетентність» співвідноситься з ціннісними і смисловими характеристиками особистості, має практико орієнтовану спрямованість, що свідчить про її інтегративний характер.

Поняття «компетентність» є ключовим у розумінні компетентнісного підходу, що слугує концептуальним підґрунтям наукових розвідок українських освітян і, на думку яких, визначає модернізацію змісту сучасної освіти за такими напрямками:

1) компетентнісний підхід як парадигма сучасної освіти (Н. Авшенюк, І. Бех, Н. Бібік, Л. Ващенко, І. Гавриш, Т. Десятов, І. Єрмаков, В. Кремень,

Г. Несен, О. Пометун, В. Радкевич, М. Рудь, О. Савченко, О. Слісаренко, Л. Сохань, Г. Шпигалевська, К. Юр'єва);

2) компетентнісний підхід у контексті вищої освіти (Т. Алексеєнко, В. Аніщенко, Г. Балл, В. Бобрицька, В. Бондар, Л. Бондар, І. Волощук, О. Герасименко, І. Драч, Т. Медведовська, Т. Мішеніна, Н. Побірченко, Г. Сазоненко, Ж. Таланова, Д. Черваньов, І. Шапошнікова);

3) розвиток педагогічної компетентності (Т. Агейкіна-Старченко, О. Антонова, А. Богуш, Л. Гончаренко, А. Гуралюк, О. Дубасенюк, В. Заболотний, А. Зубко, Л. Ілійчук, К. Кабриль, Г. Кашкар'єв, О. Кобилянський, В. Коваль, К. Колесіна, О. Котенко, В. Кузьменко, А. Лановенко, Н. Лісучевська, Г. Луценко, В. Онопрієнко, С. Радул, С. Раков, Ю. Руденко, Т. Садова, В. Студенікіна, Л. Тархан, М. Шевченко, Г. Шпиталевська);

4) компетентнісний підхід до навчання у школі (Л. Березовська, Т. Бойченко, І. Бургун, Л. Дементєва, О. Доценко, С. Клепко, Т. Котик, Л. Литвинюк, О. Ляшенко, Ю. Мальований, А. Погорєлов, Н. Пустовіт, В. Редько, І. Родигіна, О. Савченко) [8, с. 77–80].

Що стосується формування лідерських якостей особистості і вироблення відповідної компетентності, то його методологічну основу становлять три концепції: 1) концепція лідерських якостей (теорія великих людей); 2) концепція лідерської поведінки (три стилі керівництва К. Левіна, дослідження університету штату Огайо, дослідження Мічиганського університету, система управління Лайкерта, концепція винагородження і покарання, замінники лідерства); 3) концепція ситуаційного лідерства (континуум лідерської поведінки Танненбаума-Шмідта, модель ситуаційного лідерства Фідлера, модель ситуаційного лідерства Херсея і Бланшарда, модель «шлях-ціль» Хауса-Мітчелла, модель Стінсона-Джонсона, ситуаційна модель прийняття рішення Врума-Йеттона-Яго) [16].

У той самий час, компетентнісний підхід як методологічне підґрунтя формування лідерських якостей особистості розглядаються відносно недавно, що і визначило мету нашої статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Характеризуючи переваги компетентнісного підходу як ключового в реструктуризації всіх ланок вітчизняної освітньої системи, вважаємо за доцільне акцентувати увагу на його пріоритетах, які, на думку Н. Бібік, полягають у тому, що «цілі навчання стають реалістичнішими, осмислюються учнями і стають їхніми власними цілями заради досягнення зрозумілого, привабливого і посильного результату. Зміцнюються і розширюються пізнавальна мотивація учнів шляхом розвитку інтелектуальних переживань учня, підтримки успіху; через особистісно орієнтований зміст навчання, задоволення потреби в пошуку нової інформації; створення ситуацій пізнавальних утруднень, диференційованого використання мотиваційних спонук залежно від характеристик уміння вчитися. Зміст освіти стає функціональнішим, розглядається на міжпредметному рівні. Він включається в соціальний контекст, спрямовується на набуття пізнавального і життєвого досвіду. Змінюються форми і методи організації навчання – вони набувають діяльнісного характеру, передбачають вироблення самостійності у застосуванні програмового змісту. Широко застосовуються групові форми навчальної роботи з метою вироблення навичок партнерської взаємодії і співробітництва. Оцінювання навчальних досягнень передбачає наявність доказів компетентності учня в певній сфері. Це не лише обсяг інформації про об'єкт пізнання, її якість (знання конкретних фактів, правил чи зв'язків і залежностей), але й рівень рефлексивності в самооцінюванні результатів, активність у їх набутті, вияв інтересу до пізнання; надання переваги знанням, які можна здобути самостійно; прагнення до успіху» [1, с. 27].

Загально відомим є те, що систему компетентностей в освіті складають ключові (надпредметні, міжпредметні), які визначаються як здатність особистості здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні

види діяльності та ефективно розв'язувати відповідні проблеми, загальногалузеві, які виробляються впродовж засвоєння змісту певної освітньої галузі, і предметні, що формуються шляхом включення в освітній процес. На думку багатьох науковців та експертів, створення умов для вироблення необхідних компетентностей можливе впродовж неперервної освіти, результатом якої має стати мобільність і конкурентність особистості на ринку праці, розвиток у неї вміння адаптуватися в мінливому світі [9, с. 9], формування лідерських якостей, що зміцнюватимуть позицію особистості в мінливому сучасному світі.

На наш погляд, провідну роль у формуванні лідерських якостей особистості нового тисячоліття мають відігравати педагоги з тим, щоб запобігти нівелюванню сутності педагогічної професії як «провідників» людини впродовж усього її життя. Разом із тим, зазначимо, що педагогіка як наука про освіту, навчання і виховання людини на її життєвому шляху нині передбачає застосування здобутків економічної теорії, що екстрапольовано в освітній менеджмент. Пояснення цього слід шукати в основних характеристиках педагогічної науки, яку вирізняють з-поміж інших антропологічних наук динамічність, діалектичність і гнучкість. Діалектизм педагогіки пояснює її поступальний прогресивний рух у напрямі до оновлення змісту, методів, форм, технологій і засобів навчання й виховання молодого покоління. Гнучкість характеризується чутливістю до соціально-економічних і політичних перетворень, згідно з якими відбувається переосмислення мети і завдань виховання нової генерації громадян. Динамічність визначається послуговуванням діагностичним інструментарієм, за допомогою якого можна виміряти результати професійної педагогічної діяльності, що підтверджується застосуванням методів психодіагностики, здобутків кібернетики, а останнім часом – упровадження компетентнісного підходу як методологічного підґрунтя формування лідерських якостей.

Відомо, що питання лідерства викликають інтерес із давніх часів, проте, систематичне, цілеспрямоване і широке вивчення лідерства розпочалося наприкінці XIX століття завдяки дослідженням американського економіста

Ф. Тейлора. Разом із тим, до нинішнього часу так і не досягнуто повної згоди щодо визначення поняття «лідерство» і лідерських якостей.

Лідером прийнято вважати особу, яка має загальне визнання, до якої прислухаються і яка здатна вести за собою інших. Вплив лідера має, зазвичай, два джерела – особистий авторитет (визначається статусом, досвідом, майстерністю, освітою) і харизматичні якості (гуманність, толерантність, духовність) – і проявляється через особливі типи відносин. Оскільки лідерські якості можна формувати протягом життя, зазначимо найбільш важливі, зокрема, що властиві визнаному лідерові: далекоглядність, розважливість, уміння об'єктивно оцінити якості своїх підлеглих і зробити все, щоб вони могли в повній мірі застосувати їх у спільній справі, енергійність, рішучість, послідовність, справедливість, безжалісність, самопізнання, особисті здібності.

Найбільш відома концепція вивчення лідерства та інтерпретації лідерських якостей не випадково отримала назву *традиційної* (або *теорії великих людей*). Адже перші дослідники, які намагалися виявити ті якості, які відрізняють «великих людей» в історії від усіх інших, вірили в існування унікального набору якостей і прагнули навчитися вимірювати їх і застосовувати, висловлювали сподівання, що лідерами народжуються, а не стають. Завдяки проведеним дослідженням виявлено досить великий перелік лідерських якостей, основними з яких є інтелект, освіта, приваблива зовнішність, чесність, ініціативність, упевненість у собі. Проте вчені так і не дійшли єдиної думки щодо конкретного переліку якостей і не змогли дати пояснення, як виникає лідер. Тому ця теорія має певні недоліки, оскільки перелік якостей безмежний, тісний узаємозв'язок між якостями лідера відсутній, тому немає остаточного портрета лідера. Разом із тим, така концепція є досить цікавою, оскільки стає своєрідним поштовхом до розвитку інших теорій і підходів.

Дещо відмінними від лідерських якостей є лідерські вміння, що позначаються на участі особистості у процесі взаємодії з іншими задля ефективного виконання поставлених завдань, що вимагає від лідера трьох базових груп

умінь: технічних, гуманітарних і концептуальних. Технічні вміння становлять здатність застосовувати знання, методи, техніки та обладнання, що необхідні для виконання специфічних завдань, яка вироблена у процесі здобуття освіти, тренування (вправлення) або накопичення досвіду. Гуманітарні вміння включають розсудливість і здібності, що необхідні для взаємодії з людьми і через людей, зокрема, розуміння мотивації вчинків і навички застосовувати ефективне лідерство в командній роботі. Концептуальні вміння передбачають здатність усвідомлювати складність організації в цілому і місце в ній виконавця конкретних функцій. Ці знання допомагають індивіду діяти відповідно до цілей і місії організації, а не тільки на основі розуміння власних цілей і потреб [12, с. 161].

Пріоритетна роль лідерських якостей пояснюється тим, їх сформованість в особистості в більшості випадків визначає успіх колективної справи, і представлена загальнолюдськими, психофізіологічними, діловими і комунікативними якостями, організаторськими здібностями, професійними знаннями. Формування в особистості лідерських якостей за допомогою компетентнісного підходу в перспективі має вплинути на готовність молодого покоління до розв'язання важливих професійних завдань, серед яких слід назвати: підбір, розміщення й оцінювання потенціалу кадрів, постановка завдань перед виконавцями; аналіз і регулювання соціально-психологічної атмосфери в трудовому колективі; стимулювання продуктивної діяльності працівників, їхнього саморозвитку; створення умов для професійного росту співробітників.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших наукових розвідок у даному напрямі. Підводячи підсумок, зазначимо, що в Україні серед ключових компетентностей, які мають бути сформованими в суб'єктів освітнього процесу, нині визначені як пріоритетні навчальна, соціальна, компетентність з інформаційних і комунікаційних технологій, економічна (підприємницька), загальнокультурна, валеологічно-оздоровча і громадянська. Хоча в цьому переліку відсутня лідерська компетентність, вважаємо, що з часом їй буде відведено належне місце, оскільки нова генерація має стати провідником на шляху

суспільних перетворень, здатність до яких матимуть ті представники людського суспільства, які вестимуть за собою, упевнено долатимуть перешкоди, виявлятимуть при цьому високу вмотивованість, когнітивність, поведінкові навички, ціннісно-сміслові утворення, здатність до емоційно-вольової регуляції, що в сукупності становлять основні характеристики компетентності загалом і лідерської, зокрема.

Оскільки дослідження феномена лідерства має невичерпні можливості в аспекті побудови системи міжособистісних взаємин заради досягнення спільної соціально значущої мети, перспективи подальших наукових розвідок убачаємо у вивченні організаційних бар'єрів у лідерстві та їх подоланні шляхом формування загальної культури організації, системи цінностей і налагодження комунікації.

Список використаних джерел

1. Бібік Н. Переваги і ризики запровадження компетентнісного підходу в шкільній освіті / Н. Бібік // Гірська школа Українських Карпат. – 2013. – № 8–9. – С. 26–30.
2. Варецька О. В. Питання походження та новизни компетентнісного підходу в освіті / О. В. Варецька // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. – 2014. – № 1 (дод. 1). – С. 102–106.
3. Василенко Н. В. Компетентнісний підхід в освіті : реалізація теорії та практики / Н. В. Василенко. – Харків : Основа, 2017. – 128 с. – (Бібліотека журналу «Управління школою»)
4. Воробієнко П. Компетентнісний підхід у вищій освіті – від теорії до практики / П. Воробієнко, А. Ложковський // Вища школа. – 2016. – № 6. – С. 13–20.
5. Гаврилюк С. М. Упровадження компетентнісного підходу до педагогічної творчості в професійній підготовці майбутніх вихователів / С. М. Гаврилюк // Педагогіка і психологія : наук.-теорет. журнал / НАПН України. – 2014. – № 4. – С. 44–49.

6. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття) ; постанова Кабміну України від 9 листопада 1993 р. за № 896. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>
7. Кальчук Л. Назад у майбутнє. Нове століття та необхідні ключові компетентності / Л. Кальчук // Управління освітою. – 2015. – груд. (№ 24). – С. 4–10.
8. Компетентнісний підхід в освіті : теоретичні засади і практика реалізації : бібліографічний покажчик / С. Кирій, Н.Стельмах // Рідна школа. – 2014. – № 4–5 (квітень–травень). – С. 77–80.
9. Концепція впровадження сучасних стандартів професійної освіти на основі компетентнісного підходу // Компетентнісний підхід до підготовки педагогів у зарубіжних країнах : теорія та практика : монографія / Н. М. Авшенюк, Т. М. Десятов, Л. М. Дяченко [та ін.] ; НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – Кіровоград, 2014. – С. 31–49.
10. Кочерга К. С. Кореляція базових понять компетентнісного підходу в українській професійній освіті / К. С. Кочерга // Імідж сучасного педагога. – 2014. – № 10. – С. 43–46.
11. Ляшенко О. І. На шляху до нової української школи : концептуальні засади і виклики / О. І. Ляшенко, Ю. І. Мальований // Педагогіка і психологія. – 2017. – № 3. – С. 5–12.
12. Освітній менеджмент : навчальний посібник / за ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки. – Київ : Шкільний світ, 2003. – 400 с.
13. Про компетентнісний підхід в освіті // Позакласна робота. – 2016. – № 11. – С. 2–5.
14. Родигіна І. В. Філософські основи компетентнісного підходу в освіті / І. В. Родигіна // Педагогіка і психологія. – 2015. – № 1. – С. 14–20.
15. Рябченко В. Проблема якості вітчизняної вищої освіти в контексті освітніх реформ : ретроспектива й сучасність з позицій світоглядно-компетентнісного підходу / В. Рябченко // Вища освіта України. – 2015. – № 1. – С. 12–27.

16. Скібіцька Л. І. Лідерство та стиль роботи менеджера : навчальний посібник / Л. І. Скібіцька. – Київ : Центр учбової літератури, 2009. – 192 с.

**ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ
ВІТЧИЗНЯНИХ КЛАСИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ У ПЕДАГОГІЧНИХ
ДОСЛІДЖЕННЯХ 50-60-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ.**

Шарун Юлія Федорівна, Черниш Тетяна Василівна

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

У статті проаналізовано особливості формування інтелектуальних умінь у студентів вітчизняних класичних університетів у 50-60-х роках ХХ століття. З'ясовано, що у цей історичний період з'явилась низка нормативних документів, в яких наголошувалося на необхідності формування інтелектуальних умінь. Саме у цей час науковцями було визначено зміст, сутність та взаємозв'язок інтелектуальних умінь та навичок. Було представлено основні фактори, які впливали на процес оволодіння студентами інтелектуальними вміннями.

Ключові слова: інтелектуальні вміння, студенти, університет.

**ФОРМИРОВАНИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ УМЕНИЙ СТУДЕНТОВ
ОТЕЧЕСТВЕННЫХ КЛАССИЧЕСКИХ УНИВЕРСИТЕТОВ В
ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ 50-60-х ГОДОВ ХХ
СТОЛЕТИЯ**

Шарун Юлия Федоровна, Черныш Татьяна Васильевна

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

В статье проанализированы особенности формирования интеллектуальных умений студентов отечественных университетов в 50-60-е гг. ХХ столетия. Установлено, что в этот исторический период появился ряд нормативных документов, в которых акцентировалось внимание на необходимости формирования интеллектуальных умений. Именно в этот период учеными были определены содержание, сущность и взаимосвязь интеллектуальных умений и навыков. Были представлены основные факторы, которые влияли на процесс овладения студентами интеллектуальными умениями.

Ключевые слова: интеллектуальные умения, студенты, университеты

**FORMATION OF DOMESTIC CLASSICAL UNIVERSITY STUDENTS'
INTELLECTUAL SKILLS IN PEDAGOGICAL STUDIES OF THE 50-60th
OF THE XX-th CENTURY**

Yuliia Sharun., Tatiana Chernysh

V. N. Karazin National University

The formation of domestic classical university students' intellectual skills in the pedagogical studies of the 50-60-th of the XX-th century is analyzed. It is established that a number of normative documents appeared during this historical period, where the need to form intellectual skills was empathized.

However, it was found that the development of this issue was promoted not only by the laws and decrees of the ministry, but also by the thorough scientific work. In particular, during this period scientists identified the content, the essence and interconnection of different skills. Educators came to the conclusion that knowledge in the process of application in practice is directly related to skills applied during practical activities.

It was at that time when main methods of the acquisition of special skills began to emerge. In particular, the researchers concluded that mastering the theory is preceded by the practical use of the knowledge. Thus, in the process of skill formation, practice and theory are inextricably linked. It was argued that the knowledge system is always based on the appropriate system of skills and knowledge, and knowledge is checked by various skills. In general, skills were considered as a process of applying knowledge under specific conditions.

Researchers pointed out that intellectual skill allowed gaining profound knowledge during the educational process and could be effectively used in students' practical activities. At that time, some scientific works devoted to the process of identifying and organizing the intellectual skills during the educational process at higher educational institutions were carried out.

Key words: intellectual skills, students, university.

Постановка проблеми. З часів свого заснування університети відігравали значну роль у житті суспільства. Як підкреслював В. Бакіров, класичні університети ніколи не були тільки центрами виробництва знань, адже вони являли собою ідеальний винахід соціокультурної революції, когнітивну модель світу, яка віддзеркалює цілісність природи та суспільства, їх закономірності.

Необхідно зазначити, що в досліджуваній період класичні університети теж були передовими закладами освіти, внутрішнє життя яких базувалося на засадах вільного та творчого наукового пошуку, а знання, які отримували студенти, були більш ґрунтовними та глибокими порівняно з іншими вищими закладами освіти. Все це дозволяло молодим фахівцям, які отримали університетську освіти, більш упевнено почувати себе на робочому місці та виконувати свої службові обов'язки [1, с. 24].

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що формуванню інтелектуальних умінь у студентів приділялася досить велика увага з боку науковців. Зокрема проблема формування інтелектуальних умінь у процесі навчання досліджувалася Д. Богоявленським, Л. Виготським, В. Давидовим, С. Рубінштейном, Н. Талізінною та іншими провідними науковцями. Однак, їх праці зосереджувалися на підходах до визначення інтелектуальних умінь, не торкаючись історичних аспектів досліджуваною проблеми.

Формулювання цілей статті. Отже, метою публікації є висвітлення проблеми формування інтелектуальних умінь студентів гуманітарних спеціальностей вітчизняних класичних університетів у педагогічних дослідженнях 50-60-х років ХХ століття, що дозволить краще розуміти механізми формування інтелектуальних умінь.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час наукового пошуку з'ясовано, що уряд СРСР, до складу якого входила Україна до 1991 р., приділяв достатню увагу розвитку університетської освіти. А тому в університетах пра-

цювали передові науковці, досвідчені та компетентні викладачі, вчилися, як правило, найкращі студенти.

Оскільки університети у визначений історичний період намагалися не відставати від вимог тогочасного суспільства, в них нерідко відкривались нові, нетрадиційні для класичної освіти факультети. Наприклад, у деяких університетах знову з'явилися медичні факультети. На необхідності готовності університетів створювати нові, нетрадиційні для цього типу закладів освіти факультети та спеціальності наголошував і міністр вищої та спеціальної освіти СРСР В. Єлютін, який підкреслював, що на університети покладено обов'язок готувати висококваліфіковані кадри практично для всіх галузей освіти завдяки наявності в них потужної матеріально-технічної бази й наукового потенціалу [3, с. 11].

Зауважимо, що починаючи з 50-х рр. ХХ на території Української РСР функціонували дев'ять університетів, серед яких можна назвати Київський державний університет імені Т. Шевченка, Харківський державний університет імені М. Горького, Одеський державний університет імені І. Мечнікова тощо.

Очевидно, що формування інтелектуальних умінь у майбутніх фахівців було важливим завданням для викладачів всіх факультетів. Однак особливої актуальності воно набувало в процесі здійснення професійної підготовки майбутніх фахівців гуманітарного профілю. Як відомо, об'єктом їхньої майбутньої професійної діяльності є різні сфери життєдіяльності людини в суспільстві, а тому результати цієї діяльності значною мірою зумовлювали його подальший розвиток.

У 50-ті – 60-ті роки ХХ століття відбувався процес розробки організаційно-педагогічних засад інтелектуального розвитку особистості, формулювання розрізнених ідей про сутність інтелектуальних умінь та способи їх формування у студентів вищої школи.

Початок цього процесу пов'язаний з інтенсивним відновленням народного господарства в післявоєнні роки та підвищенням ідеологічного впливу прав-

лячої партії в суспільстві, що вимагало підготовки кваліфікованих фахівців, здатних вирішувати поставлені перед ними завдання. Основні напрями модернізації вищої освіти в ті часи знайшли відображення у відповідних нормативних документах.

Як встановлено, протягом 50-х років ХХ ст. у навчальному процесі вищих навчальних закладів пріоритетним завданням вважалось придбання студентами суто практичних умінь та навичок, які б надали змогу молодим фахівцям ефективніше інтегруватися у процес виробництва на підприємствах після закінчення навчання. Про це свідчить, наприклад, постанова третього пленуму Науково-методичної ради при міністрі вищої освіти СРСР від 16.03.1950 «Про покращення рівня лабораторних занять у вищих начальних закладах». Зокрема, в цій постанові наголошувалось на необхідності опанування студентами не тільки основних, але й допоміжних суто технічних навичок, такими як безпосередня робота з виробничими матеріалами на промисловому обладнанні [5].

Разом з цим практичний характер умінь та навичок, який у той час формувався згідно з потребами народного господарства, створював необхідність формування також інтелектуальних умінь під час навчання студентів у вишах. Так, наприклад, згідно з методичними рекомендаціями колегії Міністерства вищої освіти СРСР від 20.06.1952 під час навчання майбутній спеціаліст повинен був добре володіти вміннями користуватись довідковою літературою й нормативними документами [6].

Разом з тим, у ході дослідження встановлено, що розвитку досліджуваної проблеми сприяли не тільки накази та постанови міністерства, але й ґрунтовна робота науковців з цього питання. Зокрема, на цьому етапі досліджуваної проблеми провідними науковцями було визначено зміст, сутність та взаємозв'язок таких понять, як вміння та навичка. Педагоги дійшли висновку, що знання в процесі застосування на практиці безпосередньо пов'язані з вміннями шляхом їх використання під час практичної діяльності. Так, наприклад, вміння аналізувати фізичні або хімічні явища, вміння скласти конспект або план прочитаного,

вміння розв'язувати задачі, писати твори певної складності підтверджувало теоретичне визначення про те, що вміння – це знання, які використовуються безпосередньо під час практичної діяльності, навичка визначалась як автоматизована дія, що виконується сформованим в процесі багаторазово повторюваних вправ, а звичка як швидка і безпомилкова елементарна дія [2, с.318].

Саме у цей час почали формуватися також основи методики придбання спеціальних умінь та навичок. Зокрема, дослідники дійшли висновку, що оволодіння теорією передуює практичному використанню отриманих знань. Отже, в процесі формування вмінь і навичок практика та теорія нерозривно пов'язані.

Також з'ясовано, що вченими на визначеному етапі досліджувався також зв'язок між рядом спеціальних умінь і навичок. При цьому науковці визнавали фундаментальну значущість формування нової навички на базі раніше сформованих умінь. Разом з цим також більш повно розкривалась сутність взаємодії між знаннями і навичками, зокрема стверджувалось, що система знань завжди спирається на відповідну систему умінь та навичок, а знання перевіряються різними вміннями, які проявляються у практичній діяльності. В цілому вміння розглядались як процес застосування знань та навичок у даних конкретних умовах, при чому вміння вважались передумовою для переходу елементів знань в вміння, а також результатом взаємодії знань, умінь та навичок. В цілому ступінь зв'язку знань, умінь та навичок у навчанні фактично визначався специфікою навчальних предметів [8].

У ході дослідження необхідно підкреслити, що саме у визначений час увага науковців все більше зосереджується саме на інтелектуальних вміннях, адже саме вони забезпечували більш дієве засвоєння студентами знань під час навчального процесу та ефективному їх використанню безпосередньо у практичній діяльності. У цей час також здійснювався також процес визначення й систематизації інтелектуальних умінь і навичок, які повинні були прищеплюватись майбутнім фахівця під час навчального процесу у вищих навчальних закладах.

У ті роки науковцями було визначено основні фактори, які впливали на процес оволодіння студентами вміннями й навичками в процесі навчання. Зокрема, стверджувалось, що оволодіння інтелектуальними уміннями передбачало дію чотирьох тісно пов'язаних між собою факторів, а саме таких:

- потреба в раціоналізації розумової діяльності;
- знання загальних правил, за якими треба діяти;
- практичну перевірку цих правил;
- самоконтроль [2; 5; 8].

Важливо відзначити, що в наукових працях більш розгорнута характеристику набувало визначення процесу утворення умінь і навичок як процесу закріплення звичної дії, вдосконалення й переходу від найпростіших дій до більш складним і організованим. Крім того, саме в ті часи з'явилися дослідження щодо характеру основних принципів процесу формування умінь та навичок, який, на думку дослідників, протікав синтетично й аналітично. Науковці також встановили, що процес синтетичного засвоєння умінь та навичок починається з найпростіших елементів, із яких згодом складаються більш складні вміння та навички, в той же час в процесі аналітичного засвоєння умінь та навичок від цілісної дії переходять до обробки і вдосконалення окремих його деталей. Найбільш доцільним шляхом формування інтелектуальних умінь та навичок науковцями визнається поєднання синтетичного та аналітичного методів.

Поряд з цим досліджувався також характер і сутність практичного оволодіння уміннями та навичками. Науковці дійшли висновку, що на закріплення умінь та навичок впливає не тільки частота і тривалість виконання певних вправ, але й їх повторюваність. При цьому визначалось, що повторюваність, як методичний прийом оволодіння інтелектуальними уміннями, може бути механічним або логічним, стереотипним або контекстним. Під механічними або стереотипними вправами розумілись такі вправи, коли окремі вміння та навички відпрацьовувались окремо шляхом багаторазового повторення, а під логічними або контекстними вправами мались на увазі такі вправи, коли вдосконалення

тих чи інших умінь та навичок включається в подальший процес навчання, входячи в нього як складова частина [7, с. 115].

У ті часи подальшого розвитку набули також ідеї щодо стійкості сформованої навички та факторів, що впливають на неї під час практичної діяльності. Зокрема, наголошувалось, що вміння й навички складаються поступово, але, сформувавшись, вони утримуються міцно і надовго. У відповідності з цим науковці підсумували, що під час навчання умінням та навичкам велике значення має правильна установка і початкове їх утворення. Коли неправильна навичка вже утворилась, то необхідно якомога швидше її виправити, щоб вона не закріпилась у наступних діях.

Науковцями також визнавалась необхідність достатньої психологічної мотивації та значущість саме психологічної складової у процесі набуття нових умінь та навичок. Зокрема наголошувалось, що для міцного засвоєння знань, умінь та навичок необхідна цільова установка, при чому треба спочатку формування вміння й навички, а вже згодом здійснювати послідовний процес їх формування та закріплення [4].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На визначеному історичному етапі науковцями вперше визначались основні фази формування практичних умінь та навичок під час навчання студентів у класичних університетах. Так, вони підкреслювали, що процес засвоєння умінь включає в себе їх сприйняття, осмислення, закріплення, повторення й застосування в різних видах практики. Залежно від специфіки предмету, виділені фази засвоєння студентами знань, умінь та навичок протікають у різних поєднаннях.

Як з'ясовано під час проведення дослідження, основними недоліками теоретичних ідей про формування інтелектуальних умінь студентів гуманітарних спеціальностей класичних вітчизняних університетів на вищевказаному етапі була їх розрізненість, відсутність системності. Недостатньо також розкривались відмінності формування цих умінь саме у студентів гуманітарного професію.

Крім того, викладачі більше уваги приділяли формуванню ідейних переконань студентської молоді, ніж формуванню в неї інтелектуальних умінь.

Список використаних джерел

1. Бакіров В. С. Класичні університети як дороговказівки цивілізаційного розвитку // Університетська освіта України XXI століття: проблеми, перспективи, тенденції розвитку : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 15-16 грудня 2000 – Харків, 2000 р. – С. 21 – 22.
2. Данилов М. А. Дидактика / М. А. Данилов, Б. П. Есипов; под общ. ред. Б. П. Есипова. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1957. – 518 с.
3. Елютин В. П. Поднять роль университетов как ведущих учебно-методических и научных центров высшей школы / В. П. Елютин // Материалы заседания Совета университетов 25-26 марта 1981 г. – Москва, 1981. – С. 3 – 37.
4. Есипов Б. П. Закрепление знаний, умений и навыков. – В кн.: педагогическая энциклопедия, Т. 2. – с. 75-76.
5. Об улучшении постановки лабораторных занятий в высших учебных заведениях (из постановления III пленума Научно-методического совета при Министерстве высшего образования СССР от 16-17 марта 1950 г., № 186 // Высшая школа : сб. осн. постановлений, приказов, инструкций / ред. Е. И. Войленко – Ч. 1. – М. : Высшая школа, 1965 – С. 91 – 93.
6. Общие указания по организации и методике проведения курсового проектирования в высших технических учебных заведениях от 20 июня 1952 г. // Высшая школа : сб. осн. постановлений, приказов, инструкций / ред. Е. И. Войленко – Ч. 1. – М. : Высшая школа, 1965 – С. 91 – 93.
7. Огородников И. Т. Педагогика: учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / И. Т. Огородников. – М. : Просвещение, 1968. – 375 с
8. Самарин Ю. А. Очерки психологии ума. Особенности умственной деятельности школьников. / Ю. А. Самарин. – М. : Из-во академии педагогических наук РСФСР, 1962. – 504 с.

Наші автори

1. **Алексєєва Ганна Станіславівна**, асистент кафедри, Українська інженерно-педагогічна академія (м. Харків)
2. **Анголенко Валентина Володимирівна**, аспірантка Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ)
3. **Артюхова В.В.**, Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба
4. **Асєєва Ірина Володимирівна**, асистент кафедри загальної та неорганічної хімії НТУ «ХП»
5. **Бондаренко Володимир Васильович**, кандидат педагогічних наук, професор Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.
6. **Борзик Олена Богданівна**, викладач кафедри природничих дисциплін Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.
7. **Булгакова Тетяна Михайлівна**, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри психології і педагогіки Національного університету фізичного виховання і спорту України
8. **Гнатченко Наталія Віталіївна**, комунальний заклад охорони здоров'я «Харківський обласний медичний коледж», завідувач кабінету навчально-методичного
9. **Денисова Наталія Володимирівна**, кандидат педагогічних наук, директор Балаклійської філії Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.
10. **Дмитренко Катерина Анатоліївна**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

11. **Дорожко Євген Вікторович**, канд. техн. наук. доцент кафедри Проектування доріг, геодезії і землеустрою, Харківський національний автомобільно-дорожній університет
12. **Дьоміна Вікторія Володимирівна**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».
13. **Єрмак Юлія Іванівна**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і педагогічної майстерності імені Богдана Хмельницького
14. **Ільїна Олена Олексіївна**, викладач кафедри педагогіки, психології та менеджменту Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради
15. **Кізіцька Тетяна Іванівна**, завідувач відділення Балаклійської філії Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.
16. **Комишан Анатолій Іванович**, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри педагогіки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.
17. **Коноплянко Ірина Ігорівна**, Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна, студентка філологічного факультету
18. **Красюкова Марина Миколаївна**, викладач кафедри англійської мови, факультет іноземних мов, ХНУ ім. В.Н. Каразіна
19. **Кучков Владислав Сергійович**, студент спеціальності «Практична психологія» Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»
20. **Лісна-Міськів Наталія Євстахівна**, викладач кафедри педіатричних (клінічних) дисциплін ВНЗ ЛОР «Львівський інститут медсестринства та лабораторної медицини ім. А. Крупинського», аспірант заочної форми навчання Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії м. Хмельницький

21. **Лугасєва Т. В.**, доцент кафедри педагогіки, факультет психології ХНУ імені В. Н. Каразіна
22. **Медвідь Юлія Іванівна**, науковий співробітник науково-організаційного відділу, Національна академія Національної гвардії України, м. Харків, Україна
23. **Мірошниченко Віта Миколаївна**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філології, перекладу та мовної комунікації Національної академії Національної гвардії України
24. **Мога Микола Данилович**, кандидат педагогічних наук, докторант факультету корекційної педагогіки та психології Національного державного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, (Київ, Україна)
25. **Молчанюк Ольга Василівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри природничих дисциплін Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.
26. **Мокроменко Олена Володимирівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри мовної підготовки ХНТУСГ імені Петра Василенка.
27. **Нагорний Юрій Миколайович**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки Харківської державної академії культури.
28. **Панасенко Елліна Анатоліївна**, доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри практичної психології, професор кафедри практичної психології, Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет»
29. **Полякова Ірина Вікторівна**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.
30. **Пономарьов Олександр Семенович**, кандидат технічних наук (професор), професор кафедри педагогіки та психології управління соціальними систе-

мами Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

31. **Пономарьова Галина Федорівна**, доктор педагогічних наук, професор, заслужений працівник народної освіти України, Почесний громадянин Харківської області, ректор Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.
32. **Пустовойт Борис Анатолійович**, доктор медичних наук, професор, Харківська державна академія фізичної культури, завідувач кафедри фізичної реабілітації і рекреації, професор
33. **Романовська Олена Олександрівна**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, методики та менеджменту освіти, Українська інженерно-педагогічна академія
34. **Рябчикова Катерина Миколаївна**, аспірант кафедри педагогіки, методики та менеджменту освіти, Українська інженерно педагогічна академія
35. **Сергеева Олена Анатоліївна**, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, старший викладач
36. **Синельник Ірина Василівна**, канд.пед. наук, доцент, професор кафедри, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (м. Харків)
37. **Слозанська Ганна Іванівна**, кандадат педагогічних наук, доцент, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи, докторант кафедри педагогіки та менеджменту освіти.
38. **Степанець Іван Олексійович**, кандидат педагогічних наук, проректор з науково-педагогічної роботи Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.
39. **Тимощук Ганна Василівна**, кандидат педагогічних наук, асистент, Національний фармацевтичний університет

40. **Федяй Ірина Олександрівна**, Харківська державна академія фізичної культури, викладач кафедри фізичної реабілітації і рекреації
41. **Черевко Олександр Володимирович**, доктор економічних наук, професор, ректор Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
42. **Черниш Тетяна Василівна**, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
43. **Чаговець Алла Іванівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії та методики дошкільної освіти Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.
44. **Шарун Юлія Федорівна**, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
45. **Щокіна Наталія Борисівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, професор Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба.
46. **Юхно Ліана Вікторівна**, Балаклійська філія Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, методист

Наукове видання

***НАУКОВІ ЗАПИСКИ
КАФЕДРИ ПЕДАГОГІКИ***

Збірник наукових праць

Випуск 43

Збірник наукових праць

Українською, російською та англійською мовами

Підписано до друку 06.11.2017

Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк ризографічний.

Гарнітура Times ET. Умов. – друк. Арк. 14,4.

Наклад 100 пр. Ціна договірна.

Замовлення №

61022, м. Харків, майдан Свободи, 6

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна